

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

APARE CU BINECUVÎNTAREA ȘI SUB ÎNDRUMAREA
INALT PEA SFINȚIEI SALE

Dr. IUSTIN MOISESCU

Arhiepiscop și Mitropolit

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA :

Arhiepiscopia Ortodoxă Română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

Secretar de redacție: Pr. prof. dr. GRIGORIE MARCU

CUPRINSUL :

† IUSTIN, Mitropolitul Ardealului: Indrumare	3— 4	
BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII		
REDACȚIA: In apărarea păcii și a patriei	5— 7	
REDACȚIA: Mărturii recente ale unei mari prietenii	8— 13	
Prot. stavr. SABIN TRUȚIA: Unificarea bisericească a românilor din Ardeal a lecut o rană dureroasă	14— 31	
-Prof. NICOLAE MLADIN: Mărturii ale unității bisericești	32— 50	
S T U D I I		
<i>Teologie exegetică</i>		
Prof. GRIGORIE MARCU: Părți proprii Sf. Luca în finalul istorisirilor evanghelice	51— 62	
<i>Teologie istorică</i>		
Prof. MILAN ȘESAN: Din istoricul noțiunii de „ortodoxie”	63— 73	
Prof. NICOLAE COTOS: O documentare contemporană patristică	74— 77	
<i>Teologie sistematică</i>		
Prof. ISIDOR TODORAN: Etapele revelației	73— 96	
<i>Teologie practică</i>		
Prof. P. PROCOPOVICIU: De ce și cum venerază Biserica pe Sfinți?	97—102	
Prof. SPIRIDON CÂNDEA: Modul și timpul prefacerii cinstitelor daruri în trupul și sîngele Mîntuitorului	103—123	
ÎNDRUMĂRI OMILETICE		
Prof. DUMITRU BELU: Pentru o propovedanie mai rodnică	124—131	
URME DIN TRECUT		
Prof. GRIGORIE MARCU: Catedrala mitropolitană din Sibiu	132—134	
— Biserica „Sf. Nicolae-Schel” — „muma” bisericilor din Țara Birsei	134—136	
TEOLOGI ORTODOCȘI		
† IUSTIN, Mitropolitul Ardealului: Hrisostom Papadopoulos	137—141	
Prof. GRIGORIE MARCU: Părintele profesor dr. Vasile Gheorghiu	141—144	
RECENZII		
Prof. S. VLAD: Acad. P. Constantinescu-Iași, Relațiile culturale romîno-ruse	145—151	
Prof. N. NEAGA: Studiul Vechiului Testament (manual)	151—153	
— H. Bardke: Die Handschriftenfunde am Toten Meer	153—157	
NOTE BIBLIOGRAFICE		158

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ANUL I, Nr. 1—2

SEPTEMBRIE—OCTOMBRIE 1956

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:
ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ — SIBIU

INDRUMARE

Pentru îndeplinirea misiunii ei dumnezeiești în lume, Biserica are nevoie de un cler temeinic pregătit și călăuzit fără încetare, în acțiunea lui de a duce pe credincioși la mîntuire. Această îndoită lucrare ~ pregătirea pentru preoție și îndrumarea clerului ~ se săvîrșește în instituțiile noastre de învățămînt teologic prin nemijlocita purtare de grijă a înaltei ierarhii bisericești.

În seminariile și institutele teologice ale Bisericii noastre, elevii și studenții sînt formați pentru a deveni slujitori ai harului, ai adevărului și ai vieții neprihănite. De la dascălii lor, ei dobîndesc toate cunoștințele necesare pentru a putea ~ după hirotonie ~ să împărtășească credincioșilor harul lui Dumnezeu, prin slujbele religioase, să propovăduiască cuvîntul evangheliei, prin predicile lor, și să îndrumeze pe fiii lor duhovnicești, prin povățuiri și pilda vieții lor, să trăiască în vîrtute.

Apoi, pentru a face cît mai roditoare lucrarea lor în parohii, arătîndu-se neîncetat luminători ai credincioșilor plîni de rîonă după bunurile cerești și însetați după o așezare statornică a dreptății în orînduirea socială, preoții dobîndesc noi cunoștințe și îndrumări la cursurile de îndrumare misionară și socială, la conferințele protopopești și la consfătuirile preoțești, unde sînt chemați să ia parte din vreme în vreme.

În sfîrșit, cărțile și mai ales revistele teologice au menirea să ajute pe slujitorii altarelor să adîncească din zi în zi tot mai mult învățătura de credință a Bisericii noastre dreptmă-

ritoare, să le arate neîncetat calea pe care să îndrumeze pe credincioși și să le înfățișeze diferitele laturi ale vieții religioase din țara noastră și de peste hotare.

Un loc de seamă acordăm, în revistele noastre, marilor probleme ale epocii în care trăim, străduindu-ne să facem din toți clericii și credincioșii noștri frunțași în lupta pentru pacea întregii lumi, sprijinitori activi ai progresului social, cetățeni devotați ai scumpei noastre patrii.

De lângă acestea, cum este și firesc, revista Mitropolia Ardealului, întrucât este destinată îndrumării clerului din Arhiepiscopia Sibiului, din Episcopia Clujului și din Episcopia Oradiei, va îmbrățișa cu multă luare aminte problemele specifice Bisericii ardelen. Astfel, pe de o parte, în raport cu celelalte culte religioase din țara noastră, clericii și credincioșii noștri vor fi îndemnați să păstreze bune legături cu slujitorii și credincioșii de altă credință, întinzându-le cu bucurie mâinile în toate lucrările de interes obștesc și patriotic. Pe de altă parte, înlăuntrul Bisericii noastre, ne vom strădui să cimentăm unitatea sufletească a clericilor și credincioșilor noștri, consolidând unificarea bisericească a românilor din Ardeal.

Săvârșind această lucrare, revista noastră merge pe frumoasa cale tradițională a Bisericii ardelen de promovare a culturii teologice ortodoxe și de sprijinire a năzuințelor înalte ale poporului român.

† IUSTIN

Mitropolitul Ardealului

ÎN APĂRAREA PĂCII ȘI A PATRIEI

Poziția Bisericii ortodoxe răsăritene față de problema apărării și consolidării păcii este clarificată demult și definitiv prin doctrina și prin atitudinea ei practică. Orice discuție pe această temă, fără să fie inutilă, nu face altceva decât repetă lucruri bine stabilite, cari fac parte — am putea spune — din „abecedarul” minimal al orientărilor ferme ce le au astăzi atât slujitorii sfintelor altare, cât și obștea credincioșilor noștri, în stufosul capitol al problemelor vitale ce frământă generația vremii noastre.

Biserica ortodoxă ardeleană — cot la cot cu întregul nostru popor, în colaborare frățească și loială cu celelalte culte religioase din aceste părți ale țării noastre — aplică de ani de zile, cu zel și tact ireproșabil, îndemnul date de Sfântul Sinod și de președintele său, Prea Fericitul Patriarh *Justinian*, pentru desfășurarea cuminte și statornică a acțiunii de apărare și consolidare a păcii și de întărire a patriei noastre și a cuceririlor poporului nostru muncitor. În centrele eparhiale ale Mitropoliei Ardealului, munca aceasta nobilă se desfășoară metodic, fără întrerupere ca tot ceea ce are însemnătate bisericească și patriotic-cetățenească. Eficacitatea ei — fără a rosti vorbe mari — este evidentă. Clerul și credincioșii acestei Biserici militează de ani de zile pentru pace, cu interes și cu ardoare. Își dau seama, pe deplin, că fără o pace trainică, exercițiul îndatoririlor lor religioase și tihna unei vieți de prosperare și îmbelșugare în cele economice și culturale, sînt „nori fără ploaie” — cum zice Scriptura — deșertăciune și amăgire vremelnică, în dosul cărora rinjesc „strigoii” prăpădului, ruina și moartea.

De dragul adevărului care nu suferă tăgadă, trebuie să menționăm că cel dintîi comitet bisericesc de luptă pentru pace, pe țară, a fost constituit la centrul Mitropoliei Ardealului, cu binecuvîntarea pururea pomenitului nostru arhipăstor, Mitropolitul Nicolae Bălan, de către un grup de profesori de la Institutul Teologic Universitar și preoți din administrația Arhiepiscopiei ortodoxe romîne de Alba Iulia și Sibiu.

Acest comitet bisericesc de luptă pentru pace a înlesnit înfrățirea și colaborarea bazată pe încrederea reciprocă a tuturor cultelor religioase din această parte a țării, în toate problemele de interes patriotic-cetățenesc, în

care avem țeluri și năzuințe comune. Cronica strădaniilor lui devotate, încheată doar fragmentar, în dări de seamă modeste, ar putea servi drept pildă generațiilor viitoare despre osîrdia și devotamentul cu care oamenii Bisericii noastre au știut, la această răscruce de vremi, să se asocieze năzuințelor obștești spre pace și bunăstare, sprijinindu-le cu mijloacele specifice slujirii lor — și mai ales cu ireproșabilă curăție a inimii.

În făgașul acestor manifestări închinat cauzei superioare a apărării și consolidării păcii, se situează și însoțită adunare interconfesională care a avut loc vineri, 8 iunie 1956, la Sibiu, în spațioasa sală a Clubului muncitoresc „Independența”. Cu binecuvîntarea și „cu toată porneala” Înalt Prea Sfințitului nostru Arhiepiscop și Mitropolit IUSTIN — făcută din prilejul vizitației canonice la bisericile din orașul de reședință al regiunii noastre (27 mai a. c.) — această adunare a întrunit laolaltă, într-un cuget și o simțire, pe delegații cultelor religioase din cuprinsul regiunii Stalin, întreaga preoșime ortodoxă din raionul Sibiu, preoții ortodocși aflați la cursurile de îndrumare misionară și socială și ostenitorii și studenții Institutului Teologic Universitar ortodox și ai Secției evanghelice-luterane a Institutului Teologic Universitar din Cluj (acum la Sibiu).

Din acel prilej, P. C. Preot Alexandru Ionescu, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor și membru în Comitetul permanent de luptă pentru pace din R. P. R., a supus unei ample analize documentele ultimelor sesiuni ale Consiliului Mondial al Păcii în problema dezarmării și a interzicerii armelor termo-nucleare de distrugere în masă.

O serie întreagă de participanți la adunare — în frunte cu Eminența Sa Dr. Friedrich Müller, Episcopul Bisericii Evanghelice C. A. din R. P. R. și P. C. Prof. stavr. Traian Belasçu, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului — au luat cuvîntul, în cadrul discuțiilor prilejuite de expunerea Părintelui Al. Ionescu, exprimînd neted și călduros voința obștească de curmare a cursei înarmărilor și de instaurare în lume a climatului de pace, bunăvoie, încredere reciprocă și colaborare internațională, la care aspiră astăzi întreaga omenire. Deosebit de mișcătoare au fost declarațiile făcute acolo de tinerii studenți (doi ortodocși și un protestant) cari au luat cuvîntul în numele colegilor lor de la cele două Institute Teologice sibiene. Această, cu atît mai virtos cu cît toți trei sînt frunțași la învățătură.

În temeiul datelor concrete prezentate de vorbitori și al hotărîrii care se desprindea din mărturisirile lor, ne-am dat seama încă odată că dacă războiul este o calamitate ce trebuie cu orice preț evitată, cursa înarmărilor este o povară ce trebuie curmată, iar dezarmarea o necesitate vitală ce trebuie realizată fără întîrziere și definitiv.

Eliberarea fondurilor uriașe pe care le înghite astăzi cursa înarmărilor, va duce la satisfacerea promptă și integrală a altor necesități materiale și

culturale, cîte se fac simțite pretutindeni, la instaurarea între oameni a frățietății și buneivoini, la întărirea păcii, la sporirea belșugului și la chezășuirea tihnei. Uniunea Sovietică și țările de democrație populară, consecvente cu politica de pace pe care o promovează fără greș și fără contenire, au operat reduceri substanțiale în efectivele forțelor lor armate și în mijloacele de luptă. E rîndul statelor capitaliste să facă gesturi similare. Conștiința omnirii vremii noastre o cere. O cere imperios.

La izbîndirea acestei năzuințe care însuflețește astăzi majoritatea covîrșitoare a populației planetei noastre, oamenii Bisericii ortodoxe romîne își aduc în chip sincer și statornic prinosul lor de participare activă.

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

MĂRTURII RECENTE ALE UNEI MARI PRIETENII

În 11 iunie a. c., Agenția sovietică de știri TASS a difuzat următorul comunicat:

„Consiliul de Miniștri al U. R. S. S., acordînd o deosebită însemnătate politică întăririi continue a prieteniei și colaborării între popoarele romîn și sovietic, a hotărît să transfere guvernului Republicii Populare Romîne valori istorice ale artei aplicate, decorative și plastice romînești. Aceste opere au fost predate de guvernul Romîniei spre păstrare în Rusia, în anii primului război mondial, cînd Romînia a fost aliata Rusiei. În anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei toate arhivele sovietice și valorile de stat, inclusiv cele romînești, au fost evacuate în regiunile țării aflate în afară de primejdie. În prezent, oamenii de știință și specialiștii sovietici și-au încheiat activitatea în legătură cu studierea și sistematizarea fondurilor evacuate în trecut. Au fost puse în ordine, depistate și sistematizate în întregime de asemenea și valorile istorice și artistice romînești, care sînt aflate în păstrare în U. R. S. S.

Printre aceste valori există 1350 de tablouri, gravuri și desene ale cunoscuților pictori romîni Theodor Aman, Nicolae Grigorescu, Octav Băncilă, Ștefan Luchian, Constantin Daniel Rosenthal, Ion Andreescu, Gheorghe Tattarescu, Ion Negulici, C. Satmary, și alții. O colecție formată din 156 de icoane reprezintă pictura veche romînească din secolele XVI—XVII. Țesăturile, în special odăjdiiile și vestimentele bisericești împodobite cu diamante și pietre prețioase, reprezintă piese rare ale cusăturii romînești din secolele XVI—XVII. Printre valori se află aproximativ 50 de obiecte laice și bisericești (cădelnițe de aur și de argint, mitre, candelă, cruci, pocale și altele), creații ale maiștrilor populari romîni din secolele XVI—XVII.

O mare însemnătate istorică și artistică o reprezintă vasta colecție de monezi și medalii alcătuită din 35.533 de piese, printre care se relevă monezile din secolul al VII-lea înainte erei noastre din insula Egina, din secolul al VI-lea înainte erei noastre din insula Lesbos, monezi de aur ale regelui Macedoniei, Alexandru al III-lea, și ale regelui Egiptului, Ptolomeu I, ale regelui Traciei, Lisimah, monezi bătute de împărași romani, regi bizanțini, califi arabi, precum și monezi și medalii romînești.

Un tezaur deosebit de prețios, de la sfârșitul secolului al IV-lea al erei noastre, găsit în apropiere de Pietroasa (N. R. — tezaur cunoscut sub numele „Cloșca cu pui“), este alcătuit din pocale de aur, o tavă mare, inele, brățări.

Deși moșierii și capitaliștii români au participat de două ori — în 1918 și 1941—1944 — la războaie împotriva Rusiei Sovietice, ruinând țara noastră și distrugând monumentele ei istorice și artistice, poporul sovietic a păstrat cu multă grijă toate aceste opere de artă care reprezintă o mare valoare istorică și artistică. Guvernul U. R. S. S. și poporul sovietic au privit întotdeauna aceste valori ca un bun inalienabil al poporului român însuși.

Consiliul de Miniștri al U. R. S. S., transferînd aceste valori artistice guvernului Republicii Populare Romîne, care exprimă voința și interesele întregului popor, este convins că acest act prietenesc va fi o contribuție importantă la cauza întăririi continue a colaborării frățești, de nezdruccinat, dintre popoarele sovietic și român“.

Două zile mai tîrziu — în 13 iunie a. c. — aceeași agenție de știri transmitea presei și posturilor de emisiune radiofonică un comentariu de caracter istoric și critic-artistice, referitor la colecția plastică din tezaurul restituit patriei noastre de Consiliul de Miniștri al Uniunii Sovietice. Acest comentariu are următorul cuprins:

„Holărîrea Consiliului de Miniștri al U. R. S. S. de a transfera Guvernului Republicii Populare Romîne opere remarcabile ale artei romînești, reprezintă un act de prietenie și colaborare frățească de nezdruccinat între popoarele sovietic și român.

Deși moșierii și capitaliștii români au participat de două ori la războaie împotriva Rusiei Sovietice, au adus mari prejudicii valorilor ei materiale și culturale, poporul sovietic a păstrat cu grijă cele mai prețioase colecții ale operelor artei romînești. În prezent, ele sînt transferate proprietarului lor legitim — oamenilor muncii din România liberă democrat-populară.

Printre lucrările de artă romînească un loc deosebit îl ocupă tablouri, gravuri, desene și acuarele ale pictorilor din secolele XIX—XX. Creația unor cunoscuți reprezentanți ai artei plastice romînești este reprezentată în 1350 de lucrări.

Deosebit de valoroase sînt lucrările lui Theodor Aman, cunoscut ca pictor istoric și ca autor al unei serii de portrete remarcabile. Deosebit de reprezentative sînt tablourile sale de gen și gravurile în aqua forte în care pictorul, adresîndu-se unei tematici democratice, zugrăvește în mod veridic viața țăranilor români. În anii 1863—64 Aman a luat parte activă la fondarea Academiei de arte de la București, rămînînd pînă la sfârșitul vieții conducătorul ei. El a fost totodată organizatorul expozițiilor anuale ale societății „Pictorii contemporani“.

Printre cele 1350 de tablouri, lui Theodor Aman îi aparțin aproape 100 de lucrări. Printre acestea se află: „Autoportret“, „Dans țărănesc“, „Horă pe ulița satului“, „Trupele franceze luînd cu asalt întăriturile“, „Femeia voalață“, „Seara într-o galerie de tablouri“ și altele.

Peste 120 lucrări aparțin renumitului pictor român Nicolae Grigorescu. Creația sa este profund națională, democratică și a jucat un rol considerabil în dezvoltarea realismului în pictura românească. Tema principală a creației pictorului este munca și viața țăranilor: „Spălătoreasă la rîu“, „Oile în stîină“, „Hanul“, „Țărancă șezînd în izlaz“. Grigorescu a participat la războiul ruso-turc ca voluntar pe front. În tablourile pictorului sînt înfățișate și episoade ale acestui război: „Patrulă românească“, chipuri de soldați, „Soldați urmărind pe turci“. Grigorescu a creat o serie de peisaje minunate. Dintre acestea fac parte tablourile: „Șatră țigănească în apus de soare“, „Fată culcată pe iarbă“.

Creațiile pictorului Carol Pop Satmary se caracterizează prin măiestrie. Creația lui poate fi apreciată după minunatele acuarele făcute în timpul călătoriilor. Printre lucrările pictorului se numără: „Peisaje de munte“, „În atelierul pictorului“, „Tîrgul de cai“, „Călugăr în chilie“.

Pictorul Constantin Daniel Rosenthal, participant activ la revoluția din anul 1848, este reprezentat prin cîteva tablouri.

Gheorghe Tattarescu a zugrăvit cu măiestrie în tablourile sale natura și oamenii din patria sa. Sînt bine cunoscute portretele sale înfățișînd conducătorii revoluției din 1848. Printre cele 1350 de tablouri se află portretul lui Nicolae Bălcescu. Se află de asemenea tablourile: „Portretul unei bătrîne“, „Portretul unui bătrîn“, „Somnul săracului“, „Femeie în rochie neagră“.

Ion Andreescu, unul din clasicii picturii românești, înfățișează în tablourile sale, cu un realism viguros și veridic, crunta sărăcie a patriei pustiită de exploatare. Creația pictorului a fost apreciată așa cum se cuvine numai după proclamarea Republicii Populare Romîne. Colecția cuprinde tablourile: „Cioban cu turmă de oi“, „Fata cu fusul“, „Giște în izlaz“, „Stradă de oraș“, „Seară“, „Drum de cîmp“, „Aștri“.

Peisagistul și gravorul Nicolae Vermont, maestru al picturii murale și al desenului, este cunoscut prin tablourile sale de gen care înfățișează scene din viața poporului. Vermont a fost întemeietorul grupului „Tineretul artistic“ și al primului sindicat al lucrătorilor din artele plastice. Colecția cuprinde peste 20 de tablouri ale pictorului.

Ștefan Luchian, elev al remarcabilului pictor Grigorescu, care a dus o viață plină de mizerie și lipsuri, participă din tot sufletul prin operele sale la suferințele și lupta poporului român. Aceasta se vede din cele 21 de lucrări ale lui Ștefan Luchian, aflate în colecție.

Este reprezentată de asemenea creația pictorilor: Pătrașcu („Portretul unui necunoscut“), Tintoreanu („Portretul unei doamne în vîrstă“), Voinescu („Oraș de litoral“, „Pescar în largul mării“, „Furtună pe mare“, „Mare furtunoasă“, „Flori galbene“), Lăzărescu („Femeie dormind“, „Scenă într-un restaurant“, „Ploaie la Paris“), Popescu („Țărani romîni“, „Doică hrănind un copil“, „Prînzul țăranilor la cîmp“, „Capul unei bătrîne“, „Biserică pe mal“), Bănulescu („Bătrînă în haină de blană“), Stoianescu („Buchet de flori“), Iser („Caricaturi politice“) și ale altor pictori.

Remarcabilele lucrări ale picturii romînești sînt transmise poporului romîn. Tezaurul național al Republicii Populare Romîne se îmbogățește cu o valoroasă galerie de tablouri“.

Răsunetul pe care l-a avut gestul mărinimos al Uniunii Sovietice față de patria noastră și față de poporul nostru muncitor, a fost imens. Oameni ai culturii și ai artei — academicieni, istorici, literați, arheologi, numismați, artiști ai poporului, artiști emeriți, ș. a. — au dat expresie satisfacției și recunoștinței obștești cu care a fost înfîmpinată îmbucurătoarea știre a restituirii tezaurului nostru național, păstrat decenii de-a rîndul, cu excepțională luare-aminte, în Uniunea Sovietică, clasat și studiat de competențe sovietice.

Specialiștii noștri își ascut acum condeele pentru valorificarea științifică și artistică a pieselor documentare din care este alcătuit acest tezaur. Studiile lor, așteptate cu explicabilă ardoare, vor fi tot alîtea contribuțiuni de preț la cunoașterea aprofundată a istoriei și culturii poporului romîn și a legăturilor sale străvechi cu popoarele conlocuitoare și învecinate.

Dintre număroasele glasuri autorizate cari subliniază frumusețea gestului popoarelor sovietice și nădejtile ce le leagă oamenii noștri de cultură de această restituire menită să ne îmbogățească patrimoniul artistic național și să-i dea un avînt considerabil, reținem, cu titlu informativ, mișcătoarea mărturisire pe care dl K. Zambaccian, membru corespondent al Academiei Republicii Populare Romîne, a făcut-o în articolul publicat de ziarul „Scînteia“ (nr. 3621 din 14 iunie a. c.).

Dsa scrie astfel:

„Ca profesionist în chestiunile de artă și de critică, îmi dau seama de uriașa însemnătate a acestui act prietenesc pentru viața culturală și artistică în continuă dezvoltare a țării noastre.

În adolescența mea, cutreierînd muzeele Capitalei, mă obișnuisem cu frumoasele piese ale tezaurului de la Pietroasa, cunoscut în arheologia romînească sub numele de „Cloșca cu puii de aur“. Fără îndoială că studiul istoriei patriei și istoria artei din România se resimțeau de pe urma lipsei acestui tezaur de o mare valoare documentară și artistică. Revenirea unor

astfel de obiecte de artă în țară va complecta această lacună, stimulînd interesul tineretului pentru adîncirea ramurilor științifice și artistice respective.

Eram de asemenea obișnuit să întîlnesc în muzee și pinacoteci pînze ilustre ale marelui nostru Grigorescu, printre care piesa genială întitulată „Amatorul de tablouri“, după părerea mea una din capodoperele picturii romînești, în care Grigorescu a captat lumina din afară pentru a ilumina interiorul. Personal, am simțit golul acestor splendide opere evacuate, și în lucrarea mea asupra lui Grigorescu, am dibuit uneori pentru a determina anumite constatări.

Acum, Grigorescu va putea fi reprezentat mult mai complet, deoarece iubitorii de artă vor putea admira și studia și celelalte pînze ale sale, care revin în țară. Este lesne de închipuit că acum se vor putea întreprinde studii mult mai temeinice ca în trecut, cînd eram nevoiți să tragem concluzii din presupuneri, din imaginație, din entuziasm.

Amatorii de pictură vor fi foarte bucuroși să poată admira tablourile, gravurile și desenele unor alți pictori de seamă ai noștri. Muzeul Aman are ocazia să-și complecteze Galeria prin numărul mare de pînze ale lui Theodor Aman, ce revin acum în țară. După părerea mea, muzeul de artă al Republicii Populare Romîne ar putea să reparlizeze o parte din operele de artă ce vor sosi în țară, muzeelor din provincie, care, astfel, ar beneficia și ele de pe urma actului nobil al Uniunii Sovietice.

Personal, am fost impresionat de grija pe care puterea sovietică a manifestat-o pentru salvarea și conservarea operelor de artă romînești aflate la Moscova. Acolo s-au clasat, s-au făcut fișe, studii comparative, unele piese de artă au fost restaurate, pentru a fi bine conservate. Toate acestea arată o strădanie pasionată a oamenilor de specialitate, semnificativă pentru dragostea de artă a oamenilor sovietici, și care complectează gestul emoționant al Uniunii Sovietice.

Acest gest nu este o simplă restituire protocolară, ci o complectare a impulsului cultural pe care țara noastră îl primește de la Răsărit. El este un îndemn la îmbogățirea continuă a patrimoniului artistic național cu noi opere valoroase și a contribuției pe care poporul nostru este obligat să o aducă la cultura, arta și civilizația mondială“.

Restituirea tezaurului nostru național nu este întîiul gest de mărinimie și considerație pe care Uniunea Sovietică îl face față de popoarele legate de ea printr-o prietenie sinceră și trainică.

Se știe că Republicii Democrate Germane i-a fost înapoiată renumita și valoroasa colecție de artă pe care trupele sovietice eliberatoare au salvat-o din galeria națională din Dresda, în preajma Zilei Victoriei asupra hitleriștilor, punînd-o în siguranță cu ceva înainte de-a se fi dezlănțuit asupra acestui străvechi și pașnic oraș cultural nimicitorul și inutilul bombardament al aviației de război americane, care l-a transformat în ruină.

Gestul Uniunii Sovietice nu este nici ultimul de acest fel. La 22 iunie a. c. — simultan cu vizita prietenească pe care Președintele Republicii Populare Federative Iugoslavia, dl Iosip Broz-Tito, o făcea în Uniunea Sovietică — Agenția TASS dădea publicității următoarea știre:

„Consiliul de Miniștri al U. R. S. S. a hotărât să predea guvernului Republicii Populare Federative Iugoslavia materialele documentare iugoslave duse de hitleriști în Germania în timpul celui de-al doilea război mondial și pe care le-a preluat Uniunea Sovietică, ca trofee ale armatei sovietice.

Materialele de arhivă care sînt predate au o importanță de stat pentru R. P. F. Iugoslavia, prezentînd o valoare considerabilă pentru studierea istoriei țării în perioada dintre 1900—1941.

Aceste materiale includ un mare număr de documente ale reprezentanțelor diplomatice și consulare iugoslave în țările europene, ale unor instituții de stat și ale diferitelor organizații sociale din Iugoslavia“.

Sînt tot atîtea momente ale ofensivei păcii și prieteniei între popoare, pe care marea Uniune Sovietică o duce cu consecvență și cu pilduitoare statornicie nu de ieri-alaltăieri, ci din clocotul înnoitor al Revoluției din Octombrie, cînd Lenin și-a pus iscălitura pe faimosul „Decret al Păcii“.

Mărturiile de prietenie pe care Uniunea Sovietică le vedește față de patria și poporul nostru muncitor sînt nenumărate și deosebit de elocvente. Mărinimoase, dezinteresate și de-o pilduitoare statornicie, aceste mărturii de prietenie reprezintă un ajutor substanțial dat poporului nostru harnic și cuminte, pe calea înfăptuirii unui viitor de pace și prosperitate.

Sfărîmînd în bucăți avalanșa de calomnii prăvălite asupra lui, tinărul stat sovietic, care lua ființă înainte cu aproape patru decenii, îndeplinea nobilul oficiu de paznic atent al unor valori culturale de neînlocuit, cum este și tezaurul restituit Republicii Populare Romîne. Ajuns la maturitatea dezvoltării lui interne, în vîlvățiile celui de-al doilea război mondial — ca și-n înflăcărările Revoluției din Octombrie — statul sovietic își continuă, discret și demn, aceeași cinstitoare îndeletnicire de protector puternic și atent al unor comori de știință și de artă, ca cele salvate și restituite R. D. Germane și R. P. F. Iugoslavia.

Sînt fapte și atitudini cari închid definitiv toate gurile pornite spre defăimare, — iar pe noi ne umplu de admirație și recunoștință față de popoarele prietene ale Uniunii Sovietice.

Tezaurul național restituit patriei noastre de Uniunea Sovietică, cuprinde și o seamă de piese documentare de interes istoric-bisericesc. Studiarea lor este prilej de bucurie nu numai pentru cercetătorii trecutului sfintei noastre instituții, ci pentru toți dreptcredincioșii creștini.

UNIFICAREA BISERICESCĂ A ROMÎNILOR DIN ARDEAL A LECUIT O RANĂ DUREROASĂ

Din durerile trecutului

Oricare cercetător al istoriei, privind faptele prin prisma adevărului pur, va recunoaște că revenirea rominilor greco-catolici din Ardeal la leagănul credinței strămoșești ortodoxe — eveniment întâmplat la 1—3 octombrie 1948 — nu este altceva decât repararea actului urzit din viclenii și înscris în analele mult sbuciumatei noastre istorii în anii 1698—1700.

Bărbați cu multă competență în această problemă, a căror personalitate și valoare scriitoricească e recunoscută nu numai la noi acasă, ci chiar în străinătate, istoricul Gheorghe Șincai, Petru Maior, Samuil Micu, Simion Bărnuțiu, Treboniu Laurian, Păpău Ilarian, Nicolae Densușianu, Zenovie Picișanu, erudiții canonici Timotei Cipariu, Ioan Micu Moldovan și Augustin Bunea, toți aceștia aparținând bisericii „unite”, apoi savanții Bogdan Petriceicu-Hașdeu, Nicolae Iorga, eruditul istoriograf E. Hurmuzaki, C. Erbicăanu, N. Popea, Ilarion Pușcariu, T. Velea, Gh. Popoviciu, Silviu Dragomir, Ștefan Metesș și alții, în scrierile lor de incontestabilă valoare istorică și documentară, au arătat cu de-amănuntul istoria unirii unei părți a rominilor din Ardeal cu biserica Romei. Cei ce doresc să cunoască adevărul, n-au decit să cerceteze aceste mărturii documentare, spre a se lămurii pe deplin.

Buna intenție a scriitorului acestor pagini este să reîmprospăteze în gândul și înima cititorilor adevărul cuprins în vechiul dicton „divide et impera” și, în aceeași vreme, să arate celor sceptici și cu anumite păreri — să nu zic „convîngeri” — eronate, că unirea cu biserica Romei papale a fost pusă la cale din considerații pur speculative.

În documentarea acestei afirmații — confirmată „quantum satis” prin evenimentele desfășurate în curs de decenii și secole chiar — voi lua ca mărturie numai cuvîntul oamenilor competenți aparținători bisericii unite, care inspirați și călăuziți fiind de sentimente străine de interese meschine

nu au alunecat pe panta sectarismului îngust. Aceasta, pentru ca nu cumva să fiu acuzat de prozelitism. De altminteri, această acuzație ar fi neînțelesă, dat fiind că pînă în toamna anului 1948 am făcut și eu parte din rîndurile clerului unit cu Roma papală.

Prin abdicarea principelui Mihail Apafy II, în anul 1696, Transilvania a ajuns în stăpînirea lui Leopold I, împărat al Austriei și rege „apostolic” al Ungariei.

Statornicia stăpînirii sale în Transilvania, guvernul imperial din Viena o vedea posibilă numai în cazul întăririi partidei catolice, ajunsă aproape în agonie, în cursul stăpînirii principilor indigeni protestanți.

Casa domnitoare de Habsburg, catolică „suis generis”, era pe deplin convinsă că își va putea ajunge scopul numai prin atragerea la catolicism a poporului român care, deși nu se bucura de aceleași privilegii, depășea numeric naționalitățile conlocuitoare.

Partidul protestanților, din care făceau parte reprezentanții confesiunilor luterană, calvină și unitariană, prinzînd firul intențiilor guvernului, încercă să le zădărnicească. Atunci apărură pe scenă omul înzestrat cu toate calitățile cerute de imperativul vremilor de atunci, cardinalul Leopold Kollonits, arhiepiscop al Strigoniului și primat al Ungariei, prieten intim al împăratului absolutist Leopold I și slugă credincioasă a familiei imperiale de Habsburg, care reușește prin abilitatea lui și prin lingusiri, să atragă la catolicism un număr de peste 200 comune ortodoxe din eparhia Muncaciului. Cine ar fi putut să se împotrivească voinței acestui mare și fanatic prelat catolic, care pe lângă puterea ce-o avea ca arhiepiscop, cardinal și om de încredere necondiționată al curții imperiale, mai era și nescus de abil și înzestrat cu o scîlpitoare inteligență? Nu e de mirare că încercările de unire a rominilor ortodocși din Ardeal cu biserica Romei, începute pe timpul mitropolitului Teofil, la 1697—1698, au reușit sub urmașul acestuia, mitropolitul Atanasie, la 1700.

Fără-ndoială, la această reușită a contribuit și situația grea a poporului român din Ardeal, care era considerat ca „nație tolerată” și care s-a lăsat, în parte, ademenit de promisiunile unor drepturi și privilegii. Dar, în primul rînd, reușita trebuie atribuită tendinței și presiunii puternice a politicii austriace, de-a asigura cu orice mijloace — chiar prin puterea armelor — întărirea elementului catolic. Călugării iezuiți au depus multă străduință pentru unire. Prin lucrările lor, au reușit în scurtă vreme să înlăture piedecile ce le stăteau în cale.

Interesele catolicismului cereau reducerea Mitropoliei romine din Ardeal la rangul de Episcopie și atașarea ei la Arhiepiscopatul Strigoniului, fapt care s-a și întimplat. Prin aceasta, autonomia Bisericii ortodoxe din Transilvania a fost lichidată.

Pentru a fi ajutat „întru toate”, i s-a dat lui Atanasie un „teo'og”, — „Theologus qui velut causarum generalis auditor”.

În realitate, însă, acest teolog — călugăr iezuit — i s-a pus episcopului Atanasie în coaste pentru a-l spiona și stăpîni, fiindcă arhiepiscopul Strigoniului și primat al Ungariei, cardinalul Kollonits, nu avea deplină încredere în episcopul „sufragan”, acuzat mereu că duce o politică de „duplicitate”.

Adevărul este că fostul arhiepiscop și mitropolit al Ardealului, redus la rangul de episcop și căzut în mrejele catolicismului, nu mai putea da înapoi.

G. Șincai, vorbind despre mitropolitul Atanasie (Tom. II, p. 136) spune: „Și mergînd la Viena de la cardinalul Kollonits cu mare cinste s-au primit și i-au aruncat un lanț de aur în grumaz. Aceasta l-a fost toată mergerea înainte, că tocmai precum lucră dracul, de caută voia omului, pînă ce îl aduce la păcat, apoi îl poartă pe unde vrea, așa au făcut și cu vlădicul, pînă cînd l-au apucat în cursă, pentru că papistașii cu toată sfiala îl cinsteau pînă atunci, iară după aceea l-au luat toată ocîrmuirea din mină și este lingă dînsul un iezuit pururea, fără de a căruia știre și voie nici o carte nu poate scrie cuiva. Bucuros s-ar lăsa de-o unire ca aceasta, dar nu-l lasă”.

„Mult au stătut iezuiții de episcopul Atanasie, ca să iscălească acele instrucții, ci episcopul nicidecum n-a voit a le iscăli că a cunoscut măiestria iezuiților. Toate cele trele (diploma a doua leopoldină și instrucțiile) se socot a fi numai scorniturile iezuiților, care în tot chipul voiau să stăpînească peste clerul românesc”. (Samuil Clain, T. Cipariu: Acte și Fragmente p. 84).

„Sub înalta protecțiune a acestui Strigoniu fabricau iezuiții diplome false, scotea rescripte de la Curte și bule de la Roma, pentru noua subprigonire a bisericii romine, sub titlul de episcopat al Făgărașului. Numai simplitatea preoților romîni apără demnitatea mitropoliei romînilor de n-a apus cu totul, că nu luară întru nimic atari bule și rescripte și continuară și după uniunea aceasta, ca și înainte de ea, a cînta în toate bisericile romine tot ca mai înainte” ... (S. Bărnăușiu).

„Îndată la începutul uniunii vedem în sinoadele noastre pe patrele reptore al iezuiților prezidînd în locul superintendentului reformat și pe alt iezuit îl vedem neîncetat în coastele episcopului nostru, priveghîndu-l ca pe un făcător de rele. Acum spuneți-mi, ce diferență este între superintendentele de Tofeo și între iezuitul Baranyi? Care din doi a fost mai bun pentru romîni? Îndată după unire, episcopul catolic din Alba-Iulia încalecă peste arhiepiscopul nostru și îl face vicar, îl înfruntă, îl dojenește” ... (P. Ilarian, Tom. II, p. 323).

Istoricul N. Densușianu, în scrierea sa intitulată „Revoluțiunea lui Horea”, spune: „Românii din Transilvania, după lungi și grele suferințe, dorind în fine să scape de mizeriile unei servituți insuportabile, cum și de persecuțiunile religioase ale calvinilor, se hotărîră să-și schimbe religiuena și în modul acesta să ajungă la o stare politică mai fericită.

Seduși prin diferitele promisiuni ale iezuiților Gavril Hevenesy și Paul Baranyi, indemnăți de Curtea imperială din Viena, mitropolitul Atanasie și protopopii romîni din Transilvania se hotărîsc în anul 1698 a se uni cu biserica Romei, crezînd că în modul acesta religiuena romînă va ajunge să fie religiuene legală în Transilvania, iar clerul și poporul romîn se vor putea bucura de toate libertățile și drepturile de care se bucurau aderenții bisericii catolice. În această speranță și numai singur din aceste motive se făcu unirea cu biserica Romei, unire care primi o formă reală prin manifestul din 7 octombrie 1698, dat în minăstirea Sfintei Treimi din Alba Iulia, prin care mitropolitul Atanasie și 38 protopopi romîni din Transilvania declară în formă solemnă că se unesc cu biserica Romei, voind, după cum ziceau dinșii, să trăiască cu aceleași privilegii, cu care trăiesc membrii și preoții bisericii catolice.

Dar unirea din 1698 fu un pas greșit al romînilor de peste Carpați. Prin actul de la 1698 mitropolitul Atanasie și clerul din Transilvania sacrificară întregitatea bisericii romîne pentru o simplă speranță a unor drepturi politice și civile care mai curînd sau mai tîrziu se puteau cîștiga și pe altă cale. Și în faptă unirea cu biserica Romei nu schimbă de loc pozițiunea socială și politică a romînilor din Transilvania. Biserica romînă rămase și de aici aci înainte numai biserică tolerată, națiunea romînă o națiune fără drepuri politice, preoții uniți iobagi ai nobililor, fără privilegiu și fără venituri, poporul fără reprezentanți în camera Transilvaniei, oficiile țării distribuite numai la aderenții celor patru religii, a religiunii catolice, calvine, luterane și unitare și fără nici o considerațiune la religiuena romînă unită, iar poporul romîn care nu voi să treacă la unire, lipsit de biserică, lipsit de episcopi și persecutat în toate modurile și pe toate căile de guvernul din Transilvania și de guvernul central din Viena, așa că unirea cu biserica Romei, care se făcuse din simple motive politice, nu aduse de loc rezultatele pe care le sperase mitropolitul Atanasie și clerul romîn de la 1698. Deziluziunea era mare!

Unirea cu biserica Romei, așa cum o făcuse episcopul Atanasie, s-a părut tuturor bărbaților noștri luminați din secolul trecut și din secolul prezent un pas foarte greșit în ce privește viitorul acestei biserici și viitorul nației romîne din Transilvania.

Vorbînd despre diplomele leopoldine, Treboniu Laurian (în Mag. Ist. p. 326—327) spune: „Pe lîngă toate aceste decrete și mandate imperiale,

guvernul și ordinele transilvane știură așa de bine să întoarcă lucrurile ca românii să rămână tot în starea de apăsați și de despoiați de drepturile cetățene. După decretul imperiale trebuia ca între cele patru religii primite: catolica, luterana, calvina și ariana (unitariană) să fie o egalitate perfectă, persoanele bisericești să se bucure tot de aceleași scutiri și libertăți, laicii să aibă tot aceleași drepturi, după starea lor de nobili, liberi și iobagi. Românii se numără acum între catolici și trebuia atât în respectul bisericesc cât și cel politic să se împărtășească de toate beneficiile, la care au drept catolicii, de la dregătoriile cele mai mari până la cele mai mici. Catolicii dobândiră mult prin unirea românilor, căci își înmulțiră numărul în comparațiune cu celelalte secte, așa încât le întrecea pe toate...

Copleșit de sbuciumări, Atanasie moare în ziua de 19 august 1713.

Se știe că la înmormântarea episcopului s-au rostit cuvântări numai din partea călugărilor iezuiți, una în limba latină și alta în limba maghiară.

Cronica evenimentelor desfășurate pe ecranul vieții poporului nostru oropsit din „Dacia Felix”, a înregistrat multe imagini triste, care dovedesc în plină măsură că actul unirii de la 1698—1700 a fost o biruință ieftină a politicii abile dusă de camarila casei domnitoare de Habsburg.

După doi ani de „sedis-vacanță”, în care interval de timp eparhia a fost condusă exclusiv de către călugărul iezuit Gáspár Ujházi, la propunerea și insistența statului catolic, în scaunul vacant de episcop al eparhiei Albe-Lulia a fost numit din partea regelui și mai apoi confirmat din partea pontificelui roman, preotul catolic Ioan Glurgiu, nobil de Patak — de aici numele de Ioan Pataki.

Crescut și educat în școlile iezuite din Cluj, Sabaria — Szombathely — și Viena, la propunerea și recomandarea abatelului iezuit Hevenesy, arhiepiscopul-primat din Strigoniu îl trimise la colegiul germano-ungar din Roma.

Luându-și titlul de doctor în teologie, se hirotoni preot după ritul latin și funcționează ca misionar în „țara” Făgărașului.

Despre preotul „renegat” Pataki, ridicat la rangul de „baron”, care părăsise ritul bisericii strămoșești pentru „blidul de linte” — cum își vinduse Esau din vechime dreptul de „întii născut” — în afară de cazul răpirii bisericii din Făgăraș, cunoscută de darnicul voievod Constantin Brâncoveanu în 1697, istoria n-a încrestat ceva deosebit și vrednic de reținut. Altfel doar, că era un om cu pregătire aleasă, fire despotică, nespus de ambițios și ahtiat după mitra vlădicească.

Alegerea lui în scaunul vacant de episcop s-a făcut în mod fraudulos, împotriva voinței sinodului. Firește, a fost ajutat de statul catolic, în frunte cu vice-cancelarul Kászoni și de abilitatea diplomatică a călugărilor iezuiți.

În realitate, sedis-vacanța după moarte episcopului Atanasie a dăinuit nu doi ani — cum arată unii istoriografi — ci opt ani, fiindcă numirea episcopului Pataki, făcută de împăratul Carol VI în 23 decembrie 1715, a fost aprobată din partea pontificelui roman prin bulla papală „Rationi congruit” numai la 18 mai 1721, când s-a mutat și reședința episcopiei unite de la Alba Iulia la Făgăraș. Abia cu această ocazie s-a săvârșit instalarea „oficială” a noului episcop.

În ziua de 29 octombrie 1727, aflindu-se la mînăstirea din Simbăta de jos, zidită de voievodul Brincoveanu, episcopul Pataki muri pe neașteptate, în vîrstă de abia 46 ani. Moartea lui n-a impresionat pe nimeni.

După alți cinci ani de sedis-vacanță, în care interval de timp biserica unită a ajuns iarăși sub conducerea directă a călugărilor iezuiți, la 28 septembrie 1732 a fost instalat în scaunul episcopal Inochentie Micu Klein, care strămută reședința de la Făgăraș la Blaj, în senzul diplomei împărătești din 21 august 1738.

Străduințele depuse de acest mare arhiereu pentru drepturile juste ale poporului greu împilat, sînt oglindite clar de eruditul canonic unit Dr. Augustin Bunea, în biografia lui Inochentie Micu, unde spune:

„Episcopul Klein încercase toate mijloacele spre a dobîndi de la cercurile hotărîtoare drepturile care se cuveneau bisericii și națiunii sale. Se provocase la legea dumnezească, dar înzadar, laumanitatea, la dreptul firii, la diplome, dar toate înzadar”...

După 35 de ani de la unire, protopopul Nicoară Belanul se tînguiește cu amar episcopului Inochentie: „Tare mă tem, că nu vom avea alt folos din uniunea aceasta care am făcut, ci vom rămîne numai cu ura între frați și cu muștrarea cugetului”...

Iar cîțiva ani mai tîrziu, un alt protopop, predica în catedrala din Blaj că rominii au fost înșelați cu unirea (Papiu Ilarian, Tom. II. p. 325).

E foarte semnificativă și mult grațioasă descrierea situației după 46 de ani de la actul unirii, cuprinsă în „Promemoria” episcopului Inochentie Micu, unde, între altele, spune: „De aceea, amar se plînge clerul și poporul român unit, că deși s-au folosit de toate mijloacele imaginabile, ca să-și dovedească sincera și adevărata unire, totuși nu putură dobîndi nimic, și n-au fost socotiți nici schismatici, nici catolici. Catolicii de ritul latin zic despre ei că nu sunt catolici adevărați. Unții văd că le-au mers mai bine pînă au fost cu schismaticii, decît le merge acuma, căci atunci aflau în totdeauna scut (patrocinia) alături la principii romîni, cit și în Moscovia, și cu sprijinul acestora tot mai erau băgați în seamă, atît la curtea regească, cit și în principat, ori pe altă cale erau ajutați. Și dacă se întimpla să nu li se facă ceva după dorința lor, cel puțin aceasta nu era o injurie pentru ei, ci știau ei bine că după drept nu li se cuvine...”

Iată unde a ajuns demnitatea episcopescă! Iată soarta noastră mizerabilă, ne mai pomenită poate nicăiri în Europa!"

Unde erau deci privilegiile promise uniților prin lingusiri lezuite?

De sigur, pentru ei nu era de-ajuns să fiți „unit". În fanatismul lor, pretindeau ruperea oricăror legături cu obiceiurile legii strămoșești ortodoxe, adică să te faci catolic după toată rindulala.

Sfârșitul tragic al episcopului mucenic Inochentie, cu inimă caldă și cu dragoste nefățărită față de poporul oropsit, se cunoaște. Iezuiții, între care a crescut și ale căror intrigări le cunoștea, în unire cu magnații care îl dușmăneau cu înverșunare, i-au dat lovitura. Ultimul capitol al vieții sale sbuciumate, Inochentie Micu Klein, înlăturat din scaunul de episcop, și-l încheie în surghiun, la Roma. Ce crudă ironie!

De sigur, lupta dusă cu dârzenie pentru drepturile poporului i-a făcut mulți dușmani. Aceștia l-au ponegrit la curtea din Viena, prezentându-l ca pe un „valah fanatic" și răsvrătit, care ar lucra împotriva unirii.

Citat în fața comisiei „aulice" și aruncându-i-se în față acuzele ce i se aduceau, episcopul Inochentie, dându-și seama că nu mai putea să se reîntoarcă în Ardeal, socoti de bine să fugă la Roma (9 decembrie 1744).

Discuțiile și tratativele între Vatican și Curtea imperială din Viena, cu privire la reîntoarcerea episcopului Inochentie în țară, au durat aproape șapte ani, dar fără rezultat favorabil pentru episcopul pribeag.

În sfârșit, după multe frământări, în ziua de 7 mai 1751, Inochentie Micu demisionă. Cu inima chinuită de dorul după meleagurile Ardealului drag, episcopul mucenic muri în cetatea Vaticanului la 23 septembrie 1768 și fu înmormântat sobru — fără pompe funebre — în biserica Madonna del Pascalo.

„După eșirea episcopului Klein din Ardeal — spune Timotei Cipariu (în *Acte și Fragmente*, p. 103) — în popor se auzeau așa cuvinte cum că Klein pentru aceea a eșit din țară, pentru că a văzut că unirea nu e bună și i-a părut rău că a unit atîta mulțime de suflete, din care cauză se întorceau la neunire".

„Iar în Transilvania s-au produs turburări grave religioase, care sînt izvorul împărțirii rominilor din Transilvania în două biserici, una unită, alta neunită". (Dr. Augustin Bunea: *Din istoria Rominilor; Episcopul Ioan Inocențiu Klein, Șem. Iub. 1900*).

După renunțarea lui Inochentie Micu, dintre cei trei candidați pentru scaunul episcopesc — Petru Pavel Aron, Grigorie Maior și Silvestru Căliani — împărăteasa Maria Terezia îl numi pe Petru Aron, la 28 februarie 1752.

Încă pe vremea cînd era vicar apostolic (1747—1751) se răspîndise zvonul că ar fi un temperament morocănos și că îi plăcea să urzească

intrigării. Se presupune că ar fi conlucrat și el, în mare măsură, la înlăturarea episcopului Inochentie, care se bucura de multă popularitate. Alții spun că era om cucernic și că ducea o viață de ascet.

Cert este că mișcările și răsvătirile în masă împotriva unirii s-au desfășurat în tot timpul cât demnitatea de episcop o deținea Petru Pavel Aron.

Urmările unirii cu Roma papală

Despre consecințele și anumitele avantagii spirituale și materiale care au rezultat din unirea cu biserica Romei, s-a scris și s-a vorbit mult în trecut. Dar, chiar dacă ar fi existat într-o măsură oarecare aceste pretinse avantagii, la ce au folosit, dacă în sufletul fărâmițat al poporului nostru s-a deschis rana dureroasă a urii și a luptelor mai mult sau mai puțin înverșunate, care au dăinuit aproape două veacuri și jumătate?!

Primul rod al unirii cu papistașii a fost împărțirea rominilor în două tabere. Unții au luptat în tabăra imperialilor, sub numirea de „lobonți”, iar cei neunți au fost de partea lui Rákoczy, sub numirea de „curuți”. Și frații se ucideau unul pe altul ca fiarele carnivore. (Gh. Barițiu, Ist. Tr. p. 226).

„Fii nefericiți! Cine vă va apăra, dacă părinții voștri dau mâna cu străinii în contra voastră”?! (S. Bărnăuțiu).

Istoricii au arătat pe larg — unul chiar cu lux de amănunte — multele neajunsuri pricinuite de divizarea poporului românesc din Ardeal în două confesiuni.

Departate de gândul de-a face o lucrare propriu zis istorică, voi aminti doar tangențial unele scene care au ilustrat prăpastia deschisă între frații de aceeași obârșie, aceeași limbă și aceeași credință, — deși ar fi, poate, mai bine, ca peste paginile triste, înscrise cu litere de sânge și foc în viața plină de sbucium a poporului nostru, să se întindă pentru totdeauna vălul uitării.

În urma mișcărilor din primăvara anului 1756 — pornite împotriva catolicismului — care au cuprins ca o vîlvătaie toate colțurile Ardealului, țăranul erou Oprea Miclăuș din Săliște, plecat cu jalbă la Viena, popa Moise Măcintc din Sibiel și popa Ioaneș din Galeș, și-au sfîrșit viața de mucenici în temnița grea a fortăreței din Kufstein. Zeci de preoți și sute de țărani — eroi fără nume — au fost crunt bătuți și aruncați în închisori. Și de acest tratament n-au fost cruțate nici femeile.

Animatorul acestor mișcări, călugărul Sofronie, care conducea acțiunea împotriva unirii, fu arestat și dus la închisoarea din Bobilna. Scăpat din închisoare cu ajutorul țăranilor, luă drumul Zarandului.

Istoricul Silviu Dragomir ne înfățișează (în „Istoria desrobirii religioase a rominilor din Ardeal” vol. II, p. 145) cazul petrecut la 21 ianuarie 1760

cu femeile eroine din comuna Colun, de pe valea Oltului, care au fost desbrăcate de haine și bătute crunt în plața Sibiului.

În vol. I, p. 161 al aceleiași lucrări, ne prezintă o scenă mult grăitoare:

Un funcționar din Sibiu, trimis într-un sat oarecare, adună toată obștea, pentru a-l aduce la cunoștință o poruncă. Românii îl ascultară, stînd răzimați în bite. Cînd slujbașul își termină cuvîntarea, un moșneag îi zise: „Acest cojoc ce-l am pe mine, e acum al meu. Dar dacă ar vrea crăiasa să mi-l ia, i-l dau. Cu aceste slabe mîini și picioare și cu trupul meu am lucrat zi și noapte ca să plătesc porția (impozitul). Ele sînt ale crăiesei și dacă ar vrea să mi le ia, nu am ce face. Dar nu am decît un suflet, pe care îl păstrez pentru Dumnezeu din cer și nici o putere omească nu-l poate îndoi”.

Astfel de scene s-au petrecut în multe părți, în acele vremuri de teroare.

Generalul Buccow, trimis de regina și împărăteasa Maria Terezia, a potolit cu glasul tunurilor și cu spînzurătorile ridicate la marginea drumurilor, mișcarea împotriva unirii. Mînaștirile și multe biserici au fost distruse. În urma armatelor lui Buccow, trimis să „domolească spiritele”, au rămas numai ruini, jale și prăpăd. Pe bună dreptate se spune că adevăratul întemeietor al bisericii unite din Ardeal a fost călăul Buccow, cel mai strașnic general al curții imperiale de Habsburg.

În fața terorii, agitațiile s-au mulcomit.

Fără-ndoială, la această liniștire a spiritelor a contribuit și împrejurarea că, pentru a nu se da prilej unei noi răsmerițe, curtea imperială din Viena a lăsat mai domol acțiunea de catolicizare și presiunea împotriva Bisericii ortodoxe.

Atanasie Rednic, urmașul episcopului Petru Pavel Aron (1765—1772), după însemnările făcute de Samuil Micu Klein, care i-a fost contemporan, era om cucernic și păzitor intransigent al rîndușilor bisericii răsăritului. „Toate ale sale le-a lăsat Seminarului diecesan”. (T. Cipariu, Acte și Fragmente, p. 124—125).

După moartea lui Atanasie Rednic, scaunul episcopesc îl ocupă Grigorie Maior, „de care lucru foarte s-a bucurat toată românimea din din Ardeal”. (Samuil M. Klein, la T. Cipariu, Acte și Fragmente, p. 126).

Intocmai ca și înaintașul său, a fost un păzitor al ritualului ortodox și n-a admis ca în Simbolul Credinței să se intercaleze adaosul „și de la Fiul”.

Episcopul Grigorie Maior a reușit să-l înlăture pe călugărul iezuit, care pe vremea antecesorilor săi avea cuvînt hotărîtor în treburile bisericii unite.

În urma conflictului ivit între guvern și episcop, la anul 1782, popularul vlădică Grigorie Maior a fost nevoit să-și dea demisia.

Îi urmă Ioan Bob (1782—1830). Meritul de netăgăduit al episcopului Bob este că a luptat și s-a străduit mult pentru drepturile politice și naționale ale românilor. În scopul acesta a înaintat Curții din Viena mai multe memorii. Cel mai însemnat dintre acestea este „Supplex Libellus Valachorum” din 1791.

A murit la adânci bătrânețe, în etate de 91 ani.

După Bob, a urmat Ioan Lemeni (1833—1850). Meritul acestui episcop este că a completat cursurile teologice la patru ani, înființând catedre noi la gimnaziu, între care și catedra de istoria universală și de filozofie, pe care le-a încredințat eruditului Simion Bărnuțiu. Prin aceste reforme a dat un mare avânt școlilor din Blaj.

În 1842 a înaintat, împreună cu Vasile Moga, episcopul ortodox din Sibiu, un memoriu în chestiunea drepturilor religioase și politice ale românilor din Ardeal. Tot în acel an a înaintat curții imperiale din Viena vestitul protest al „capitlului” din Blaj împotriva proiectului de lege, prin care se intenționa maghiarizarea administrației bisericești și a școlilor din Blaj.

În 3/15 mai 1848 a prezidat, împreună cu mitropolitul Șaguna, adunarea națională de pe Cîmpia Libertății de la Blaj. Această adunare l-a pus în fruntea deputației care avea să meargă la dieta din Cluj.

După uciderea lui Lamberg (20 septembrie 1848) episcopul Lemeni, aflându-se la dieta din Pesta, vru să se întoarcă la Blaj. Nu putu străbate însă decît pînă la Cluj, unde fu nevoit să rămînă pe tot timpul revoluției. Prin decretul din 9 noiembrie 1848, generalul Puchner îl suspendă, confiscîndu-i și venitele domeniului episcopesc. Constrîns de guvernatorul Wohlgemuth să-și dea demisia, Lemeni plecă în ziua de 10 aprilie 1850 la Viena, unde a rămas pînă la moartea sa, întîmplată în 29 martie 1861. A fost înmormîntat în cîmîtirul din Semmering-Viena. (Dr. Augustin Bunea; Șem. Iub. ed. 1900).

În scaunul devenit vacant prin demisia episcopului Ioan Lemeni, a urmat Alexandru Șterca Șuluțiu (1851—1867).

În urma unor îndelungate tratative cu Scaunul Apostolic al Romei, dieceza unită a Făgărașului, cu sediul în Blaj, a fost scoasă de sub jurisdicțiunea mitropolitană a arhiepiscopului-primat din Strigoniu, fiind ridicată la demnitatea de arhiepiscopie și mitropolie, cu titlul: Mitropolia romînă unită de Alba Iulia și Făgăraș, atașîndu-i-se ca sufragane dieceza greco-catolică a Oradiei și alte două atunci înființate, Gherla și Lugoj. Prin reactivarea mitropoliei, episcopul Alexandru Șterca Șuluțiu deveni arhiepiscop și mitropolit.

Prin literele fundamentale din 23 aprilie 1861, domeniul din comuna Șpring și toată averea sa personală le-a lăsat ca fundațiune pentru ajuto-

rarea văduvelor de preoți, a studenților săraci și pentru „scopuri culturale” — eventual pentru înființarea unei Universități românești. Mai are meritul incontestabil că a lucrat și a luptat mult pentru drepturile politice ale românilor. A murit în 1867.

Ioan Vancea, nobil de „Buteasa”, urmașul lui Alexandru Șterca Șuluțiu în scaunul de arhiepiscop și mitropolit al Mitropoliei române unite de Alba Iulia și Făgăraș, cu sediul în Elaj (1868—1892), a schimbat radical tactica înțeleaptă a predecesorilor săi, cari au luptat din răputeri pentru păstrarea ritului și obiceiurilor străbune ale cultului ortodox și care s-au năzduit să trăiască în cele mai bune raporturi cu frații lor ortodocși. Noul mitropolit ridicat de Scaunul Apostolic al Romei în biserica unită „Conte Roman” — alt „blid cu linte” — căută să introducă în biserica unită anumite reforme și inovații prin care se urmărea o cit mai mare apropiere de biserica romano-catolică. Prin acest ultrazel, se deschidea rana care, în cursul deceniilor depănate în negura vremii fără frământări confesionale mai accentuate între fiii aceluiași neam, se cicatrizase. Mitropolitul Ioan Vancea și unii dintre sfetnicii săi, uitau condițiile prevăzute în „manifestul” dat la 7 octombrie 1698, în care se spunea clar: „Însă întru acest chip ne unim și ne mărturisim a fi mădulările Sfintei catolicești biserici a Romei, cum pe noi și rămășițele noastre din obiceiul bisericii noastre a răsăritului să nu ne clătească, ci de toate ceremoniile, sărbătorile, posturile, cum pînă acum, așa și de-acum înainte să fim slobozi a le ținea. Iar de nu ne vor lăsa pe noi și pe rămășițele noastre într-această așezare, pecetile și iscăliturile noastre, care am dat, să n-aibă nici o țarie. Care lucru l-am întărit cu pecetea mitropoliei noastre pentru mai mare mărturie”.

Dar să lăsăm ca despre felul de-a fi al mitropolitului Ioan Vancea de Buteasa să vorbească contemporanii săi, aparținători bisericii unite.

N. Densușianu (în scrierea sa intitulată „Independența bisericească a Mitropoliei Române de Alba-Iulia”) spune:

„Starea într-adevăr tristă, în care a lăsat răposatul mitropolit Vancea mitropolia română de Alba Iulia și cu deosebire încercările sale periculoase de a introduce în biserica română credința catolică și întreg sistemul de guvernare catolică, au turburat adînc conștiința religioasă a poporul român și pacea bisericilor din această Mitropolie.

În urmarea acestor încercări nefericite, poporul român din mitropolia Albei-Iuliei se află astăzi în pericolul de a fi rupt pentru totdeauna din sinul bisericii sale naționale românești și rupt din corpul națiunii române. Românii greco-catolici se află astăzi — și aceasta o spunem cu adîncă durere sufletească — pe drumul acelor români din Ungaria și Transilvania, care în secolele trecute, seduși de propaganda Franciscanilor și Dominicilor, trecură la catolicism, iar de la catolicism la calvinism, și astfel se

rupseră pentru vecinicie de corpul națiunii române. Ceea ce făcu mitropolitul Vancea în 1872 și 1882 întrece de o mie de ori ceea ce a făcut episcopul Atanasie la 1698. Sinoadele mitropolitului Atanasie nu primiseră nici o dogmă catolică, nu cedaseră pontificelui roman nici un drept de legislațiune și administrațiune în biserica de Alba-Iulia. Însă conciliile mitropolitului Vancea primiră toate dogmele catolice, toată credința catolică, declarară pe papa de suprem cap ierarhic, cu puteri absolute și infailibil în mitropolia de Alba-Iulia. Episcopul Atanasie fusese silit de grelele împrejurări de atunci și el făcuse o unire cu Roma în sens național. Mitropolitul Vancea însă, fără să fie constrins de evenimente politice, ori de altă natură, făcu o unire exclusiv în sens catolic și în contra voinței poporului român. Astfel că, din punctul de vedere al catolicismului, unirea cea adeverată catolică cu biserica Romei nu o făcu episcopul Atanasie, ci o făcu mitropolitul Vancea. Ceea ce nu putură să câștige misiunarii catolici în timp de 200 de ani de la episcopii, de la protopopii, de la popii și de la poporul românesc, câștigă într-o singură zi, într-o singură ședință, de la mitropolitul Vancea.

Ne aflăm așa dar în fața unei lovituri de stat în biserica de Alba-Iulia. Ne aflăm în fața unor sinoade ilegale, ținute în contra canoanelor bisericii orientale și în contra uzului vechiu ce a existat în biserica noastră pînă la mitropolitul Vancea, în fața unor acte prin care se rupe cu totul mitropolia Albei Iulia din biserica răsăritului și se desființă din fundament vechea independență a acestei sfinte biserici ce o avea pînă aci pe terenul bisericesc, nu din grația pontificilor, ci pe baza unei serii de instituțiuni vechi naționale-bisericești, pe care le putem urmări pînă în cele mai depărtate timpuri ale evului mediu, independență care a fost apărută cu o rezoluțiune demnă și bărbătească, atît în timpurile nefericite ale națiunii noastre, cînd papii de la Roma ațîtau pe regii Ungariei cu resbel de exterminare asupra poporului nostru, cit și în timpul persecuțiunilor calvinești din Transilvania".

În legătură cu sinoadele prezidate de mitropolitul Ioan Vancea, la care se provoca N. Densușianu, învățatul canonist Ion Micu Moldovanu, vicarul Mitropoliei (în „Acte Sinodale” p. 191), spune:

„O frică generală domnește acum de mai mult în inimile uniților, că la firul vieții bisericii acesteia rod viermii ucizători. Această frică crescă din zi în zi și se mărește din an în an, așa încît sinodul de la 1868 s-a cugetat dator a lua măsuri de urgență spre salvarea bisericii.

Așezămintele bisericii noastre se alteraseră prin dispuneri și ordinațiuni anticanonice, afară de aceea absolutismul se lățea într-însa din ce în ce mai mult. Sinodul voia să pună o stavilă acestora. Ce folos însă, că Conciliile din 1872 și 1882 s-au pus pe altă bază. După părerea mea,

biserica greco-catolică în calea ordinii este formal contopită azi în biserica curat romano-catolică. În credință nu mai este nici o deosebire, ci numai ritul mai susțâ. Dar și acesta se va schimba pe nesimțite, cum s-au schimbat și altele și cum au abandonat „Pravila”, așa vor părăsi și ritul. De n-ar fi teamă de popor, poate s-ar fi și făcut. Cu vremea vor ajunge greco-catolicii și în congresul catolicilor. Și astăzi sînt reprezentanți ai acestei direcțiuni. Posturile însemnate și de încredere vor fi ocupate exclusiv cu elemente ultra-catolice, iar de drepturile naționale vor abdica total. Creșterea clerului unit în seminare pur catolice și străine și cu spirit de propagandă papistă este un mare pericol pentru neamul românesc”.

Să ascultăm și glasul altor istorici romîni...

„De cîtiva ani se propun cîteva doctrine, precum e doctrina despre infailibilitatea papei și despre potestatea lui absolută de a formula și impune dogme noi, care nu se cuprind în Simbolul Credinței adoptat de biserica noastră, care și pînă acum a produs cele mai mari îngrijiri și neodihne spiritelor, cît se înfloară de un asemenea absolutism încarnat. Aceste doctrine și altele asemenea acestora, mai virtos de 18 ani încoace, au început a roade cumplit la rădăcinile confesiunii greco-catolice și a o periclita. Romîni uniți n-au nimic de împărțit cu romano-catolicii”. (G. Barițiu).

Avea multă dreptate eruditul Petru Maior, autorul „Procanonului”, cînd spunea: „Și acuma se află unii și prin părțile noastre, care învățînd la Roma teologia, socotesc că nu mai acelea sînt adevărate care le-au auzit la Roma și doar singele și l-ar vărsa pentru monarhia papei. O! de ar fi apărut Dumnezeu neamul românesc de acest fel de oameni învățați și teologi, care numai cu autenția, cu titul și cu vilfa ce au în haine vreau să învingă pe toți. De spun ceva de la Roma, să tac, să înlemnești, să caști gura. De arăți din sîinții părinți, din soboare și din istoria cea veche a bisericii, asupra poveștilor lor, îndată ești schismatic și mai rău decît ereticii. Trebuie înaintea acestora toți să plece capetele, să-i chemi Rabi, domnule, Măria ta și alte titluri ce se împotrivesc cinului călugăresc. Și în acestea lucrînd li se pare că atunci tîin mai tare canoanele bisericesti și aduc slujbă lui Dumnezeu. O, vremi! O, obiceiuri!

Papei nu-l trebuia romîni, i-a trebuit numai catolici, ca să-l supună sie-și și ori cui”.

Dar inovațiile doctrinare, impuse clerului unit de mitropolitul Vancea, au rămas literă moartă. Dispozițiunile date preoților din pastorație, sub „gravis” — ceea ce înseamnă „sanțiuni grave” — nu au fost puse în practică. Doar tot-colo, cite-un preot slugarnic, cu aspirații la vre-un scaun de „protopop”, sau visînd alte distincții, a încercat să aplice anumite inovații în cult. În cele mai multe cazuri, însă, poporul s-a opus. În cărțile rituale, reeditate în tipografia diecezană, înflințată de mitropolitul Vancea,

nu s-a făcut nici o modificare esențială față de textul cărților vechi. Cuvîntul „duh” a fost înlocuit cu „spirit”, iar termenul „sobornicească biserică” a fost înlocuit cu „catolicească biserică”, pentru simplul motiv că suna a „latinește”. Tot astfel a fost schimbat cuvîntul „milă” cu „îndurare”. Mitropolitul Vancea voia cu orice preț să se facă distincție între cultul greco-catolic și cel ortodox. Așa numitul „Filioque” nu s-a rostit în nici o biserică unită și nici n-a fost menționat în cărțile liturgice. Excepție de la această regulă generală a făcut numai cartea de rugăciuni „Mîngăierea Creștinului”, editată la Oradea, în jurul anului 1900, — pe cont propriu, de protopopul Ioan Genț. Incolo, totul a rămas neschimbat. Vorba canonicului Ion Micu Moldovanu, zis „Moldovănuț”: „Ar fi făcut-o, dar le era teamă de popor”.

Preoții ortodocși și uniți au continuat să officieze laolaltă, la înmormîntări, sfeștiani, masle, etc., împotriva dispozițiilor cuprinse în hotărîrile „Conciliilor Provinciale” din 1872 și 1882. Poporul credincios de la sate, și nici chiar cel de la orașe, n-a luat cunoștință de „înfailibilitatea” și „supremația” papei și nici nu și-a însușit inovațiile străine de învățătura și datinile legii strămoșești ortodoxe. Cuvîntul „papistaș” era pentru masele largi ale poporului un fel de... „dă-l incolo”!

Mitropolitul Victor Mihályi de Apșa (1894—1918) — succesorul lui Ioan Vancea — e caracterizat de contemporanii săi ca un om cu fire blajină și înzestrat cu o cultură aleasă.

În memorabila conferință episcopescă ținută la Blaj în ziua de 23 iunie 1897 și prezidată de mitropolitul Mihályi, s-a hotărît ca provincia mitropolitană de Alba Iulia și Făgăraș să nu trimită deputați la congresul autonom al bisericii catolice latine ungare, ci să ceară de la regele apostolic aprobarea ținerii unui congres compus numai din romîni greco-catolici, care să organizeze autonomia bisericii unite, separat de a bisericii catolice din Ungaria.

Prin această hotărîre s-au reparat întru citva aberațiile săvîrșite pe vremea mitropolitului Vancea. Se vorbea „illo tempore” că această hotărîre s-a adus în urma insistențelor canonicului Ion Micu Moldovanu, vicarul mitropoliei și membru al Academiei Romîne, secondat de însuși mitropolitul Mihályi și de alți canonici „cu scaun la cap”.

Primul război mondial, declanșat în toamna anului 1914, prin mizeriile, suferințele comune și neajunsurile lui, a apropiat mult sufletele romînilor din Ardeal. Cazuri de prozelitism și neînțelegeri mai pronunțate între frații ortodocși și uniți, nu s-au înregistrat decît sporadic. S-au înregistrat însă multe cazuri impresionante, cînd, spre exemplu, în lipsa preotului ortodox sau unit din comuna cutare — internat la Sopron, Veperd și alte localități, — trebuințele duhovnicești ale credincioșilor din această parohie

le săvârșea preotul din comuna cea mai apropiată, indiferent că era unit sau ortodox. Încă o dovadă în plus, că poporul de la sate n-a făcut nici cînd distincție între „uniți” și „neuniți”.

E foarte semnificativă și mult grăitoare povestirea cunoscutului scriitor Septimiu Popa, fost preot unit în comuna Bologa-Poienț, care în timpul cît a lipsit din parohia Valea Drăganului preotul ortodox Aurel Munteanu, — ajuns mai tirziu protopop — le dădea credincioșilor ortodocși, cu ocazia înmormîntărilor, pașaport pentru „purgator”. Iar cînd preotul Munteanu a fost eliberat din lagăr, luîndu-i locul Septimiu Popa, preotul ortodox îi trimitea pe morții din parohia unită de-a-dreptul la „rai”. (Aluzie la „purgatorul” buclucaș).

Copiii din parohiile unite, botezați de preoții ortodocși, erau înregistrați în matricola parohiei respective și în registrul de stare civilă ca „greco-catolici”. Și invers, copiii din parohiile ortodoxe, botezați de preoții uniți, figurau în registre ca „ortodocși”.

Tot așa se proceda și la cununii.

Și astfel de cazuri au fost multe. N-a existat însă nici măcar un singur caz ca „uniți” să înmormînteze, să se cunune și să boteze copiii la romano-catolici.

Constituia aceasta o tragedie, un neajuns, sau o flagrantă încălcare a canoanelor? Nici decît! Din potrivă, era cea mai eclatantă dovadă că poporul nostru a rămas, pe lîngă toate vicisitudinile vremilor, una în credință. Așa ne-a vrut și Dumnezeuul părinților noștri!

O, dacă problema unificării noastre sufletești ar fi fost lăsată în grija preoțimii și a poporului dreptcredincios de la sate, ea ar fi fost rezolvată de mult!

Cînd bunului mitropolit Dr. Vasile Suciu de la Blaj, om cu o vastă cultură și mare cărturar — poreclit de savantul N. Iorga „Vasile Vodă” — i se aduceau la cunoștință din partea „insinuatorilor” astfel de lucruri „nemaipomenite”, marele arhiereu suridea în barbă și le răspundea „ilustrisimilor”, „reverendisimilor” și „clarisimilor” canonici referenți:

— Ei și?! Doar n-o să-i botez și să-i îngrop eu!

Sînt cunoscute multe cazuri, cînd preoții ortodocși au servit chiar sf. Liturghie în biserici unite, și invers. Acest obicei l-a practicat și scriitorul acestor pagini.

În primii ani de preoție, am slujit după toată rînduiala tipiconală o sf. Liturghie în Biserica ortodoxă din orașelul Vașcău, unde unchiul soției mele, Adrian Popovici Desianu, funcționa ca protopop ortodox. Și lumea a rămas foarte încîntată! Era zi de praznic.

Tot în ani cînd eram preot tînăr, mi s-a întîmplat un caz despre care îmi amintesc cu plăcere. Fusesem invitat cu soția la o nuntă. Și cum

„nuna” se îmbolnăvise subit, din care pricină nu putea să se prezinte nici „nununul”, la stăruința nuntașilor, am acceptat „nășla”. Cununia a săvârșit-o un preot ortodox. A fost o nuntă ca în povești!

Nu după multă vreme, m-am pomenit citat la mitropolie, „ad audiendum verbum”.

Mă primi în audiență același mitropolit, senin și loial ca totdeauna.

Relatându-i cele petrecute, m-a privit cu multă bunăvoință, spunându-mi:

— Du-te fiule acasă în pace și ai grije de turmă.

Canonicul referent — cam sărac cu „spiritul” — era încântat închipuindu-și că mitropolitul mi-a tras o „săpuneală” pe care am s-o țin în minte cîte zile voi trăi. În privința aceasta, canonicul nu s-a înșelat de loc. Atitudinea demnă a mitropolitului Vasile n-am s-o uit niciodată!

Mulți se întrebau — și se mai întreabă și astăzi: De ce nu s-a făcut unificarea sufletească a rominilor din Ardeal imediat după războiul care s-a încheiat cu întregirea hotarelor? În acele zile de însuflețire și de mare bucurie, unirea bisericilor surori ar fi reușit fără doar și poate.

Această afirmație e foarte îndoielnică. Părerea mea și a multora este că unificarea n-ar fi reușit, pentru simplul motiv că arhieriei uniți n-ar fi renunțat, în ruptul capului, la prerogativele lor de „prinți” ai bisericii romane.

Terorizată de sisteme „închizitoriale”, preoțimea unită n-ar fi îndrăsnit să acționeze. Iar poporul, cu preoți în „pasivitate”, ce putea să facă?

Se vorbea mult despre un „congres” al preoților. Dar acest congres — din înalte dispozițiuni — a fost amînat mereu, „sîne dîe”.

Adevărat că, în organele oficiale ale eparhiilor unite și ortodoxe, au apărut cîteva articole cu îndemn reciproc pentru unirea bisericilor surori, dar la treabă — cum spune românul — n-au pornit nici unii, nici alții. Toată frămîntarea pe această temă s-a dovedit a fi un foc alimentat cu paie. Mitropolitul Alexandru Nicolescu, urmașul lui Vasile Suciu la Blaj, făcuse declarația că: „întîi de toate e catolic și numai în locul al doilea e român”. Ori, în fața unei atari declarații, cine mai putea să continue discuțiile?

Situația neprielnică unificării bisericilor surori s-a accentuat în urma Concordatului încheiat între Statul Român și Scaunul Apostolic al Romei papale, în anul 1927.

Prin acest „Concordat” s-a creat cultului catolic o situație privilegiată, permițînd papalității un amestec direct în treburile interne ale țării noastre. Se aducea tot odată și o gravă știrbire suveranității Statului Român, dîndu-i pontificelui roman dreptul de amestec direct în problema numirii episcopilor pentru diocesele catolice din România, precum și în materie de administrare a bunurilor aparținătoare cultului catolic și aflătoare pe teritoriul Romîniei.

Firește, privilegiile obținute prin Concordat de biserica unită, au prilejuit nemulțumiri și supărări pe deplin îndreptățite ierarhiei bisericii ortodoxe.

Supărarea a crescut și mai mult, când conducerea bisericii unite a revenit la dispozițiunile Conciliilor Provinciale din 1872 și 1882, care primeau anumite inovații cultice, introduse — fără reușita de a fi puse în practică — pe timpul mitropolitului Ioan Vancea.

Discuțiile între uniți și ortodocși au degenerat acum în reproșuri și înțepături reciproce. În ziarul „Unirea”, organul oficial al mitropoliei unite — al cărui colaborator a fost și subsemnatul un lung sir de ani — citiva „clarissimi” zeflemiseau anumite „atitudini” ale Bisericii ortodoxe. La rîndul lor, justificîndu-și procedura cu dictonul „armis arma opponenda”, ripostau și Prea Cucernicii de la Sibiu în „Telegraful Român” — organul oficial al Mitropoliei ortodoxe — plătindu-le celor din Blaj cu aceeași monedă. Spre demonstrare, reproduc articolul apărut în „Telegraful Român” nr. 14, din anul 1935, sub titlul: „Anarhia uniată”, în care se spunea: „Am reprodus într-un număr trecut strigătul de alarmă al Părintelui Septimiu Popa (unit) în fața anarhiei ritualiste din biserica unită, în fața curentului de rătăcire a minților, de impestrițare bufonă a cultului răsăritean, de încercare de-a rupe poporul unit din comunitatea religioasă a neamului românesc.

Zăpăceala e adîncă, a prins în vîrtejul ei funest multe capete, cu sau fără tonsură în păr, dar în orice caz rase de tot la minte și la bun simț, prin strungile de la Roma și Innsbruck.

„Lumina Creștină”, revista catolică din Iași, salută în nr. 3 a. c., o astfel de manifestare simptomatică la un anumit Pater, A. Pop din Bixad. Admirator al formelor religioase ce le observă la secul și dornic de-o cît mai fraternă apropiere de ei, Paterul Augustin Pop propune, după „Lumina Creștină”, ca autoritățile în drept să desemneze comisiuni, care să dea acelor devoțiuni haina ritului răsăritean și totodată să introducă în cărțile bisericești pe marii sfinți, care au trăit după anul 1054.

„Lumina Creștină” citează din deșteptul Pater, ca dintr-un oracol, următoarea năzbîtie:

„Condamnăm tendința de a ne păstra și pe mai departe ca biserică și ca rit, în izolare hermetică de orice curent religios și avînt de spiritualitate, ce vine de la Roma. Nu ne putem împăca cu ideea de-a figura ca o ramură streină în marele arbore al bisericii catolice, care nu vrea să primească sucul dătător de viață al trunchiului. Ori sîntem catolici, și atunci trebuie să participăm din plin la viața bisericii, ori, dacă aceasta nu se face, trebuie să recunoaștem că sîntem foarte defectuoși în catolicismul nostru”.

Cum mai seamă emfaza aceasta — continuă Telegraful — ce nu-și mai poate opri avântul amețitor al beției de cuvinte, cu discursul lui Brin-zovenescu, despre revizuirea constituției. Dacă vreți să fiți catolici integrali, ce mai tot profanați sfintele cărți de slujbă ale răsăritului, pe care nu voi le-ați făcut, ci acela pe care îl huliți!? Ce mai tot băgați în vinul tare al spiritualității cultului răsăritean apa chioară izvorită din alte subsoluri? Ce mai umblați să coaseți petece cenușii și posomorite pe haina strălucitoare a cultului răsăritean, când ea e întreagă și n-are lipsă de nici o cîrpeală? Luați-vă cultul catolic în întregime și fiți întregi și consecvenți.

Hibrizi ați fost de cînd v-ați născut, hibrizi veți fi cît vă va mai răbda Dumnezeu pe fața pămîntului. E tara fatală a unlatismului. E trista lui definiție“!...

În această atmosferă penibilă pentru toți oamenii de bine — care celor cu inimi mai sensibile le storcea adeseori lacrimi amare — al doilea război mondial, deslănțuit de nebunia hitleristă și cel mai teribil din cîte au fost înregistrate în analele istoriei universale, bătea la ușă. El avea să-și arate în curînd colții hidoși și pe meleagurile mult încercate noastre patrii.

Prot. Stavr. SABIN TRUȚIA
vicar eparhial, Cluj

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

MĂRTURII ALE UNITĂȚII BISERICEȘTI

Biserica ortodoxă a fost mama duhovnicească a tuturor credincioșilor români din Ardeal vreme de secole. Învățătura, slujbele, tradițiile și duhul ei au pătruns atît de adînc în conștiința credincioșilor ardeleni, încît religia ortodoxă era numită religie valahă. Român și ortodox erau noțiuni sinonime. De aceea încă în 1773 protonotarul din Medias, Heidendorf, îi spunea împăratului Iosif — care vizita Ardealul — că „valahii nu știu alta decît vechile lor obiceiuri, pe care le sug deodată cu laptele mamei și de la care nu se abat”.¹ Astfel că la 1698 — cînd s-a izvodit desbînarea romînilor ardeleni — poporul acesta credincios era așa de identificat cu legea strămoșească, cu Biserica ortodoxă, încît deși despărțiți cu sila de această Biserică, credincioșii greco-catolici au rămas credincioși vechilor tradiții, neadmițînd nici o schimbare în zestrea religioasă primită de la strămoși. Acest lucru este mărturisit de Petru Maior, la 100 ani de la desbînare, cînd zice că „toți uniți romîni din Ardeal... țin legea grecească cea mai dinainte întregă și neschimbată”, că această lege „pururea neclătită o au ținut și o țin”, pentru că „între romîni nimic nu s-a obișnuit a le cădea așa cu greu, decît schimbarea în lege și în cele bisericești”.² Acest fapt a rămas valabil și la 200 de ani de la desbînare și la 250 de ani; credincioșii gr.-catolici au păstrat neschimbate tradițiile strămoșești.

Deci, deși aparținători la două Biserici romînești, credincioșii din ambele Biserici trăiau aceeași viață religioasă, temeinicită pe legea strămoșească, pe învățătura, slujbele și tradițiile ortodoxe. Separația dintre ei era numai administrativă; că unii țineau de un vlădic, alții de alt vlădic. Era firesc, ca în aceste condițiuni, credincioșii să dorească refacerea unității bisericești de dinainte de 1698. Dorința aceasta a credincioșilor nu s-a putut înlăptui decît în 1948, cînd ei au avut deplină libertate ca să-și manifeste și să-și realizeze vrerea.

De atunci au trecut opt ani. Și la mărturiile din 1948, cînd clerul și credincioșii fostei biserici greco-catolice și-au exprimat bucuria

¹ Cf. *Păcălean*: Cartea de Aur, vol. I, p. 83.

² *Maior P.*: Ist. Bis. Rom., p. 140 -141.

revenirii la sinul Bisericii strămoșești, s-au adăugat noi și noi mărturii, atât ale preoților, cât și ale credincioșilor reveniți. În ele răzbate cu vigoare conștiința că unitatea bisericească este o realitate vie, care se desăvârșește mereu și care are însemnătate nu numai religioasă, ci și socială.

De aceea am socotit folositoare o prezentare a felului cum se oglindește reîntregirea bisericească în conștiința credincioșilor reveniți. Am utilizat numai o parte din mărturiile acestor credincioși, care se află la Arhiepiscopia Sibiului. Materialul este însă mult mai bogat și o cercetare ulterioară, care să includă și alte centre eparhiale din Ardeal și Banat, ar duce la rezultate asemănătoare cu cele din această prezentare. Vom arăta deci, pe baza mărturiilor respective, cum privesc credincioșii reveniți situația existentă înainte de reîntregire și cum apreciază viața religioasă de după reîntregire. Toate mărturiile sînt de acord că desbinarea n-a folosit nici Bisericii, nici poporului și că reîntregirea reprezintă un progres atât pentru Biserică, cât și pentru credincioși.

1. *Înainte de reîntregire*: În sinul credincioșilor s-a păstrat amintirea că „uniația” de la 1698 a fost opera Habsburgilor și a iezuiților, că ea a fost realizată prin silă și amăgire. Ea n-a izvorit din dorința clerului și a credincioșilor, ci a fost impusă — cu anumite scopuri politice — de stăpînirea de atunci. De aceea „uniația” a fost un lucru „trist și dureros” cum declară credinciosul N. Maier din parohia Hosman (Agnita), „un vis urit, care s-a abătut asupra poporului român” (Gh. Dejan, Ocna-Sibiu), că la 1698 „înșelați de stăpînirile de atunci și sub îndemnul Papei de la Roma s-au despărțit românii în două”, care aveau „tot aceeași limbă, tot aceeași slujbă” (Idem). „Am fost ruși de la Biserica răsăriteană prin diferite amăgiri din acele vremuri” și am fost răpiți „prin momeală și prigoane singeroase”. Căci strămoșii noștri „au fost atrași la uniație” prin „făgădueli amăgitoare” și „deslipiți prin silnicie de către puterea habsburgică, unită cu Roma”.¹

Care a fost scopul urmărit de stăpînirea austriacă prin „uniație”? O spun credincioșii în mod categoric. El a fost dublu: 1. „Biserica gr.-cat. a fost făcută de Austro-Ungaria la anul 1700, ca să rupă pe ardeleni de legăturile cu țara mamă”; 2. Nu numai atât, ci „papa de la Roma și împăratul de la Viena au desbinat (și) pe românii ardeleni în două”. Așa dar, pe de o parte se urmărea despărțirea românilor ardeleni de cei din Țările Române, pe de altă parte prin desbinarea confesională a celor din Ardeal se urmărea asigurarea stăpînirii austriace și catolice asupra poporului.²

¹ Cf. V. Truța din Bilbor (Toplița), Dr. A. Doroga din Blaj, D. Popa din Bernadea (Luduș) și S. Costea din Spini (Tîrnăveni).

² Cf. Bofoman I. și Novac I. din Noul (Sibiu) și Boilă I. din Bernadea.

Era firesc ca o astfel de „unire” — bazată pe forță, amăgire și calcule politice — să nu fie decît de formă. „Noi nu eram sufletește uniți cu Roma decît pe hîrtie”, declară răsplat credinciosul Lazăr Zaharie din parohia Ilimbav (Agnita). Așa că credincioșii gr.-cat. „purtau degeaba numele de catolici”. Nu numai credința catolică n-a pătruns deloc în sinul credincioșilor, dar nici „persoana papei de la Roma nu s-a bucurat nici cînd de o oarecare popularitate”. De aceea e firească întrebarea credinciosului I. Moldovan (Morăreni-Toplița): „ce treabă are el (Papa) cu noi?”, că doar conducerea Bisericii romine nu trebuie să fie la Roma, ci în țară (cf. Cred. din Cetatea de Baltă). Mai mult: papa avea o „influență dăunătoare” atît în ce privește rîndurile bisericești, vînd să introducă „adăogiri streine de obiceiurile noastre bisericești”, cît și din punct de vedere patriotic, slujind interese străine de cele ale poporului.¹ Astfel că papa n-a intrat în conștiința credincioșilor ca un factor religios pozitiv, ci numai ca un factor străin de sufletul lor ortodox și de sufletul poporului român, un factor care nu avea nici o legătură cu acest suflet, ba influența lui ne era dăunătoare.

Dacă în sufletul și viața credincioșilor n-au putut pătrunde elemente de credință catolică, aceasta se datorește atașamentului lor neclintit față de legea strămoșească și conștiinței că ei în această lege strămoșească au însuși adevărul mîntuitor. De aceea credincioșii au ținut „legea” neschimbată. Niciodată n-a slăbit în sinul credincioșilor foști gr.-cat, conștiința că ei — în fond — una sînt cu ortodocșii și „catolici” sînt numai „pe hîrtie” sau „cu numele”. Aceasta este și marea lor mîndrie de credincioși: că au rămas fideli moștenirii pe care au primit-o de la strămoși, moștenire care datează încă dinainte de 1698 și care este însăși tradiția ortodoxă a credincioșilor romîni de pretutindeni. Pentru ei Biserica ortodoxă „este Biserica a întregului popor romînesc”; ea este „Biserica noastră veche strămoșească”, „Biserica străbună”; ea este „Biserica-mamă”; iar ortodoxia este „Dreapta credință”; ea este „Vechiul nostru creștinism”, „vechea religie strămoșească”, „vechea religie mamă”, „vechea noastră religie”, „legea moșilor și strămoșilor noștri” și „legea strămoșească”²

Cu o astfel de conștiință e de sine înțeles constatarea că „nîcîcînd noi nu ne-am depărtat de învățăturile Bisericii străbune”, că Habsburgii

¹ Cf. Ivan Dumitru din Sadu (Sibiu), Coroș V. din Bîrnadea, Cruceanu A. din Bilbor și Ciurlea Gh. din Spini.

² Cf. Novac I. și Bojoman I. din Noul, Vlăsa Ilie din Monor, Munteanu N. și Dejan Gh. din Ocna-Sibiului, Moldovan I. și Macavei I. din Morăreni (Toplița), Bănuțel Gr., Cotruș V., Dechi Chirilă din Ruși-Munji (Toplița), Echim Teodor din Monor, Maier N. din Hosman, Mureșan I. și Precup C. din Ruși-Munji, Vasile Gh. din Orlel (Sibiu), Hălmăci I. și Truța Ilarie din Seuca (Tîrnăveni), Hălmăci T. din Gănești (Tîrnăveni).

„n-au izbutit să ne schimbe credința și obiceiurile creștinești. Noi le-am ținut tot pe cele vechi ortodoxe, chiar dacă eram uniți cu catolicii”. Credincioșii din ambele Biserici vedeau că nu e „nici o deosebire” între gr.-cat. și ortodocși, că gr.-cat. au aceleași slujbe ca și ortodocșii: „chiar sărbătorile, posturile și celelalte obiceiuri creștinești le-am avut la fel” declară credinciosul D. Stingu (84 ani) din Bărcuț (Agnita). — „Slujba se făcea ca și la cea ortodoxă”.¹ „...Cărțile de ritual, cîntarea în biserici — ortodoxă” — constată alt credincios din Vecerd. Iar credinciosul L. Blaca (Monor-Toplița) afirmă: „Eu de cînd eram încă tînr am cîntat la biserică lingă strană și știu că toate slintele cărți ce le avem în biserică sînt toate ortodoxe”. Credincioșii din Bernadea (Luduș) de asemenea se rugau „la fel cu ortodocșii, în aceeași limbă, la același Dumnezeu, avînd aceeași liturghie, aceleași cîntări, posturi, sf. Taine”. „Sărbătorile le-am ținut după cîlindaru ortodox, paștile le-am ținut cu ortodocșii nu cu catolicii. Preoții gr.-catolici slujeau în biserici Sf. Liturghie a Sf. Ioan Gură de Aur, Patriarhul Constantinopolului. Slujbele noastre se făceau în limba romînească pe cînd la catolici... slujbele se fac în limba latină. Preoții noștri erau căsătoriți, cu familie, ca și la ortodocși, pe cînd preoții catolici de oriunde n-au vole să se căsătorească”. E mărturia credinciosului I. Boțoman din Noul (Sibiu).

Concluzia practică a acestor constatări era pe de o parte convingerea că „tot o lege avem”, „tot una sîntem” (Raport din Fofeldea-Agnita), pe de alta faptul că credincioșii se bucurau cînd preoții gr.-catolici și ortodocși slujeau împreună, că el nu făceau nici o distincție între preoți și biserici, frecventînd slujbele făcute de preoții ortodocși, chemîndu-i la diferite slujbe și participînd la Sf. Liturghie și alte slujbe săvîrșite în biserică ortodoxă. În acest sens avem o mulțime de mărturii. Dăm numai cîteva, spre exemplificare. „Slujba (la noi) se făcea ca și la biserică ortodoxă. Ba de cîte ori nu mergeam și noi la cea ortodoxă cînd nu ne venea preot” — zice I. Zaharie din Ilimbav (Sibiu). „Între noi nu s-au ivit certuri pe temă religioasă, scriu credincioșii din Bernadea. Dimpotrivă tot a doua Duminică, cînd preotul gr. cat. mergea în filia Mica, credincioșii și cîntăreții veneau să asculte rugăciunea în biserică ortodoxă, iar cînd preotul ortodox lipsea din parohie, ortodocșii ascultau slujba în biserică unită. Ba a fost un timp cînd cele două biserici din Bernadea aveau un cîntăreț comun. Poporul vedea cu ochi buni și afla foarte firească slujirea în comun a celor doi preoți la diferite ocazii, ca înmormîntări, masle, sîntîri de cîmîtire, etc.”. „La noi în comună cînd era vacanță, de multe ori ne servea preot neuit (ortodox) din com. Aluniș — și credincioșii erau mulțumiți. Nu cunoșteam

¹ Cf. Ivan Dumitru din Sadu, Bănuici Gr. și Dechi Ch. din Ruși-Munji, Boțoman I. din Sadu, Zaharie L. din Ilimbav.

nici o deosebire". (Ch. Dechi, Ruși-Munți). „Preoții noștri și înaintea actului istoric din 1948 la cerințele credincioșilor din această comună au săvârșit sf. slujbe împreună, ca de ex. înmormintări, sf. masluri și altele — și în lipsa unui cucernic preot din comună nici un credincios nu s-a întimplat să moară neîmpărtășit, pentru că credinciosul chema pe cucernicul preot aflat în comună, fie credincios ortodox vechi, fie credincios gr.-catolic, nefiind nici o neînțelegere între cucernicii preoți cit nici între credincioșii din ambele parohii".¹ Iar credincioșii din parohia Vecerd și filiala Ighișul-Vechi confirmă aceeași tradiție de armonie deplină între credincioșii și preoții celor două biserici: „Din moși-strămoșii noștri am auzit că preoții noștri au slujit împreună la masluri, la înmormintări, la slujbele pentru ploaie și la alte multe ocaziuni. În Vecerd ani mulți nu a fost preot ortodox statornic și atunci toată lumea venea la biserica de peste drum, unită (gr.-cat.). Iar când preotul gr.-cat. slujea în Ighiș la biserica filiei, sau când parohia noastră nu a avut preot, toată lumea mergea la biserica ortodoxă. De când ne aducem noi aminte preoții... au slujit împreună... Cantorii noștri totdeauna au cântat în amândouă bisericile. La cununie nu se ținea seamă niciodată că unul e greco-catolic, altul ortodox, și cununile se făceau după cum era mireasa. La înmormintări slujeau aproape mereu amândoi preoții, iar țintirîmul era așa cum este astăzi — laolaltă". „De fapt noi nu eram despărțiți decît de formă — afirmă și credincioșii din Toarcia (Agnita). În procesiuni eram împreună, cum era cazul la sfințirea apei la rîu sau la cîmp la Ispas. Cînd unul din preoți era plecat în filie, credincioșii erau împreună în biserica unde era prezent preotul ce făcea Sf. Liturghie".

Așa dar credincioșii se comportau ca și cînd ar fi aparținut unei singure Biserici, fără a face nici o deosebire întreolaltă. Același lucru l-au făcut și preoții legați de credincioși, de tradițiile lor și vrerile lor. Aceasta a dus în mod firesc la întrebarea: „atunci de ce două Biserici românești?", „pentru ce sînt două religii și nu-1 nici o deosebire între una și alta?". E problema pe care și-au pus-o mereu credincioșii în cei 250 ani de dezbinare și pentru care nu găseau altă soluție decît aceea a refacerii unității ortodoxe, așa cum a fost ea în Ardeal înainte de 1698. Căci — în această situație — unitatea „nu a avut nici un rost, nu a fost de nici un folos pentru noi credincioși".² Astfel că refacerea unității dintru început, cuprinderea tuturor credincioșilor romîni din Ardeal la sinul Bisericii strămoșești, a Bisericii ortodoxe romîne, era dorită și așteptată mereu de credincioși, „visată de mult de înaintașii noștri", cum spune Ch. Dechi (Ruși Munți). „Unirea Bisericilor era așteptată și chiar dorită de toți credincioșii" — afirmă Rău Irimie din Orlat (Siblu). Ea „este un fapt, pe care toți l-am

¹ Cf. Ivan Moise, Gusan N. Traian și Cinăzan Teodor din Armeni (Sibiu).

² Cf. Blaca I., din Monor, Macavei din Ruși-Munți și credincioșii din Bernadea.

așteptat de mult" — întărește I. Suciu din Glimboaca (Sibiu). Ea este „visul de veacuri al moșilor și strămoșilor" — confirmă credincioșii din Cetatea de Baltă. Este „actul mult așteptat de ei" — ne spune Gr. Brașoveanu din Vurpăr (Sibiu), — „pe care poporul îl așteaptă de mult" — continuă St. Prică din Tilișca (Sibiu). „Unitatea celor două Biserici era o dorință mare atât a credincioșilor din Toarcia, cât și a tuturor românilor". Această dorință s-a manifestat nu numai verbal, ci și faptic, realizându-se astfel în unele parohii revenirea credincioșilor gr.-cat. — uneori cu preotul în frunte — la Biserica mamă. Dacă, deci, ar fi fost după vrerea credincioșilor, reintregirea bisericească s-ar fi realizat de mult. De ce totuși nu s-a realizat? O spun credincioșii: „meschinăria politică" (Cetatea de Baltă); „vrajbă politică întreținută de partidele burghezo-moșierești care se perindau la putere" (Dr. A. Doroga-Blaj). Cu alte cuvinte: „Conducerea din trecut, pentru a-și putea păstra interesele, a căutat să mențină mai departe această desbinare între creștinii români". Astfel că unificarea bisericească dorită de cei mulți „nu s-a putut realiza din cauza intereselor celor puțini" (F. Vulcu-Bobohalma). În aceste cuvinte răsună conștiința clară a credincioșilor că deosebirea în două Biserici nu era spre folosul poporului, ci slujea interesele stăpînirii de atunci, a clasei conducătoare, fie că era stăpînirea feudală, fie că era stăpînirea burgheză, austro-ungară sau română. Forțele politice din trecut au avut interesul să mențină și să adîncească această desbinare confesională, ca astfel să exploateze mai ușor poporul. Iar virfurile conducătoare ale fostei biserici gr.-cat. stăteau în slujba acestor interese, interesele „celor puțini", nu interesele celor mulți. De aceea grija lor principală era nu numai menținerea despărțirii, ci și adîncirea ei. De fapt, cu toată unitatea de credință și tradiții, și cu toată armonia dintre credincioși — însăși împărțirea credincioșilor sub două conduceri bisericești separate și învrăjbite crea o despărțire între credincioși. O spune cu durere în suflet Brașoveanu din Vurpăr: „săptămîna întreagă eram uniți la muncă, la necazuri și bucurii, iar de Sf. Sărbători, fiecare se ducea la biserică după credința ce o avea". Și despărțirea aceasta a credincioșilor români privea nu numai familiile deosebite din comună, ci și pe cei din aceeași familie. „Bărbatul cu soția lui erau uniți amîndoi prin taina Sf. Cununii, locuiau sub același acoperământ, erau una în casă întru toate, dar cînd plecau Duminică la biserică, dacă nu erau de aceeași credință mergea unul la biserică ortodoxă, iar celălalt la biserică gr.-cat. Iată cum două biserici produceau neînțelegeri în sinul familiei, unde după cum știm din sfînta carte trebuie să stăpînească numai înțelegere și iubire între soți" — scrie pe bună dreptate I. Novac din Noua (Sibiu). Deci existența a două biserici, crea despărțire în sinul familiilor, între credincioșii din comune și în sinul poporului român din Ardeal. Românii erau împărțiți în două,

chiar dacă aveau aceeași „lege strămoșească”. Unația era un zid despărțitor între frați de sînge, frați de limbă, frați de credință.

Acest „zid despărțitor” însă „nu arareori s-a transformat în neînțelegeri dureroase între frații de același sînge și de aceeași lege și mai ales între preoții celor două strane” (Dr. A. Doroga-Băi). Certurile acestea dintre preoți și dintre unii credincioși se iscau „mai ales pe urma propagandei ce se făcea în biserica gr.-cat. împotriva Bisericii ortodoxe” — precizează St. Prică din Tilișca. De fapt conducătorii fostei biserici greco-catolice — crescuți la Roma — își dădeau toată silința ca să îndepărteze pe preoții și credincioșii gr.-cat. de Biserica ortodoxă, de preoții și credincioșii ei, prin diferite interdicții și prin o propagandă fanatic anti-ortodoxă. Ei voiau să sape o prăpastie artificială între frați.

Dar pentru ca „dihonia” aceasta să aibă totuși un temei, conducătorii au început să introducă prin preoți „adăogiri străine de obiceiurile noastre strămoșești” (S. Costea-Spini). În special — în acest sens, au cîștigat o tristă celebritate cunoscutele cuvinte „spirit” și „îndură-te”. Ele au devenit în ultimul timp „semnul distinctiv” al unației. De fapt această deosebire de cuvinte era singura deosebire pe care o cunoșteau și credincioșii; că ortodocșii zic „duh” și „miluește-ne”, iar gr.-cat. zic „spirit” și „îndură-te”. Credincioșii însă își dădeau seama că nici aceasta nu e propriu zis o deosebire, ci numai un joc de cuvinte introdus intenționat de conducerea bisericii gr.-cat. „Făcuseră preoții deosebire, la slujbele bisericești — zice I. Novac din Noul —, cîntînd ortodocșii cu Doamne miluește-ne, iar gr.-cat. cu Doamne-ndură-te — sau cu duh și spirit —, dar noi credincioșii nu vedeam nici o deosebire în aceasta”. De aceea cu oarecare ironie, dar și cu revoltă zice N. Maier din Hosman (Agnita): „Numai două cuvinte ne-au ținut două veacuri și jumătate despărțiți, adică Spiritul Sfînt și Doamne îndură-te spre noi”. Adevărul e că aceste cuvinte au apărut abia la sfîrșitul sec. XIX și începutul sec. XX și că nu ele ne-au ținut despărțiți, ci forțele politice care aveau interesul să stăpînească poporul prin desbînare. Dar felul de a se exprima al acestui credincios e concludent pentru conștiința pe care o aveau credincioșii că deosebirea dintre gr.-cat. și ortodocși nu e o deosebire de fond, ci numai una de cuvinte. Aceasta cu atît mai mult cu cît există și azi bătrîni care își amintesc că ei cîntau: „Duh” și „miluește” și că „spirit” și „îndură-te” au fost impuse de preoți cu 50—60 de ani în urmă. Așa mărturisește spre ex. cîntărețul Balea Nicolae din parohia revenită Racovița (Sibiu). În unele parohii s-a păstrat vechea limbă bisericească ortodoxă pînă astăzi, credincioșii gr.-catolici neadmițînd preoților lor să introducă cuvinte noi în sf. slujbe. „În bisericile noastre și în Vecerd și în Ighiș — afirmă credincioșii reveniți — nu s-a slujit niciodată altfel ca astăzi, nu s-a zis Spirit Sfînt și Doamne îndură-te”. Aici „nu s-a

pomenit de spirit sau de îndurarea lui Dumnezeu". Chiar și cărțile nu se cumpărau de la Blaj, ci tot de la Sibiu.

Dacă deci au existat unele certuri, vrăjmășii, neînțelegeri și desbinări, acestea totuși n-au fost atât de grave încât să întunece conștiința unității de credință dintre frați. Ele au intensificat dorința întoarcerii la unitatea cea dintru început, căci ridicau problema: ce rost au certurile dintre cei de aceeași lege? În folosul cui sînt aceste certuri? De sigur nu în folosul poporului român, care era desbinat, nici în folosul credincioșilor. De aici voința credincioșilor de a stinge izvorul desbinărilor, adică de a face ca iarăși toți credincioșii romîni din Ardeal să aibă o singură Biserică: Biserica ortodoxă, Biserica strămoșilor noștri.

2. *Reîntregirea bisericească*: Din cele expuse mai sus rezultă că dorința și voința unificării bisericești era vie întotdeauna între credincioși și preoții legați de credincioși. Ea se baza pe următoarele motive:

1. Sîntem „o singură lege“, căci nu există nici o deosebire între gr.-cat. și ortodocși, ci toți avem aceeași „lege strămoșească“, „legea moșilor și strămoșilor“ noștri;

2. Toți sîntem romîni. Dacă toți aparținem unui singur popor, de ce să avem două biserici, de ce să nu avem o singură biserică, Biserica ortodoxă, Biserica-mamă a noastră a tuturor?! „Oare de ce să nu avem toți o conducere bisericească?“ — întreabă credinciosul A. Cărbunea (Racovița), că „numai cine nu-i român bun vrea să fim de diferite religii — căci numai unde este unire în credință și în muncă se pot face lucruri bune“. Aceeași idee o afirmă Gînfălean Ioan din Alțîna: „Doar sîntem toți romîni. Nu era cu rost să stăm despărțiți în două biserici“ (cf. A. Morar-Vurpăr). Căci așa cum unirea face puterea, despărțirea este o slăbiciune.

3. Să se curme vrajba dintre frați, neînțelegerile și vrăjmășile care nu aveau nici un temel, dar care aduceau pagubă și sufletului credincioșilor și poporului român din Ardeal.

4. Cui folosește desbinarea aceasta? — Numai stăpînitorilor, „celor puțini“. — Pentru credincioși de folos este unirea puterilor, nu împărțirea și desbinarea. „Ce rost avea această desbinare...? — se întreabă credincioșii din Bernadea. Ce folos ne-a adus ea? Răspunsul e foarte clar. Nu a avut nici un rost, nu a fost de nici un folos pentru noi credincioși, dar a satisfăcut ambiția neogolată a acelor care au inventat unirea cu „papa de la Roma“.

Pe aceste motive, ca și pe motive izvorite din „buclucurile“ zilnice ale vieții religioase din parohiile mixte, credincioșii au așteptat și au cerut mereu unificarea bisericească. Pentru ei unificarea era „un lucru necesar“, „o necesitate indispensabilă“. Cererea aceasta s-a manifestat nu numai individual sau în unele parohii, care au trecut la Biserica ortodoxă, ci și la marile momente ale poporului român din Ardeal, ca de ex. la Adunarea

de pe Cimpia Libertății din 1848 și în 1918, când s-a făcut unirea Ardealului cu Patria-Mamă. Intotdeauna voința aceasta a credincioșilor a fost zădărnicită de stăpînirile vremii, care voiau să mențină poporul desbînat.

De aceea, acest vis al tuturor înaintașilor noștri a fost realizat numai după ce poporul și-a luat soarta în propriile sale mîini și în deplină libertate și-a putut manifesta și împlini vrerile. Este ceea ce recunosc toți credincioșii reveniți. „A trebuit să se termine acest război (al doilea mondial) — zice Dr. A. Doroga-Blaj — ca la cîrma Statului nostru să ajungă astfel de oameni, cu inimile mai aproape de inimile poporului de jos, ca să se ivească zorile dărimării acestui zid despărțitor de frați. Zorile s-au transformat într-un frumos și luminos răsărit de soare, iar dorința noastră a tuturor de veacuri s-a văzut realizată prin mărețul act al unificării săvîrșit la 21 oct. 1948 în Catedrala Reîntregirii de la Alba Iulia“. — „Unificarea nu s-a putut realiza decît în condițiunile regimului de democrație populară, cînd poporul s-a putut pronunța liber asupra acestei probleme veche de 250 de ani“ — declară și credincioșii din Bernadea. „Libertatea cultelor adusă de regimul de democrație populară a făcut posibilă unificarea bisericilor surori“, „care s-a putut realiza numai astăzi cînd adevărata libertate de credință domnește în țara noastră“.

Credincioșii enumără toți factorii, care au contribuit la realizarea reîntregirii: 1. libertatea religioasă acordată de regimul de democrație populară; 2. voința liberă a credincioșilor. „În 1948 s-a făcut unirea cu Biserica ortodoxă și nimeni nu ne-a forțat să ne facem ortodocși, ci noi de buna voia noastră am semnat cu preotul împreună declarația“. (Cred. din Vecerd și Ighiș). „După 250 ani prin voința noastră am dărimat perețele despărțitor al urei și al vrajbei dintre bisericile noastre“. „Marele act al întregirii sufletești s-a pecetluit prin voința liberă a noastră de a reveni la sinul Bisericii mame“, pentru că unificarea bisericească era o dorință veche, de mult așteptată. 3. Chemarea I. P. S. Patriarh Justinian și a I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului; 4. inițiativa protopopilor și preoților care au reprezentat pe credincioși.²⁶ Avînd în vedere că credincioșii au dorit de mult unificarea, toți afirmă că actul reîntregirii din octombrie 1948 „a fost o mare sărbătoare pentru noi credincioși“, „o sărbătoare de mare bucurie“, el a fost „cel mai însemnat act din viața noastră a romînilor creștini“, „un act de mare însemnatate“, „un act istoric cu adevărat bine venit pentru toți romînii din întregul Ardeal“, „un act măreț și istoric“, „un act de

²⁶ Cf. Rusu T. din Alțina (Agnita), Truța V. și Crucianu D. din Bilbor, Zaharie L. din Ilimbav, Dr. Doroga Aurel din Blaj, credincioșii din Celatea de Bălă (Tîrnăveni) ș. a.

²⁷ Cf. Dechi Ch. și Bota C. din Ruși-Munji, Tatu M. din Nucet, credincioșii din Bernadea, Aldea N. din Vurpăr (Sibiu), Suciu I. din Gîlimboaca (Sibiu), Pop D. și Seician G. din Orlat (Sibiu), credincioșii din Celatea de Bălă, etc.

dreptate", „un act epocal", „lucrul cel mai bun care s-a făcut în timpul din urmă în privința religiei noastre", „o binefacere pentru popor", „cel mai necesar lucru" ș. a. — „Ziua de 21 octombrie 1948, ziua Reîntregirii Bisericii, a fost pentru noi cei reveniți o zi de bucurie și fericire sufletească".

Prin această unire, adevărată minune a lui Dumnezeu, s-a împlinit „voia lui Dumnezeu, de a fi cu toții una, o turmă și un păstor" și voia credincioșilor, voia poporului.¹⁷ De aceea toți credincioșii declară, nu numai că s-au întors la Biserica-mamă de bună voie, dar și că „sint mîngălați și fericii de acest fapt" (cred. din Toarcia)... „La anii mei — declară I. Suci din Glimboaca, întoarcerea la legea strămoșească dreptcredincioasă... este o adevărată fericire". „Sint cît se poate de mulțumit că m-a învrednicit Dumnezeu să văd înlăptuită reîntregirea bisericească din 1948" — spune D. Ivan din Sadu. Iar Ivănuș D. din Orlat (80 ani) scrie: „Sint fericit că am ajuns să mă văd întors la legea noastră ortodoxă". „Am trecut cu toată bucuria la Biserica ortodoxă știind că aceasta este Biserica întregului popor românesc". „Mă simt fericit că la bătrînețele mele (86 ani) am ajuns accasă unire a Bisericii". „Sintem foarte mulțumiți că am venit iarăși la vechiul nost creștinism" — scrie Moldovan Dănilă din Morăreni (Toplița). „Actul unificării a fost primit cu multă bucurie" — întăresc cel din Fofeldea. Sint mărturii care exprimă marea bucurie a credincioșilor, pentru că desbînarea s-a înlăturat și acum sint iarăși fii ai Bisericii strămoșești. De altfel Biserica noastră i-a și primit cu adevărată dragoste de mamă; „Biserica ort. rom. ne-a primit la sinul său pe noi toți, așa după cum părintele cel bun a primit pe fiul cel rătăcit din Sf. Evanghelie" — declară Dr. A. Doroga (Blaj). „Am venit la sinul cald și primitor al Bisericii ort. rom., adevărata mamă a rominilor ardeleni" — spun credincioșii din Bernadea. Credincioșii vechi ortodocși au primit „cu cea mai desăvîrșită dragoste creștinească pe frații foști gr.-cat., reveniți în sinul Bisericii strămoșești", i-au „primit cu mare bucurie". De aceea credincioșii reveniți declară ca I. Marcu din Tilița: „sint foarte mulțumit de felul cum am fost primit între credincioșii vechi ortodocși". „Am fost primiți în Biserica ortodoxă cu toată dragostea și cinstiți de conducerea bisericii". Iară „noi revenind la sinul Bisericii-mame" am adus „cu noi zestre bună, sufletul nostru curat și dorința pînă la moarte de a fi cu toții una la altarul Bisericii ortodoxe a strămoșilor noștri"¹⁸.

¹⁷ Cf. Vasiu G., Ivănuș Dumitru și Rău I. din Orlat, credincioșii din Bernadea, Brașoveanu Gr. și Biră Ioan din Vurpăr, Șandru I. din Nucet (Sibiu), Dr. Doroga A. din Blaj, Ivan D. din Sadu, Vulcu F. și Bogdan P. din Bobohalma, Radu I. din Alma, Tămăș V. din Bilbor.

¹⁸ Cf. Novac I. din Noul, Barbu T. (Sibiu), Moise Ivan și Gusan M. din Armeni, Aldea N. din Vurpăr, credincioșii din Nucet.

În climatul acesta al bucuriei și al dragostei frățești reciproce, înfrățirea și unificarea sufletească a credincioșilor s-a realizat și s-a consolidat repede. Acum toți se simt fii ai aceleiași Biserici și frați întreolaltă. Săptămânal citeva din mărturisirile în legătură cu viața cea nouă din Biserica ortodoxă reîntregită.

În primul rînd toți se bucură că „s-a stins vrajba dintre frați“, că „oamenii nu se mai dujmănesc pentru religie și trăiesc în bună înțelegere“. „Noi frații romini nu ne mai batjocorim unii pe alții și nu mai este ură între noi rominii“ — scrie Hălmăciu T. din Gănești. „Acuma nu mai sînt certuri și neînțelegeri“ pe chestiunea credinței nici în familie, nici în sat, nici în satele vecine, așa cum erau înainte de unificare.

„Îisus a propovăduit pacea și pace s-a făcut între cele două Biserici și pace am și eu în casă. Nevasta zicea că legea ortodoxă e mai bună; eu ziceam că a mea este mai bună. Acum avem aceeași lege și sînt pe deplin mulțumit“. — „Bine că ne-am unit cu toții într-o singură Biserică. Erau prea multe buclucuri printre oameni pe tema asta. Chiar eu mi-am luat soție ortodoxă. Cîtă bătaie de cap n-am avut la cununel... De la unificare nu mai am ceartă (în familie) și trăiesc în pace“. Pe cînd „acum ce ușor se iau tînerii între ei: se căsătoresc fără a mai întreba ce religie are“. „Astăzi nu se mai despart în pragul curții soții cu fetele, soțul cu băieții pe drumul bisericii, ci toți cunosc un singur drum — al Bisericii ortodoxe“ — declară credincioșii din Cetatea de Baltă. „Acum nu mai mergem frate și soră, sau cumnat și cumnată ori neamuri mai aproape sau mai departe Duminică pînă înaintea celor două porți ale bisericilor și unii din noi plecau la una din cele două biserici, alții la cealaltă — acum mergem cu toții la una și aceeași biserică“. „De unde înainte ne certam pentru lucruri de nimic, chiar rudenii între noi, acum trăim în liniște, pace și bucurie“.

Înțelegerea și pacea din familie e completată de înțelegerea și pacea dintre credincioșii din comună. „Mă simt foarte fericit cînd mă duc și eu la biserică cu toate neamurile mele familiare într-o singură biserică — nu mai merg unii într-o parte iar alții în altă parte“. „Mă bucură faptul — zice Suciu Ștefan (Hașag) — cînd un singur popor dintr-un sat nu mai stă desbinat în două părți și merg de se roagă cu toții împreună la biserică fără a mai fi nici o învrăjbire“. „Nu mai este ceartă și desbinare între noi. Cum ne stă de frumos la toți românii să fim împreună și în pace.“¹³ „Unirea noastră bisericească din 1948 ne-a adus adevărata pace între credincioșii din parohia Orlat“. „Astăzi în satul nostru stăpînește adevărata liniște și pace creștinească“. „Și în sat este pace. Nimeni nu se mai ceartă

¹³ Cf. Moldovan I. din Morăreni, Rusu T. din Alșina, Zaharie L. din Ilimbay (Agnita), Belășcu N. din Hașag, Călborean S. din Toarcia.

pe tema aceasta. Dumineca se duc cu toții la aceeași biserică — unde este rîndul, căci amîndouă bisericile le avem mari și frumoase (alci slujim alternativ). Se cunună, se botează după cum vedem unde cade rîndul. Iar pe la porți oamenii vorbesc despre evenimente, zile, probleme agricole, de înșămînțări, despre pace..., considerînd problema unificării bisericii ca pe ceva vechi și lichidat", adică definitiv soluționată.

„Vraja dintre noi și dintre satele vecine a dispărut și acum sîntem cu toți frați împreună". Înțelegerea și pacea îmbrățișează pe toți credincioșii romîni din țara noastră.

„Acum s-a terminat cu toate neînțelegerile din trecut pe chestia credinței: toți romînii mărturisim aceeași credință ortodoxă veche strămoșească". „Sîntem mîndri și mulțumiți sufletește fiindcă ne vedem uniți într-un singur mînunchiu toți romînii din R. P. R. — că înainte de unire oridecîteori ne înfilneam cu ortodocșii ne contram și ne mustram unii cu alții — dar astăzi avem un singur gînd și un singur drum toți ciți simțim romînește". „De la unificare — ne aflăm bine și nu ne urim unul cu altul, ci ne îmbrățișăm și sîntem frați mai buni și sîntem foarte mulțumiți și mîndri că ne-am unit frățește și ne-am întărit mai mult sufletește în credință și dragoste toți romînii din R. P. R. Mai înainte aveam mai multe gînduri, dară acum avem numai un singur gînd și un singur drum toți ciți sîntem romîni".¹

Acest singur drum este drumul Bisericii ortodoxe, care este drumul credinței strămoșești, drumul păcii și al colaborării la munca poporului pentru o viață mai bună, pentru întărirea Patriei. Să vedem deci felul cum se reflectă unificarea în viața bisericească și în viața de fiecare zi a obligațiunilor obștești.

În ce privește viața bisericească ea s-a întărit, s-a îmbogățit și credincioșii reveniți mărturisesc că se simt foarte mulțumiți — mai mulțumiți sufletește ca înainte — în sinul Bisericii ortodoxe.

În primul rînd sînt mulțumiți pentru că au conducerea bisericească în țară, nu la Roma, și fac parte cu toți romînii credincioși din Biserica ortodoxă romînă. „Sîntem mulțumiți că Biserica noastră este condusă de Patriarhul nost din București și nu de papa din Roma. Ce treabă are el (papa) cu noi? — Pot să spun că mă simt mai mulțumit cînd conducerea se face de la noi din țară, care (conducere) ne îndeamnă prin orice învățătură la pace și la înfrățire între popoare" (I. Moldovan-Morăreni). „Cînd auziam pomenindu-se I. P. S. Mitropolit Nicolae pare că-l vedeam în fața noastră pe părintele nostru sufleteș al întregului Ardeal".

¹ Cf. Răciu S. din Nucet, Vasiu Gh. din Orlai, Rusu T. din Aljina, Moldovan I., Cotruș V. și Precup M. din Morăreni, Novac I. din Noul, Mureșan I. din Ruși-Munji.

„Acum toți românii avem o singură conducere duhovnicească“. „Astăzi tot poporul românesc se închină lui Dumnezeu în credința ortodoxă și are o singură conducere în cele bisericești. Sînt bucuroși că fac parte din Biserica poporului românesc și în sinul ei vreau să trăiesc dimpreună cu toți frații mei români“. — Ei sînt mulțumiți pentru că „Chiriarhii Bisericii ortodoxe și-au arătat și arată și în prezent față de preoții și credincioșii foști gr.-cat., toată dragostea“ (Bozlaş). Ei călăuzesc pe preoți și credincioși pe calea dreptei credințe, a luptei pentru pace și a participării la munca poporului pentru propășirea Patriei. „Sînt mulțumit cu îndemaurile primite de la Episcopie și de la Biserica mamă ortodoxă“. — „Noi tare ne bucurăm cînd I. P. S. nostru Nicolae ne trimite cite o pastorală, care ne îndrumă cum să ne purtăm față de Biserică și de poporul nostru. Și tare sîntem ascultători cînd părintele nostru sufletește ne citește pastora la sărbători și Dumineca“. „Cînd se trimite și se citește în biserică pastoralele de la episcopie și mitropolie noi credincioșii le ascultăm cu bucurie și drag că sîntem... sub o singură conducere sufletească“.¹

În al doilea rînd, ei sînt foarte mulțumiți pentru că viața religio-bisericească nu numai se continuă în parohiile lor așa cum era și înainte, dar este și mai bogată, și mai puternică. În biserică se săvîrșesc aceleași slujbe ca și înainte și se propovăduiesc aceași învățătură a Domnului și Mintuitorului nostru Iisus Hristos, iar participarea la sf. slujbe a credincioșilor este și mai vie. „Trăim acum în înțelegere deplină. În slujbele din biserică și celelalte slujbe nu este nici o schimbare. Poporul credincios este mulțumit“. „Ne bucurăm că nu vedem nici o schimbare în slujbe. Atît preotul cît și cantorul fac slujbele și cîntă ca și înainte“. „Săvîrșim și acum, ca și înainte, aceleași sf. slujbe, aceași Sf. Liturghie a Sf. Ioan Gură de Aur, păstrăm aceleași orînduiri, aceleași colinzi, aceleași obiceiuri creștinești“. — „Cu dragoste, cu plăcere mergem cu toții în fața sf. altar“. „Astăzi cînd într-adevăr sîntem una în credință, ne simțim bine ca frații, ne rugăm împreună în aceeași biserică la același Dumnezeu“. „Ne bucurăm foarte mult de unificarea bisericii... că mergem toți la un altar și ne rugăm la bunul Dumnezeu“. „Sîntem una cu consătenii și rudele noastre din sat în credință, așa cum au fost și strămoșii noștri“. — „Ne rugăm Domnului cu toții la același altar“. „Noi sîntem foarte mulțumiți. Oamenii se unesc bine și se roagă la aceeași biserică“. „Credincioșii se împacă bine și sînt foarte mulțumiți în urma acestei unificări. Biserica este arhiplină în fiecare Duminecă“. „În Dumineci și sărbători cercelăm ambele biserici, una după alta“ — pentru că se slujește alternativ. „Mă simt mulțumit sufletește — văzînd unirea ce domnește între poporul acestei comune“ — la biserică —

¹ Cf. Costea S. și Ciurea Gh. din Spini, Bojoman I. din Noul, Macavei I, Cotruș V. și Mureșan I. din Morăreni.

„și la procesiunile ce se fac cu ocazia sf. sărbători”. „În Biserica ortodoxă ne simțim la noi acasă și sintem fericiți căci copiii noștri nu se vor mai batjocori unii cu alții, ci vor trăi în bunăînțelegere, clădind pacea și bunăstarea pe seama lor”. „Ne bucurăm mai mult că sintem laolaltă și sintem mai mulțumiți că poporul se împacă mai bine unul cu altul și preotul face slujba mai bine și cu dragoste”. — „Noi rominii ne simțim bine avînd aceeași credință și fiind toți într-o biserică”.

„Cercetez atît eu cît și întreaga mea familie biserica regulat, ne folosim de aceleași mijloace de mintuire lăsate de Mîntuitorul Bisericii, care sînt Sf. Taine. Eu ca simplu țaran mulțumit fiind sufletește, am constatat aceeași mulțumire și la restul credincioșilor, care cercetează regulat biserica, se mărturisesc regulat, împlinindu-și datoriile creștinești”. — „Aceeași slujbă se face ca și înainte, tot așa se spovedește și se cuminecă precum în trecut fără nici o deosebire”. — „Ascultînd predicile ținute în biserică precum și pastoralele I. P. S. Mitropolit vedem ce bine e cînd sînt frații împreună”. „Biserica ortodoxă are învățătura cea adevărată, întemeietorul ei este Iisus Hristos, Prea Curata Fecioară Maria recunoscută ca Mamă a lui Iisus, îngerii păzitori ai Bisericii, actualii Episcopi ca Păstori, iar noi poporul credincios ascultăm glasul Bisericii, mulțumind lui Dumnezeu de marele dar de a ne putea ruga lui Dumnezeu în bisericile noastre”. „Ne vom întări mereu în credință și ne vom folosi mereu de Sf. Taine întărind între noi această unitate”. „Niciodată nu m-am simțit așa de mulțumit sufletește după sf. slujbe ca acum și mai ales la sf. sărbători mari cînd ne adunăm toți în aceeași biserică și preamărim pe Dumnezeu” (I. Anghel-Pelișor). „Acum nu mai zicem: noi și voi — ci în unire mergem cu toții cînd la o sf. biserică, cînd la cealaltă, ne împărtășim din același potir cu trupul și sîngele Mîntuitorului și trăim în bună înțelegere... așa cum au trăit strămoșii noștri înainte de 1700” (Benești). „Avem aceeași slujbă, cuminecătura aceeași, înmormîntarea, pomenirea morților se îndeplinește ca și în trecut, aceleași sărbători... Credincioșii cercetează biserica, se spovedesc și se cuminecă în număr foarte mare”. „Ne rugăm toți rominii din satul nostru la același altar al Domnului”. De aceea „mă simt foarte bine sufletește, mă rog cu căldură, cu mulțumire deplină la Sf. Liturghie și mai ales la cîntarea în comun a tuturor credincioșilor”. „Acum toți avem o singură Biserică și ne închinăm toți cu dragoste în Biserica Domnului” (A. Marg-Vurpăr). „Azi să umple sufletul de bucurie cînd auzi frumoasele cîntece la sf. slujbă, în zilele de Duminică și sf. sărbători, la care iau parte activă

11 * Rusu N. și Solomon V. din Bozlaș (Tîrnăveni), Hălmăciu I. din Gănești, Comșa T. din Toarcă, Stoia Gh. din Hașag, Porime V. din Gănești, Stancovici A. din Nucet, Călin I., Vulcan C., Petca Toma și Dan T. din Săcădate, Tudor I. din Sadu, Miron Tatu din Nucet, Morar L. din Noul, Lupea N. și Dordea I. din Hașag, Ban I. din Gănești.

toți credincioșii din sf. biserică, care totdeauna este puțin încăpătoare pentru cei veniți aici" (Gr. Brașoveanu-Vurpăr). „Sînt om bătrîn. Merg în fiecare zi la sf. biserică veche ortodoxă în care se slujește în toate zilele". „Ori în una (bis. ort.), ori în cealaltă (bis. rev.) este aceeași slujbă, aceeași rînduială, așa că nu mai este nici o deosebire între frați. Acest lucru ne bucură pe toți". — „Este bine că s-a făcut această unire bisericească pentru că slujbele sînt aceleași și la ortodocși și la cei foști gr.-cat.". „Toată familia mea se simte bine sufletește în sf. Biserică ortodoxă". — „Poporul dreptcredincios din parohia noastră trăiește în bună înțelegere ca și cum ar fi fost de la început o singură parohie". După unificare „poporul a luat parte la slujbele ținute-n biserică cu mai multă prezență, fiind și mai mulțumiți, văzîndu-se într-o singură biserică". În cei 8 ani de la unificare credincioșii reveniți „nu numai că au devenit buni credincioși ai Bisericii ortodoxe, dar au căutat să se evidențieze prin credință și zelul cu care s-au înfrățit la altarul Domnului nostru Iisus Hristos... Poporul din ambele părți cercetează foarte bine sf. biserică. Cantorii, clopotarul și crîsnicul fostei noastre parohii au intrat în aceleași drepturi în parohia reunită. Este o plăcere deosebită să vezi cantorii ambelor parohii cîntînd cu întreg poporul din biserică și aducînd laude și mărire Tatălui ceresc pentru toate binefacerile revărsate cu îmbelșugare asupra noastră". „Credincioșii se bucură că acum preoții slujesc împreună, „e bine că acum toți preoții slujesc la același sf. altar". „Că este foarte bine ca toți românii să aibă o singură credință și toți popii romîni să slujească împreună slujbele frumoase toți laolaltă către Bunul Dumnezeu". „Sîntem cu toții mulțumiți văzînd pe cucericii preoți că slujesc în sf. altar, Sf. Liturghie, neîntinînd seama că au fost catolică sau ortodoxă, ceea ce pe popor ne bucură foarte mult". „Credincioșii se bucură că acum căsătoriile se fac fără nici o piedică, slujbele de obște se săvîrșesc în sobor, pentru cununia a doua nu mai e nevoie să treacă la ortodocși, ca pe urmă să revină la gr.-cat., sau dacă nu treceau la ortodocși să trăiască în concubinaj, ci acum avînd deslegarea bisericească se pot cununa și cei ce erau concubini, etc."

Chiar și credincioșii care stăteau în cumpănă, fiind influențați de propaganda ostilă a unor preoți gr.-cat. care susțineau că prin unificare se va strica legea, își dau seama că toate acestea au fost minciuni papiste. „Credeam — zice epîtropolul N. Părean din Orlat — că nu vom mai face slujbele cum le-am făcut și ne-or schimba și slujbele și credința —

¹ Cf. Bota C., Măndac V. și Bănuțel Gr. din Ruși-Munji, Marcu I. din Tilișca (Sebes), Fogoroș I. din Racovița, Pop Gh., Aldea N. și Drăgan I. din Vurpăr, Baslea I. din Cincu (Agnita).

² Blaca I. din Monor, Nistor I. și Nistor Moise din Ghișasa de Sus, Toadea S. din Monor, Hampu N. din Hosman, Vasu N. din Racovița, Rusu T. din Aljina, ș. a.

căci așa ne spunea fostul preot gr.-cat. — Azi, cînd trăim laolaltă și văd preotul nostru cîntînd și aud corul cîntînd, nu pot să lipsesc de la biserică, ascult cu plăcere sf. slujbă în biserică noastră ortodoxă, unde cantorii foști gr.-cat. și cel ortodox cîntă ca frații, iar noi credincioșii foști gr.-cat. și ort. trăim ca frații împreună, nu ne urim, ci ne iubim. Mărturisesc cu drag și din inimă că sînt convins de adevărul că una am fost noi rominii în credința noastră ortodoxă și sînt fericit că văd că slujbele noastre sînt ca și în trecut. Astfel credincioșii reveniți se atașează cu toată dragostea de Biserica ortodoxă, în care își simt mulțumirea sufletească și în care se simt una cu frații lor, înfrățiiți în aceeași credință și aceleași tradiții creștinești. Chiar și micile deosebiri de cuvinte dispar în vadul acestei vieți bisericești unitare. „Ne simțim ca lingă o mamă în cadrul Bisericii ortodoxe. Părintele nostru ...ne face slujbă după cum ne făceau preoții noștri mai bătrîni, după vechile rînduiri ortodoxe, nu după cum ne făceau preoții noștri mai noi, cu adăogiri străine de obiceiurile noastre strămoșești” — declară credincioșii din Spîin. El se bucură că s-au înlăturat inovațiile catolicizante, și legea strămoșilor noștri strălucește în toată puritatea ei. De aceea și folosirea cuvintelor „spirit” — „duh”, „îndură-te” — „miluește-ne” și-a pierdut sensul; credincioșii știu că e deosebire pur verbală și sînt mulțumiți să li se slujească după legea veche ortodoxă, așa cum slujeau și preoții gr.-cat. bătrîni, cu „duh” și „miluește-ne” (V. Aron-Alma).

Se înțelege că dacă participarea credincioșilor reveniți la viața religio-bisericească este așa de însuflețită și unitatea sufletească așa de reală, și în chestiunile administrativ-economice ale parohiilor armonia este deplină. În consiliul parohial sînt membrii vechi ortodocși și reveniți care lucrează împreună pentru binele parohiei. Epitropii și cîntăreții de asemenea.

Unitatea administrativ-economică se arată în diferite realizări, clădiri de biserici și case parohiale, reparări de biserici și case parohiale, pictări de biserici, aranjarea cîmîtîrelor, ș. a., în care sînt antrenați toți credincioșii. Așa în Vurpăr s-a înlăturat „palanul” de scînduri ce despărțea cîmîtîrele (cel revenit de cel vechi ortodox) și în locul lui s-au „plantat flori, ca un semn al dragostei frățești, care ne leagă unii de alții” și acest cîmîtîr „unificat” „a fost împrejmuit în întregime prin dania și munca întregului popor”. „Deasupra tuturor acestor silințe — declară N. Aldea, epitrop I al bisericii, fost consilier și epitrop al parohiei gr.-cat. — văzînd căldura sufletească de care sînt pătrunși credincioșii noștri, mai am o dorință: de a putea ridica o biserică nouă și frumoasă cu toți credincioșii parohiei noastre. Acest gînd mă preocupă mereu și dacă ar fi cu vrerea lui Dumnezeu și voința poporului, îl vom îndeplini, ca să putem dovedi prin fapte unitatea sufletească a poporului nostru din parohie”. „La lucru-

rile ce se fac în interesul Bisericii tot poporul răspunde cu dragoste" — completează Gr. Popa, consilier parohial și fost consilier în fosta parohie gr.-cat.

„Mă bucură că sîntem o singură Biserică și mai mult că ne înțelegem cu toții ca frații. — Dacă este cazul să facem ceva pentru biserică, facem și dăm cu inimă bună, știind că oricare ar fi biserica, — fie cea veche ortodoxă fie cea revenită, — sînt ale noastre" (Benești). În parohia Fofeldea (Agnita) fostul episcop gr.-cat. Velțan Toma, astăzi episcop al parohiei reîntregite, a pornit acțiunea de pavare a drumului ce duce la biserica veche ortodoxă pe o distanță de circa 250 m., „fapt care s-a realizat foarte repede prin muncă voluntară de către toți credincioșii, arătînd înfrățirea de mult dorită" (cf. Pelisor). Ne oprim la aceste cîteva exemple care ilustrează suficient rîvna tuturor credincioșilor pentru „bunacuvîința" casei Domnului, pentru bunăstarea bisericii — indiferent că sînt vechi-ortodocși sau reveniți. Rîvna aceasta se vedește în toate parohiile.

În astfel de împrejurări nu ne pot mira mărturisirile unanime ale credincioșilor reveniți că ei sînt foarte mulțumiți de unificare, că se simt „ca lingă o mamă în cadrul Bisericii ortodoxe", că se simt „la noi acasă". „Sîntem mulțumiți și fericiți în sînul Bisericii ortodoxe" — declară ei. Ba declară că „sub B. O. R. sîntem mai mulțumiți cu toții", decît eram înainte.¹⁶

Dar credincioșii reveniți sînt mulțumiți nu numai pentru felul cum se desfășoară viața religio-bisericească, ci și pentru că în Biserica ortodoxă se primesc și îndrumări în legătură cu lupta pentru pace și cu diferitele munci de folos obștesc. „Conducerea Bisericii ortodoxe ne dă foarte multe povețe în ramura noastră agricolă, iar circularele citite în biserică le ascultăm cu mai mult drag, fiind scrise mai mult pentru poporul de jos și pe înțelesul nostru decît înainte de unificare" — zice I. Nistor din Ghijasa de jos. „Mă simt mai bine căci în biserică" unde se prezintă învățătura Mîntuitorului — „ni se prelucră și toate care vin de la mai marii noștri și conducătorii patriei noastre R. P. R.". Pe de altă parte „Biserica ortodoxă caută pacea, pacea o predică tuturor celor ce vin la altarul ei". „Am auzit de mai multe ori scrisorile pastorale de la Înalt Prea Sfințitul despre pacea lumii" și „sîntem mîndri... de a auzi vorbindu-se în sfintele biserici numai despre pace, care o cerem de la bunul Dumnezeu să o rînduiască poporului și Bisericii și între toate popoarele lumii". „Și cum s-o unit bisericiile, doresc să se unească popoarele, să fie pace în întreaga lume".

De fapt, unificarea bisericească în concepția credincioșilor nu este numai o contribuție la unitatea de credință, ci și o contribuție la unitatea

¹⁶ Cf. Stanciu A. și Tatu M. din Nucet, Credincioșii din Fofeldea și Vurpăr, *Strbu* I. din Rășinari, Demian V. din Morăreni.

poporului român în munca și lupta lui pentru o viață mai bună și o contribuție la cauza păcii. „Prin unirea bisericească din 1948 sîntem uniți și în muncă și în rugăciune” — declară Mușunoi I. din Cîncul. „Acum nu ne mai întrebăm că oare cutare sau cutare român este ortodox sau unit”. „Acum ești român, ești ortodox”, spune apodictic V. Șerban din Bozlaș. Acum oamenii „se ajută în munca lor de pe ogoare fără a se mai întreba că au fost uniți sau ortodocși. Să dea Dumnezeu pace în lume, să ne putem munci ogoarele, cu care sîntem înfrățiiți de la naștere și înfrățiiți acum și în credința ortodoxă”. — De aici concluzia: „numai cîne nu-i român bun vrea să fim de diferite religii, căci numai unde este unire în credință și în muncă se pot face lucruri bune”.

Credincioșii sînt mulțumitori regimului de democrație populară că Biserica „se bucură de deplină libertate religioasă”, că „avem deplină libertate”. De aceea credincioșii își iau nu numai angajamentul de „a sluji cu drag și rîvnă” Biserica ortodoxă, ca ea „să înflorească”, ci și angajamentul de a munci „cu puteri sporite pentru a ridica scumpa noastră patrie R. P. R. pe o treaptă mai înaltă pentru fericirea noastră și a copiilor noștri”.^{1, 2, 3, 4} Și „acum vechi ortodocși și reveniți împreună aducem imn de laudă lui Dumnezeu, jurînd că nimic nu ne va mai putea despărți pe frați de a locui împreună și de a ne uni eforturile noastre pentru a crea o țară puternică și fericită, care să fie un adevărat bastion al păcii” (Popa D.-Bernadea). Căci „unirea religioasă din toamna anului 1948, ...ne oferă prilejul de a ne înțelege și a ne iubi frățeste” și ne face să fim „gata să aducem toate jertfele cerute de binele și interesele familiei noastre — mici ori mari — ale Bisericii și ale Patriei noastre iubite, dînd flecărele ceea ce i se cuvine, potrivit dumnezeieștei porunci a Mîntuitorului: dați Cezarului cele ce sînt ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ce sînt ale lui Dumnezeu” (Bucur D.-Veștem).

Concluzii: Mărturiile de mai sus oglîndesc toate aspectele reîntregirii bisericești și sînt suficient de concludente pentru a nu mai insista asupra lor. Din ele rezultă că unificarea religioasă din Ardeal a fost dorită și voită de credincioși de mult, că ea s-a realizat prin voința clerului și credincioșilor, datorită libertății acordate de regimul de democrație populară și că prin ea s-a risipit vrajba dintre frați, fiind acum „una în credință și în luptă, una în rugăciune și în muncă”. Dacă „înainte vreme”

^{1, 2, 3, 4} Cf. Mureșan V., Moldovan D. și Moldovan I. din Morăreni, Bănuț Gr. din Ruși-Munji, Pop D. din Orlat, Ivan D. din Sadu, Solomon V. și Șerban V. din Bozlaș, Rusu T. din Aljina, Cărbunea A. din Racovița, Măndac V. din Ruși-Munji, Ban I. din Gănești, Truța Il. și Suciu T. din Seuca, credincioșii din Bernadea, Coroș V. din Bernadea.

credincioșii gr.-cat. „erau tot ortodocși, așa că purtau degeaba numele de catolici”, „acuma și-au luat iarăși numele pe cum le e credința”. Acum toți sînt ortodocși. Unificarea aceasta a adus numai bine pentru credincioși, pentru poporul român și pentru țară. De aceea „ne rugăm lui Dumnezeu să ne țină uniți în legea noastră ortodoxă spre binele Bisericii și fericirea neamului nostru” — și „respingem cu indignare toate zvonurile care vin de la dușmanii unirii”.

„Doresc din suflet ca mărețul act din 1948 să aducă roade din ce în ce mai mari pentru binele nostru și al Bisericii ortodoxe române. Pentru acest lucru noi nu vom înceta a ne ruga și a munci”.

„Credem, cu ajutorul lui Dumnezeu, că unirea aceasta dintre frați se va întări și mai mult și va dăinui”, „uniți fiind cu toții și pentru totdeauna în dreapta credință ortodoxă, visată de mult de înaintașii noștri” — ca „așa cum este azi să rămână pe veci”.

Aceasta e dorința credincioșilor: ca unitatea bisericească să nu mai fie tulburată niciodată, ci să se întărească din ce în ce mai mult. Ei se simt bine la sinul Bisericii-mame, înfrățiți cu toți credincioșii Bisericii Ortodoxe Române și uniți în aceeași muncă și luptă cu întreg poporul muncitor. Vrerea aceasta a credincioșilor, care este și voia lui Dumnezeu, este garanția că unificarea bisericească va dăinui peste veacuri și va aduce noi și noi roade pentru mîntuirea tuturor, pentru propășirea Bisericii strămoșești și pentru înflorirea patriei noastre și pacea a toată lumea.

Prof. Dr. NICOLAE MLADIN

¹⁴ Cf. Ivan Dîru din Sadu, Vasile Gh. din Orlat, Credincioșii din Cetatea de Bălă, Calborean S. din Toarcia, Morar L. din Noul, Dechi Ch. din Ruși-Munți, Seiclan din Orlat, Răciu S. din Nucet.

PĂRȚI PROPRII SF. LUCA ÎN FINALUL ISTORISIRILOR EVANGHELICE

Biserica creștină îi datorește sfântului Luca cea mai amplă istorisire inspirată a vieții și activității Fiului lui Dumnezeu întrupat.¹ Laolaltă cu cartea Faptele Apostolilor — care o continuă, în timp, până la anul 63 — Evanghelia a treia alcătuiește *cea dintâi istorie a începuturilor creștinismului*.

Opera inspirată a sfântului Luca se distinge, însă, nu numai prin amploarea ei — neegalată de nici un alt sfânt autor neotestamentar² — ci și prin excepționale calități de fond și formă.

Autoritatea culturii și a credinței sale — era medic de profesie și ucenic paulin prin pregătire creștinească — o vădește, printre altele, sîrguința cu care a cercetat exactitatea înregistrărilor evanghelice anterioare, completîndu-le cu date noi, culese din cele mai variate și mai competente surse. Prologul Evangheliei sale afirmă răspicat *intenția* cu care a purces la lucru (vezi Lc. 1, 1—4), iar pericopele proprii acestei scripturi inspirate stau mărturie despre *zelul luminat și destoinicia ireproșabilă* cu care și-a adus-o la îndeplinire.

Atent și scrupulos în lucrarea de verificare și completare a repertoriului minunilor și învățăturilor Mîntuitorului, sfântul Luca nu rămîne mai prejos nici în argumențarea istorisirilor finale ale Evangheliei, cu amănunte cari au scăpat înregistrărilor înaintașilor săi (sfînții Matei și Marcu). Obiectul preocupărilor

¹ Față de Evanghelia de la Matei, care cuprinde 28 capitole cu 1071 versete și 18.299 cuvinte, Evanghelia de la Luca numără 24 capitole cu 1151 versete și 19.414 cuvinte. — Vezi lucrarea de colaborare *Studiul Noului Testament*. Manual pentru uzul studenților Institutelor Teologice. București 1954, p. 48. — Calculul a fost făcut de Const. St. Stan, în teza de licență în Teologie: *Cercetări statistice privitoare la volumul sf. cărți ale Noului Testament*. Manuscris, Sibiu 1949.

² Să se adauge la volumul Evangheliei a treia cartea Faptele Apostolilor, care numără 28 capitole cu 1.006 versete și 18.396 cuvinte.

acestui studiu sumar de exegeză a istoriei evanghelice este tocmai ineditul lucanic în expunerea patimilor, învierii, arătarilor și înălțării la cer a Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

I

Mântuitorul înaintea lui Irod Antippa (Lc. 23, 8—12)

Procesul Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, desfășurat înaintea Sinedriului iudaic și a tribunalului roman din Palestina, este istorisit pe larg de toate cele patru Evanghelii.

Sfântul Luca — cercetînd toate cu deamănuntul, cum ne informează în prolog (1, 3) — introduce în desfășurarea acestui proces fără egal amănuntul istorisit în 23, 8—12. Episodul s-a petrecut vineri 14 Nisan (7 aprilie), anul 30 (33) al erei noastre, dimineața, pe la orele 6.

Sinedriștii, hotărîți să-l răpună cu orice preț pe Mântuitorul, se loveau de opreliștea de-a executa sentința capitală pe care o pronunțaseră în sfatul lor, înainte de-a fi obținut confirmarea ei de către șeful administrației romane în Palestina. În anul 7 d. H., Arhelau — cel mai mare dintre cei trei fii ai lui Irod Idumeul, rămași în viață — a fost depus din demnitatea de etnarh al Iudeei, Samariei și Idumeei, teritoriile administrate de el fiind transformate în provincie romană. Despuiat de prerogativele sale penale, Sinedriului ierusalimitean i se făcuse totuși concesia de-a putea propune căpeteniei administrației romane osîndirea la moarte a unui acuzat.

Procurator al Palestinei era, la vremea aceea, Pilat din Pont (26—36 d. H.). Cu reședința în Cezareia Palestinei, el se afla atunci în Ierusalim. Venise, ca de obicei, însoțit de străjii tari din trupele regulate afectate garnizoanelor palestinene, ca să mențină ordinea și să preîntîmpine vreo răzmeriță a multimilor iritabile și turbulente, îngrămădite acolo pentru prăznuirea Paștilor iudeilor. Prezența lui la Ierusalim servea intenția sinedriștilor de-a sfîrși cît mai repede cu Mântuitorul.

I se înfățișară, deci, însoțiți de gloatele abil întăritate împotriva dumnezeescului învinuit, cerîndu-i să confirme sentința sinedrială de condamnare la moarte.

În Sinedriu, Mântuitorul a fost osîndit pe motivul — de ordin strict religios — că „a hulit”, socotindu-se pe sine a fi întocmai cu Dumnezeu. Dar cum o astfel de învinuire l-ar fi

lăsat nepăsător pe Pilat, sinedriștii nu au ezitat să-i ceară agrementul de a-l uide ca delictent politic.

Trei sînt acuzele pe cari sf. Luca știe că sinedriștii i le aduceau Mîntuitorului:

1. — răzvrătește norodul (în general); (în special),
2. — instigă la neîndeplinirea obligațiunilor fiscale;
3. — (mai presus de toate) este rival al cezarului roman, ca unul care se proclamă pretendent legitim la tronul regatului iudaic (Lc. 23, 2).

Explicațiile lapidare pe cari Mîntuitorul consimte să le dea procuratorului roman, risipesc orice îngrijorare: acesta mărturisește că nu-i află lui Iisus nici o vină.

Temîndu-se să nu le scape din mină, sinedriștii își îndoiesc stăruințele, afirmînd că acuzatul întărită poporul, „începînd din Galileia pînă aici” (23, 5) la Ierusalim.

Galileia nu aparținea jurisdicției lui Pilat. Acesta, bucuros să scape de supărătoarele insistențe ale sinedriștilor, și-a declinat competența de a-l judeca pe Mîntuitorul, în favoarea lui Irod Antippa, tetrarhul Galileii și Peree, care se afla atunci în Ierusalim, în vederea prăznuirii Paștilor.

Irod Antippa era al doilea fiu în viață al lui Irod Idumeul. După moartea tatălui său, la împărțirea moștenirii, romanii i-au încuviințat stăpînirea peste Galileia și Perea, acordîndu-i titlul de tetrarh (căpetenie peste a patra parte din teritoriul Palestinei). Căsătorit cu fiica regelui arab Aretas IV, și-a izgonit soția legitimă pentru a trăi în concubinaj cu Irodiada, soția fratelui său Filip, căruia i-o răpise cu prilejul unei călătorii la Roma, unde sălășluia acesta după ce își pierduse tronul. Muștrat sever de sfîntul Ioan Botezătorul pentru fărădelegile sale, în urma instigațiilor Irodiadei, l-a decapitat pe Înaintemergătorul Domnului în împrejurările cunoscute (din Mt. 14, 3 u; Mc. 6, 17 u.; Lc. 3, 19 u și 9, 9).

Față de Mîntuitorul, Irod Antippa manifesta un interes amestecat cu teama că El ar putea fi sf. Ioan Botezătorul, înviat din morți (cf. Mt. 14, 2; Mc. 6, 14; Lc. 9, 7) ca să-i ceară socoteală pentru viața scandaloasă ce-o ducea. A căutat să-l vadă, cîndva (Lc. 9, 9) — desigur ca să-și curme această teamă, dar nici nu l-a chemat la curtea sa, nici nu și-a dat osteneala să-l întilnească.

Din episodul istorisit în Lc. 13, 31 u, s-ar părea că Irod Antippa nutrea intenții ucigăse față de Mîntuitorul. E posibil,

însă, ca fariseii amintiți acolo să fi fost puși la cale chiar de Irod Antippa, să-l avertizeze pe Mintuitorul că viața îi este amenințată, ca să-l îndepărteze din ținuturile administrate de el. N-am putea crede că nelegiuitul regișor galileian ar fi avut curajul să ridice mîna asupra lui Iisus, după ce uciderea sfințului Ioan Botezătorul îi măcinase și bruma de popularitate de care se mai bucura în fața supușilor săi.

Acum, Mintuitorul era în fața lui.

Sf. Luca spune că Irod Antippa s-a bucurat foarte, văzîndu-l. Avea motive să se bucure: starea umilitoare în care se afla Mintuitorul, îi împrăstia orice temere că ar putea să-i primejduiască tronul prin vreo acțiune revoluționară. Pe de altă parte, tetrarhul desfrînat și petrecăreț trebuie să fi văzut în gestul lui Pilat — care i-l trimisese pe acuzat — un semn de bunăvoință și considerație față de regeasca sa persoană. În sfîrșit, „nădăjduia să vadă vreo minune făcută de el” (Lc. 23, 8), prin care Mintuitorul să încerce să obțină eliberarea.

Dornic să se amuze pe socoteala Sa, Irod Antippa i-a pus Mintuitorului o mulțime de întrebări — referitoare, desigur, la originea și misiunea Sa, la învăătura, faptele și intențiile Sale.

Mintuitorul i-ar fi putut răspunde, cum a făcut sf. Ioan Botezătorul. A preferat, însă, să tacă, arătînd prin atitudinea Sa că nu-l consideră demn de oficiul de anchetator al Său pe acest „vulpoi” (Lc. 13, 32) lipsit de orice autoritate morală. Adevărurile pe cari i le-ar fi putut împărtăși în această împrejurare, sînt valabile și utile numai pentru sufletele cinstite și sincere. Irod Antippa dăduse prea multe dovezi că locul său nu era în rîndurile neprihăniților lumii acesteia.

În acest timp, sinedriștii nu conteneau să-l învinuiască pe Mintuitorul, cu sporită înverșunare, nădăjduind că Irod Antippa se va pronunța așa fel încît le va stîmpăra setea de răzbunare. Tetrarhul preferă, însă, să evite repetarea costisitoare pierderi de popularitate pe care i-o adusesese nesocotita ucidere a sf. Ioan Botezătorul. Se răzbună, însă, împotriva Mintuitorului — care i-a rănit amorul propriu prin tăcerea Sa — umilindu-l laolaltă cu ostași de la curte și acoperindu-l de ocări. După aceea, l-a îmbrăcat într-un veșmînt strălucitor și l-a trimis înapoi la Pilat, ca să-l judece el.

În unele traduceri vechi e vorba la acest loc de o mantie albă. (Vulgata: „et illusit indutum *veste alba*”). Traducerea aceasta nu redă exact înțelesul expresiei din textul original.

Expresia ἐσθῆς λαμπρῆς, cu toată lipsa ei de precizie, indică o haină somptuoasă, pe care regii și prinții o îmbrăcau în ziua încoronării. Irod Antippa l-a îmbrăcat pe Mintuitorul cu un astfel de veșmînt ca să se amuze pe socoteala Lui, arătînd astfel, indirect, că nici prin gînd nu-i trece să-l considere un pretendent serios la tron. Traducerea expresiei în chestiune cu „mantie albă” sugerează mai curînd ideea că Irod Antippa îl socotea nevinovat pe Mintuitorul. Ori, din felul cum a decurs acest interogatoriu umilitor, nu rezultă cîtuși de puțin că pe Irod l-ar fi preocupat gîndul de-a se constitui martor al nevinovăției lui Iisus.

Sfîntul Luca menționează că în aceea zi, Pilat și Irod s-au făcut prieteni unul cu altul, căci pînă atunci erau învrăbiți întreolaltă (cf. 23, 12).

Relațiile încordate dintre acești doi puternici ai zilei proveneau din lipsa de considerație pe care procuratorul roman al Palestinei o arăta, ori de cîte ori avea prilej, față de autoritatea iluzorie a craiului galileian. Sfîntul Luca istorisește, oarecum în treacăt, cu titlu demonstrativ (13, 1 u), un caz de natura aceasta. Fără să-i pese de drepturile jurisdicționale ale lui Irod Antippa, Pilat a măcelărit în incinta templului ierusalimitean pe niște supuși ai acestuia. Victimele — galileieni veniți în pelerinaj, la Ierusalim, ca să aducă jertfele rituale — au provocat oarecare tulburare în popor, fapt care a provocat intervenția trupelor din garnizoana romană. Represiunea a fost cruntă: sîngele răzvrătiților a fost amestecat cu jertfele lor (cf. 13, 1). Episodul nu ne este cunoscut decît din relatarea sfîntului Luca. El e pe de-a-ntregul verosimil, pentru că se potrivește întru totul cu ceea ce știm din istoria iudaică a epocii aceleia. Nădejtile mesianice înfierbîntau cugetele iudeilor, stîrnind răzmerițe periodice împotriva opresorilor romani. Galileienii, patrioți ireductibili, se dovedeau de fiecare dată mai inflamabili și mai dispuși să se răscoale, decît ceilalți locuitori ai Țării Sfinte.

Considerația pe care Pilat i-o arătase în cazul de față, l-a determinat pe Irod să dea uitării diferendul care-i îndepărtase unul de altul.

Nu este exclus, apoi, ca vicleanul tetrarh galileian să fi urmărit să se răzbune împotriva lui Pilat, lăsîndu-i acestuia răspunderea deplină a soluționării neplăcutei afaceri în care îl amestecaseră căpeteniile iudaice, mai ales că însuși temutul nume al cezarului roman fusese pronunțat în cursul primei dezbateri din pretoriu.

Pilat, la rîndul său, deplin încredințat de nevinovăția Mîntuitorului, va încerca — fără succes, precum se știe — să potolească înverșunarea ucigașe a mulțimii, făcînd uz și de argumentul că „nici Irod” nu l-a găsit vinovat, „căci l-a trimis la mine” (23, 15).

Ce a urmat după aceea, nu mai constituie înregistrare exclusiv lucanică.

Este de observat că o seamă de critici pun la îndoială veracitatea acestui episod, tocmai pe motivul că istorisirea lui e proprie sfîntului Luca. Pe nedrept, însă, bine știindu-se că autorul Evangheliei a treia obișnuiește să introducă în istorisirea sa orice amănunt inedit care aduce un spor de precizie în desfășurarea evenimentelor de care se ocupă. Procedura adoptată de Pilat, în împrejurarea de față, n-are nimic surprinzător. Iosif Flaviu istorisește un caz similar: Vespasian, după cucerirea cetății Tarichiada, și-a declinat competența de a-i judeca pe „rebelii” originari din teritoriile controlate de Irod Agrippa II, trimițîndu-i acestuia, spre a dispune de ei cum găsea de cuviință.

Trebuie să ținem seamă, apoi, de indispoziția pe care căpeteniile iudaice i-o pricinuiau periodic lui Pilat, prin insistențele lor enervant de stăruitoare, indispoziție sporită în împrejurarea de față prin faptul că i se cerea să condamne la pedeapsa capitală un presupus rival al cezarului, de nevinovăția căruia se încredințase pe deplin. Dacă refuza să-l condamne, iudeii intriganți ar fi fost în stare să-l pîrască la Roma că nu e prieten al cezarului (cf. Ioan 19, 22). Aflînd că acuzatul e galileian, era firesc lucru să se folosească de ocazia ce i se da, spre a încerca să iasă din încurcătură, trimițîndu-l pe Iisus la Irod Antipă, să-l judece el.

II

Tîlharul pocăit (Lc. 23, 39—43)

Istorisirile evanghelice afirmă că odată cu Mîntuitorul au fost executați prin răstignire „alți doi” (Ioan 19, 18) osîndiți la moarte. Sf. Matei (27, 38) și sf. Marcu (15, 27) precizează că erau „tîlhari”, sau „făcători de rele” (cum se exprimă sf. Luca 23, 32—33). Apocrifa „Actele lui Pilat” cunoaște numele lor: Dismas și Gestas.

Sf. Matei (27, 44) și sf. Marcu (15, 32) spun că acești doi tilhari s-au asociat injuriilor mulțimii, ocărîndu-l și ironizîndu-l pe Mîntuitorul. Sf. Luca, cercetînd cu deamănuntul (cf. 1, 3) și acest fapt, operează o rectificare: numai unul dintre tilhari — Gestas, cel răstîgnit de-a stînga Mîntuitorului, cum spun „Actele lui Pilat” — l-a hulit pe Domnul, provocîndu-l să-și dovedească puterea dumnezeiască în chip concret, scăpîndu-i de la moarte. Celălalt, Dismas, a protestat prompt împotriva grosolanei intervenției a lui Gestas. Recunoscînd vinovăția amîndouă — pe urma căreia și-au dobîndit pedeapsa meritată — tilharul pocăit dă expresie convingerii sale că Mîntuitorul a fost osîndit și executat pe nedrept. Mai mult decît atît: Prin rugăciunea pe care i-a adresat-o (v. 42), dovedește că credea în dumnezeirea Lui.

Mîntuitorul îi oferă mai mult decît se aștepta cînd l-a asigurat că încă în ziua aceea, sufletul lui avea să capete sălaș în rai (v. 43), pururea fiind cu Domnul, de care se alipise cu atîta convingere pe Golgota.

Termenul *παράδεισος* (paradis, rai) este de obîrșie persană și înseamnă „grădină desfătă”. În Sfînta Scriptură, el indică fie „grădina raiului” (Facere 2, 8 u), fie sălașul sufletelor dreptilor (Lc. 16, 22 u), fie Cerul ca tărîm în care dreptii se bucură de fericirea netrecătoare (II Cor. 12, 4; Apoc. 2, 7).

În Noul Testament, expresia aceasta apare numai de trei ori (în locurile indicate la aliniatul precedent).

La picioarele crucii de pe Golgota, nu existau indiferenți atîta vreme cît Hristos Mîntuitorul continua să respire și să se roage pentru iertarea inconștienților cari l-au dat celui mai infamant supliciu. Potrivnicii, îl acopereau de ocări și îi sfîșiau inima cu ironii bădărane. Cei ce-i erau favorabili — și i-au rămas astfel pînă întru sfîrșit — tăceau, exprimîndu-și dezaprobarea pentru fărădelegea ce se săvîrșise rugîndu-se în grai de taină și sfărîmînd boabe de lacrimi între gene.

Pe cruce, tilharii răstîgîniți repetă atitudinea celor de jos. Unul, hulește, nădăjduind — fără nădejde — un miracol care să-i redea libertatea de-a săvîrși cine știe ce alte fărădelegi. Celălalt, deplin favorabil Mîntuitorului, dă grai credinței sale în dumnezeirea Lui și îi afirmă nevinovăția. L-a întilnit? Vrea să rămînă cu El. Să rămînă *deapururea* cu El. A auzit, desigur, vorbîndu-se ades și înflăcărat despre Iisus, cu admirație și cu vrăjmășie. Liniștea cu care primea moartea, l-a încredințat că

n-o merita. Mărturia credinței lui în dumnezeirea lui Iisus și proclamarea nevinovăției Lui, au valoarea căinței depline care aduce după sine iertarea păcatelor și dobândirea cetățeniei împărăției cerurilor. Cucerit de Mîntuitorul spînzurat pe lemnul crucii, tilharul pocăit cucerește la rîndu-i Cerul, prin osîrdia cu care s-a alipit de Domnul.

Il cucerește instantaneu și definitiv: „*Astăzi*”; cît de prompt! „*Cu Mine*” (*vei fi*); ce companie! „*In rai*”; ce tihnă! (comentează, lapidar și strălucit, Bossuet,¹ replica Mîntuitorului, înregistrată în Lc. 23, 43).

Anghelofania de la Mormîntul aflat deșert (Lc. 24, 1—12)

În istorisirea evenimentelor din dimineața Învierii, sfîntul Luca diferă întru cîtva de ceilalți sinoptici, cînd afirmă că sfințele femeii mironosițe — venite la mormîntul Domnului cu arome — au întîlnit acolo *doi* îngerî (24, 4) — și nu unul, cum citim în Mt. 28, 2 și Mc. 16, 5.

Deosebirea aceasta se explică așa că sfîntul Luca, cercetînd îndeaproape și acest amănunt, a simțit trebuința de-a întregi spusele înaintașilor săi. Sursa din care s-a informat, trebuie să fi fost absolut sigură și, deci, demnă de crezare, de vreme ce sf. Ioan acceptă (în 20, 12) această întregire.

De-altcîm, această deosebire nu prejudiciază cîtuși de puțin valoarea documentară a istorisirilor evanghelice privitoare la desfășurarea evenimentelor în chestiune. Indiferent de număr, fapt este că cetele cerești au fost reprezentate la învierea Domnului, ca și la nașterea Lui.

Trebuie să se țină seamă, apoi, de factorul psihologic. Centrul de interes al femeilor mironosițe — cari au furnizat amănuntul în chestiune istoriografilor evanghelici — era *mormîntul*, nu anghelofania. Atențiunea lor era absorbită integral de înmărmuritoarea descoperire pe care au făcut-o: mormîntul se înfățișa deschis și deșert. *Unde este Domnul?* — aceasta le preocupa pe ele — și nu: *Cîți îngerî* străjuesc mormîntul Său.

Socotesc că abia atunci cînd sfîntul Luca a insistat să i se spună cît de fastuoasă a fost această anghelofanie, femeile mironosițe au fost puse în situația de-a face întîiul efort de memorie, ca să reconstituie starea de fapt. Pînă atunci, vor fi

¹ Sermon sur les souffrances. Cf. Mgr. Chevrot: *La vie de l'homme nouveau*. Paris (1939), p. 316.

povestit liniar doar atât: la mormînt, am întîlnit „îngerul” (aplicînd, așa dar, mecanic, procedeul „pars pro toto”), înainte de-a apărea „omul” (sf. Apostoli Ioan și Petru).

Întîlnirea cu Domnul înviat în drum spre Emmaus (Lc. 24, 13—35)

Arătările Mîntuitorului de după înviere, sînt tot atîtea mărturii ale realității biruinții Sale asupra morții. Dintre acestea, proprie sfîntului Luca este istorisirea arătării Mîntuitorului celor doi ucenici cari mergeau în ziua învierii Sale de la Ierusalim la Emmaus. Numele unuia dintre ei era Cleopa (prescurtare din grecescul Cleopatos), probabil bărbatul Mariei, zisă a lui Cleopa, verișoara Maicii Domnului, despre care Ioan 19, 26 spune că sta covîrșită de durere, împreună cu celelalte sfînte femei, la picioarele crucii, pe Golgota. Celălalt ucenic, nu este numit. Unii comentatori presupun că ar fi fost sf. Iacov cel Drept, vărul Mîntuitorului, căruia — după cum spune sf. Apostol Pavel (I Cor. 15, 7) — i s-a arătat Domnul înviat. Origen crede că era sf. Apostol Simion Petru. Alții se gîndesc la autorul Evangheliei a treia, deși din text nu reiese acest lucru.

Identificarea localității Emmaus este anevoioasă. Unii exegeți se gîndesc la Ammaus-Kulonie (Colonia Veteranilor), în care fondatorul ei, Titus cezarul, după războiul din anul 70, a așezat 800 veterani romani. Era situată la 30 stadii (cam 5,7 km) de Ierusalim.

Alți comentatori opinează pentru localitatea Kubebeh, așezată la 60—65 stadii de Ierusalim.

În sfîrșit, după Origen, tradiția Țării Sfinte — reprezentată în veacurile 4 și 5 de palestinienii Eusebiu al Cezareii, fericitul Ieronim (care a trăit o vreme în Vifleem), Hesichius din Ierusalim și Sozomen din Gaza — susține în unanimitate identitatea Emmausului din Lc. 24, 13 cu localitatea Amuas, numită Emmaus de către Macabei și Iosif Flaviu, iar din veacul 3—4 încoace, Nicopolis. Era situată la 160 stadii (29,574 km) de Ierusalim.

Presupunerea aceasta se izbește, însă, de-o dificultate: În aceeași seară — spune textul (Lc. 23, 33) — cei doi ucenici s-au înapoiat la Ierusalim, istorisind celor unsprezece Apostoli întîlnirea lor cu Domnul înviat. Este cu puțință să fi făcut atîta drum într-o zi?

Unii comentatori răspund afirmativ, plecînd de la caracterul excepțional al evenimentului, care le-ar fi îndoit puterile fizice,

făcându-i capabili de un efort considerabil ca acesta, cu caracter de minune. În acest caz, ar trebui părăsită distanța de 60 stadii, mărturisită de cea mai mare parte a manuscriselor grecești, latine și siriace, adoptându-se cea indicată de codicele Sinaiticus (urmat de 5 codici minusculi, 5 dintre cele mai bune manuscrise ale Vulgatei și cele 3 manuscrise ale Evangheliarului siriac, zis palestinian), cari indică o distanță de 160 stadii între Ierusalim și Emmaus. Se presupune că din neglijența copiștilor, suta a căzut, rămânând numai zecile (60).

Era necesară o deplasare minunată în acest caz?

Noi socotim că nu. Comunicarea pe care cei doi ucenici aveau s-o facă sfinților Apostoli cu privire la învierea Domnului, prezenta caracter de urgență numai pentru ei; aceasta, în ipoteza că nu aveau cunoștință de arătările precedente. Pentru evoluția firească a difuzării realității învierii, urgența nu era necesară, așa că e posibil ca adevărul să fie diametral opus opiniei de mai sus. Cu alte cuvinte, se poate presupune că suta *a apărut* în unele manuscrise, nu a căzut din originalul lucanic. Sfântul Luca nu putea înregistra date neverosimile, fără să facă mențiunea că stăm în fața unui caz excepțional, cu proporții de minune. Spiritul său critic funcționează ireproșabil. E ceea ce se poate constata din întreaga sa operă scrisă.

De-altcun, identificarea riguroasă a localității Emmaus este de însemnătate periferică. Ea nu depășește interesul strict topografic. Esențialul este întâlnirea cu Domnul înviat a celor doi ucenici, care îngroașe repertoriul dovezilor realității învierii Mîntuitorului.

Cei doi ucenici mergeau întristați pe calea care ducea la Emmaus, schimbînd întreolaltă impresii asupra evenimentelor petrecute recent la Ierusalim. Mîntuitorul îi ajunge din urmă și-i întreabă de obiectul conversației lor și de pricina mîhnirii care-i cuprinsese. Îi răspunde, după oarecare ezitare, Cleopa, manifestîndu-și surprinderea că străinul ignorează cele ce s-au întimplat în zilele acelea. Mîntuitorul cere deslușiri. Cleopa i le dă, recapitulînd sumar executarea lui Iisus Nazarineanul și arătînd descurajarea pe care acest tragic desnodămînt o pricinuise în rîndurile învățăceilor Săi. Nădejdea pe care și-o puseseră în El că va izbăvi poporul lui Israil, se risipise. Astăzi este a treia zi de cînd s-au petrecut acestea. E drept că niște femei dintr-ale lor pretind că ar fi găsit mormîntul deșert și că au văzut arătare de înger, care le-a încredințat că răstîgnitul a înviat. S-au

duș, apoi, la mormînt și unii dintre Apostoli — și au găsit mormîntul așa cum spusese femeile, dar pe Iisus nu l-au văzut.

Punînd oarecare severitate în glas, cu citate din Moise și din prooroci, Mîntuitorul le-a demonstrat că toate acestea trebuiau să se întîmple, ca să se plinească scripturile.

Dispoziția sufletească a celor doi ucenici s-a schimbat. Inclina să creadă că învierea lui Iisus e posibilă.

Apropiîndu-se de Emmaus, Mîntuitorul a pretextat că țelul drumetiei Sale e mai îndepărtat. Le-a dat, astfel, prilejul de a-l invita să rămînă la ei, seara fiind aproape. Invitația a fost acceptată.

Așezîndu-se la masă — unde desigur i-a fost rezervat locul de frunte, ucenicii fiind încredințați că El e un rabi învățat — Mîntuitorul a luat pîinea, a binecuvîntat-o și frîngînd-o, le-a dat să mănînce. În clipa aceea, a fost recunoscut. Trebuie că Mîntuitorul avea un fel propriu de-a frînge pîinea, pe care apropiații Săi îl cunoșteau, sau că sfinții Apostoli le-au vorbit ucenicilor despre instituirea Sfintei Euharistii.

Indată după aceea, Mîntuitorul s-a făcut nevăzut.

Rămăși singuri, și-au dat seama că încă pe cale fiind, ardea inima în ei cînd străinul — care nu era altul decît Domnul înviat — le tilcuia scripturile sfînte.

Fără zăbavă sculîndu-se de la masă, încă în acel ceas au purces spre Ierusalim.

Acolo, sfinții Apostoli și cei împreună cu dînșii, discutau cu aprindere faptul Invierii. Erau siguri de realitatea lui. Domnul se arătase, doar, lui Simon Petru. Ucenicii sosiți din Emmaus întăreau cele ce le auzeau, povestind întîlnirea lor cu Domnul.

Pe cînd vorbeau, Mîntuitorul a apărut în mijlocul lor, adresîndu-le salutul binecunoscut: „Pace vouă”! (24, 46). Inspăimîntați, credeau că văd vedenie (duh). Mîntuitorul le-a risipit orice îndoială cînd — după ce i-a invitat să se încredințeze pe cale de experiență a simțurilor că duhul carne și oase nu are, precum îl vedeau pe El avînd — le-a cerut de mîncare. După aceea — ca și pe calea spre Emmaus — le-a arătat că cele întîmplate cu El constituie împlinirea exactă a scripturilor. Acum, călea propovăduirii pocăinței și a iertării păcatelor, întru numele Lui, este deschisă „la toate neamurile, începînd de la Ierusalim” (24, 46). Martorii acestui adevăr sînt ei, ucenicii Săi. Vor începe, însă, să depună mărturie despre El abia după ce vor fi înzestrați cu putere de Sus. Pînă atunci, aveau să rămînă

în așteptare la Ierusalim, — ceea ce au și făcut (24, 53), după ce au asistat la înălțarea Domnului la Cer (24, 50—51).

Întîlnirea de pe drumul care ducea de la Ierusalim la Emmaus — după opinia mai multor comentatori (între cari și Renan) — constituie una din cele mai frumoase pagini ale istoriei universale.

BIBLIOGRAFIE

ORTODOXĂ

Origen: 39 omilii la Ev. Luca. Migne PG XIII, 1801—1902 (numai în trad. lat. a fer Ieronim).

Sf. Chiril al Alexandriei: Exeg. la Ev. Luca. Migne PG LXXII, 475.

Teofilact al Ohridei: Migne PG CXXIII, 682 urm.

Eutimie Zigabenu: Migne PG CXXIX, 835—1101.

Dr. Iosif Iuliu Olariu: Evangheliile sinoptice. Caransebeș 1894.

Dr. Vasile Gheorghiu: Sf. Evanghelie după Mateiu, cu coment. Cernăuți 1925—1933.

ROMANO-CATOLICĂ

Dr. August Bisping: Das Evangelium nach Lukas. Münster 1868.

Knabenbauer: Evangelium secundum Lucam. Paris 1896.

L.-Cl. Fillion: La Sainte Bible. Vol. VII. Paris 1901.

Joseph-Marie Lagrange: Evangile selon Saint Luc. Ed. 3. Paris 1927.

Albert Valensin și Joseph Huby: Evangile selon Saint Luc. Paris MCMXXIX.

P. C. Lavergne: Evangile selon Saint Luc. Paris 1932.

Dr. Peiru Dausch: Die drei älteren Evangelien. Bonn 1932.

PROTESTANTĂ

F. Godet: Commentaire sur l'Evangile de Saint Luc. Vol. I II. Ed. 3. Paris 1888.

Bernhard Weiss: Die Evangelien des Markus und Lukas. Ed. 9. Göttingen 1901.

Johannes Weiss: Das Lukas-Evangelium. Göttingen 1907.

Alfred Plummer: A critical and exegetical Commentary on the Gospel according to S Luke. Ed. 4. Londra 1901 (tiraj 1910).

Theodor von Zahn: Komm. zum N. T. Vol. III: Lukas. Ed. 3—4. Leipzig-Erlangen 1920

K. H. Rengstorf: Das Ev. nach Lukas. Ed. 1—3. Göttingen 1937.

Prot. Dr. GRIGORIE MARCU

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

DIN ISTORICUL NOȚIUNII DE „ORTODOXIE”

La „plinirea vremii” (Gal. 4, 4) a venit Mântuitorul Hristos în lume spre a împlini profețiile Vechiului Testament, a vesti Evanghelia împărăției lui Dumnezeu (Luca 16, 16) și spre a realiza mântuirea, prin jertfa Sa pe cruce.

În acest scop Mântuitorul a întemeiat Biserica, drept un așezămînt haric, avînd totodată și caracter de organism social. În cadrul ei, Mântuitorul cerea de la credincioși să arate credință în Hristos, Fiul lui Dumnezeu (Ioan 3, 16), să păstreze integral învățătura Evangheliei (Mat. 5, 19) și să răspîndească învățătura Sa la toate neamurile pămîntului (Mat. 28, 19). Pentru ca această credință dreaptă să nu fie alterată de vremuri și oameni, Mîntuitorul singur rămîne capul și garantul Bisericii (Mat. 28, 20), iar în sprijinul păstrării adevărului l-a trimis peste sf. Apostoli pe Sf. Duh, cel plin de haruri (F. A. 2).

Fiind deci noul așezămînt chiar Biserica Domnului (F. A. 20, 28), de aceea păstrarea Evangheliei Sale a necesitat și o grijă deosebită, ceea ce a determinat chiar și crearea unei terminologii teologice potrivite și specifice. Mărirea cea nouă — *δδξα*, pe care o întîlnim de 166 ori citată în Noul Testament¹ și care însemna totodată o păstrare atentă, ca să nu se schimbe nici o iotă și nici o cîrtă din cuvintele Domnului, a fost definită cu epitetul de „corectă” — *ὀρθός*. Pe acesta l-a ales sf. apostol Pavel, cînd a îndemnat ca să se „calce drept” (*orthopodein*) pe urmele sf. Evangheliei (Gal. 2, 14) și ca să se „îndrepte corect” cei ce ascultă cuvîntul adevărului (*orthotomein*), dat de Domnul (II Tim. 2, 15). Totodată îndemnul suna, ca

¹ *Rovența H.*, *Limba și stilul sf. apostol Pavel*, Studii Teologice I-1, 1929 p. 219 — Pentru simplificare folosesc prescurtările MiPL-PL și MiPG-PG pentru Migne, patrologia latină sau greacă, și prima cifră indică volumul. — Pentru Mansi, *Concilliorum nova et amplissima collectio*, folosesc simplu Mansi, și cifra volumului, urmînd coloana — după ediția de la Paris din 1901 ss. = Citez Rallys, pentru Rhallys-Pollys, *Syntagma theion kanonon*, Atena, din 1856.

ucenicii să se ferească de orice fel de învățături streine (eterodidaskalia), spre a nu se abate de la dreapta mărire a lui Dumnezeu (I Tim. 6, 3).

Cum însă au apărut totuși unele învățături greșite (eterodoxia sau kakodidaskalia), de aceea termenii de „doxa” și „orthos” s-au împreunat într-un singur cuvânt, sub formă de ὀρθόδοξος „ortodox”, ca să exprime noțiunea dreptei credințe. Printre inauguratorii acestui termen se numără, în sec. al II-lea, sf. Iustin Martirul (MiPG 6, 80 s, 308, 444), istoricul Hegesip (MiPG 20, 378), sf. Irineu din Lugdun (MiPG 7, 549 s) iar în sec. al III-lea Ipolit al Romei (MiPG 10, 868, 959) și sf. Grigorie Taumaturgul îi combătea pe aceia, care vorbeau în mod „paradox” (MiPG 10, 1092). Din această vreme datează o lucrare, atribuită marelui scriitor Origen, în care Adamanțiu apăra „ortodoxia”, într-un dialog cu Marcion, Bardezan și Valentin (MiPG 11).

Astfel noul termen, care preciza corectitudinea credinței, se înfățișează în trei forme: ca substantiv (orthodoxia), ca adjectiv (orthodoxos) și ca adverb (orthodoxos), pe lângă prefixul de corect (orthòs).

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

II.

Odată termenul definit, el își începe circulația în scrisul creștin și în cele ce urmează îi vom urmări întrebuințarea în lumea creștină pînă în 1054.¹

In Răsărit întrebuințarea termenului de ortodox sporește odată cu sporirea ereziilor, pentru a indica drumul cel corect al credinței. În aceste condiții Arie este invitat de episcopul Alexandru al Alexandriei, în 321, să „revină la ortodoxie” (MiPG 25, 685), dar el se socotea îndestul de ortodox, spre a nu da urmare invitației (PG 42, 209s; PG 26, 19s). Dar sinodul I ecumenic de la Niceia, din 325, fiind „sinodul ortodocșilor”, el se străduiește să-i convertească pe cei rătăciți „la ortodoxie” (PG 25, 233 și 236s). De aceea și sf. Atanasie cel Mare a fost numit „stilpul ortodoxiei” și „părinte al ortodoxiei”, încît credința lui Atanasie a devenit „credință ortodoxă”.²

¹ Am expus problema în parte în studiile: Ortodoxia și catolicitatea, Ortodoxia 1, 1951 p. 115—131; Orthodoxie, Byzance et Rome, în Byzantinoslavica XII, Praga 1951, p. 173 ss; O Pravoslavi, Pravoslavny sbornik, Praga 1953, p. 109 ss; Ortodoxia și Apusul, în Telegraful Român 3/4 1954 și Ortodoxia noastră, în Mitropolia Moldovei 7/8 1955, p. 374—380.

² *Del Medico*: A propos d'une mosaïque d'Islambul, Byzantinoslavica XVI — 2, Praga 1955 p. 260 s.

Pe această linie au continuat apoi toți marii Părinți bisericești, iar sf. Vasile cel Mare mai definește încă un termen, opunînd abaterii (heterótes) noțiunea de corectitudine: orthótes (PG 32, 269), care intră în iconomia divină, reprezentînd împlinirea învățaturii Mîntuitorului. În consecință, spre a suprima ereziile, împăratul Teodosie I a dispus în 380, prin decizia „De fide catholica” — un termen inițiat de sf. Ignatie al Antiohiei spre a arăta universalismul creștinismului (Epistola către Smirneni 8) — că numai religia creștină în formă corectă (ortodoxă) este cea de stat (PL 13, 530).

De aceea sinodul II ecumenic din 381, constituit din episcopi ortodocși (PG 82, 1211), determină atitudinea acestora față de eretici și se bucură de aceia „care se reîntorc la ortodoxie” (can. 7). Iar istoricul Socrate îi considera și pe episcopii apuseni de a fi fost de asemenea ortodocși (PG 67, 483s).

În fața ereziei lui Nestoriu, sf. Ciril al Alexandriei a compus „12 capitole ortodoxe” și la sinodul de la Efes, din 431, care se numește: ecumenic și ortodox, au fost lăudați „cei care cugetă cele ale ortodoxiei” (canon 1). Cu această ocazie se măi precizează din nou, că ortodocși sînt aceia, care țin la deciziile sinodului dela Niceia (PL 13, 534).

Sinodul IV ecumenic, din 451, poate fi chiar considerat „sinod al ortodoxiei” pentru grija ce a manifestat-o pentru dreapta credință, precum și pentru foarte deasă întrebuintare a termenului de ortodox în variate forme și nuanțe.¹ Cu această ocazie s-a precizat în rezoluția finală că trebuie să se acorde o atenție deosebită „Bisericii ortodoxe”; textul grecesc sună: ἀλλότριον εἶναι συμφηγίζομεθα τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας — alienum decernimus esse ab orthodoxa ecclesia (Mansi VI, 693s). Acest citat este unul dintre cele mai vechi, care atestază circulația noțiunii de *Biserica ortodoxă*, în sensul adevăratei biserici a Mîntuitorului Hristos.

Mai tîrziu, împăratul Zenon a fost numit „apărătorul ortodoxiei” de către episcopul Felix II al Romei, spre a realiza o înțelegere în jurul credinței ortodoxe (Mansi VII, 1055, 1101s), dar deoarece a alunecat și el, de aceea poporul cere împărătesei să dea imperiului, în 491, „un împărat ortodox”.

Pe această linie își trasează apoi Justinian I activitatea sa atît prin scrisul propriu, cît și prin întrunirea sinodului V ecumenic, în 553, la care face să fie auzită „vocea ortodoxă”,

¹ Șesan M., Ortodoxia la Chalcedon, Telegraful Român 43/44 pe 1951.

ca să se întroneze credința ortodoxă (Mansi IX, 541s; Rallys V, 208, 215). Pentru menținerea ei legiferează și sinodul VI ecumenic, din 680, care îi declară ortodocși pe împăratul Constantin IV, pe papa Agaton și pe patriarhul ecumenic Grigorie (Mansi XI, 350s, 513s). Iar sinodul cvinisext din 692 definește colecția canoanelor obligatorii, printre care numeroase includeau obligația păstrării ortodoxiei.

Definiția culminantă a Ortodoxiei o stabilește apoi sf. Ioan Damaschinul (749), care expune cuprinsul ei în renumita *Acrivie* a credinței ortodoxe, precum și prin precizarea, că adevărata mîntuire constă în misterul economiei divine (PG 150, 327 nota 33), adică arătînd că ortodoxia este tocmai acea economie divină de a se realiza în lume viața și învățătura Mîntuitorului Hristos cel întrupat (PG 94, 981ss, 1100). În acest sens el mai inițiază și superlativul de: cel mai ortodox (*orthodoxotatos*), cînd vorbește de sinodul VI ecumenic (c. 1432).

Sinodul VII ecumenic din 787 nu are decît să confirme această ortodoxie din *Acrivia* sf. Ioan Damaschinul (Mansi XIII, 414ss) și de aceea sf. Teofan Mărturisitorul (820) arată, că biserica trebuie „să fie păstorită în mod ortodox” (PG 108, 60). În acest scop s-a mai înființat la patriarhie și un post de „catihet al credinței ortodoxe” (Rallys V, 539). Iar sf. Teodor Studitul avertizează, ca credincioșii să se ferească de aceia care numai pretextează că sînt ortodocși (PG 99, 989s).

În aceste împrejurări, consfințirea primei Duminici din postul mare acestei ortodoxii, ca Duminica Ortodoxiei, din 11 martie 843, înseamnă biruința deplină a dreptei credințe asupra tuturor ereziilor de pînă atunci.¹

În Italia termenul de ortodox îl cunoaște ep. Iuliu al Romei, declarat „ortodox” la sinodul de la Sardica, din 343 și pe acea vreme se compune „martiriul sf. Perpetua și Felicitas pentru ortodoxie” — *Pro ss Perpetua et Felicitatis orthodoxia* (MiPL 3, 63). Mai tîrziu, în 376, episcopul Damasus al Romei compune o mărturisire de credință, intitulată: *Confessio fidei orthodoxae*, și o trimite ep. Paulin al Antiohiei, drept dovadă a drept-credincioșiei sale (PL 13, 354ss). Împotriva arienilor ține și sf. Ambrosie din Mediolan un sinod mare, după 374, cu care ocazie susține „ortodoxia dogmelor” (PL 129, 92), precum și credința ortodoxă împotriva arienilor (PL 17, 579s).

¹ Șesan M., *Dumineca Ortodoxiei*, București 1941.

Dar la Roma începe să fie preferat termenul de „catolic”, în sensul extensiunii și al ubicvității bisericii, care concorda cu tendințele primațiale ale papalității, cărora le dă expresie Leon I cel Mare (461). Totuși delegații săi Paschasiu și Lucrețiu participă activ la sinodul Ortodoxiei, întrebuintînd același termen în variate forme (Mansi VII, 102s) și traducerea actelor sinodului IV ecumenic în latinește ușurează apusenilor cunoașterea noțiunii de ortodoxie, în multe forme. La aceasta contribuie în deosebi redacția Prisca și Isidoriana a canoanelor, printre care can. 14 dela Chalcedon preciza categoric necesitatea „convertirii rătăciților la credința ortodoxă”, spre a se putea oricine numi „persoană ortodoxă” (PL 56, 859). În acest sens Felix II îl numește pe împ. Zenon „defensor orthodoxiae” (Mansi VII, 1108), urmărind „circa orthodoxam fidem consensum” (c. 1101), iar Dionisie Exiguul și Isidor Mercator dau atenție comentării can. 14 dela Chalcedon, în edițiile lor de canoane, care vorbea despre „ad orthodoxam fidem transferre” (Mansi VII, 377 și 388).

De aceea papa Grigore cel Mare (604) arată că învățătura lui Eutihiu era contrară dogmei ortodoxe, „hoc dogma orthodoxae fidei contrarium” (PL 75, 45) și atunci papa Onoriu se adresează, în 633, patriarhului Sergiu al Constantinopolei „în duhul credinței ortodoxe și al unității catolice”, „in fide orthodoxa et unitate catholica” (Mansi XI, 538s). Pentru aceasta s-a străduit și papa Martin I, încît atunci cînd i s-a scris panegiricul, s-a precizat că era „îndrumătorul ortodoxiei și columna credinței ortodoxe” — orthodoxae doctrinae rectorem et orthodoxae fidei columnam.¹

În aceste împrejurări se înțelege gestul papii Leon III, din 809, cînd a lăsat să fie săpat simbolul de credință fără filioque și cînd a adăugat parafa: aceasta am pus-o eu, Leon, din dragoste și ca garanție a religiunii ortodoxe — „hoc ego Leo posui, amore et cautella orthodoxae religionis”, trimițînd totodată grecilor și o scrisoare cu simbolul acesta — hoc symbolum orthodoxae fidei vobis mittimus (PL 129, 1260; PL 178, 629; PL 192, 552). Pe Carol cel mare însă totuși îl considera un „mare împărat ortodox” (PL 129, 972).

Pentru aceste adevăruri, cercetătorii latini au trebuit să recunoască faptul, că „ortodox înseamnă concordarea cu învă-

¹ Nilles N., *Kalendarium manuale*, vol. 1, Oeniponte 1879 p. 137s.

țaturile celor 7 sinoade ecumenice",¹ dar unii au încercat diversitatea, afirmând că ortodoxia, al cărei exponent a fost și sf. Teodor Studitul, „admiratorul scaunului papal”, ar fi inclus și primatul papal, și că deci ea trebuie considerată ca o „ortodoxie catolică”,² deși contrarul acestei afirmații era prea evident.

In Galia noțiunea de ortodox este purtată de sf. Ilarie din Pictaviu, care a întrunit mai multe sinoade de episcopi ortodocși, între 355—364 și care știa că „ereticii arieni au încercat să-i persecute pe ortodocși” — „haeretici tentaverunt orthodoxos persequi” (PL 10, 632). După ce a trecut epoca migrațiunii și s-a statornicit statul francilor, papa Adrian I a trimis, în 774, regelui Carol cel Mare Colecția de canoane Dioniso-Adriană, din care cititorii s-au documentat și asupra ortodoxiei. Dar opoziția lui Carol împotriva sinodului VII ecumenic, precum și inițierea colecției *Libri carolini*, i-a îndepărtat pe franci de ortodoxia cea din răsărit. Totuși teologul curții france, Alcuin (804), folosește cuvântul ortodox, citează din *Părinții ortodocși*, care nu s-au abătut de la credința bisericii romane (PL 100, 266) și arăta, că la Chalcedon toți au crezut ortodox — ita omnes credimus orthodoxi (c. 71), cetind cărți ortodoxe — legendis omnium orthodoxorum libris (c. 73). El însă a îndrăgit mult cuvântul de catolic.

In Spania era apărătorul ortodoxiei de la Niceia ep. Grigore din Elvira (392), care sub numele de Phoebadiu a publicat lucrarea „De fide orthodoxa” (PL 20, 31s). Totuși pentru Pacian de Barcelona (390) numele de creștin trebuia întregit cu cel de „catolic”, pe care însă el îl interpreta în sensul ascultării — qui catholicus, idem iusti oboediens (PL 13, 1055).

Totuși cuvântul ortodox circulă prin folosirea colecțiilor de canoane, numită *Collectio Hispanica*, încit Isidor din Sevilla (636) îl întrebuințează în colecția proprie a canoanelor, în care se preciza că „aceasta este credința bisericii catolice, la care consimt toți episcopii ortodocși din răsărit și apus — haec est enim fides catholicae ecclesiae cui cuncti consentiunt orthodoxi per Orientem et Occidentem pontifices” (PL 84, 151). De aceea, în enciclopedia sa, el face definiția cuvântului ortodox, zicând astfel: ortodox este a crede drept și crezând așa a trăi drept — orthodoxus est recte credens et, ut credit, recte vivens (Orig.

¹ Popovici I., *Ortodoxia in Altslavischer Übersetzung*, în *Cirillo-Metodejski Viesnik*, Zagreb 1939 p. 35.

² cf. Cayré F., *Précis de Patrologie*, vol. 2, Paris 1930 p. 345.

VIII, 14); căci nimeni nu se poate numi astfel, dacă altfel trăiește decît crede (PL 82, 294). Deci: orthodoxus est rectae gloriae (c. 388), iar catholicus înseamnă pentru el: universalis sau generalis (c. 294).

Dar venirea arabilor a suprimat continuarea seriei de teologi.

In Africa susținătorul Ortodoxiei era fer. Augustin (430), care a definit pentru apuseni sensul „catolicității” ca ubicvitatea Bisericii (PL 46, 137s). Totuși arăta, că adevărata religie se află numai la acei care se numesc pe sine catolici sau ortodocși — religio vera est apud eos qui christiani catholici vel orthodoxi nominarentur (PL 34, 127). Iar cu ocazia sinoadelor africane s-a străduit pentru „revenirea la ortodoxie a celor rătăciți” (can. 7), precizînd să nu se confere nimic acelor creștini, care nu sînt ortodocși — ut episcopi in non orthodoxos christianos nihil conferant (can. 25—30, Mansi III, 811s). Apoi Marius Mercator (cca 450), comentînd erezia lui Nestorie, menționează, că „pe vremurile ortodoxe ortodocșii au suferit chiar persecuții” — tamquam orthodoxi orthodoxis temporibus persecutionem passi (PL 48, 175).

Dar creștinismul va fi combătut de vandali și arabi, încît el nu mai produce teologi în aceste regiuni.

In Britania cuvîntul ortodox a fost adus odată cu colecțiile de canoane, încît cel mai de seamă scriitor, Beda Venerabilul (735), face uz de el, citînd pe părinții ortodocși, printre care numără și pe Augustin (PL 95, 37) și precizează că Eutihie învăța ceea ce era contrar credinței ortodoxe (c. 78). De aceea el susține o predicare ortodoxă (c. 110).

In Germania, încreștinată de sf. Bonifaciu (754), se cunoaște Ortodoxia la minăstirea Fulda, încît Haymo din Halberstadt (853) știe că Origen s-a opus credinței ortodoxe (PL 118, 850) și că împ. Valens i-a persecutat pe ortodocși (c. 869). Asemenea și Valafriid Strabo de la Fulda (849) cunoștea faptul, că arienii au făcut ortodocșilor multe rele și că latinii au preluat de la greci mulți termeni teologici (PL 114, 924 ss, 947).

III

Dar luminile Duminicii Ortodoxiei nu au mai ajuns la Roma, care începea din sec. al VIII-lea să se orienteze spre Franția, și urmărirea mai mult interesele extensiunii jurisdicționale. În aceste condiții se naște ciocnirea dintre papa Nicolae I (867)

și patriarhul Fotie. Nicolae I, considerindu-se urmașul pontificilor ortodocși și dorind să introducă ordinea catolică a ascultării (PL 119, 777), îl amenință pe patr. Fotie cu reclamația contra lui la toți apărătorii credinței ortodoxe — ad universis orthodoxae fidei cultoribus (c. 1091), pentru că nu ar fi respectat învățătura lui orthodoxae fidei (c. 1040). Atunci patr. Fotie se apără, invocând justificări „din izvoarele Ortodoxiei” (PG 102, 721s), încit întreaga dispută ia aspectul de ciocnire pentru Ortodoxie și catolicitate. Atunci teologii franci invocă împotriva răsăritenilor luminile lui: fides catholica (PL 119, 1201).

Cu toate acestea, cuvântul ortodox mai are o largă circulație, fiind înțeles de cititori. Astfel Anastasie Bibliotecarul (879), dușmanul grecilor, știe că sf. Atanasie era columna ortodoxiei (PL 129, 93), că sf. Ambrosie avea grije de dogmele ortodoxe (c. 92), că sinodul de la Chalcedon a apărât dogmele ortodoxe (c. 264), că trebuie apărât titlul ortodoxiei de pătare (c. 267), că trebuie păzită cartea definiției ortodoxe (c. 271), că sinodul VII ecumenic a fost ortodox (c. 220), fiind întrunit pentru precizarea adevărului credinței ortodoxe (c. 258ss) și că sinodul din 869 e ortodox, spre mulțumirea apusenilor (c. 64, 74, 82). Asemenea și Aenea din Paris, alt dușman al grecilor, știe că ereticii au fost combătuți de ortodocși (PL 121, 754), iar Erigena Scotul îl numește pe regele Carol cel Mare chiar „orthodoxissimus imperator” (PL 122, 358, 1237). Aceeași părere o avea și Rathramnus din Corbeil (PL 121, 101). Chiar și Decretaliile lui Pseudoisidor cunosc pasagiul, că aceasta este credința bisericii catolice, la care consimt pontificii ortodocși din Orient și Occident (PL 130, 295).

În aceste împrejurări, un episcop puțin însemnat din Osnaburg, adresa, în 891, papii Ștefan V o epistolă, care începea astfel: În vreme ce pe Biserica ortodoxă a lui Hristos, întemeiată de către apostoli, apasă suferințe — dum orthodoxam Christi ecclesiam apostolica institutione fundatam (PL 129, 808). Acest citat arată lămurit, că și în conștiința apusenilor circula convingerea, că Biserica lui Hristos, cea catolică, este totodată și ortodoxă după substanța ei și că așa trebuie să rămână.

Dar pe cînd în Nomocanonul patr. Fotie se află decizia Paulină ca „ortodoxul să nu petreacă cu necredincioșii” (Rallys I, 51 și 314), și în legislația împ. Leon VI Filosoful și Constantin VII se definea, în 939, cu privire la rolul patriarhului ecumenic, că în grija lui cade sarcina „pentru ortodoxie și pentru unitatea

Bisericii" (PG 113, 464), la Roma începea epoca pornocrației, pînă ce Otto I cel Mare face papalitatea dependentă de împăratul german, ca prin ea să stăpînească lumea apuseană (PL 138, 839). În aceste împrejurări, alte gînduri frămîntă papalitatea, care avea acum mai mult interes pentru catolicitate, decît pentru ortodoxie, în care nu intra constitutiv principiul primatului papal. De aceea începe evitarea cuvîntului ortodox prin: vera (adevărată), sana (sănătoasă), recta (dreaptă), perfecta, certa (sigură), întegă și chiar catholica. În deosebi se introduc aceste schimbări în actele sinodului IV ecumenic, în care aflăm înlocuirea termenului de: unitatea ortodoxă prin unitatea catolică, (Mansi VI, 685s), învățînd ortodox prin învățînd catolic (c. 637s), credința ortodoxă prin credința catolică (c. 731s, 861s etc.) și biserica ortodoxă prin ecclesia catholica (c. 693s). Chiar textul latin: ita orthodoxi credimus a fost transcris prin: ita catholici credimus, spre surpriza editorului Mansi VI, c. 971 notă. Numeroși scriitori urmează pe această linie a evitării termenului de ortodox, încît unii scriitori moderni latini nu-i mai înțeleg rostul și sensul.⁹

Cu toate acestea, cuvîntul ortodox își continuă circulația în apus. Astfel în *Germania*, Pseudo-Liutprand (cca 920) urmînd lui Alcuin, citează lucrările tuturor Părinților ortodocși (PL 129, 1213).

În *Italia* însuși papa Ioan XIII citează în bula sa din 969, că încredințează credincioșilor religia ortodoxă, fără a se fi opus cineva dintre catolici — orthodoxam religionem nullo catholicorum resistente posse confidimus (PL 135, 972). Chiar și anti-bizantinul Liutprand din Cremona (972) precizează, că în Răsărit orice eretic era combătut în mod ortodox (PL 136, 918) și că și Roma a contribuit la definirea credinței catolice și ortodoxe (c. 918). Iar în Missa latină din sec. al X-lea se află pasagii de rugăciune: pro omnibus orthodoxis pontificibus și pro salute omnium orthodoxorum, quam commemorationem agimus, pentru toți pontificii ortodocși, pentru toți ortodocșii pomeniți (PL 138, 1330s)

În *Francia* exponentul folosirii cuvîntului ortodox este Flodoard din Reims (966), care arată că eretic este acela care se abate ab orthodoxa fide, sau doctrina (PL 135, 58 și 182), și de aceea susține „orthodoxae fidei praedicatio” (c. 59), pe

⁹ Vezi Lialine Ch., Qu' est-ce-que l'Orthodoxie, Irénikon pe 1944.

vremea suveranilor ortodocși. În acelaș scop citează din Părinții ortodocși (c. 180, 185), ca să-l convingă pe Gotșalk să revină la biserica catolică și la sinul ei ortodox — ut eum mater catholica suo orthodoxo sinu recepit (c. 185), pentru că ceea ce este catolic a fost definit de magisteriul ortodocșilor (c. 188). De aceeași părere era și Haymon din Floris (977), care apăra partea ortodocșilor contra goților (PL 139, 668).

In Spania scriitorul Abbo din Floriac (1004) știa că împ. Marcian era un suveran ortodox și catolic (PL 139, 544), ca și împ. Teodosiu III (c. 568) și că ortodocșii trebuie apărați împotriva ereticilor (c. 465), presupunind, firește, că cititorii săi înțelegeau despre ce era vorba și ce însemna ortodoxia.

In Britania scriitorii vremii evitau folosirea atât a cuvîntului ortodox, cît și a celui catolic, deși se recunoștea supremația papală (PL 138, 818 și 553, 653ss etc.).

IV

Dar chiar în ajunul marei schisme, cînd papii luptau din răspuțeri pentru primatul lor universal, și impuneau în mod categoric sensul universalismului catolic-papal, rolul cuvîntului ortodox este important.

Astfel în *Germania* noțiunea este întrebuițată de Burchard din Worms (1025), care știe că ep. Alexandru s-a adresat tuturor ortodocșilor, apelînd contra lui Arie (PL 140, 588), că sf. Ioan Hrisostomul a fost condamnat de două sinoade de episcopi ortodocși și apoi restabilit (c. 616), că împ. Iustin era un suveran ortodox (c. 678) și că justificarea teologiei se află la „omnium Patrum orthodoxorum” (c. 718). Apoi chiar Herman de Reichenau (1054), adversarul Bizanțului, știe că Iustinian II a fost combătut de ortodocși (PL 143, 148) și Rudolf Glaber, alt adversar, privea Roma ca centrul ortodoxiei depline (PL 142, 671).

In Francia însuși Anselm din Reims (1056), apărătorul primatului, invocă cuvîntul Părinților ortodocși (PL 142, 1432) și împotriva ereticilor caută sprijinul tuturor ortodocșilor (c. 1436).

La Roma, papa Leon IX, fiind supărat că răsăritenii îi numesc pe apusenii eterodocși (PL 143, 558), se numește pe sine, într-o scrisoare către răsăriteni: „capul bisericilor ortodoxe” și se străduiește pentru „curata și catolica și ortodoxa

credință" și „pentru biserica ortodoxă, sublimă și apostolică”.¹ Iar agentul său, cardinalul Humbert, susținea că primatul a fost definit de Părinții ortodocși (PL 143, 992ss), că l-au recunoscut împărații ortodocși ai Răsăritului (c. 991, 1004) și că însăși Constantinopole este o cetate ortodoxă (c. 1002). Dar el precizează, că în cadrul Bisericii catolice a lui Hristos se definesc: biserica latină occidentală și biserica greacă orientală, față de care însă Roma deține primatul (c. 964).

Din aceste citate se desprinde constatarea, că în Apus, pînă în 1054, cuvîntul ortodox circula în vreo 20 de forme și combinații, fără să i se fi dat un sens teritorial, ca fiind legat doar de Răsărit. Dimpotrivă, el circula în Apus cu aceeași semnificație, ca în Răsărit, însemnînd: a crede drept, a trăi drept și a înfăptui învățătura Mîntuitorului în lume.

Deoarece însă în Apus, la Roma începe să-și facă loc mai mult sensul cuvîntului catolic, substituit celui ortodox, de aceea patr. Mihaîl Cerularie reclamă împlinirea ortodoxiei pentru răsăriteni. El răspunde papii prin Panoplia contra latinilor,² în care arată că: „noi (răsăritenii) sintem creștini ortodocși întru Hristos (Pan. 37, 2), pentru că citim cărțile ortodoxe (Pan. 65, 24) și deci cum să-i fie supuși papii ortodocșii, dacă el este eretic — scilicet papa haereticus, quomodo subiecti ei orthodoxi (Pan. 36, 2). De aceea patriarhul mai compune și: Capitole dogmatice despre adevărata credință ortodoxă (Pan. 13, 63ss).

Pentru răsăriteni, deci, Ortodoxia nu era o manifestare formală, ci o esență, garantată de iconomia divină și care deci impunea obligații de păstrare și apărare.

Prot. Dr. MILAN ȘESAN
Profesor la Institutul Teologic
Universitar, Sibiu

¹ Michel A., Humbert und Kerullarios, vol. 2, 1930 p. 461 și 468, și MiPL 143, 752.

² Michel, op. cit. p. 41ss.

O DOCUMENTARE CONTEMPORANĂ PATRISTICĂ

CU PRIVIRE LA CREDINȚA ȘI VIAȚA CREȘTINILOR DIN JUMĂTATEA ÎNTÎIA A SECOLULUI AL DOILEA DUPĂ HRISTOS

(Fragment din cuvîntul filozofului Marcianus Aristides din Atena: Către Impăratul Caesar
Aelius Hadrianus Antonius Pius)

15. Creștinii însă, Impărate, au căutat și au aflat adevărul. Ei se găsesc, cum am văzut din scripturile lor, mai aproape de adevăr și de cunoștința cea adevărată decît celelalte popoare. Căci ei cunosc¹ pe Dumnezeu și cred în El ca în creatorul și conducătorul universului, prin care sînt toate și de la care sînt toate,² care nu are alt Dumnezeu pe lîngă sine, de la care ei au primit poruncile pe care și le-au scris în cugetul lor³ și le păzesc în speranța și așteptarea lumii viitoare.

De aceea ei nu trăiesc în adulter și desfrîu, nu depun mărturie mincinoasă, nu fac desfrînări, nu doresc (să aibă) ceea ce nu e al lor, își cînstesc tatăl și mama,⁴ fac bine aproapelui lor, cînd judecă ei judecă cu dreptate.⁵ La idoli cu chip de om nu se închină, și ceea ce nu vor să le facă lor alții, aceea nu fac nici ei nimănui.⁶ Din cele jertfite idolilor nu mîncă,⁷ căci ei sînt curați. Celor ce le fac rău ei le dau îndemnuri (la bine) și și-i fac prieteni. Dușmanilor, ei la fac binefacere cu rîvnă.⁸

¹ Gal. 4, 9 — I Ioan 2, 3 urm.

² Rom. 11, 36. Col. 1, 16.

³ Evrei 8, 10.

⁴ Comp. Marcu 10, 19. Rom. 13, 9.

⁵ Ioan 7, 24.

⁶ Faple 15, 20. 29. Comp. Tob. 4, 15. Mat. 7, 12. Luca 6, 31.

⁷ Faple 15, 29—I Cor. 8, 4 urm.

⁸ Luca 6, 27. Rom. 12, 20.

Femeile lor, Impărate, sînt curate ca fecioarele, și fetele-s cu bună purtare.¹ Bărbații lor se feresc de orice relații nelegale și de toată necurătenia,² în nădejdea răsplății ce o vor primi în lumea cealaltă. Pe sclavi și pe sclave și pe copiii acestora, care dintre ei au, îi sfătuiesc, din dragoste pentru ei, să se facă creștini, și după ce-i fac, îi numesc, fără nici o deosebire, frați. Pe zeii străini nu-i adoră. Ei umblă cu toată umilinta și blindețea.³

Minciuna nu se găsește la ei.⁴ Ei se iubesc unii pe alții,⁵ pe văduve nu le disprețuiesc, pe orfană o eliberează din mîinile celor ce abuzează de ea.⁶ Cel ce are dă, fără invidie,⁷ celui ce n-are.⁸ Cînd zăresc un străin, îl duc sub acoperișul lor⁹ și se bucură de el ca de un adevărat frate. Căci ei nu-și zic frați după trup, ci (frați) în spirit și în Dumnezeu.¹⁰ Iar cînd vreunul din săracii lor moare, și vede careva din ei, atunci el are grijă, după putință, de înmormintarea lui. Și cînd aud că vreunul dintre ei este prins sau în strîmtoare pentru numele¹¹ Hristosului lor, atunci cu toți au grijă de nevoile lui¹² și îl eliberează dacă se poate. Și dacă se găsește printre ei vreun sărac sau lipsit, și ei nu au nici un prisos din cele de trebuință, atunci postesc două pînă la trei zile, pentru ca să acopere trebuința de hrană a celor lipsiți.¹³

Ei păzesc poruncile Hristosului lor, în mod (foarte) conștiincios, trăind în lealitate și onestitate, așa cum le-a poruncit Domnul Dumnezeu lor. În toate diminețile și la toată ora preamăresc și laudă pe Dumnezeu pentru binefacerile primite și aduc mulțumiri¹⁴ pentru mîncarea și băutura (lor).¹⁵ Și atunci cînd un drept dintre ei se duce din lumea aceasta, ei se bucură și mulțumesc lui Dumnezeu și însoțesc cadavrul așa ca și cînd (acela) ar pleca (numai) dintr-un loc în altul. Și cînd unuia din

¹ Matei 5, 4.

² Efes. 5, 3. Col. 3, 5.

³ Efes. 4, 1. Col. 3, 12.

⁴ Efes. 4, 25. Col. 3, 9.

⁵ Ioan 13, 34—35, 2—12, 17. I Ioan 4, 7, 11 urm.; I Petru 1, 22.

⁶ Comp. I Tim. 5, 3. Iacob 1, 27. Isaia 1, 17. Sir. 32, 17.

⁷ Comp. Tob. 4, 7, 16.

⁸ II Cor. 8, 14—9, 12. Efes. 4, 28. I Tim. 6, 18. I Ioan 3, 17.

⁹ Comp. Is. 58, 7. Mat. 25, 35.

¹⁰ Comp. Filimon 14.

¹¹ Mat. 10, 22. Marcu 13, 13. Ioan 15, 21. Faple 5, 41.

¹² Comp. Iacob 2, 15 urm.

¹³ Comp. Matei 5, 11. Faple 5, 41. I Petru 4, 11—16, 19.

¹⁴ Comp. Efes. 5, 19. Col. 3, 16 urm. I Tes. 5, 18.

¹⁵ Rom. 14, 6. I Cor. 10, 30.

ei i s-a născut un copil, ei preamăresc pe Dumnezeu și, dacă se întâmplă să moară copilul încă mic fiind, îl preamăresc pe Dumnezeu și mai mult, deoarece (copilul) a plecat din lume fără păcate. Când însă trebuie să vadă, că unul dintre ei moare în nelegiuirea sa și cu păcatele sale, atunci îl plîng pe acesta cu amar și oftează, pentru că el trebuie să meargă la pedeapsă.¹

Aceasta, Impărate, este porunca legii Creștinilor și (acesta) felul lor de viață.

16. Ca unii care îl cunosc pe Dumnezeu, ei îl roagă (numai) pentru lucruri care sînt demne de El ca să le dea și de ei ca să le primească. Așa își umplu ei timpul vieții lor. Și pentru că ei recunosc binefacerile lui Dumnezeu față de ei, iată, ei sînt aceia care au căutat și au găsit adevărul. Și din cele ce am aflat, am tras concluzia că numai ei singuri stau aproape de adevăr. Milele pe care le fac nu le strigă în urechile mulțimii, ba sînt (chiar) îngrijați să nu-i vadă cineva, și tănuiesc milostenia lor,² ca cineva care a găsit o comoară³ și o ține ascunsă. Ei se străduiesc să fie drepti,⁴ pentru că așteaptă⁵ să vadă pe Hristosul lor în mare strălucire⁶ și să primească făgăduințele ce li s-au dat. Judecățile și poruncile lor, gloria serviciului lor (divin) și răsplata pe care o așteaptă în lumea cealaltă după faptele fiecăruia⁷ din ei, le poți cunoaște din scripturile lor. Noi însă sîntem mulțumiți, că am arătat Majestății Voastre, viața morală și adevărul Creștinilor, căci cu adevărat mare și minunată este învățătura lor pentru acela care voiește s-o considere și s-o priceapă, și cu adevărat nou este acest popor, și un amestec divin este în el.

Luai deci scripturile lor și citești în ele, și, iată, veți afla că eu n-am vorbit scoțînd din mine însumi ca un avocat, ci, după ce am citit scripturile lor, sînt ferm convins de acestea, ca și de cele viitoare. De aceea și ard de dorința să arăt adevărul acelora care sînt aplecați către el și care doresc și caută lumea cea viitoare. Și nici nu mă îndoiesc că lumea continuă să mai dăinuiască numai în urma rugăciunii stăruitoare a Creștinilor. Celelalte popoare însă umblă în rătăcire și duc în rătă-

¹ Comp. Matei 25, 46.

² Comp. Matei 6, 1 urm.

³ Comp. Matei 6, 20, 19, 21, I Tim. 6, 19.

⁴ Comp. Matei 25, 46, Luca 14, 14.

⁵ Tit. 2, 12.

⁶ Matei 24, 30. Luca 21, 27.

⁷ Matei 16, 27.

cire (și pe alții),¹ pentru că se proșternează înaintea elementelor lumii, ochiul spiritului lor nu vrea să privească dincolo de ele. Ele dibuie în întuneric² din cauză că nu voiesc să recunoască adevărul, și se clatină ca cei amețiți de băutură; se trag unii pe alții și cad.

17. Pînă aici, Impărate, am vorbit eu. Despre cele ce mai sînt, se găsesc, cum s-a spus mai sus, în scripturile lor, cuvinte, care cu greu le poate spune și expune cineva, (cuvinte) care vor să fie nu numai vorbite, ci și urmate.

Însă grecii, Impărate, pentru că sînt făptuitori de lucruri rușinoase, prin relațiunile erotice cu (persoane) de sex bărbătesc, cu mamă, soră și fiică, aruncă batjocura necurăției lor pe Creștini. Totuși Creștinii rămîn drepti și sfinți, și adevărul le stă totdeauna înaintea ochilor. Ei sînt și îndelung răbdători.³ Și deoarece știu că aceia sînt în rătăcire, ei se lasă bătuiți de ei, sufăr și rabdă,⁴ ba și mai mult, ei îi tratează cu blîndețe ca pe niște oameni care sînt lipsiți de cunoștință, și se roagă pentru ei, ca să se întoarcă de la rătăcire. Și dacă se întîmplă că unul din ei se întoarce, atunci el se rușinează în fața creștinilor de faptele cele rele pe care le-a făcut, le mărturisește lui Dumnezeu și zice: „Din neștiință am făcut aceasta”.⁵ Și își curățește inima, și păcatele lui i se iartă, pentru că le-a făcut din neștiință,⁶ mai înainte, pe cînd încă mai defăima și batjocorea cunoștința cea adevărată a Creștinilor. Da, cu adevărat fericit este neamul Creștinilor înaintea tuturor oamenilor de pe fața pămîntului.

Să amuțească de acum limbile celor ce vorbesc lucruri deșerte și calomniază pe Creștini și să spună acum adevărul. Căci mai de folos le este lor să se închine la adevăratul Dumnezeu decît la un sunet vag. Și cu adevărat a lui Dumnezeu⁷ este ceea ce se grăiește prin gura creștinilor, și învățătura este poarta luminii. Să se apropie de ea, deci, toți aceia care încă n-au cunoscut pe Dumnezeu și să preamărească netrecătoarele cuvinte ce sînt de cînd lumea și din eternitate.

Traducere de
Prof. Dr. NICOLAE COTOS

¹ Comp. II Tim. 3, 13.

² Comp. Ioan 3, 19. Rom. 4, 24. Efes. 4, 18.

³ Efes. 4, 2.

⁴ I Petru 2, 20.

⁵ Comp. I Tim. 1, 13.

⁶ Comp. Faple 3, 17. 19; 17, 30. I Petru 1, 14.

⁷ I Tes. 2, 13.

ETAPELE REVELAȚIEI

1. *Introducere.* — Biserica și-a întemeiat și-și întemeiază totdeauna propoveduirea pe revelația dumnezeiască, ei încredințată. Și altfel nici nu se poate. Căci Biserica nu se vestește pe sine, ci pe Dumnezeu și cele ale Lui; pe sine se vestește numai întrucât este de la Dumnezeu.

Revelația divină, a cărei deținătoare și garantă infailibilă este Biserica, „stîlpul și întărirea adevărului” (I Tim. 3, 15), nu s-a dat omului deodată și într-un singur chip, ci „în multe rînduri și în multe chipuri” (Evr. 1, 1), de la descoperirea primordială făcută celui dintîi Adam în rai pînă la cea desăvîrșită într-al doilea Adam, Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu întrupat, Iisus Hristos; în teofanii și angelofanii, în viziuni și audițiuni, în fenomene naturale și istorice, în cuvintele și faptele patriarhilor și profeților și mai presus de toate în persoana, viața și activitatea Fiului lui Dumnezeu întrupat, Mîntuitorul nostru.

Aceste mai multe „rînduri”, în care Dumnezeu se revelează oamenilor, grăindu-le, și în care sînt felurite „chipuri” de revelare, ne conduc, din punct de vedere formal, la ideea de etape sau de trepte ale revelației divine. Și, de fapt, pe șirul multelor rînduri în care Dumnezeu vorbește oamenilor pot fi deosebite cîteva perioade sau etape, caracterizate prin poziția mai centrală a unor idei religioase sau printr-un accent mai puternic pus pe una sau pe unele dintre ele, de unde rezultă anume configurații ale acestor idei, oarecum deosebite, de la epocă la epocă, deși în toate același este Revelatorul și în fond același este adevărul, despre Sine și voia Sa, pe care îl revelează. Se poate vorbi astfel despre o creștere și dezvoltare în timp a revelației dumnezeiești, determinată de permanenta grijă a Părintelui ceresc de a se descoperi potrivit cu puterea de recepție, felurită după stări și epoci, a credincioșilor și de a

conduce pe oameni fără a le atinge libertatea — deci demnitatea — spre adevărul religios deplin și spre mîntuire. Așa vorbim despre revelația primordiale, despre cea patriarhală, despre cea a legii V. T., despre revelația deplină a N. T., căreia am putea adăuga revelația mării, în viața de dincolo.

În toate acestea luăm noțiunea de revelație în înțelesul restrîns de revelație supranaturală. Căci acest înțeles se impune mai cu seamă cînd este vorba despre etapele revelației. De aceea, în considerațiile prezente, nu avem în vedere revelația naturală și nici raportul ei cu cea supranaturală, ci numai pe aceasta din urmă.

2. *Noțiunea de revelație.* — Ideea de revelație are o răspîndire tot atît de largă ca și ideea de Dumnezeu. Ideea de revelație este așadar universală. Căci orice religie pretinde a se întemeia pe revelație; unde este religie este și pretenție, îndreptățită sau nu, de revelație.

Oriunde este vorba despre revelație, ea înseamnă desvăluire de ceva ascuns, comunicare pe cale misterioasă a ceva misterios, împărtășire de cunoștință religioasă la care omul nu poate ajunge pe căile obișnuite ale cunoașterii sale, cunoștință care se dă în dar și care are importanță cu totul deosebită pentru viața credinciosului. Revelația nu intră în rîndul fenomenelor propriu zis naturale și nu trebuie confundată cu alte fenomene, naturale și care, în limbajul obișnuit, ar putea fi numite sau s-ar pretinde să fie numite revelație, cum ar fi unele intuiții pătrunzătoare sau sentimentul de iluminare largcuprinzătoare sau quasiatotștiutoare a unor mistere ale existenței, cu care sînt înzestrate sau li se pare că sînt înzestrate, în unele cazuri, unele spirite mai deosebite de restul muritorilor, explicabile totuși în limitele naturalului. Adevărata revelație este esențial altceva decît acele intuiții și pretinse iluminări, și numai o asemănare cu totul superficială o poate pune laolaltă cu acelea; căci adevărata revelație are caracterul distinctiv de *necondiționat* de observația, intuiția, cercetarea și cugetarea umană naturală, fiind adică descoperire a ascunsului absolut, imposibil de cunoscut fără o inițiativă în acest sens a acestuia, și caracterul de *relație personală* de la Dumnezeu la om.

Necondiționatul din revelație înseamnă independența acesteia, a revelației, de condițiile naturale ale vieții omenești și de mijloacele naturale de investigație, ea, revelația, izvorînd sau coborînd dintr-un plan inaccesibil cunoașterii naturale

obișnuite. Ceea ce este accesibil cunoașterii obișnuite este lumea, care tocmai de aceea este ceea ce este, fiindcă principial e supusă cunoașterii naturale, ca obiect al acesteia; și dacă, actualmente, lumea cu fenomenele ei mari și mici nu este cunoscută în întregime — atît ca întindere, orizontal, cît și ca adîncime, vertical, — în principiu nu se pune nici o piedecă pentru a fi integral cunoscută, mai curînd sau mai tirziu. Cunoașterea lumii depinde de puterea spiritului omenesc; cele ale lumii nu se revelează, ele se cuceresc. Revelația însă depinde exclusiv de bunăvoința lui Dumnezeu; „Duhul suflă unde voințe”. (Ioan 3, 8). Astfel că revelația nu este înfățișare de înțelepciune omenească, ci de la Dumnezeu grăire despre „înțelepciunea lui Dumnezeu întru taină, cea ascunsă”. (I Cor. 2, 7; cf. Iac. 3, 17). De aceea la revelație nu se ajunge ca la un obiect de percepție senzorială și nici chiar ca la unul de speculație rațională, ci prin deschidere încrezătoare a spiritului față de cuvîntul lui Dumnezeu, prin credință și iubire. Căci nu pe cele supuse ochiului sau urechii sau inimii sau rațiunii ni le revelează Dumnezeu, spre mîntuire, ci pe „cele ce ochiul n-a văzut, nici urechea n-a auzit, nici la inima omului nu s-au suit, acestea... ne-a descoperit Dumnezeu prin Duhul Său”. (I Cor. 2, 9—10).

Ca și însușirea de a fi în sine independentă de condițiile umane ca atare, revelația are și însușirea de relație personală ca notă esențială a ei. În revelație nu se descoperă un absolut abstract sau un supralumesc nepersonal, anonim și neutru, ci Dumnezeu Creatorul și Stăpînul. Conștiința religioasă nu intră în raport religios cu principii abstracte, filozofice, fie ele și absolute, ci cu ființa personală absolută, Dumnezeu. Revelație religioasă adevărată nici nu există decît aceea de la Dumnezeu cel personal, care rămîne în mister absolut pînă cînd, din proprie inițiativă, se manifestă în actul revelației.

Aici, oarecare lumină ne oferă analogia cu raporturile interpersonale umane. Și în lumea noastră, în relațiile dintre persoane — spre deosebire de lucruri, care se cunosc prin experiență senzorială și prin cugetare, lucrurile sînd la dispoziția cunoscătorului și supunîndu-se cercetării lui, — persoanele nu se cunosc ca atare decît prin activitatea lor proprie, prin care se manifestă. Ceea ce este mai puțin decît aceasta este lucru, nu persoană. În sine, orice persoană este un mister care nu se desvăluie în ceea ce are propriu decît prin proprie

manifestare. Pe altă cale n-o cunoaştem, n-o putem cunoaşte decît ca pe un lucru sau obiect, dinafară, ca pe un ceva, nu ca pe un cineva anume.

Revelaţia este împărtăşire de mister personal, acela al Creatorului şi Domnului; ea este astfel comunicare de cunoştinţă de altă natură decît cunoştinţa naturală. Această altă natură a cunoaşterii revelaţionale, în comparaţie cu cunoaşterea naturală, se arată cu deosebire în două note ale ei: a. nota de întîlnire între două subiecte, unul absolut şi necreat şi altul mărginit şi creat, şi b. nota de relaţie comunitară.

a. De unde în cunoaşterea naturală, subiectul cunoscător stăpîneşte obiectul cunoscut sau, în orice caz, este mult superior obiectului, distanţîndu-se enorm de acesta, tocmai fiindcă e subiect, iar obiectul numai obiect; în cunoaşterea revelaţională dimpotrivă, subiectul care se lasă a fi cunoscut, Dumnezeu, primind să devină obiect de cunoaştere a omului, este înfinit superior subiectului care primeşte în dar cunoştinţa oferită de El. Prin revelaţie, Domnul Dumnezeu nu intră în posesiunea omului credincios, aşa cum ar intra un obiect al lumii în posesiunea cunoscătorului lui, ci prin aceasta şi mai mult se desvăluie mărirea Lui ca Domn, pentru ca subiectul credincios să recunoască şi să trăiască şi mai mult dependenţa lui de Creatorul. Dacă în cunoaşterea naturală, subiectul cunoscător ia oarecum în stăpînire obiectul de cunoaştere, în revelaţie mai de grabă Dumnezeu ia în stăpînire pe acela căruia se descopere. Revelaţia nu este prindere sau cuprîndere a obiectului ei de către omul credincios, din iniţiativa şi prin puterea acestuia, ci mai de grabă prindere şi cuprîndere a credinciosului de către Dumnezeu, din iniţiativă divină şi prin putere divină. De aceea revelaţia este întîlnire, din iniţiativă divină, între subiectul absolut care dăruieşte cu iubire din preaplinul său, manifestîndu-şi şi în această formă mărirea, şi subiectul uman mărginit care se deschide încrezător faţă cel dintîi, cunoscînd şi trăind atîrnarea de Făcătorul a toate.

Dar atîrnarea aceasta de Creatorul nu înseamnă deloc anihilare şi nici măcar micşorare sau sărăcire a personalităţii primitorului revelaţiei, ci dimpotrivă tot mai simţită conturare şi potenţare a acestei personalităţi. Căci, evident, Dumnezeu nu dăruieşte dintru ale Sale pentru a sărăci, ci dimpotrivă pentru a îmbogăţi; desigur că Dumnezeu nu împărtăşeşte din bunurile Sale pentru a coborî pe cineva, ci pentru a ridica mereu spre

plenitudinea vieții divine. Și dacă persoana se conturează ca persoană prin relație cu altă persoană, cu atât mai mult persoana creată umană se conturează ca atare prin relația cu persoana necreată, după al cărei chip este creată. Dacă raționalitatea, conștiința și libertatea sînt elemente constitutive ale persoanei și dacă omul este făptură după chipul lui Dumnezeu — rațiunea, conștiința și libertatea absolută, — deci dacă omul reflectă în sine acest chip dumnezeiesc și tinde firesc spre Cel ce i l-a dat, atunci întărirea raportului cu acesta înseamnă implicit întărire a propriei ființe, afirmare a propriei persoane. Căci, în genere, și numai reflectarea luminii și puterii, fără a fi în sine lumină și putere, încă luminează și întărește pe cel care le reflectă. De aceea cunoașterea, recunoașterea și trăirea dependenței de Creatorul nu înseamnă nici slăbire nici depreciere a personalității credinciosului, ci dimpotrivă conturare și întărire și în același timp tot mai puternică afirmare a valorii acesteia, tocmai în măsura cunoașterii și recunoașterii dependenței. Pentru că aceasta este o dependență de un fel cu totul deosebit, nu dependență de orice sau de oricine, ci de Creatorul și Părintele, plenitudinea personală de viață și deci izvorul vieții credinciosului. De aceea legătura de dependență cuace astă plenitudine de viață, din care ca dintr-un inepuizabil izvor curge neîncetat spre cel care o primește, îmbogățindu-l, umpîndu-l și făcîndu-l independent de orice element străin care i-ar altera ființa, nu robește, ci face liber și înalță mereu. Dependența de Tatăl atotțiitorul este o dependență care eliberează, pentru că așează în adevărul religios, iar adevărul slobozește. (Io. 8, 32). Dumnezeu cel personal care, prin creație, face să se reflecte chipul Său — caracterul de persoană orientată spre protochip, spre Creator — în făptura Sa cea rațională, prin revelație luminează și mai mult caracterul de persoană al credinciosului; iar cum esența personalității este libertatea, afirmarea și întărirea celei dintii înseamnă afirmarea și întărirea celei din urmă, adică a libertății. De aceea cunoașterea, recunoașterea și trăirea în adevărul religios, adevăr ca relație de dependență cu subiectul absolut care revelează, este afirmare și întărire a personalității religioase a credinciosului. Adevărul așează în libertate; adevărul deplin așează în libertate deplină.

b. Nota de relație comunitară, implicată de altfel în cea amintită, cea de relație între cele două subiecte, se evidențiază

de asemenea din comparația cu cunoașterea naturii. Cunoașterea obișnuită, cunoașterea lumii și lucrurilor ei ca simple obiecte ne lasă, ca persoane, tot singuri, așa cum eram și mai înainte. Chiar și atunci când în această cunoaștere obiectul de cunoscut sînt exemplare umane, dacă acestea sînt privite numai din exterior, ca ceva, ca simple obiecte de cunoaștere, ne lasă în aceeași singurătate. Numai din momentul în care insul sau înșii umani, pe care îi cunoaștem, încetează de a mai fi priviți ca simple fenomene de cunoscut și se descoperă ca persoane, ca centre libere de activitate proprie, ca subiecți, ca *tu* cu care se poate întreține conversație, abia din acel moment ieșim, cu ajutorul lor, din izolare, intrînd în comunitate. Dar, pentru a intra în comunitate, subiecții nu stau la dispoziția noastră, așa cum stau obiectele naturale, ci ni se opun ca centre autonome, relația comunitară fiind și mai complexă și pe alt plan decît simpla relație de cunoaștere.

Cunoașterea de obiecte sau de fenomene, cunoaștere care stă în puterea noastră, nu crează comunitate. Dar cunoașterea revelațională este creatoare de comunitate. Căci prin faptul că Dumnezeu se descopere omului credincios, acesta nu mai este singur, ci într-un fel împreună cu Dumnezeu. Scopul revelației tocmai acesta este, de a crea și întări mereu, prin har, comunitatea cu Dumnezeu, ca și comunitatea între credincioși ca fii ai lui Dumnezeu, ca frați între ei. Și cum voința de comunitate cu cineva înseamnă voință de cuprindere a acestuia în cercul de iubire, voința de comunitate a lui Dumnezeu către noi, manifestată și în revelație, înseamnă iubire a Lui către noi, cuprindere a noastră în brațele iubirii divine, iubire care așteaptă să i se răspundă tot prin iubire. Dar cum cel care se împărtășește de darul comunității cu Dumnezeu, cunoscînd pe Dumnezeu prin iubirea Lui și intrînd într-o viață nouă a iubirii dumnezeiești, adică născîndu-se făptură nouă din iubirea dumnezeiască, acela nu poate să nu iubească prin iubirea care i se îndreaptă către Dumnezeu și pe aceia pe care Dumnezeu îi iubește, adică pe semenii. Astfel că iubirea de aproapele trece prin iubirea de Dumnezeu; cea dintîi se întemeiază pe cea din urmă. „Că dragostea de la Dumnezeu este; și tot cel ce iubește, din Dumnezeu este născut și cunoaște pe Dumnezeu”. (I Io. 4, 7). De aceea începutul revelației înseamnă începutul comunității cu Dumnezeu, după cum dezvoltarea revelației înseamnă totodată dezvoltarea comunității cu Dumnezeu; iar culmea

revelației, Iisus Hristos, este în același timp culmea comunității cu Dumnezeu și, prin El, cu semenii.

Dumnezeu își revelează ființa făcându-și cunoscut mai întâi numele Său; prin nume împărtășește cunoștințe asupra ființei și voinței Sale întemeietoare de comunitate cu omul. Numinile biblice care se dau lui Dumnezeu și pe care și le dă și Dumnezeu însuși — Cel ce este, Cel puternic, Cel sfânt, Cel tare, Domnul, Stăpinul, Părintele, Dumnezeu cel viu, Alfa și Omega, Mîntuitorul, Răscumpărătorul, Judecătorul, etc. — sînt tot atitea exprimări ale ființei inexprimabile și ale lucrărilor dumnezeiești. Cînd credinciosul numește într-un chip oarecare pe Dumnezeu, el mărturisește prin aceasta existența, caracterul de persoană, unitatea și unele dintre însușirile lui Dumnezeu. Numele arată revelația personală a lui Dumnezeu. Numele spune cine este Dumnezeu; prin nume Dumnezeu poate fi invocat și, invocîndu-se, se exprimă de către credincios conștiința și dorința comunității cu El, după ce prin comunicarea de mai înainte a numelui se întemeiasă prin voință divină comunitate cu Dumnezeu. Astfel numele lui Dumnezeu arată pe Dumnezeu însuși; iar cel ce mărturisește, cheamă, sfîntește, preamărește sau necînsțește numele lui Dumnezeu, săvîrșește toate acestea față de Dumnezeu însuși.

Firește, revelația în sens strict și singură nu epuizează raportul dintre Dumnezeu și om și nici nu înseamnă că, creînd comunitate cu Dumnezeu, ar fi, singură și în abstract luată, mîntuitoare. Căci harul îndreptător și sfîntitor nu prin revelația ca atare se împărtășește. A cugeta că este suficientă numai luminarea de către ea, de către revelație, a drumului spre desăvîrșire, drum pe care apoi să înainteze omul singur și cu puteri proprii, înseamnă pelagianism. Revelația deci trebuie privită și contemplată în întregul îconomiei dumnezeiești, cu tot ceea ce presupune și întemeiază. Numai cu condiția nepierderii din vedere a ansamblului lucrărilor dumnezeiești către lume, în care se cuprinde revelația, se poate vorbi separat despre revelație.

Noțiunea de revelație se ia atît cu înțelesul de proces sau de lucrare, cît și cu acela de conținut al acestei lucrări, adică al lucrării divine de descoperire. Cu înțelesul de lucrare, revelația este acțiunea lui Dumnezeu prin care El comunică omului cele necesare pentru mîntuire, făcînd cunoscute ființa, voia și lucrările Sale față de lume în general și față de om în special.

Cu înțelesul de conținut, de cunoștință, revelația este totalitatea adevărilor de credință sau comoara de învățături pe care Dumnezeu a dat-o oamenilor, pentru ca aceștia să-L mărească după cuviință și prin aceasta să ajungă la fericire.

În care anume înțeles este luată noțiunea de revelație, într-un loc sau altul, se lămurește de îndată și cu ușurință de fiecare dată, prin textul și contextul în care se găsește această noțiune.

Se obișnuiește să se împartă revelația istorică — unică și deplină în planul economiei dumnezeiești — în *trei* etape, după cum s-a realizat în lume în trei forme principale: 1. revelația primordială sau primitivă, dată primului om și păstrată prin urmașii acestuia, patriarhii, pînă la Avraam; 2. revelația specială făcută poporului ales prin patriarhii acestuia, Avraam, Isaac și Iacob, prin Moise și prin profeți, numită și mozaică, după numele celui prin care s-a dat legea veche, sau a Vechiului Testament, întrucît e cuprinsă în acesta și întrucît stă la temelia religiei acestuia; 3. revelația deplină, absolută și universală, făcută prin însuși Fiul lui Dumnezeu întrupat, Iisus Hristos, în creștinism, numită și revelație creștină sau a Noului Testament.

De asemenea revelația mai poate să fie împărțită în cinci etape. Și această împărțire a revelației în general poate să fie considerată ca îndreptățită, adică în: 1. revelație primordială, cea de la creație pînă imediat după cădere; 2. patriarhală, a patriarhilor popoarelor pînă la Avraam; 3. a Vechiului Testament (aceasta putînd fi subîmpărțită în premozaică, mozaică și a marilor profeți); 4. a Noului Testament; 5. a mării, din viața de dincolo, deși aceasta din urmă nu mai aparține istoriei.

Avantajul acestei împărțiri stă numai în aceea că e mai detaliată, fără totuși să aducă cu sine complicații îngreunătoare, ceea ce o face să poată fi acceptată și urmată nu fără folos. Din acest motiv credem că putem s-o aplicăm, fără ca prin aceasta să se înțeleagă că am respinge pe cealaltă sau chiar și pe altele, posibile și ele dacă păstrează adevărul religios central al revelației absolute în Iisus Hristos.

3. *Revelația primordială.* — Întrucît a fost făcută protopărinților neamului omenesc în rai, revelația primordială este pentru întreaga omenire, bucurîndu-se astfel de universalitate de fapt. De aceea, începînd chiar de la creație, ea aparține tuturor ca un bun comun și, deși alterată de cele mai multe ori, uneori pînă aproape de nerecunoaștere, se păstrează ca

zestre spirituală în toate comunitățile religioase cunoscute în istorie.

Marile adevăruri religioase, cuprinse în această revelație primordială și constituind totodată elementele fundamentale și permanente ale religiei adevărate, sînt:

a. Existența lui Dumnezeu atotfiitorul, făcătorul cerului și al pămîntului, inclusiv al omului.

Acest adevăr al existenței Creatorului implică și pe acela, special, al unității lui Dumnezeu, care poate să apară și ca rezultat al operațiilor minții, dacă se meditează just și consecvent asupra noțiunii de divinitate, cum s-a văzut la unii mari cugetători elini prin care gîndirea s-a ridicat pînă la ideea Dumnezeului unic. Prin acest adevăr se exclud dualismul religios (diteismul) și politeismul și se arată monoteismul ca singura formă de cunoaștere și adorare a lui Dumnezeu.

Că celor dintîi oameni li s-ar fi făcut cunoscut și misterul Treimii, pe lângă unitatea de ființă a lui Dumnezeu, este nesigur.

Tot ca implicat în ideea de Creator se impune și caracterul de ființă personală a lui Dumnezeu. Creatorul este persoană vie care cugetă, voiește și lucrează liber, potrivit cu înțelepciunea Sa infinită; El creează lumea și pe om ca existențe deosebite de Sine, nu din Sine, ci din nimic, dar rămînînd permanent în dependență de făcătorul lor, care, ca Părinte, se îngrijește continuu de ele. Prin acest adevăr religios se exclud deodată și panteismul, care confundă pe Creator cu creatura sau invers, și deismul, pentru care providența e inexistentă, accentuîndu-se în deosebi bunătatea și înțelepciunea Părintelui ceresc.

Nu mai puțin atotputernicia este implicată în noțiunea de Creator, căci numai atotputernic fiind Dumnezeu poate într-adevăr să aducă lumea din neexistență la existență.

b. Omul alcătuit din trup material și din suflet spiritual, rațional și liber, creat direct de către Dumnezeu după ambele elemente componente ale naturii lui.

Prin acest adevăr religios, care face din om ființă capabilă de a fi subiect al religiei și moralei, se exclude din nou panteismul, arătîndu-se omul ca făptură a lui Dumnezeu și nu în continuitate de substanță cu Acesta, precum se exclude și determinismul de nuanță naturalistă din sfera morală, omul fiind privit ca înzestrat dintru început cu libertatea actelor sale, deci cu posibilitatea de a se decide atît pentru bine cît și pentru rău.

Mai departe, precizarea atât de importantă a revelației primordiale asupra creării omului după chipul și asemănarea lui Dumnezeu acordă omului superioritate printre creaturi și o demnitate cu totul particulară, fundamentind dreptul de stăpînire al lui asupra naturii și asupra tuturor celor ce le cuprinde și făcînd din el reprezentantul lui Dumnezeu pe pămînt.

c. Dumnezeu ca autor al ordinei morale, ca judecător și ca mîntuitor, reliefîndu-se prin aceasta cu deosebire calitatea de Domn și Stăpîn a lui Dumnezeu, precum și sfîntenia, dreptatea și bunătatea Lui, și presupunîndu-se totodată, și sub aceste raporturi, libertatea nestînjînită care s-a dăruit omului.

d. Originea răului în reaua întrebuițare a libertății, adică în devierea acesteia de la destinația ei firească.

Cunoștința adevărului religios asupra originii răului exclude dualismul religios și moral, după care ar exista două principii opuse, al binelui și al răului. Răul însă nu are o existență ontologică, o existență prin sine, așa cum are binele; răul nu este un principiu contrar și coetern cu Dumnezeu, cu Binele, și nici nu-și are originea în Dumnezeu, ci își face apariția în cadrul creației, ca realitate morală, mai întîi în diavol și apoi în om, în grade diferite, prin opoziția conștiință și voită față de bine.

Așa și-a făcut loc răul (păcatul) în firea umană și în lume și împreună cu această fire umană trece în toți urmașii naturali ai lui Adam, omul păcătos ne mai putînd să suprime singur răul și efectele lui. De aici necesitatea unui Răscumpărător de sus, care să restaureze firea umană, să înfrîngă răul, să înlătore efectele lui și să dea putința reîntrării în comuniunea harică cu Creatorul. Aceasta se și vestește, din bunătatea lui Dumnezeu, prin protoevangheliu. Astfel ia naștere mesianismul.

e. Un cult religios ca semn de cunoaștere și recunoaștere a lui Dumnezeu ca Dumnezeu, cult ca manifestare exterioară a trăirii religioase, ca adorare după cuviință a Creatorului. Amănunte însă asupra cultului din perioada revelației primordiale nu avem.

4. *Revelația patriarhală.* — Deși perioada de la ieșirea lui Adam din grădina Edenului și de la desființarea acesteia la Avraam cuprinde un timp foarte îndelungat, totuși datele revelaționale din acea vreme sînt relativ puține, dacă se raportează la un atât de mare interval de timp.

Această lungă perioadă, se caracterizează prin degradarea în conștiința religioasă omenească a revelației primordiale. Este timp de lățire și întărire a păcatului, timp de amară experiență a răului și a neputinței de a ieși din el prin puteri proprii. Exemple de caractere religioase și morale frumoase și puternice sînt rare. Adevărurile religioase fundamentale ale revelației primordiale, deși păstrate în ființa lor, sînt treptat deformate prin urmările inevitabile ale întunecării cunoașterii religioase, ale devierii simțirii religioase și ale slăbirii voii omului prin păcat. Indepărtarea tot mai mare în timp de la starea paradisiacă și înmulțirea și răspîndirea oamenilor pe tot pămîntul au favorizat creșterea treptată a urmărilor păcatului și o tot mai puternică fixare în acesta, în păcat.

Cu toate acestea providența dumnezeiască, revelată în chip deosebit în această etapă, nu părăsește pe fiii cei rătăciți ai lui Dumnezeu și nici aceștia, deși se rătăcesc, nu uită cu totul de Dumnezeu și de făgăduința Lui, care se transmite din generație în generație. Cultul divin e menționat, notîndu-se prima jertfă, pîrga rodului (Geneză 4, 3—4), altarul și arderea de tot (Geneză 8, 20), și chemarea numelui lui Dumnezeu (Gen. 4, 26). Chipul lui Dumnezeu din om, deși alterat, nu este distrus, căci cunoașterea de Dumnezeu n-a dispărut, capacitatea omului de a primi revelația s-a păstrat (Gen. 5, 22; 6, 13 și urm; 8, 15, etc.), omul a rămas ființă religioasă rațională și morală, cu care Dumnezeu poate face legămînt (cu Noe), descoperindu-și din nou credincioșia, și căruia îi dictează porunci pe care să le urmeze în libertate (Gen. cap. 9), libertatea omului rămînînd neanulată și impulsul spre rău putînd să fie stăpînit (Gen. 4, 7), din care cauză păcatul se pedepsește (Gen. 4, 11; 6, 7; 11, 7, etc.).

Revelația patriarhală, cu toată decăderea existentă și progresivă în perioada ei, reprezintă totuși prima etapă de pregătire a omenirii în vederea mîntuirii, tocmai prin experiența răului care îi este paralelă și care constituie o condiție a nașterii dorinței de ieșire din rău.

Dar fiindcă răul se lățise prea mult, fiindcă efectele păcatului strîns legate de firea coruptă a omului căzut se arătau a fi cu deosebire mari și fiindcă Dumnezeu nu voia să suprime și nici chiar să atingă libertatea fapturii sale raționale, ridicînd deodată pe toți și prin mijloace în fața cărora libertatea să fie ca și anulată, era potrivit cu înțelepciunea dumnezeiască să aleagă

un singur popor pe care să-l facă instrumentul voinței Sale de a ridica și mintui omenirea căzută, separându-l religios de restul omenirii și conducându-l într-un chip special. Ceea ce se și întâmplă începînd cu Avraam.

5. *Revelația Vechiului Testament.* — Revelația V. T. este în special revelația legii și a pregătirii deosebite în așteptarea Răscumpărării. Ea începe prin chemarea lui Avraam și printr-un legămînt special pe care Dumnezeu îl încheie cu părintele poporului ales, patriarhul Avraam, pildă de credință și una din culmile religioase ale V. T., impunîndu-se și un semn special extern al legămîntului, circumciziunea; ea cuprinde *Legea*, legea dată prin Moise, ca legătură specială internă cu Dumnezeu, și grija providențială cu totul deosebită pentru pregătirea religioasă a omenirii în vederea primirii Răscumpărătorului făgăduit.

Esența *Legii* o constituie *Decalogul*, iar ea, legea, în toată întinderea și complexitatea ei nu este decît desfășurarea și aplicarea celor zece porunci la cerințele religioase și morale și la împrejurările deosebite sociale și politice ale poporului ales, căruia vrea în primul rînd să-i reglementeze viața cultică și morală. Formele cultului, ceremoniile și instituțiile sociale ale V. T. nu sînt decît expresii concrete ale acelor desfășurări și aplicări ale Decalogului și totodată, în bună parte a lor, prefigurări ale realităților mesianice.

Rostul prim al *Legii* este să păstreze și să întărească în conștiința religioasă conținutul revelației primordiale, cu deosebire ideea curată despre adevăratul Dumnezeu, monoteismul, să consolideze religios poporul ales, îngrădindu-l pe acesta față de influențele dăunătoare ale altor popoare înconjurătoare, care prezentau un permanent pericol de contaminare de politeism, pentru ca, mai tîrziu, monoteismul să poată deveni un bun religios universal.

Dar ideea centrală și totodată firul roșu care străbate și unifică întreg conținutul vechiului așezămînt, adică al V. T., constituindu-i sensul specific, este ideea mesianică și în unire cu ea pregătirea omenirii pentru primirea Mîntuitorului promis prin protoevangheliu (Gen. 3, 15). Tot ceea ce se săvîrșește pe teren religios, sub conducerea Providenței, de la protoevangheliu la venirea lui Mesia, are directă sau indirectă legătură cu ideea mesianică. În acest sens, ideea mesianică apare ca fiind „toată legea și profetii”. Astiel făgăduința făcută primilor oameni este

menținută prin patriarhii neamurilor, urmași ai lui Adam, și mereu reînnoită apoi patriarhilor poporului evreu, Avraam, Isaac și Iacob, precum și lui Moise, lui Samuil, lui David, ș. a., iar în perioada profetilor devine preocuparea predominantă, prin profeți lărgindu-se totodată și sfera monoteismului iudaic și concepîndu-se timpul mesianic nu ca unul de menținere a legămîntului special între Iahve și Israil, ci ca o stare nouă de lucruri cu un nou sacrificiu, cu un așezămînt nou și universal, de care să se poată bucura toate neamurile pămîntului.

Monoteismul și mesianismul sînt astfel cele două idei de bază prin care se vedește unitatea și continuitatea planului economiei dumnezeiești, de la Adam la venirea în lume a lui Mesia.

Cu venirea lui Mesia, Fiul lui Dumnezeu întrupat, și cu așezarea noului sacrificiu, valabilitatea legii celei vechi încetează, întrucît ea nu era decît umbra celei noi și îndrumătoare către Hristos.

6. *Revelația Noului Testament.* — Aceasta este revelația plinirii sau a desăvîrșitei realizări a planului economiei dumnezeiești în creștinism și a arătării tainei ascunse în Dumnezeu și rînduite mai înainte de veci spre mîntuirea noastră. (I Cor. 2, 7).

Revelația desăvîrșită este Iisus Hristos, Dumnezeu-Omul, în care se împlinesc proorociile și se plinește legea, fiindcă El este Fiul, „strălucirea slavei și icoana ființei lui Dumnezeu”. (Evr. 1, 3). Cuvîntul ipostatic al lui Dumnezeu fiind, Iisus Hristos vorbește despre ale lui Dumnezeu ca despre ale Sale. Descoperindu-se pe Sine, El descopere pe Dumnezeu. Acesta este faptul absolut nou și unic în istoria religioasă a omenirii, că Iisus Hristos nu este simplu profet sau purtător de revelație, ci El este însăși revelația, întrucît e de o ființă și voință cu Dumnezeu Tatăl. De aceea numai El putea să spună despre sine: „Eu și Tatăl una sîntem” (Ioan, 10, 30); „cele ce Tatăl le face, acelea și Fiul le face întocmai” (Io. 5, 19); „cele ce vorbesc eu, așa vorbesc precum mi-a spus mie Tatăl” (Io. 12, 50); „Cel ce m-a trimis pe mine adevărat este și cele ce am auzit de la El, acestea grăiesc în lume” (Io. 8, 26); „cel ce m-a văzut pe mine, a văzut pe Tatăl” (Io. 14, 9). Și tot de aceea Fiul lui Dumnezeu întrupat vorbește despre sine întocmai așa cum Dumnezeu vorbește despre sine însuși, spunînd: „Eu sînt” — „Eu sînt lumina lumii” (Io. 8, 12); „Eu sînt pîinea vieții” (Io. 6, 35); „Eu sînt calea, adevărul și viața” (Io. 14, 6). Revelația proprie

a lui Iisus Hristos este revelația proprie a lui Dumnezeu, care vorbește *în* Fiul, nu numai *prin* Fiul. Astfel cuvîntul lui Hristos este cuvîntul lui Dumnezeu. Deci Hristos este mijlocitor al cunoștinței de Dumnezeu într-un chip cu totul altul decît au fost patriarhii, Moise și profeții. De aceea revelația lui Hristos, în care „locuiește, trupește, toată plinătatea dumnezeirii” (Col. 2, 9), este revelația directă a lui Dumnezeu însuși; ea nu mai poate fi depășită, revizuită sau corectată, es'e absolută, împrumutînd acest caracter și religiei pe care o întemeiază, adică creștinismului.

Fiînd unul din Dumnezeiasca Treime, prin Hristos ființa și voia lui Dumnezeu se fac în chip desăvîrșit cunoscute, atît cit este dat creaturii. El pune în adevărată și deplină lumină voința lui Dumnezeu și desăvîrșește astfel legea, al cărei sens fusese întunecat și în bună parte falsificat de învățătorii legii vechi. Căci și legea tot în vederea desăvîrșirii, care avea să vină prin El, s-a dat. Prin expresia: „Iar eu vă spun” (Mat. 5, 22. 28. 32. 34. 39. 44), Iisus își descopere autoritatea Sa deplină ca învățător al legii Noului Legămînt. De aceea, vestind împărăția lui Dumnezeu, El stabilește o nouă și desăvîrșită orînduire religioasă și morală, întemeiată pe principiul iubirii, obligatorie pentru „fiii împărăției”.

Iisus Hristos este persoană a Sfintei Treimi, Cuvîntul lui Dumnezeu „prin care toate s-au făcut” (Io. 1, 3) și prin care, întrupîndu-se, se refac toate și se desăvîrșesc, în Biserica Sa, pînă la cerul nou și la pămîntul nou (II Petru 3, 13). El este înainte de toate Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu întrupat „pentru noi și pentru a noastră mîntuire”. Pentru aceasta a și venit El în lume, ca să aducă vestea cea bună a mîntuirii, avînd „cuvintele vieții celei veșnice” (Io. 6, 68), și să săvîrșască mîntuirea. Săvîrșind aceasta, El revelează pe Dumnezeu ca pe Tatăl plin de iubire și îndeplinește voința de mîntuire a Acestuia cu privire la lume. În lucrarea de mîntuire săvîrșită de Fiul întrupat se găsește cea mai înaltă formă de revelație a lui Dumnezeu. Revelația iubirii de oameni a lui Dumnezeu culminează în jertfa de pe cruce, în care „Dumnezeu și-a dovedit dragostea sa către noi prin aceea că Hristos a murit pentru noi cînd eram încă păcătoși” (Rom. 5, 8); „pentru că Dumnezeu era întru Hristos și a împăcat lumea cu sine, ne mai socotind păcatele ei și dîndu-ne nouă cuvîntul împăcării” (II Cor. 5, 19). Iar revelația puterii dumnezeiești se desăvîrșește în învierea lui Hristos, în

care se manifestă atotstăpînitoarea tărie a lui Dumnezeu, „pe care a arătat-o întru Hristos, sculîndu-l pe el din morți și punîndu-l să șadă de-a dreapta sa întru cele cerești... și toate le-a supus sub picioarele lui, și mai presus de toate l-a dat pe el cap Bisericii, care este trupul lui”. (Evr. 1, 20, 22—23). Pentru ochii tuturor, revelația măririi lui Dumnezeu se va desăvîrși cînd Hristos va veni iarăși la sfîrșitul veacurilor și va apare în strălucire cerească, pentru a-și așeza definitiv stăpînirea peste toți și peste toate.

7. *Revelația măririi.* — Cu toate că revelația Noului Testament este desăvîrșită, absolută, se poate totuși vorbi și despre o revelație a măririi. În ce sens? Căci, evident, vorbindu-se despre revelația măririi nu se poate înțelege sau subînțelege vreo întregire, rotunjire sau desăvîrșire a conținutului revelației din Fiul lui Dumnezeu întrupat, ci această numire se poate referi numai la forma revelației și la anumită stare a celor ce o primesc.

Revelația N. T., deși desăvîrșită, este făcută de Fiul lui Dumnezeu în stare de chenoză a fiului omului (Filip. 2, 7—8; Rom. 8, 3), și deși Apostolii au „văzut mărirea Lui” (Io. 1, 14), au văzut-o mai ales cu ochii credinței, strălucirea Lui dumnezeiască manifestîndu-se rareori vizibil, cu deosebire în minunile săvîrșite asupra Sa. Abia la a doua venire va apare în toată strălucirea luminii divine. De ce așa? Fiîndcă numai așa a venit Cuvîntul întrupat în maximă apropiere de oameni și numai așa se păstrează neatinsă libertatea credincioșilor, ca să se poată decide cu totul nesilit pentru viața veșnică. Mărirea dumnezeiască dezvăluită covîrșește libertatea de decizie pînă la suprimare.

Pe de altă parte, și cei uniți cu Hristos și îndreptați nu sînt încă de aici măriți (Rom. 8, 30) și, deși posedă din revelație cunoștința de Dumnezeu, totuși nu cunosc în starea de aici decît „ca prin oglindă, în ghicitură... în parte” și numai după sfîrșitul acestei vieți vor cunoaște „față către față... așa cum sînt cunoscuți”. (I Cor. 13, 12). Acum, cei ce primesc revelația se găsesc în stadiul cunoștinței îndirecte, mijlocite, al cunoștinței prin credință (II Cor. 5, 7), numai după viața aceasta vor intra în cel al cunoștinței directe, intuitive, al cunoștinței prin vedere, cînd va înceta credința și nădejdea, rămînînd numai iubirea. Cunoștința de acum, deși de la Dumnezeu, nu înlătură prin ea însăși puțința îndoielii, dar arătarea întru mărirea a Revelatorului va exclude cu desăvîrșire posibilitatea

de îndoială. Cunoștința de aici e însoțită de așteptare (Rom. 8, 23. 25), cunoștința de dincolo e în totală prezență (Rom. 8, 18). Credința este prin ea însăși așteptare a vederii care s-o depășească. Astfel cunoștința de aici implică un provizorat, peste care trebuie să se treacă, numai cea de dincolo ajunge definitivul care rămâne în veac.

Dar și definitivul nu trebuie să se înțeleagă ca ceva static sau încrămenit. Căci aceasta n-ar fi curentul vieții, ci înțepenirea morții. Și viața cea fericită de dincolo, în care „cei curați la inimă vor vedea pe Dumnezeu” (Mat. 5, 8), nu este statică, ci continuă ridicare „din slavă în slavă, prin Duhul Domnului” (II Cor. 3, 18), iar ridicarea aceea, în viața de fericită vedere a lui Dumnezeu, nu poate fi concepută ca fiind lipsită de aspectul de cunoaștere, deci de revelație; și tot așa și îngerii din ceruri continuă, cum spune Sf. Dionise Areopagitul (*Ierarhia cerească*, cap. 3 și 10), să se *curețe*, să se *lumineze* și să se *desăvârșească*, ridicându-se mereu, prin har și atît cît este cu putință firii create, în asemănarea și unirea cu Dumnezeu și înălțîndu-se astfel neîncetat spre negrăitele străluciri divine.

Firește, nu este vorba aici despre o altă revelație și nici despre vreo completare a revelației în Hristos, ci numai despre altă formă a acesteia, anume a arătării măririi, aceasta constituind pentru unii dar al credinței, nădejdi și dragostei, iar pentru alții și mai mare pedeapsă pentru lipsa acelor virtuți.

Revelația măririi nu mai este în istorie, ci dincolo de aceasta, după consumarea timpului istoric; ea nu se mai face spre sau în vederea mîntuirii, ci e în mîntuire chiar; ea nu e dată ca un mijloc de mîntuire, ci ca răsplată harică a strădaniei care a atîns mîntuirea, iar pentru cei pierduți, ca și mai mare durere și osîndă. Aceștia din urmă n-o mai văd după judecata obștească, dar continuă să știe că există pentru ceilalți.

8. *Unitatea revelației.* — Revelația dumnezeiască s-a împărțit omului în diferite timpuri și în variate forme, „în multe rînduri și în multe chipuri”. Așa a binevoit Dumnezeu să se descopere, într-un chip protopărinților în rai, în altul patriarhilor, în altul prin profeți și în alt chip în Cuvîntul întrupat.

Intr-un chip se revelează Dumnezeu la începutul timpului istoric, în alte chipuri se face cunoscut în cursul istoriei și altfel în arătarea măririi sale de la sfîrșitul veacurilor. Dar varietatea de forme ale revelației și deosebiri de timp nu trebuie să abată privirea de la unitatea esențială a revelației,

care vine totdeauna de la același revelator, Dumnezeu, și are totdeauna același conținut: ființa, voia și lucrarea lui Dumnezeu. Cu aceeași putere se afirmă și diversitatea formelor și unitatea autorului și, în mare, a cuprinsului. Orice interpretare teologică în care nu sînt presupuse atît diversitatea formelor revelației cît și unitatea ei esențială, este, prin aceasta chiar, greșită. Așa, Vechiul Legământ sau Testament cuprinde altă istorie a revelației decît Noul Testament, tocmai fiindcă e Vechiul iar nu Noul și umbră a bunătăților viitoare; el reprezintă altă formă de revelație decît cea în Iisus Hristos; el este legământul temporal și pregătitor pentru cel desăvîrșit și devinitiv al Noului Testament. Ceea ce cel dintîi vede în viitor, cel din urmă înfățișează ca prezent; ceea ce este numai făgăduit în cel dintîi, în cel din urmă este împlinit; în cel dintîi vorbesc trimiși ai lui Dumnezeu, în numele Lui, în cel din urmă vorbește din maximă apropiere Dumnezeu în persoană. Dar în ambele este același Dumnezeu care se revelează și același scop se urmărește: mărirea Creatorului și, prin aceasta, fericirea creaturii.

Mersul în timp al revelației este, cum e și firesc, treptat și progresiv, de la simplu la compus, de la mai ușor la mai greu de cuprins și înțeles, de la adevăruri religioase generale la adevăruri religioase speciale, întrucît revelația ia totdeauna în considerație timpul, împrejurările și starea spirituală, religioasă și morală, a celor cărora se adresează. Formele de revelație, exceptînd pe cea primordială, se înșiruie pe linie ascendentă și îmbogățindu-se; apoi, formele ulterioare — incluzîndu-se aici și cea primordială — presupun formele anterioare, așa încît cele dintîi nu devin inteligibile decît prin cele din urmă. De aceea cuvîntul lui Dumnezeu rostit în Iisus Hristos numai așa devine de înțeles, dacă se recunoaște în rostitor pe Cuvîntul cel personal și veșnic al lui Dumnezeu, care era la început și prin care toate s-au făcut. (Io. 1, 1—3). Opera de răscumpărare a Cuvîntului întrupat ar rămîne oarecum suspendată, fără cunoașterea și recunoașterea căderii din starea paradisiacă și a neputinței celui căzut de a se reface și mîntui prin puteri proprii și naturale. Cuvîntul întrupat este recunoscut ca Domn și Stăpîn întrucît este cunoscut ca venînd „întro ale Sale” (Io. 1, 10—11), care îi aparțin prin creație și pe care poate să le restaureze în har. Astfel revelația deplină a Noului Testament se raportează la revelația primordială și la toate etapele revelatiionale care se succed apoi pînă la arătarea în trup a Cuvîntului,

și este ceea ce este prin această raportare. Căci Hristos nu este altul decât Cel promis. Venirea Lui este împlinirea promisiunii. În corespondența dintre promisiune și împlinire se arată unitatea de nestricat a revelației lui Dumnezeu cel viu. Și așa, dacă etapele ulterioare ale revelației presupun pe cele anterioare, în schimb acestea își primesc înțelesul deplin prin acelea. Promisiunea își dezvăluie deplin înțelesul prin împlinirea ei.

Dar promisiunea ca umbră a bunătăților viitoare, iar nu ca lumină deplină, nu poate fi același lucru cu bunătățile înseși arătate. Căci atunci nici n-ar mai fi promisiune, ci deplina lumină, și nici istoria n-ar mai fi istorie, ci învîrtire în cerc. De aceea este firească diversitatea formelor de revelație și succesiunea etapelor ei, ea fiind și rămînînd a aceluiași Revelator. Revelatorul este același, nu însă și chipul cunoștinței despre el. Așa, în V. T., Dumnezeu cel adevărat, cel treimic, este cel care se descopere, dar, din temeinice motive, nu se descoperă Dumnezeu în Treime, decât doar în umbră deasă. Desăvîrșirea N. T. pe această linie constă în descoperirea deplină a Treimii dumnezeiești. Iar desăvîrșirea aceasta presupune o nedesăvîrșire anterioară, pe care tocmai o plinește. Firește, dezvoltarea și desăvîrșirea nu se referă la conținutul în sine al revelației, care este însuși adevărul dumnezeiesc neschimbător, ci la capacitatea de recepție a spiritului uman, care nu-și poate însuși totul deodată, ci numai treptat și progresiv. Căci revelația nu înseamnă numai strigăt de departe, fără grijă dacă e înțeles sau nu, ci coborîre în apropiere de om, maxîma apropiere, deci desăvîrșirea revelației fiind în Cuvîntul înomenit.

Unitatea revelației este o unitate în diversitate. Unitatea se referă la revelator și la substanța revelației, diversitatea la comunicarea ei. Iar punctul din care radiază lumina particulară care permite o privire atotcuprinzătoare a unității revelației în diversitatea formelor ei, este însuși centrul istoriei revelației și totodată culmea ei absolută, Cuvîntul lui Dumnezeu întrupat, Iisus Hristos. Din perspectiva Lui, prin El, înțelegem deplin și revelația primordială și a V. T. și așteptăm arătarea Lui întru mărîre, ca să trecem de la credință la vedere. El este unitatea tuturor descoperirilor.

Revelația este astfel un întreg unitar și organic, din care nu se pot tăia și scoate de la locul lor părți, ca fiind lipsite de importanță acolo, fără alterarea și mutilarea întregului. Revelația este istorie străbătută de sens unitar, dar nu istorie

și dezvoltare naturală, ci istorie a faptelor lui Dumnezeu îndreptate către lume, pentru a o desăvârși și uni cu Sine, ca să fie El, prin lucrarea Fiului în Duhul Sfânt, „totul în toate” (I Cor. 15, 28).

BIBLIOGRAFIE

1. E. Brunner, Offenbarung und Vernunft. Zürich 1941.
2. J. Didot, Révélation divine, — în Dictionnaire apologétique de la foi catholique IV, Paris 1927.
3. V. Găină, Teoria Revelației, — în rev. Candela 1897—1899.
4. N. Iung, Révélation, — în Dictionnaire de Théologie catholique, t. 13, part. 2-a, Paris 1937.
5. V. Loichifă, Numirile biblice ale lui Dumnezeu și valoarea lor dogmatică, — în rev. Candela 1927, nr. 3—5.
6. N. Neaga, Hristos în Vechiul Testament. Sibiu 1944
7. N. Neaga, N-am venit să stric legea. Sibiu 1940.
8. Ioan Pop, Dezvoltarea istorică a Revelației divine, — în Studii Teologice, Seria II, Buc. 1952, Nr. 1—2.
9. P. Rezuș, Cours de Théologie fondamentale. Caransebeș 1942. (partea III, cap. Dezvoltarea istorică a revelațiunii divine).
10. J. Rivière, Révélation, — în Dictionnaire pratique des connaissances religieuses V, Paris 1927.
11. Fr. Sawicki, Die Wahrheit des Christentums. Paderborn 1924.
12. P. W. Schmidl, Die Uroffenbarung als Anfang der Offenbarungen Gottes, — în G. Esser și J. Mausbach, Religion, Christentum, Kirche I, München 1923.
13. Joh. Schneider, Offenbarung, Wort Gottes und Verkündigung, în rev. Wort und Tat, Kassel, 1952, Heft 1, p. 2—7; Heft 2, p. 25—30.
14. V. Tarnavski, Probleme actuale biblice. Originea monoteismului Testamentului Vechiu. (Trad. din „Biblische Zeitfragen“, broș. 2) — în rev. Candela, nr. 5—8, 1923.

Prof. Dr. ISIDOR TODORAN

Profesor la Institutul Teologic
Universitar, Sibiu

DE CE ȘI CUM VENEREAZĂ BISERICA PE SFINȚI?

Între religie și cultul Sfintei noastre Biserici ortodoxe există o legătură organică atât de strânsă, încât învățătura sfântă a Bisericii se reoglindește în cultul ei religios, prin care se manifestă adorarea și proslăvirea lui Dumnezeu.

Partea centrală a cultului ortodox, adică culmea totalității slujbelor bisericești obștești și zilnice, o constituie slujba sf. Liturghii. Slujba sf. Liturghii este actualizarea și permanentizarea reală-spirituală a Jertfei de pe Cruce a Mintuitorului, și totodată este semnul tainic al cultului, de care se leagă evlavia și toată trăirea vieții religioase a credincioșilor ortodocși.

În afară de proslăvirea lui Dumnezeu, în sf. Treime, adică în afară de închinarea și slujirea pe care le aduce lui Dumnezeu, Sf. noastră Biserică preacîntește și slăvește pe Preacurata fecioara Maria, Maica Domnului nostru Iisus Hristos, ca de Dumnezeu Născătoarea, și de asemenea ea mai cîntește (venerază) cu închinare relativă pe Îngerii lui Dumnezeu și pe Sfinți.

Cultul preacînstirii Maicii Domnului și al cînstirii Îngerilor și Sfinților se manifestă: în sărbătorile consacrate lor de către Biserică, în venerarea moaștelor și icoanelor Sfinților, precum și în cererile adresate lor de a se ruga Domnului pentru noi.

Aici vom vorbi numai despre cultul Sfinților, care se sprijinește pe dogma Bisericii a cînstirii și invocării Sfinților.

În ce privește aceasta, Mărturisirea Ortodoxă a marelui Mitropolit al Chievlui Petru Movilă († 1646), singurul „dreptar de învățătură și de viață creștină, precum și adevărata pavază a Ortodoxiei împotriva atacurilor celor de altă credință”, în partea a III-a, la întrebarea 52-a, învață următoarele: „Chemăm mijlocirea Sfinților către Dumnezeu ca să se roage pentru noi; îi chemăm nu ca pe Dumnezeu, ci ca prieteni ai Lui, Căruia

ii slujesc și pe Care îl măresc și îl adoră. Avem trebuință de ajutorul lor nu în înțelesul că ne-ar ajuta ei, cu propria lor putere, ci pentru că ei cer pentru noi harul lui Dumnezeu, în rugăciunile lor".

La fel învață „Invățătura de credință creștină ortodoxă”, tipărită cu aprobarea Sf. Sinod al Bisericii ort. române și cu binecuvîntarea și purtarea de grijă a Înalt Prea Sfințitului Justinian, Patriarhul Romîniei (București, 1952, p. 177), precum urmează: „Sfinților ne rugăm numai ca să mijlocească la Dumnezeu. Chiar dacă ne dau și ei ceva, ne dau prin puterea lui Dumnezeu care e în ei... Cînd le cerem sfinților mijlocirea... sau ajutorul, tot pe Dumnezeu îl slăvim. Pe Dumnezeu îl rugăm ca El însuși să ne dea de la Sine tot ce cerem, ca Cel ce este izvorul tuturor bunurilor. Cît privește cinstirea Sfinților, deși uneori se numește și închinare, ea se deosebește de închinarea dată lui Dumnezeu. Cînd vrem să arătăm și în cuvinte deosebirea, spunem că pe Sfinți îi cinstim (dulie, venerare), iar lui Dumnezeu îi slujim (latrie, adorare, închinare). Pe sfinți îi cinstim ca pe niște oameni care ne-au dat pilda de slujire lui Dumnezeu, și pentru aceasta Dumnezeu i-a cinstit și stau aproape de Dumnezeu. Lui Dumnezeu îi slujim ca celui ce e Stăpînul atotputernic și Făcătorul nostru, de la care avem totul, primim totul, și atîrnăm întru totul".

În fine, o scrisoare de la începutul Bisericii, „Martiriul Sf. Policarp”, spune: „Noi ne închinăm lui Hristos, pentru că e Fiul lui Dumnezeu; cît despre martiri, care sînt ucenicii și următorii Domnului, le mărturisim iubirea care li se cuvine din pricina cinstei fără seamăn, pe care au adus-o Împăratului lor".

Din aceste mărturii rezultă deci că, din vechime și pînă astăzi, Biserica cere Sfinților, care s-au arătat pilde desăvîrșite de viață creștină și duc viață fericită în cer, să se roage milostivului Dumnezeu pentru noi.

În adevăr, cinstirea Sfinților se deosebește de închinarea și adorarea lui Dumnezeu. Cînd cinstim pe Sfinți, nu zicem către vreun Sfinț: „Sfinte scapă-mă sau miluiește-mă”, ci cerem: „Sfinte Nicolae, sau Dimitrie, sau George, etc. etc. roagă-te pentru noi”; una este rugăciunea făcută lui Dumnezeu, și alta este cea adresată Sfinților, și atunci se pune întrebarea, care este motivul că Biserica cinsteste și pe Sfinți?

Motivul principal al cultului Sfinților este legătura organică de iubire dintre membrii Bisericii triumfătoare din cer și

membri Bisericii luptătoare de pe pământ; prin moartea celor care, în timpul vieții lor pămîntești, și-au cîștigat un grad înalt de moralitate și sînt preamăriți apoi de Dumnezeu în cer, legătura de iubire nu se întrerupe, ci ea îi unește pe cei adormiți în Domnul cu cei din viață. În urma acestei legături de iubire creștinească, Sfinții se interesează de cei din viață, făcînd rugăciuni către Domnul pentru dinșii, iar pe de altă parte aceasta încălzește viața credincioșilor, îndemnîndu-i la imitarea desăvîrșitei vieți a Sfinților.

Mai trebuie să precizăm că scopul ultim al cultului Sfinților este același ca și al cultului religios în general: de a lăuda pe Dumnezeu care a dat Sfinților belșugul harului, și Căruia ei au slujit și i-au jertfit viața; cultul Sfinților se referă direct și indirect la însuși Dumnezeu „care e minunat întru Sfinții Săi”. În sfîrșit, mai presus de toate, cultul Sfinților nu este — cum vreau să susțină cultele neoprotestante — o născocire sau inovație a preoților creștini, ci e rînduit de Biserica lui Hristos, pe baza unor temeuri biblice și ale Sf. Predanii.

Pentru a crede că Sfinții mijlocesc pentru noi, prin rugăciunile lor, avem următoarele temeuri biblice:

1. Fiind încă în viață, s-au rugat pentru noi. Astfel Sf. Ap. Pavel scrie în epistolele sale: „...pururea întru toată rugăciunea mea, pentru voi toți cu bucurie rugăciune făcînd (Filip. 1, 3—4); vă pomenim în rugăciunile noastre... (I Tes. 1, 2—3); ...pentru aceasta ne și rugăm pururea pentru voi ca Dumnezeuul nostru să vă facă vrednici de chemarea sa (II Tes. 1, 11); aceasta și cerem în rugăciunea noastră: desăvîrșirea voastră” (II Cor. 13, 3). Același apostol scrie lui Timotei: „...te pomenesc neîncetat zi și noapte în rugăciunile mele” (II Tim. 1, 13), iar pentru creștinii din Efes a făcut o frumoasă rugăciune, în epistola către ei (Efes. 3, 14—21).

2. În urma dragostei lor față de Dumnezeu și față de oameni, Sfinții se roagă și mai mult pentru noi, „după mutarea lor de aici”, fiind mai aproape de Iisus Hristos. Dacă Mîntuitorul ne asigură că Îngerii lui Dumnezeu se bucură pentru un păcătos ce se pocăiește (Lc. 15, 10), cu atît mai mult trebuie să credem că se bucură și se roagă pentru noi Sfinții „care sînt mai legați de oameni, avînd aceeași fire”. De asemenea, dacă însuși Mîntuitorul se roagă pentru noi” (Rom. 8, 34), firește că Sfinții mijlocesc pentru noi, aflîndu-se pururea înaintea lui Dumnezeu.

3. Că sfinții din cer se roagă pentru noi, rezultă din următoarele: Sfinții din cer duc o viață conștientă și simțitoare, cunoscând trebuințele noastre. Dumnezeu lui Avraam, al lui Isac și Iacov, care de mult erau morți, și însuși Hristos spunea că „Dumnezeu nu este Dumnezeu al celor morți, ci al celor vii”, așa că e limpede că Sfinții și Dreptii duc în cer viață conștientă. Mîntuitorul a folosit acest argument împotriva celor care tăgăduiau învierea morților (Lc. 20, 34—38). Că în general cei morți sînt într-o stare conștientă, rezultă și din pilda despre bogatul nemilostiv și săracul Lazăr (Lc. 16, 22—24); bogatul, deplin conștient se chinuia în iad și cerea ajutor pentru alinarea suferințelor lui, ca și pentru salvarea fraților săi care mai erau în viață. Cu atît mai mult sînt conștiente ființele cerești, care mereu laudă pe Dumnezeu și înfățișînd înaintea tronului ceresc rugăciunile credincioșilor de pe pămînt (Apocalipsă 5, 8—14), contribuie la mîntuirea lor. Dacă Avraam n-a mijlocit pentru bogatul nemilostiv, motivul este că el știa că frații bogatului nu ascultă de poruncile legii (Lc. 16, 31), și aceasta însemnează că Sfinții duc la Dumnezeu numai rugăciunile noastre stăruitoare și corespunzătoare voii lui Dumnezeu.

4. Mai știm din Sf. Scriptură că „mult poate rugăciunea dreptului, în lucrarea ei” (Iac. 5, 16). Prin legătura iubirii lor față de oameni, Sfinții sînt împreună cu noi membrii ai aceleiași Biserici, și cum iubirea creștină nu încetează niciodată, prin rugăciunile lor o pot ține vie, pentru că unitatea în Biserica lui Hristos se păstrează nu numai prin unitatea credinței, ci și prin iubirea reciprocă și frățească dintre membrii ei.

5. De asemenea Sf. Scriptură ne spune că Sfinții, fiind încă în viață, au fost înzestrați de Dumnezeu cu felurite daruri și cu puteri minunate. Astfel Sf. Ap. Petru a cunoscut gîndurile mincinoase ale soților Anania și Safira, care vînzîndu-și țarina și ascunzînd din preț, au pus o parte oarecare la picioarele apostolilor, și pentru că au mințit lui Dumnezeu, pe loc au fost pedepsiți cu moartea (F. A. 5, 1—12). Același apostol, cu puterea minunată pe care o avea ca sfînt, a vindecat în Lida pe Enea, și a înviat pe Tavita (F. A. 9, 32—42).

La fel Sf. Ap. Pavel a înviat în Troa pe Eutihie (F. A. 20, 9—11), iar în insula Melit, fiind mușcat de o viperă, nu i s-a întîmplat nici un rău, ci dimpotrivă a vindecat pe tatăl fruntașului insulei, precum și pe toți bolnavii de acolo (F. A. 28, 3—9).

Asemenea și în V. T. mulți bărbați aleși au fost dăruiti de Dumnezeu cu puterea de a prooroci și a face minuni, cum au fost Avraam, proorocul Ilie, Moise și alții.

6. În fine, încă fiind în viață, Apostolii au fost numiți de însuși Domnul, „prieteni ai Săi“ (Io. 15, 14), și la fel Avraam, „prietenul lui Dumnezeu s-a chemat“ (Iacov 2, 23), iar Sf. Ap. Pavel numește pe Efeseni „împreună cetățeni ai Sfinților și casnici ai lui Dumnezeu“ (Efes. 2, 19). — Este limpede că nu oricare creștin e prieten și casnic al lui Dumnezeu. Cu numirea aceasta au fost cinstiți Apostolii și numai bunii creștini mai desăvârșiți, încît Sfinți sînt numai aceia, care, încă în viață fiind, au fost cinstiți cu numele de prieteni, casnici și iubiți ai lui Dumnezeu, iar după moarte sînt proslăviți de Dumnezeu și venerați de oameni.

Sfinții se roagă pentru noi și rugăciunile lor sînt ascultate, și ei vor judeca lumea după cum spune Sf. Pavel, apostolul neamurilor: „Au nu știți că Sfinții vor judeca lumea (?)“ (I Cor. 6, 2).

În ce privește cinstirea Sfinților, încă în viață fiind, citim în Faptele Apostolilor că temnicerul din Filipi „a căzut înaintea lui Pavel și a lui Sila“ (16, 23), iar Sf. Pavel cere Filipeștilor ca și dinșii să-l ferească pe el (2, 17—18). La fel și în Vechiul Testament citim că ucenicii proorocilor, auzind de minunile ce le făcea Elisei, au ieșit întru întîmpinarea lui și i s-au închinat pînă la pămînt (IV Regi 2, 15), iar regele Obadia, întîlnind pe proorocul Ilie, a căzut cu fața la pămînt (III Regi 18, 7).

Pe baza temeiurilor biblice, Biserica a instituit cultul Sfinților, adică îi laudă și cinstește, iar Sf. Tradiție (Predanie) confirmă practicarea acestui cult de la început și neîntrerupt pînă astăzi.

Despre instituirea cultului acestuia, Sf. Tradiție ne relatează următoarele:

1. În afară de rugăciunile prin care le cerem mijlocirea înaintea lui Dumnezeu pentru noi, Biserica a închinat Sfinților sărbători, pe care le ține cu rigurozitate, lăudîndu-i și cinstindu-i, din cele mai vechi timpuri. Biserica a rinduit ca în zilele morții Sfinților, numite pe numele lor, să fie „lăudați prin cîntări și rugăciuni deosebite, amestecate în slujba adusă lui Dumnezeu“. Tilcuind rinduiala Sf. Liturghii, Sf. Ciril al Ierusalimului († 386 d. Hr.) ne spune în privința aceasta, precum urmează: „Apoi“ (adică după plinirea jertfei euharistice) facem

pomenire și de cei mai dinainte adormiți, mai întâi de patriarhi, de profeți, de apostoli, de mucenici, pentru ca Dumnezeu prin rugăciunile și mijlocirile lor, să primească cererea noastră; apoi ne rugăm și pentru cei mai dinainte adormiți sfinți părinți și episcopi, și în scurt pentru toți cei adormiți înainte de noi. Credem că vor dobîndi cel mai mare folos sufletesc pentru care facem rugăciune la jertfa sfîntă și prea înfricoșătoare ce este pusă înainte" (Catehezele, Cateheza 5-a mistagogică, traducere de Pr. D. Fecioru, București, 1943, partea II. p. 262).

2. Cinstirea Sfinților, Biserica o arată prin zidirea de Biserici închinare lor pe locurile unde ei și-au sfîrșit viața sau au fost înmormîntați: astfel în Edesa e biserica Sf. Toma, în Constantinopole biserica Sfinților Apostoli, în Efes biserica Sf. Maria, etc. și, potrivit acestei practici vechi, Biserica închină și azi bisericile nou zidite, fie Sf. Treimi, Sf. Fecioare Maria, sau vreunui sfînt anumit, care e numit patron sau hram al bisericii. De asemenea mai e și obiceiul creștinilor de a lua, în cinstea Sfinților, numele vreunuia din ei.

3. În fine, și hotărîrile sinoadelor ecumenice, din vechime, sînt de acord întreolaltă, și îndeosebi sinodul al 7-lea ecumenic a hotărît, potrivit tradiției Bisericii, ca cel ce nu cinstește pe Sfinți, să fie anatema.

În concluzie, pe bună dreptate chiar și vechii eretici, ai primelor veacuri creștine, au practicat cultul Sfinților, iar Biserica ortodoxă și cea romano-catolică, de totdeauna a practicat și practică, cu toată evlavია cuvenită, venerarea Sfinților. Numai Protestanții, după ivirea lor, și abia din veacul XVI, și apoi, după dinșii cultele neoprotestante nu admit, ci resping și combat venerarea Sfinților.

Noi însă, pentru toate cele adevărate și constatate mai sus, cuvine-se să ținem cu tărie învățătura Sf. noastre Biserici, cinstind cu vrednicie pe Sfinți, așa cum i-au cinstit moșii și strămoșii noștri. În rugăciunile noastre, cu inimă înfrîntă și duh umilit, să-i rugăm ca să mijlocească pentru noi înaintea lui Dumnezeu. Să venerăm și să cinstim pe Sfinți, căci „cinstind pe Sfinți, noi ținem, în același timp neconținut în fața ochilor noștri, pilda vieții lor, care ne ajută să ne îmbunătățim mereu viața noastră”, și să fim tot mai buni, nu numai în interesul nostru, ci pentru slava Sf. noastre Biserici și pentru binele și progresul Patriei noastre.

Prof. Dr. P. PROCOPOVICIU
Institutul Teologic Universitar, Sibiu

MODUL ȘI TIMPUL PREFACERII CINSTITELOR DARURI ÎN TRUPUL ȘI SÎNGELE MÎNTUITORULUI

Este lucru știut că între învățătura Bisericii ortodoxe și învățătura Bisericii romano-catolice referitoare la modul și timpul prefacerii cinstitelor daruri în trupul și sîngele Mîntuitorului există o deosebire mare. Se știe și aceea că datorită încercărilor continue și stăruințelor sistematice ale catolicismului de a face ca inovațiile sale, ca învățăturile noi de credință și practică liturgică să pătrundă și în rîndurile altor credincioși, s-a ajuns la crearea unor nedumeriri, a unor confuzii, sau chiar a unor convingeri greșite și în rîndurile unor preoți și credincioși ai Bisericii ortodoxe romîne. Nelămuriți sînt în privința timpului și modului prefacerii cinstitelor daruri în trupul și sîngele Mîntuitorului, în decursul sfintei liturghii, mai ales anumiți preoți reveniți în cadrul Bisericii ortodoxe romîne de la fosta biserică unită.

Rîndurile acestea s-au scris din dorința sinceră și curată de a lămuri pe toți cei ce sînt de bună credință, din dorința de a face să dispară toate prăpăstiile și toate „deschilinirile” dintre frați. Numai în felul acesta se întărește credința, sporește dragostea, crește unitatea de simțire și gîndire și se ajunge la mult dorita uniformizare a slujbelor religioase, a cultului divin ortodox.

În ceea ce privește modul prefacerii cinstitelor daruri în trupul și sîngele Mîntuitorului, Biserica ortodoxă învață că această prefacere este rodul invocării, al chemării și venirii Duhului Sfînt, care prin puterea Sa dumnezeiască și prin binecuvîntarea preotului prefacă aceste daruri. Deci, în concepția ortodoxă prefacerea este opera Duhului Sfînt, invocat de către preot printr-o rîgăciune specială, prin așa numita epicleză.

În ceea ce privește timpul prefacerii, Biserica ortodoxă învață că ea are loc îndată după ce preotul rostește cuvintele: „*Ale Tale, dintru ale Tale, Ție aducem de toate și pentru toate*”, adică în clipa săvârșirii invocării Sfântului Duh, sau și mai precis, în momentele când preotul rostește cuvintele: „*Trimite Duhul Tău cel Sfânt peste noi și peste aceste daruri ce sînt puse înaintea*”. Aici, preotul binecuvintează și zice:

„*Și fă adică pîinea aceasta cîstit trupul Hristosului Tău. Amin*”. Binecuvintează din nou, zicînd:

„*Iar ce este în potirul acesta cîstit sîngele Hristosului Tău. Amin*”. Binecuvîntînd, acum, a treia oră, zice:

„*Prefăcîndu-le cu Duhul Tău cel Sfînt. Amin, amin, amin*”.

Biserica romano-catolică învață că prefacerea darurilor în trupul și sîngele Domnului are loc în momentul rostirii cuvintelor: „*Luăți mîncăți, acesta este trupul meu, care se frînge pentru voi spre iertarea păcatelor*” și: „*Beți dintru acesta toți, acesta este sîngele meu al legii celei nouă, care pentru voi și pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor*”. Aceste cuvinte constituie — după învățătura bisericii apusene — modul, adică fondul și forma esențială a tainei sfinte Euharistii. După cum se știe, aceste cuvinte, rostite de Mîntuitorul la Cina cea de Taină, se găsesc în cadrul sfinte liturghii înaintea cuvintelor: „*Ale Tale dintru ale Tale...*” Ele premERG deci rugăciunii de invocare a Duhului Sfînt, premERG așa numitei epicleze.

Data fiind această deosebire între cele două biserici, referitoare la momentul și modul prefacerii cîstitelor daruri în trupul și sîngele Domnului, urmează să cercetăm această problemă în lumina textelor Sfintei Scripturi, în lumina învățăturilor patristice și în lumina textelor liturgice spre a ne convinge în felul acesta asupra adevărului. Urmează, deci, să trecem la această cercetare.

A. Modul și momentul prefacerii la Cina cea de Taină, după textele Sfintei Scripturi

Pentru lămurirea problemei, credem că este necesar să cunoaștem cît mai amănunțit și mai precis modul în care și timpul cînd a săvîrșit Mîntuitorul însuși prefacerea la Cina cea de Taină.

Din referatele pe care ni le dau cei trei sinoptici și sfîntul Apostol Pavel în epistola I către Corînteni, reiese clar că la Cina cea de Taină s-a procedat în felul următor:

Mîntuitorul a luat pîinea, a binecuvîntat-o, εὐλογῆσας a frînt-o și a dat-o apoi învățăceilor Săi, zicînd: „*Acesta este trupul meu...*” Luînd apoi paharul a mulțumit εὐχαριστεῖν și l-a dat apostolilor, zicînd: „*Acesta este sîngele meu...*”¹

Cercetările amănunțite care s-au făcut din toate punctele de vedere, în cursul timpurilor, asupra acestor texte biblice, au dus la concluzia sigură că cuvintele εὐλογεῖν = binecuvîntare și εὐχαριστεῖν = mulțumire au avut unul și același sens și anume acela de „binecuvîntare”. Ele sînt, deci, două cuvinte sinonime, două cuvinte care au același înțeles, același sens.

Se pune acum întrebarea: care a fost momentul și care a fost modul în care Mîntuitorul a săvîrșit prefacerea la Cina cea de Taină? Actele esențiale de la Cina cea de Taină au fost: Mîntuitorul a „*luat*”, a „*binecuvîntat*” sau a „*mulțumit*”, a *frînt* pîinea, a „*dat*” ucenicilor și a „*zis*”: „*Acesta este trupul meu*” etc. „*Acesta este sîngele meu*” etc.

Atît după cea mai severă logică cît și după cele mai stricte legi ale gramaticii, rezultă că în clipa cînd Mîntuitorul a luat pîinea și vinul ele erau simple pîine și vin și că în momentul cînd El le-a dat apostolilor, zicînd: „*Acesta este trupul meu*”... și „*Acesta este sîngele meu...*” ele nu mai erau simple pîine și vin, ci erau real trupul și sîngele Domnului, pe care El le oferea acum spre mîncare și băutură ucenicilor Săi. Cînd și cum s-a făcut prefacerea? Analizînd logic, literar și gramatical textele biblice, rezultă că apariția minunată a trupului și sîngelui Domnului trebuie căutată exclusiv în actul binecuvîntării, respectiv al mulțumirii. Acesta este singurul moment și singurul mod prin care s-a făcut prefacerea. Alte momente, alte acte sau cuvinte care să poată să fie luate în considerare și acceptate pentru prefacere, nu există.

Din cele arătate mai sus rezultă că cuvintelor Mîntuitorului: „*Acesta este trupul meu*” și „*Acesta este sîngele meu*”... nu le revin nici o putere operativă, sfînțitoare, după cum susțin teologii catolici, ci numai un rol *vestitor, informativ, didactic*. Ele au avut un singur scop și anume, acela de-a pune pe apostoli în cunoștință de cauză cu minunea întîmplată, de-a le atrage atențiunea asupra efectului neasemănat de mare pe care l-a avut binecuvîntarea Sa, de-a le spune că ceea ce le dă de data aceasta nu este simplă pîine și vin binecuvîntat — cum ar putea

¹ Matei 26, 26—29; Marcu 14, 22—25; Lucea 22, 15—29 și I Cor. 11, 23—25.

crede dacă s-ar lăsa conduși numai de sensuri — ci însuși singele Său, acel singe prin care El pecetluiește o legătură nouă".¹

În sensul de mai sus a văzut problema și la fel a interpretat textele biblice și sfântul Irineu în lucrarea sa: „Contra haereses”.²

Și mai clar decât sfântul Irineu precizează lucrurile sfântul Efrem Sirul, când spune: „Domnul Iisus a luat la început în mâinile Sale piine simplă și a binecuvîntat-o, a însemnat-o și a sfințit-o în numele Tatălui și în numele Sfîntului Duh și a frînt și întru a sa bunătate a împărțit-o cu bucata învățăceilor Săi... Intinzînd deci mîna le-a dat lor piinea pe care *dreapta Sa o sfințise...*” „Luați mîncăți cu *credință*, nimic *îndoindu-vă*, căci acesta este trupul meu.”³ După ce învățăceii mîncaseră piinea cea nouă și sfîntă și prin credință înțeleseseră că prin ea au mîncat trupul lui Hristos, a continuat Iisus a *explica* și a preda taina întreagă. A luat și a amestecat paharul cu vin, *apoi l-a binecuvîntat*, l-a însemnat și *sfințit...* Le-a *poruncit* să bea și le-a *explicat lor*, că paharul pe care-l beau este singele Său: „Acesta este singele meu adevărat, carele se varsă pentru voi toți...”, etc.⁴

Expunerea sfîntului Efrem Sirul este atît de clară și de convingătoare asupra faptului că actul prefacerii, al sfințirii este acela al binecuvîntării și că cuvintele: „*Acesta este trupul meu*”... și „*Acesta este singele meu*” au avut numai un rol explicativ, încît ea nu mai reclamă nici un fel de comentariu.

În același sens explică aceste texte biblice următorii: Gaudențiu, episcop de Brixia⁵ († 410), Teodor de Mopsuestia⁶ († 428) Ciril al Alexandriei,⁷ etc.

Foarte numeroase sînt mărturiile în acest sens în evul mediu atît în Răsărit, cît și în Apus. Din numărul mare de comentatori ai acestor texte biblice, amintim pe următorii:

¹ Diac. N. I. Popoviciu, *Epicleza euharistică*. Sibiu 1933, p. 41.

² Migne, P. G. 7 col. 1125: *Contra haereses* lib. V. cap. 2.

³ Lamy T. J.: *S. Ephraem Syri Hymni et sermones*, 4 vol. Mechliniae, 1882—1902, vol. I, col. 416 și 418 (Sermo IV, 4 in hebdomadam sanctam) citat după Diac. N. Popoviciu, op. cit. pp. 46—47.

⁴ Lamy, o. c. col. 422, 424 și 426 (Sermo IV, 6 in hebdomadam sanctam, cit. după Diac. N. Popoviciu, o. c. p. 47).

⁵ Migne, P. L. 20 col. 859. Sermo II. De ratione sacramentorum.

⁶ Migne, P. G. 66 col. 713. Comentarii la Evanghelia lui Matei, cap. XXVI, 26.

⁷ Migne, P. G. 72 col. 452. Din Comentariul la Ev. lui Matei, cap. XXVI, 26.

Teofilact al Bulgariei,¹ renumitul Odo de Cambray² († 1113), abatele Rupertus³ († 1135), Onoriu, episcop de Autun⁴ (sec. XII), renumitul teolog al evului mediu papa Inocențiu III (1216). El afirma clar și categoric că Mîntuitorul Hristos a prefăcut *la binecuvîntare* prin puterea Sa dumnezeiască. „*Christus virtute divina confecit, et postea formam expressit, sub qua posterî benedicerent. Ipse namque per se virtute propria benedixit. Nos autem ex illa virtute quam indidit verbis*”,⁵ Iar după acestea zice formal: „*Christus confecit, cum benedixit*”⁶.

Numărul teologilor răsăriteni și apuseni, care împărtășesc și mărturisesc părerea că Mîntuitorul a prefăcut prin binecuvîntare cinstitele daruri în trupul și sîngele Său, este foarte mare. Mai recent, în jumătatea a doua a veacului XIX, teologul romano-catolic I. A. Hoppe și J. W. Watterich, catolic vechi, au exprimat același punct de vedere.

Este clar, prin urmare, că după aceste interpretări, cuvintele Mîntuitorului: „*Luați mîncăți...*” etc. și „*Beți dintru acesta toți...*” n-au avut și nu pot avea nici astăzi nici un rol operativ, ci ele au avut numai un rol informativ, didactic, așa precum astăzi au un rol pur comemorativ. În consecință, teza romano-catolică n-are nici un temei biblic și este o inovație arbitrară ca toate celelalte inovații catolice.

B. Invățătura Părinților bisericești referitoare la prefacerea cinstitelor daruri

Din numărul mare al Părinților bisericești care s-au ocupat fie și numai întîmplător cu problema prefacerii cinstitelor daruri, vom aminti aici numai pe cei mai însemnați și vom reproduce foarte pe scurt afirmațiile lor.

1. *IUSTIN Martirul și Filozoful* († 165) este cel dintîi părinte bisericesc care a descris liturghia din timpul său și a cărui descriere s-a păstrat în prima lui apologie. Iată ce spune el despre prefacerea cinstitelor daruri:

„Se aduce înaintea stătătorului fraților pîine și un pahar cu apă și vin. Acesta luîndu-le înaltă laudă și mîrire Părintelui tuturor prin numele Fiului și al Duhului Sfînt și se face

¹ Migne, P. G. 123 col. 444 C.

² Migne, P. L. 160 col. 1061. *Expositio in canonem missae*.

³ Migne, P. L. 167 col. 1662 C.

⁴ Migne, P. L. 172 col. 1251.

⁵ Migne, P. L. 213 col. 129 A. *Mitrale*, lib. III cap. VI.

⁶ Migne, P. L. 217 col. 859 B. *De sacro altaris mysterio*. Lib. IV, cap. VI.

mulțumire (binecuvîntare) îndelung... După ce a terminat rugăciunile și mulțumirea, tot poporul care-i de față zice amin. Urmează apoi împărtășirea celor de față..., iar celor care nu sînt de față, le duc diaconii împărtășire la casele lor.

Hrana aceasta se cheamă la noi euharistie. Această hrană nu o luăm ca pîine obișnuită și nici ca băutură de rînd. După cum Iisus Hristos Mîntuitorul nostru s-a întrupat prin cuvîntul lui Dumnezeu și a avut trup și sînge pentru mîntuirea noastră, așa și hrana peste care s-a făcut *mulțumirea*, printr-un cuvînt al *rugăciunii*... am fost învățați că este trupul și sîngele aceluși Iisus întrupat¹.

Reiese clar că în timpul lui Iustin Martirul și Filozoful prefacerea cinstitelor daruri în trupul și sîngele Mîntuitorului se săvîrșea prin *mulțumire* — *binecuvîntare* și rostirea unor *rugăciuni*. Deci, în nici un caz nu este vorba de o prefacere prin rostirea cuvintelor: „*Luăți mîncăți...*” și „*Befi dintru acesta toți...*”, ci este vorba de rugăciuni speciale, de mulțumire, de binecuvîntare.

2. *IRINEU*, episcopul Lugdunului (202) ne dă în scrierea sa „*Contra haereses*” date foarte prețioase referitoare la prefacerea cinstitelor daruri. În primul rînd el este autorul termenului tehnic *ἐπίκλησις*, epicleză, adică invocare, prin ceea ce se înțelege rugăciunea care se face pentru sfîntirea cinstitelor daruri, rugăciunea prin care se face chemarea Duhului Sfînt ca să opereze prefacerea cinstitelor daruri. În al doilea rînd, Irineu vorbește foarte clar și foarte precis despre existența epiclezei în liturghie, cu rolul special de a prefăce cinstitele daruri. Este și mai interesant faptul că Irineu ridicîndu-se împotriva unor eretici care în mod eronat prelungeau epicleza, condamnă această abatere de la epicleza Bisericii. Din moment ce epicleza putea fi prelungită, reiese clar că ea era o rugăciune specială, o rugăciune care putea fi prelungită și că în nici un caz nu poate fi vorba de cuvintele Domnului: „*Luăți mîncăți...*” și „*Befi dintru acesta toți...*”, cuvinte care nu puteau să fie schimbate sau prelungite.²

3. *ORIGEN* (254) este primul teolog aparținînd bisericii din Alexandria, care vorbește despre prefacerea pîinii și a

¹ Migne, P. G. 6 col. 428—429. Apol. I cap. 65—66—7.

² Migne, P. G. 7 col. 580. *Contra haereses*, lib. I, cap. XIII 2; Migne 41 col. 584. *Epifanie*: *Adv haereses*, lib. I cap. XXXIV 2; Migne 7 col. 1028—1029. *Contra haereses*, lib. IV, cap. XVIII 6 etc.

vinului în trupul și sîngele Domnului prin *mulțumire și rugăciune*. El zice: „Noi mulțumind Ziditorului a toate mîncăm pîinile aduse cu *mulțumire și rugăciune*, căci ele prin rugăciune au devenit trup oarecare sfînt, sfîntînd pe cei ce se folosesc de el cu conștiința sănătoasă”.¹ Această rugăciune, care face din pîini trup sfînt, nu poate fi alta decît epicleza.

4. *CIPRIAN*, episcopul Cartaginei (258) spune, că *jertfa nu poate fi sfîntită unde nu este Duhul Sfînt*. Sfîntirea jertfei prin Duhul Sfînt² nu este nimic altceva decît sfîntirea prin epicleză.

5. *FIRMILIAN*, episcopul Cezareei (268), într-un răspuns lung pe care l-a dat unei epistole a lui Ciprian, amintește despre activitatea nefastă a unei femei, care pe la anul 235 dîndu-se drept profetă, a îndrăznit „să simuleze sfîntirea pîinii printr-o invocare care nu-i de disprețuit”.³

Important este că această pseudo-profetă, prin simulare (simularet) îndeplinea întocmai ceea ce făcea și Biserica la săvîrșirea sfintei Euharistii. Ea simula sfîntirea pîinii printr-o invocare care nu era de disprețuit (invocatione non contemlibili), o invocare, deci, împotriva căreia nu se poate face nici o obiecțiune, fiind identică cu a Bisericii.⁴

Firmilian s-a ridicat împotriva *îndrăznelii* acestei femei și nu împotriva *felului* prefacerii prin epicleză. Rezultă din aceasta că epicleza, invocarea era în uz în biserica din Cezareia Capadochiei.

6. *ATANASIE CEL MARE* (373) spune în învățătura pe care o dă catehumenilor, următoarele: „Veți vedea pe leviți (pe diaconi) aducînd pîini și un pahar cu vin și punîndu-le pe masă. Atîta timp cît nu se fac *implorările și cererile*, pîinea și paharul sînt simple. Dar cînd sînt terminate *rugăciunile cele mari și minunate*, atunci se face pîinea trupul, iar paharul sîngele Domnului nostru Iisus Hristos”.⁵ Ce altceva pot să fie aceste cereri, rugăciuni și implorări decît epicleza euharistică, decît invocarea puterii Duhului Sfînt pentru prefacerea elementelor simple în trupul și sîngele Mîntuitorului?

¹ Migne, P. G. 11 col. 1565. Contra Celsum, lib. VIII.

² Migne, P. L. 4 col. 404. Epist. 64.

³ Vezi Dicționarul Teol. Cat. V col. 2553.

⁴ Migne, P. G. 3 col. 1163—1164—1165. Epistola Firmiliani episcopi Caesareae Cappadociae ad Cyprianum contra epistolam Stephani, X.

⁵ Migne, P. G. 26, col. 1325 și 86, col. 2401.

7. *PETRU* (380), urmașul lui Atanasie, vorbește clar despre „invocarea coborîrii Duhului Sfînt”. La fel vorbește Teofil (412), urmașul lui Petru, „despre sfințirea pîinii și a vinului prin invocarea și venirea Duhului Sfînt”.¹

La fel vorbesc despre epicleză, despre venirea Duhului Sfînt, despre prefacerea pîinii și a vinului prin puterea Sfîntului Duh, și Ciril al Alexandriei (444), Atanasie Sinaitul, etc.²

8. *VASILE CEL MARE* (379), urmașul lui Firmilian în scaunul episcopal din Cezareia, în lucrarea sa: Despre Duhul Sfînt, cap. 27 nu ne arată numai existența epiclezei, ci ne arată și rostul cuvintelor epiclezei, zicînd:

„Cuvintele epiclezei pentru prefacerea pîinii euharistice și a paharului binecuvîntării” (καὶ εὐλογῆσαι αὐτὰ καὶ ἀγιάσαι καὶ ἀναδελῆσαι τὸν μὲν ἄρτον).³ Deci, rostul acestor cuvinte este acela de a prefăce pîinea Euharistiei și paharul binecuvîntării:

Este interesant de observat *identitatea* dintre termenii din această lucrare și termenii epiclezei liturghiei Sfîntului Vasile. Se știe că epicleza liturghiei Sfîntului Vasile are următoarea formă:

„Pentru aceasta Stăpîne Preasfînte . . . , îndrăznind ne apropiem de sfîntul Tău jertfelnic și punînd înaintea cele ce închipuiesc sfîntul trup și sînge al Hristosului Tău, ne rugăm Ție și ne cucerim Sfînte al Sfînților, ca prin bunăvoința bună-tății Tale să vină Duhul Tău cel Preasfînt peste noi și peste darurile acestea ce sînt puse înaintea și să le binecuvînteze pe ele și să le sfințească și să le arate, adică pîinea aceasta (καὶ εὐλογῆσαι αὐτὰ καὶ ἀγιάσαι καὶ ἀναδελῆσαι τὸν μὲν ἄρτον) scump trupul Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, iar paharul acesta însuși scump sîngele Domnului Dumnezeuului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, carele s-a vărsat pentru viața lumii”.

Despre cuvintele Domnului: „Luați mîncăți . . .” și „Beți dintru acesta toți . . .” Sfîntul Vasile cel Mare spune că ele au rostul să ne aducă aminte de Domnul, care a murit și a înviat pentru noi și în felul acesta să ne învețe a păzi înaintea lui Dumnezeu și a lui Hristos porunca apostolului, de a nu mai trăi nouă înșine, ci Aceluia care a murit și a înviat pentru

¹ Migne P. L. 22 col. 801.

² A se vedea mai pe larg, Diac. Nicolae I. Popoviciu, op. cit. p. 107—110.

³ Migne P. G. 32 col. 188.

noi. Aceste cuvinte au numai un scop didactic. Despre o putere sfințitoare a lor nu zice Sfântul Vasile nici un cuvânt.¹

9. În rîndurile teologilor capadocieni trebuie să amintim și pe *Grigorie de Nisa* (394), fratele mai mic al lui Vasile cel Mare. El învață că sfințirea vinului și a pîinii se face prin binecuvîntarea Duhului Sfînt. Această binecuvîntare face din pîine simplă trupul lui Hristos, din untdelemn comun untdelemn sfințit, etc. Toate acestea fiind de puțin preț înainte de binecuvîntare, după *sfințirea cea prin Duhul Sfînt lucrează în mod deosebit fiecare*.² Prin aceste cuvinte, Grigorie de Nisa se referă direct la epicleză, la rugăciunea de invocare, prin care puterea Duhului Sfînt prefăce cinstitele daruri în trupul și singele Mîntuitorului.

10. Aici trebuie să amintim și pe *Grigorie de Nazianz* (390), care cere stăruitor lui Amfilohie ca să se roage și să mijlocească pentru el „*atunci cînd prin cuvînt* (adică prin rugăciune, prin epicleză) *cobori pe Cuvîntul*“.³ Prin cuvînt însemnează că prin rugăciune se prefăce pîinea în trup și vinul în sînge și în felul acesta Cuvîntul se coboară în altar.

11. **CIRIL AL IERUSALIMULUI** (386) este teologul care arată clar și precis existența rugăciunii de invocare în timpul său. În a cincea catiheză mistică, în care dă un comentariu al liturghiei Sfîntului Iacob, după ce vorbește de imnul serafic: „Sfînt, Sfînt, Sfînt“ etc., Ciril spune: „După ce ne-am sfințit prin aceste imne duhovnicești, *rugăm pe iubitorul de oameni Dumnezeu să trimită pe Sfîntul Duh peste cele puse înainte, pentru ca să facă pîinea trupul lui Hristos iar vinul singele lui Hristos. Căci ceea ce atinge Sfîntul Duh aceea este întru toate sfințit și prefăcut*“.⁴

Peste cuvintele: „*Luați mîncăți...*“ și „*Beți dintru acesta toți...*“ trece acest părinte bisericesc — ca și alții de altfel — ca peste ceva neînsemnat și nici nu le amintește. Lucru esențial este prefacerea, care se operează numai prin atingerea Sfîntului Duh.

12. **AMBROZIE**, episcopul *Mediolanului* (397), vorbește atît de rugăciunea specială, cît și de venirea Duhului Sfînt pentru prefacerea cinstitelor daruri.

¹ Migne, P. G. 31 col. 1436—1437. Homilia de Spiritu Sancto.

² Migne, P. G. 46 col. 581.

³ Migne, P. G. 37 col. 280—281. Epist. 171.

⁴ Migne, P. G. 33 col. 1113 și 1116. Cat. 23.

În scrierea sa: „De fide“ spune: „Ori de câte ori primim tainele cele prefăcute — *prin misterul rugăciunii sfinte* — în carne și în sînge, moartea Domnului vestim”,¹ iar în lucrarea sa: „De Spiritu Sancto”, în care arată divinitatea lui Iisus Hristos, zice: „Deci cum nu are Duhul Sfînt toate cîte sînt ale lui Dumnezeu, El, Cel care este numit de către preoți împreună cu Tatăl și cu Fiul la botez și este invocat peste Sfintele daruri”?²

13. *IOAN GURĂ DE AUR* (407) vorbește foarte plastic, precis și clar despre lucrarea sfîntitoare a Duhului Sfînt în prefăcerea cinstitelor daruri. El spune hotărît că pîinea comună devine pîine cerească prin *venirea Duhului Sfînt*³ și că fără puterea și harul acestui Duh *nicicînd* nu s-ar prefăce pîinea și vinul în trupul și sîngele Mîntuitorului.⁴

În scrierea sa: „Despre preoție”, preamărind puterea și frumusețea cu care Dumnezeu a împodobit pe preoți, spune: Această putere deosebită se vădește mai ales în clipa cînd chiamă (καλῇ) pe Duhul Sfînt și îndeplinește (ἐπιτελῇ) jertfa cea de tot înfricoșată și cînd mereu se atinge de Stăpînul nostru comun.

„Voiești să vezi sublimitatea preoției și dintr-o altă minune? Inchipuie-ți pe Ilie înaintea ochilor și popor nesfîrșit stînd împrejur și jertfa așezată pe pietre și toți ceilalți fiind în liniște și mare tăcere, singur profetul rugîndu-se. Apoi fiacַra aruncată subit din ceruri peste jertfă. Treci de acolo la cele ce se fac acum și nu vei vedea numai lucruri minunate, ci acelea care depășesc toată mirarea. Căci preotul stă coborînd nu foc, ci pe Duhul Sfînt și face rugăciune lungă nu pentru ca o flacără trimisă de sus să mistuie darurile, ci pentru ca harul căzînd peste jertfă, prin aceea să aprindă sufletele tuturor și să le arate mai strălucit decît argintul curățit prin foc”.⁵

Este cît se poate de clar că Ioan Gură de Aur vorbește în aceste locuri despre epicleză și despre efectele ei, care depășesc cu mult efectele rugăciunii lui Ilie.

Intr-o omilie de a sa, vorbește în felul următor; „Ce faci, o! omule? Cînd preotul stă înaintea mesei întinzîndu-și mîinile

¹ Migne, P. L. 65. col. 188 cap. 10.

² Migne, P. L. 16 col. 837. Lib. III cap. 16

³ Migne, P. G. 59 col. 253. Comentariu la cap. VI din Ev. lui Ioan. Hom. 45—46.

⁴ Migne, P. G. 50 col. 432.

⁵ Migne, P. G. 48 col. 681. Despre preoție, cartea VI.

la cer chemînd pe Duhul cel Sfînt, ca să vină și să *atingă* darurile, atunci este liniște, mare tăcere. Cînd Duhul dă harul, cînd se coboară, cînd atinge darurile, cînd vezi oaia junghiată și gata, atunci mai provoci sgîmot, tulburare, ceartă și supărare"?¹

Prin cuvintele acestea, Ioan Gură de Aur vizează limpede momentul cel mai solemn, cel mai sfînt din întreaga Liturghie, adică momentul prefacerii. Acest moment este identic cu invocarea Duhului Sfînt, cu epicleza. Prin urmare, în opera Sfîntului Ioan Gură de Aur se arată clar existența rugăciunii de invocare, adică epicleza, în urma căreia se coboară Duhul cel Sfînt care cu puterea Sa sfințește, prefăce cinstitele daruri.

14. *ISIDOR DE SEVILLA* (635), marele teolog al Hispaniei, ocupîndu-se în chip special de Liturghie în lucrarea sa: „*De ecclesiasticis officiis*”, lib. I, cap. 15, spune: „Rugăciunile liturgice sînt în număr de șapte. În rugăciunea a șasea se face *îndeplinirea tainei, ca jertfă* care se oferă lui Dumnezeu, *sfințită prin Duhul Sfînt* să fie făcută trupul și singele lui Hristos”.²

Am spicuit intenționat din lucrările Sfîntilor Părinți care au locuit în continente deosebite, care au aparținut la școli teologice deosebite, care au vorbit limbi diferite pentru a ne convinge că întreagă Biserica creștină a avut veacuri de-a rîndul aceeași credință și aceeași învățătură referitoare la momentul și la modul prefacerii cinstitelor daruri în trupul și singele Mintuitorului Iisus Hristos. Nici unul din acești Sfînți Părinți și nici alții din care n-am mai putut să cităm aici nu vorbesc nimic și nu atribuie cuvintelor: „*Luați mîncăți...*” și „*Beți dintru acesta toți...*” nici o însemnătate și nici un rol operativ. Toți mărturisesc aceeași părere că prefacerea cinstitelor daruri are loc în urma rugăciunii liturghisitorului, prin care se cere intervenția Duhului Sfînt.

C. Textele Sfintelor Liturghii.

Fîind vorba de stabilirea modului și de precizarea momentului prefacerii cinstitelor daruri, socotim că este necesar, este chiar indispensabil să cercetăm și textele vechi ale diferitelor liturghii, spre a vedea ce ne spun ele în această privință.

După cum se știe, textele liturgice existente pot fi împărțite în trei grupuri mari, după cele trei continente în care au luat ființă și s-au dezvoltat aceste texte și anume:

¹ *Migne*, P. G. 49 col 397—398, Hom. de coemeterio et de cruce.

² *Migne*, P. L. 83 col. 753, De eccl. officiis, lib. I. cap. 15.

Textele africane, sau mai bine zis textele liturgice din Alexandria. Între acestea se numără rugăciunea euharistică a lui Serapion, fragmentul de la Der-Balyzeh, liturghia sfântului Marcu, toate liturghiile coptice și etiopiene.

Textele din Asia, sau mai bine zis textele liturgice din Ierusalim și Antiohia. Între acestea se numără toate liturghiile scrise în limbile greacă, siriană și armeană.

Textele din apusul Europei, în special liturghiile: romană, galicană, mozarabă și milaneză, redactate toate în latinește.

Vom începe cu cercetarea celor mai vechi texte liturgice și anume cu cele descoperite în Africa.

1. Liturghiile din Africa

a) *Rugăciunea euharistică a lui Serapion*

Serapion a fost episcop în Thmuis, oraș lângă Alexandria. El a trăit în veacul al IV-lea și a fost unul dintre cei mai buni prieteni ai lui Atanasie cel Mare.

Cel mai vechi text al unei liturghii creștine — text păstrat aproape în întregime — este cuprins într-un euhologiu descoperit și publicat pentru prima dată la anul 1894 de către învățatul rus A. Dimitrijevskij.¹

Din cercetările făcute asupra acestei liturghii reiese că Serapion nu este autorul ei. El numai a prelucrat, a întregit rugăciuni mai vechi, a dat forma ultimă, adică a redactat această liturghie. Textele acestei liturghii datează din veacul III, după unii chiar din veacul al II-lea.²

În această veche liturghie există și încă redată pe larg și foarte clar, rugăciunea epiclezei. Reproducem din această frumoasă rugăciune numai ceea ce este mai esențial și mai concludent pentru problema care ne interesează aici.

După ce în cadrul acestei rugăciuni este preamărită puterea, înțelepciunea și bunătatea Tatălui, după ce sînt laudate patimile și moartea Mîntuitorului, după ce se arată rostul și scopul aducerii cinstitelor daruri de pîine și vin, rugăciunea continuă:

„Dumnezeule al adevărului, să vină Cuvîntul Tău cel Sfînt peste pîinea aceasta, pentru ca să se facă pîinea trupul Cuvîntului.”

¹ Textul acestei liturghii a fost publicat pentru a doua oară de către Georg Wobbermin după un manuscris grecesc din veacul XI, aflător în biblioteca Lavrei din Atoș, sub titlul: *Altchrisiliche Stücke aus der Kirche Aegyptens nebst einem dogmalischen Brief des Bischofs Serapion von Thmuis*. Leipzig 1898.

² P. Drews, *Über Wobbermins „Altchrisiliche liturgische Stücke aus der Kirche Aegyptens“* in *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, Gotha, 1900, p. 327.

tului și peste paharul acesta, pentru ca să se facă paharul sînge al adevărului“.

Rugăciunea epiclezei continuă, arătînd binefacerile acestei prefaceri pentru tămăduirea și sfințirea celor ce vor gusta din ele.¹

b) *Fragmentul de la Der-Balyzeh*

În anul 1907, Flinders Petrie a găsit în Egiptul de sus, la Assiut, trei foi de papirus, conținînd textul unei liturghii în partea ei principală. Aceste foi se găsesc astăzi în biblioteca bodleiană din Oxford. Descifrarea lor a făcut-o W. E. Crum, care a plasat vechimea manuscrisului în veacul al VII—VIII-lea. Prima publicare a acestor texte a făcut-o P. de Puniel.²

Este foarte regretabil că unele părți ale papirusului sînt deteriorate de vreme și din această cauză epicleza n-a putut fi descifrată în întregime. Important este însă faptul că rugăciunea epiclezei există în acest fragment și ea are o foarte mare asemănare sau chiar identitate cu rugăciunea epiclezei din Liturghia Sfîntului Marcu. Făcîndu-se studii comparative între fragmentul de la Der-Balyzeh și Liturghia Sfîntului Marcu și punîndu-se textele pe două coloane, s-a constatat această mare asemănare sau chiar identitate între ele.³

c) *Liturghia Sfîntului Marcu*

Sfîntul Marcu a fost — după tradiție — întemeietorul și primul episcop al bisericii din Alexandria.

În bisericile din Alexandria și din întreg Egiptul s-a întrebuintat pînă în veacul al XII-lea liturghia atribuită Sfîntului Marcu.

În această liturghie găsim, după cuvintele de comemorare a cinei de taină: „Luați mîncăți...” și „Beți dintru acesta toți...”, o frumoasă rugăciune de invocare a Duhului Sfînt, pentru prefacerea cinstitelor daruri. Din această rugăciune reproducem aici numai cuvintele care se referă direct la invocarea Duhului Sfînt și la prefacerea cinstitelor daruri și anume:

„Caută spre noi și trimite peste pîinile acestea și peste paharele acestea Duhul Tău cel Sfînt, pentru ca să le sfințească

¹ Vezi mai pe larg N. Popoviciu, op. cit. p. 178—181.

² „Fragments inédits d'une liturgie égyptienne écrits sur papyrus”, în The Eucharistic Congress. London, 1909, p. 367—401.

³ Vezi mai pe larg N. Popoviciu, op. cit. p. 181—182.

și plinească ca Dumnezeu atotputernic. Și să facă piinea trup, iar paharul sînge al Testamentului Nou al Domnului și Dumnezeului și Mintuitorului și împăratului nostru a toate, al lui Iisus Hristos".¹

Rugăciunea aceasta, sau epicleza, continuă arătînd binefacerile care rezultă din împărtășirea credincioșilor cu trupul și sîngele Mintuitorului.

d) *Liturghiile monofiziților din Africa*

Rugăciunea invocării, sau epicleza, se găsește astăzi într-o formă clară și extinsă în toate liturghiile coptice și etiopiene. Aceasta este o dovadă sigură că rugăciunea prefacerii cinstitelor daruri în trupul și sîngele Mintuitorului era în uz în cadrul Sfintei Liturghii în momentul cînd coptii și etiopienii s-au despărțit de Biserica ortodoxă, — după sinodul al IV-lea ecumenic, ținut la Halcedon, la anul 451 — aderînd ei la monofizitism.

Este de altfel lucru știut și mai presus de orice îndoială că aceste biserici din Africa n-au mai primit de la Biserica ortodoxă, după despărțire, nici un fel de influență, nici un element nou.

Coptii, urmașii vechilor locuitori ai Egiptului, etiopienii sau abisinienii și nubienii, adoptînd în jumătatea a doua a veacului al V-lea și prima jumătate a veacului al VI-lea monofizitismul, s-au ferit de influențele Bisericii ortodoxe ca de cel mai mare rău din lume. Acești monofiziți din Africa au păstrat tezaurul credinței și cultului avut în clipa despărțirii lor de Biserica ortodoxă. În cadrul acestui tezaur, epicleza euharistică ocupă un loc de frunte și o mărturie prețioasă a ecumenicității acestei rugăciuni.

2. Liturghiile din Asia

a) *Liturghia Sfintului Iacob fratele Domnului*

Se știe că Iacob, fratele Domnului, a fost cel dintîi episcop în Ierusalim. Deci liturghia care-i poartă numele este foarte veche și ea a alcătuit baza și izvorul liturghiilor păstrate în limba siriană și greacă. Ea este și izvorul liturghiilor bizantine, aflate în uz astăzi în Biserica ortodoxă.

¹ F. E. Brightmann, *Liturgies eastern and western*, Vol. I. Oxford, 1896, pp. 132—134.

După cuvintele de comemorare, de aducere aminte a Cinei din joia cea mare, când s-a făcut instituirea acestei taine, adică după cuvintele: Luați mincați... și Beți dintru acesta toți, și în Liturghia Sfintului Iacob urmează o frumoasă și amplă rugăciune de invocare a Duhului Sfânt, rugăciune din care reproducem următoarele; „...pe cel ce s-a coborât în chip de porumb peste Domnul nostru Iisus Hristos în riul Iordan și a rămas peste El, pe cel ce s-a coborât peste sfinții Tăi Apostoli în chip de limbi de foc în foișorul Sionului sfânt și mărit în ziua sfintei cincizecimi, pe acest Duh Preasfânt al Tău trimite-l jos, Stăpîne, peste noi și peste aceste sfinte daruri ce sînt puse înainte...”

Preotul, cu voce tare:

„Pentru ca venind prin sfinta, buna și mărita Lui ființă de față să sfințească și să facă pîinea aceasta trupul sfînt al lui Hristos”.

Poporul: Amin

Preotul zice tare:

„Și paharul acesta sîngele scump al lui Hristos”.¹

Poporul: Amin

„Pentru că să fie tuturor celor ce se vor împărtăși din ele, spre iertarea păcatelor și spre viața de veci, spre sfințirea sufletelor și a trupurilor, spre rodirea de fapte bune, spre întărirea sfintei, celei de a toată lumea și apostolice Biserici...” etc.

b) *Liturghia constituțiilor apostolești sau Liturghia clementină*

Această liturghie datează, în forma în care este ea astăzi, din veacul al IV-lea. În simburele ei ea poate fi opera lui Clement Romanul, al treilea episcop al Romei, păstorind între anii 92—101.

În această liturghie avem o rugăciune foarte lungă de laudă și de mulțumire pentru opera creațiunii și a răscumpărării.

Urmează apoi cuvintele instituirii Sfintei Euharistii de la Cina cea de Taină, din care nu lipsesc, de sigur: „Luați mincați...” și „Beți din el toți...”, după care urmează invocarea propriu zisă, cuprinsă în următoarele:

„...să binevoiești... să trimiți pe Duhul Tău cel Sfînt peste jertfa aceasta — pe martorul patimilor Domnului — ca să arate (să facă) pîinea aceasta trupul Hristosului Tău și paharul acesta sîngele Hristosului Tău...”

¹ Brightmann, o. c. pp. 51—54.

Se continuă apoi această rugăciune cu arătarea binefacerilor rezultate din Sfînta Impărtășire.

c) *Liturghia Sfîntului Vasile cel Mare*

Se știe că aceasta a fost liturghia bisericii din Capadochia. În forma în care o avem astăzi, ea datează din veacul al V-lea.

Rugăciunea destinată prefacerii cinstitelor daruri amintește despre cele petrecute la Cina cea de Taină, despre cuvintele rostite de Mîntuitorul cu acest prilej, despre îndatoririle noastre de a ne aduce aminte de tot ceea ce a făcut Dumnezeu pentru mîntuirea noastră, și continuă:

„De la Tine cerem și pe Tine te rugăm sfînte al sfîntilor, ca prin bunăvoința bunătății Tale să vină Duhul Tău cel Sfînt peste noi și peste darurile acestea puse înainte și să le binecuvinteze pe ele și să le sfințească și să arate adică pîinea aceasta însuși scump trupul Domnului și Dumnezeului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Iar paharul acesta însuși scump sîngele Domnului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos, cel vărsat pentru viața lumii.

Iar pe noi pe toți...” și continuă mai departe această rugăciune.

d) *Liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur*

Din această liturghie atît de cunoscută, ne limităm să reproducem numai următoarele:

„Încă aducem Ție această slujbă cuvîntătoare și fără de sînge și cerem și ne rugăm și ne cucerim: Trimite Duhul Tău cel Sfînt peste noi și peste aceste daruri ce sînt puse înainte.

Și fă adică pîinea aceasta cîstit trupul Hristosului Tău...

Iar ce este în potirul acesta cîstit sîngele Hristosului Tău...

Prefăcîndu-le cu Duhul Tău cel Sfînt — Amin, amin, amin”.

e) *Liturghia armeană*

Biserica armeană s-a despărțit de Biserica ortodoxă după sinodul al IV-lea ecumenic, ținut la Halcedon în anul 451. Armenii n-au putut să participe la acest sinod, fiind în acel timp în lupte grele cu perșii. Ei n-au recunoscut acest sinod și au căzut în monofizitism.

În ceea ce privește cultul, ei au păstrat în cea mai mare parte formele și rugăciunile avute în momentul cînd s-au despărțit de Biserica ortodoxă.

Liturghia armeană, întocmai ca toate liturghiile arătate pînă acum, are cuvintele de comemorare: „*Luați mîncăți...*” și „*Beți dintru acesta toți...*” și apoi rugăciunea invocării Duhului Sfînt. Redăm din această rugăciune ceea ce este mai esențial:

„*Pe Tine Te rugăm, Dumnezeu milostive, Te implorăm și cerem ca să trimiți Duhul Tău cel sfînt și de o ființă peste noi și peste aceste daruri*”.

După ce liturghisitorul face de trei ori semnul crucii peste pîine, zice de trei ori:

„*Binecuvîntează pîinea și o fă pe ea trupul Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos*”.

Făcînd semnul crucii de trei ori peste vin, zice iarăși de trei ori:

„*Binecuvîntează ce este în acest pahar și-l fă sîngele adevărat al Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos*”.

Binecuvîntînd apoi de trei ori pîinea și vinul, zice de trei ori:

„*Prefă această pîine și acest vin în adevăratul trup și în adevăratul sînge al Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, prefăcîndu-le cu Duhul Tău cel Sfînt*”.

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

f) Liturghiile siriene

Sfînțirea darurilor se face în liturghiile siriene în mod exclusiv prin invocarea Duhului Sfînt. Momentul acestei prefaceri este acela al rostirii epiclezei, care se face totdeauna după cuvintele: „*Luați și mîncăți*” și „*Beți dintru acesta toți*”...

În epicleza acestor liturghii se vorbește foarte explicit despre pîinea simplă și vinul simplu, care să fie făcute în trupul real și în sîngele care s-a vărsat pe Golgota. Iată cuvinte din această epicleză:

„*...cer ca să trimiți pe Duhul Tău cel Sfînt peste mine și peste aceste daruri puse înainte și peste poporul Tău cel credincios*”.

Ca prin revărsarea și adumbrirea Sa să facă adică pîinea aceasta trupul viu și dătător de viață sufletelor noastre, trupul mîntuitor, trupul ceresc, trupul care mîntuie sufletele și trupurile noastre, trupul Domnului Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos — spre iertarea păcatelor și viață veșnică celor ce se împărtășesc.

Iar vinul care este în pahar să-l facă sîngele viu și dătător de viață sufletelor noastre ale tuturor, sîngele mîntuitor, sîngele

ceresc, singele care mîntuie sufletele și trupurile noastre, singele Domnului și Dumnezeuului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos — spre iertarea păcatelor și viață veșnică celor ce-l primesc".¹

O notă caracteristică și dominantă în toate liturghiile care au luat ființă și s-au dezvoltat în Asia, este aceea că nu lipsește din nici una rugăciunea epiclezei euharistice, așa cum nu lipsește la nici una din liturghiile bisericilor din Africa.

În toate aceste liturghii epicleza euharistică este situată după cuvintele: „Luați mîncăți” și „Beți dintru acesta toți”, ceea ce este o dovadă hotărîtoare că nici o biserică și nici odată nu s-a atribuit acestor cuvinte rol operativ în prefacerea cinstitelor daruri.

3. Liturghiile din apusul Europei

a) *Liturghia romană*

Liturghia veche romană a avut și ea rugăciunea invocării Duhului Sfînt pentru prefacerea cinstitelor daruri, întocmai ca și liturghiile din Africa și Asia. Aceasta o confirmă următoarele texte:

Gelasie I, patriarhul Romei (492—496), vorbind de sfințenia necesară preotului în timpul liturghisirii, spune: „...Cum să vină jos la sfințirea tainei dumnezeiești Duhul ceresc cel invocat, dacă preotul care se roagă, ca El să fie de față, este osîndit ca plin de fapte criminale”?²

Este important faptul că acest Gelasie, vorbind de liturghie, vorbește despre *Duh ceresc, invocat de către preot pentru a sfinți darurile*. În aceste cuvinte se cuprind toate elementele esențiale ale epiclezei.

Tot de la acest Gelasie mai avem o afirmație prețioasă și anume: „*Duhul Sfînt este acela care face ca pîinea și vinul să treacă în substanța divină*”.³

Paul Warnefried, zis și Paul Diaconul, biograful lui Grigorie cel Mare, patriarhul Romei († 604), îl lasă pe acesta să rostească următoarele despre liturghie:

„...Știînd Ziditorul slăbiciunea noastră... cu aceeași putere cu care a făcut toate din nimic și și-a format sieși prin lucrarea

¹ N. I. Popoviciu, op. cit. pp. 212—213.

² Migne, P. L. 59 col. 143 și mai ales A. Thiel, *Epistolae Romanorum pontificum genuinae*. Bamberg, 1868, vol. I, p. 486. Fragm. 7. Cit. după N. I. Popoviciu, op. cit. p. 216.

³ Tractatus III. De duabus naturis in Christo adversus Eutychem et Nestorium, 4—14, Thiel, o. c. pp. 541—542.

Duhului Sfânt trup din carnea Pururea Fecioarei — *preface la rugăciunea obștească*, pentru a noastră mîntuire, *pîinea și vinul* amestecat cu apă în trupul și sîngele Său, rămînînd sub specie proprie, *prin sfințirea Duhului Său*".¹

Aceste afirmații despre liturghia romană, textul vechi al acestei liturghii și numărul mare al teologilor apuseni care admit epicleza în liturghia romană, alcătuiesc o dovadă peste care nici chiar Biserica romano-catolică nu poate trece.²

b) *Liturghia galicană*

Sub această numire înțelegem liturghia care a stăpînit în Franța pînă în vremea lui Carol cel Mare († 814). La anul 1850 Fr. I. Mohne a descoperit și a publicat un liturghier sub titlul: „Lateinische und griechische Messen aus dem zweiten bis sechsten Jahrhundert“, la Frankfurt a. M. Acest liturghier cuprinde șase liturghii duminicale și una pentru ziua sîntului Gherman, provenind din veacul al II-lea pînă în al VI-lea.

Foarte important este faptul că fiecare din aceste liturghii își are epicleza ei proprie, dar nici una nu este fără epicleză. Reproducem aici, din epicleza unei liturghii, următoarele:

„...ne rugăm, Părinte atotputernice, ca să *reveri peste aceste fapte puse pe altarul Tău Duhul sfințirii*, ca prin a tainei celei cerești și nevăzute prefacere, *această pîine să fie schimbată în carne, iar paharul trecut în sînge*".³

Foarte important pentru Galia a fost și liturghierul numit *Missate Gothicum*, scris înainte de anul 700. Toate liturghiile din acest liturghier au epicleza euharistică foarte pe larg.⁴

c) *Liturghia mozarabă*

Prin această numire se înțelege liturghia veche din Hispania. Numirea de „mozarabă" vine de la cuvintele must'arab= amestecat cu arabi, deși ea n-are nimic cu arabii veniți în Hispania.

Ea este o liturghie veche, de prin secolul al V-lea sau al VI-lea și a fost în uz pînă în vremea lui Grigorie al VII-lea.

¹ Migne, P. L. 75 col. 53. Sancti Gregorii Magni vita, cap. 23.

² Vezi mai pe larg N. I. Popoviciu, op. cit. pp. 216—230.

³ Migne, P. L. 138 col. 869 și Mohne, op. cit. p. 21. A se vedea altele la pp. 24—26—27 și Migne, P. L. 138 col. 871 și 873.

⁴ Migne, P. L. 72 col. 237, col. 246, col. 257, col. 304.

Din această liturghie s-au păstrat nenumărate epicleze euharistice, din care reproducem aici numai câteva cuvinte, spre a servi ca dovezi a ceea ce susține Biserica ortodoxă:

„...rugăm maiestatea Ta, Doamne, să se ridice rugăciunile umilinței noastre înaintea feții bunăvoinței Tale și să se coboare asupra pîinii acesteia și asupra paharului acestuia plenitudinea dumnezeirii Tale, să se coboare deci, Doamne, maiestatea aceea necuprinzibilă a Duhului Tău celui Sfînt...”¹

Sau: „Să se coboare pe acest altar Duhul Sfînt, care să sfințească și darurile poporului Tău”.²

Alta: „Pentru aceasta cu umilință te rugăm pe Tine Domnul, Stăpînul tuturor, ca să binevoiești a trimite cu mare grăbire — de pe scaunul maiestății Tale — puterea Duhului Sfînt, peste acest altar pregătît Ție și binecuvîntînd să binecuvîntezi și sfințind să sfințești această pîine și acest pahar...”³

d) Liturghia milaneză

Orașul Milano, mare centru creștin, a avut liturghia lui proprie. În această liturghie a existat, pînă în secolul al VIII-lea, epicleza euharistică. Reproducem din această epicleză cuvinte ca acestea:

„Părinte atotputernice, al Tău este cu adevărat, ca să ne trimiți nouă acum pe Fiul Tău cel unul născut, pe care l-ai trimis odinioară de bunăvoie celor ce nu l-au căutat. Tu, cel ce însuși ești necuprins și nemărginit și ai născut din Tine pe Dumnezeu cel necuprins și nemărginit, ca să ne dăruiești acum trupul aceluia spre mîntuire, prin a cărui patimă ai dăruit neamului omenesc răscumpărarea”.⁴

Existența epiclezei în toate textele liturghiilor vechi, situată după cuvintele: „*Luafți mîncăți*” și „*Beți dintru acesta toți...*” este o dovadă categorică și definitivă că Biserica n-a conceput și n-a admis niciodată că cinstitele daruri s-au prefăcut în trupul și sîngele Domnului la rostirea cuvintelor de mai sus. Dacă prefacerea cînstitelor daruri ar fi avut loc la rostirea

¹ M. Férolin, De Liber Ordinum, Paris, 1904, p. 265.

² M. Férolin, o. c. p. 269.

³ M. Férolin, o. c. p. 430.

⁴ L. A. Muratori, Liturgia romana vetus. Venetiis 1748, vol. I, col. 133—134, cit. din N. I. Popoviciu, o. c. p. 238—239.

acestor cuvinte, atunci existența epiclezei după rostirea lor n-ar mai avea nici un rost și nici o justificare. În acest caz epicleza ar fi ceva irațional, ceva de-a dreptul paradoxal.

Prin urmare, atît după învățătura Sfintei Scripturi, cît și după învățătura Sfinților Părinți și după toate textele vechi liturgice, prefacerea cînstitelor daruri în trupul și sîngele Mîntuitorului s-a făcut totdeauna prin rugăciunea invocării Duhului Sfînt, prin așa numita epicleză, însoțită de binecuvîntările liturghisitorului.

Învățătura și practica romano-catolică este o abatere însemnată de la principiile și practica Bisericii ecumenice, este o inovație lipsită de orice temei, este o greșeală dureroasă, așa cum sînt toate inovațiile, toate abaterile catolicismului de la învățătura genuină dată de Mîntuitorul Iisus Hristos, de Sfinții Apostoli și de Sfinții Părinți ai întregii Biserici creștine din lume.

Prot. Dr. SPIRIDON CÂNDEA

Profesor la Institutul Teologic
Universitar, Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

PENTRU O PROPOVEDANIE MAI RODNICĂ

Cu ani în urmă, unul dintre bărbații binecunoscuți în cercurile credincioșilor noștri mai răsăriși, nemulțumit probabil de cele constatate în legătură cu propovedania la noi, s-a rostit așa despre aceasta: „Amvoanele noastre sînt mute, iar cînd nu sînt mute bat cîmpii“.

Cuvintele sînt aspre. Neobișnuit de aspre. Ar fi fost de așteptat, de aceea, ca ele să producă oarecare fierbere și frămînt în rîndurile slujitorilor amvonului. Nu s-a întîmplat însă nimic. Șfichiuitoarele cuvinte abia de-au fost înregistrate, în treacăt, ici colo, în cîte-o foaie bisericească, ecoul lor stingîndu-se repede în freamătul vieții ce-și săvîrșea curgerea ei obișnuită.

Lipsa de răsunset a invectivei nu trebuie pusă atît pe seama insensibilității celor vizați, cît, mai degrabă, pe seama faptului că ea lovea aproape în gol.

În adevăr, o cercetare nepărtinitoare a situației propovedaniei în Biserica noastră ne duce la constatarea că de mult nu se mai poate vorbi la noi de o mufenie a amvoanelor. Lăsînd la o parte cazurile rarissime ale unor frați parohi care, cedînd prea ușor unei inexplicabile porniri spre negrijă față de obligația elementară de a împărtăși păstoriiților solia Evangheliei, preoșimea noastră și-a împlinit și-și împlinește misiunea ce și-a asumat de a fi propoveduitoare a Cuvîntului. Dovadă, între altele, mulțimea volumelor întocmite din cuvîntări bisericești rostite de preoți citadini sau rurali. În Biserica Ardealului și Banatului de pildă — ca să ne limităm numai la aceasta — cărțile de predici sînt nelipsite de pe masa de lucru a preoților. Mai ales cărțile de cuvîntări publicate de I. P. S. S. Vasile Lăzărescu, mitropolitul Banatului; de Sp. Cîndea — Z. Oancea, A. Buzdug, V. Coman, Il. V. Felea, P. Bogdan, St. Cioroianu, T. Demian, au o largă circulație și sînt în mod obișnuit folosite de către parohi în propovedania lor.

Circulația și utilizarea unor asemenea lucrări pe de o parte, pe de alta, conținutul lor, în general bogat și variat, dovedesc că amvoanele nu sînt nici mute și nici nu bat cîmpii, ci dimpotrivă, ele desfășoară o remarcabilă activitate, cu o vizibilă tendință de a obține cît mai bune rezultate. Iar cel ce, pentru a-și face o idee asupra propovedaniei la noi, n-ar voi să plece de la predicile tipărite, ci de la cunoașterea directă, pe teren, a unei asemenea activități, acela n-are decît să-și incingă mijlocul, să-și ia toiagul și să pornească la drum. Sîntem încredințați că impresia de ansamblu cu care va rămîne, va fi puternică și reconfortantă. Contactul direct cu munca de propovedanie a preoților noștri poate lăsa oricui convingerea că, în general, ei își fac conștiincios datoria.

Dar dacă dinspre partea frecvenței și regularității nu se poate ridica vreo obiecție mai serioasă împotriva propovedaniei, nu același lucru se poate spune cu privire la eficiența, la forța ei de pătrundere și transformare a credincioșilor. De predicat se predică, în general, regulat, și nu arareori cu însuflețire. Cu toate acestea roadele nu par a fi cele așteptate.

Se predică despre legea dragostei, dar atâtea abateri, adeseori destul de grave, ale credincioșilor, de la legea aceasta, se pot constata, încît rămii uimit de ce se ascunde în sufletul multora dintre păstoriții practicanți ai celor religioase. Se propoveduiește dreptatea, dar nu pușini dintre păstoriți săvîrșesc nedreptăți strigătoare la cer. Se predică despre smerenie, blîndețe, curăția inimii, milostenie, și totuși, mai la tot pasul dai de credincioși în-gîmfași, duri, pătași, egoiști. Cu un cuvînt, se ridică în slavă frumusețea și valoarea virtuții creștine, dar în viața multora dintre credincioși păcatul continuă să se simtă la largul lui.

Cum se explică situația aceasta? Care sînt obstacolele ce slau în calea promovării credincioșilor spre o viețuire creștinească mai plină, mai corespunzătoare posibilităților lor și idealului creștin?

Piedecile sînt multe. Unele de ordin psihologic, altele de ordin extern. Unele sînt în firea și viața credincioșilor, altele în viața propoveduitorilor înșiși. Una dintre cele care-i privește pe propoveduitori e, de exemplu, dezacordul existent între cuvîntul rostit de ei din amvon și între viața lor de toate zilele.

Dacă despre felul cum conducătorii duhovnicești ai parohiilor își împlinesc obligația de a propovedui cuvîntul se pot spune lucruri bune, e greu să nu faci unele rezerve cînd e să spui ceva despre felul cum ei se nevoiesc ca predica vorbei s-o pună de acord cu predica faptei. Dacă predica prin viu grai e, în general, de un nivel corespunzător, apoi predica prin viața de fiecare zi a atîtora dintre noi lasă mult, foarte mult de dorit. Propoveduim prin cuvînt, de obicei cu tragere de inimă, cu pricepere și destul de regulat, dar cînd e ca noi înșine să ne ridicăm practic la nivelul învățăturilor împărtășite altora, ezitam, oscilăm, amînam, ne lăsăm greu, căutăm pretexte sau facem lucru pe jumătate, înclinînd mai mult spre modul de viață existent printre parohienii noștri, decît spre idealul pe care-l propoveduim. Ne încălzim de frumusețile vieții creștine cît timp sîntem în amvon pentru ca, odată coboriți de acolo, însuflețirea să ni se stingă, entuziasmul să se răcească, zelul să reîntre în virtualitatea lui, pînă ce o nouă urcare în amvon, le va trezi și le va pune din nou în acțiune. Admirăm sentimental și verbal marea învățăturilor creștine, dar facem atît de pușin pentru a ni le integra și asimila ca pe o putere călăuzitoare, în dinamica vieții noastre de toată ziua. Cu adevărat, nepotrivirea dintre viața noastră de Duminică și cea din restul zilelor, ia la unii dintre noi forme dezolante și dureroase.

Și cum este viața preotului așa e, de regulă, și aceea a păstoriților. Ochii acestora sînt așintii în permanență asupra parohului. Ei îi ascultă cuvîntul și-și pleacă urechea la învăătura și sfatul lui, dar viața nu și-o potrivesc după acestea, ci după faptele și purtarea lui obișnuită. Cuvintele: „Să nu faci ce face, ci ce zice popa” exprimă mai mult o dorință, fiindcă în realitate păstoriții fac nu ce zice, ci ce face preotul. Raționamentul lor

e simplu: Dacă preotul însuși nu ascultă de cele ce propoveduiește, de ce ar asculta oare ei, credincioșii cei simpli? Nu e tocmai ușor să te călăuzești în viață după învățăturile creștine. Aceasta cere încordare susținută, putere de rezistență, suferințe, jertfe ades foarte grele. Dacă preotul nu se arată dispus a merge pe calea aceasta îngustă a jertfei, de ce s-ar nevoi să meargă ei, păstorii de grămadă?

Nepotrivirea dintre credința și viața de toate zilele la unii credincioși este una din urmările dureroase ale dezacordului existent mai întâi în viața preotului: între propovedania din amvon și faptele lui obișnuite.

Nu generalizăm. Sînt printre preoții noștri mulți din cei care s-au nevoit și se nevoiesc, cu mucenicească perseverență, întru purlarea „războiului nevăzut“, pentru ca, îmbunătățindu-se pe ei, să și poată îmbunătăți păstorii. Nu puțini sînt preoții care, dîndu-și seama că viața creștină nu ia ființă atît din învățăturile abstracte ale catehismului, cît mai ales din contactul direct și durabil cu bărbați care duc ei înșiși, din convingere adîncă, viața creștină, s-au nevoit și se nevoiesc din greu pentru a oferi în persoana lor, credincioșilor, priveliștea unei vieți înduhovnicite, spre a le sluji drept pildă vrednică de urmat. Dar n-are nici un înțeles să trecem cu vederea pe ceilalți frați, care nesilindu-se sau neizbutind a se identifica cu misiunea ce și-au asumat, se complac într-un comportament dacă nu opus apoi sigur străin de ceea ce propoveduiesc din amvon.

Neglijînd sau refuzînd a se strădui să arunce o punte durabilă între propovedania prin cuvînt și între purtarea sa de toate zilele, un asemenea preot, ceea ce afirmă prin cuvînt, dezmințe repede prin faptă; ceea ce zidește prin grai viu, dărîmă prin predica purlării; ceea ce din amvon învață a fi adevăr sacru, dincolo de pragul bisericii, în viața de toate zilele, calcă-n picioare cu o uluitoare liniște și indiferență. Cîtă dreptate avea marele preot care a fost Sfîntul Ioan Gură de Aur, rostînd unele ca acestea: „Fiii lui Hristos îi ruinează mai funest împărăția decît vrășmașii Săi declarați“. Cuvintele Sfîntului se referă tocmai la acela dintre noi care am scăpat din vedere amănuntul că pilda unei vieți orientate și trăite în cadrul și în spiritul învățăturilor Domnului constituie cea mai elocventă propovedanie a Evangheliei și cel mai puternic argument despre permanenta necesitate și valabilitate, pentru credincioși, a învățăturilor creștine. Am scăpat din vedere acest amănunt de capitală importanță pentru misiunea, noasiră. Dar va trebui să ieșim odată din această situație. Sîntem condamnați să voim a ne asimila ca element de orientare și motiv de acțiune, acest adevăr fundamental: propovedania creștină e propovedanie prin cuvînt și prin pildă vie, nemijlocită, prin faptă. Acesta e specificul predicii creștine: că nu rămîne la cuvînt, ci trece la faptă și se reazimă consecvent pe ea. Din punct de vedere creștin, predica exprimată numai prin cuvînt e doar o parte din predică. Și nu cea mai importantă. Predica creștină nu-i întreagă decît cînd cuvîntul ei se reazimă pe substratul viu, puternic, al faptei corespunzătoare.

Așa a fost propovedania Mîntuitorului: întreagă și în permanență reze-mată și hrănită din viața Lui. Intemeietori de religii și cuvîntători religioși au fost ei mulți. Dar nici unul dintr-înșii n-a vorbit cu atîta putere de pătrundere și răscolire a sufletului, precum a făcut-o Iisus Hristos. Aceasta, pentru că nici unul dintr-înșii nu a trăit atît de total, atît de desăvîrșit învățătura propoveduită, precum se constată la Mîntuitorul nostru. Între învăța-

tura și viața Lui nu se poate face aproape nici în abstract deosebire. Una nu poate fi în nici un chip separată de cealaltă. Între viața și învățătura Sa nu există nici o diferență de nivel, nici o tensiune, una acoperind desăvârșit pe cealaltă. Învățătura lui Hristos se oglindește fără rest în faptele, atitudinea, ținuta Sa. Viața i se resfringe total în învățătură. Legătura dintre una și alta e atât de strinsă, încît ele formează un singur tot organic.

Hristos Pedagogul știe că adevărul transmis doar pe calea cuvîntului poate fi oricînd tras la îndoială de către ascultători și că îndoiala constituie totdeauna o piedecă psihologică dintre cele mai mari în calea deciziei de a acționa în direcția învățurii primite. De aceea, în scopul creării de la început, la ascultători, a unor condiții sufletești cît mai prielnice, pentru asimilarea ca motiv de acțiune a învățăturilor Sale, Domnul adaugă la cuvîntul de învățătură, dovada puternică a faptei, a vieții Sale proprii.

Așfel, cînd eliberează pe păcătoși de servitutea păcatului, reîncadrîndu-i în circuitul vieții normale, Domnul pune în practică ceea ce Însuși a zis: „Am venit să aflu pe cel pierdut...“ Cînd la Cina cea de Taină spală smerit picioarele ucenicilor, adevărește cuvîntul: „Care dintre voi voințe să fie cel dintîi, să vă fie slugă“. Cînd pe calea Golgotei își poartă povara imensă a crucii, transpune în faptă învățătura: „Păstorul cel bun își pune viața pentru oile Sale...“ Cînd în suferințele răstignirii fiind, rostește cuvintele: „Părinte, iartă-le lor că nu știu ce fac“, Domnul aplică învățătura: „Iubiți pe vrăjmașii voștri și rugați-vă pentru cei ce vă vatămă și vă prigonesc...“

Așa a fost predica Mîntuitorului: predică prin cuvînt și fapte. Și așa a fost și propovedania Sfinților Apostoli. Urmînd pilda dumnezeescului Învățător, ei nu se limitară la o propovedanie prin cuvînt, ci apăsară cu îndrăzneală pasul pe calea predicii prin exemplul personal. Pătrunși pînă în adîncul ființei de gravitatea și importanța unor porunci ca acestea: „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor *încît să vadă faptele voastre* cele bune și să mărească pe Tatăl vostru carele este în ceruri“; „Nu oricine care îmi zice: Doamne, Doamne, va intra întru împărăția cerurilor, ci care *face* voința Tatălui meu“; „Orice pom care nu *face* roadă bună se taie...“; „Voi prietenii mei sînteți dacă *faceți* ceea ce vă poruncesc...“, Sfinții Apostoli s-au nevoit cu mare grijă a face ei mai întîi ceea ce aveau misiunea de a propovedui prin cuvînt altora. Convingerea că puterea propovedaniei crește în măsură neobișnuită, dacă la înflăcărarea cuvîntului se adăuga dovada pildei personale corespunzătoare, i-a determinat să ducă lupta cu slăbiciunile proprii și să-și promoveze viața pe o treaptă cît mai vecină cu cea indicată de poruncile mesajului evanghelic. Hotărîți să desfășoare o propovedanie cît mai rodnică, Sfinții Apostoli aruncară în cumpană nu cine știe ce talent oratoric, ci mai ales viața lor îmbunătățită care-i obliga pe ascultători să-i accepte ca pe niște bărbați de totală sinceritate și de profundă convingere. Firește, ei știau că predica lor e o predică în numele lui Hristos. Dar mai știau că, practic, autoritatea și dreptul de a chema pe alții la Hristos nu poate avea un alt temei și o altă justificare mai bună decît transformarea radicală și înnoirea profundă a propriei lor vieți. Și de fapt, dovada puterii înnoitoare a soliei evanghelice ei n-o căutau în altă parte, ci o luau din însăși viața lor, pe care o înfățișau ascultătorilor, cu îndemnul de a se nevoi să le urmeze pilda. „Fiți următori

mie, scrie Sf. Apostol Pavel, precum și eu sînt lui Hristos". (I Cor. 11, 1; 4, 16; Filip. 3, 17).

Desigur, venirea la Hristos se face prin puterea ce se desprinde din învățătura și faptele Lui, prin „privirea” Domnului însuși. „Să alergăm cu răbdare în lupta ce ne stă înaintea, privind la Iisus”... (Evr. 12, 1—2). Dar pe Domnul, ascultătorii propovedaniei creștine n-au cum să-L vadă altfel decît privind la viața celor ce-L propoveduiesc. Cînd Sf. Pavel zice: „Luați-vă după mine precum și eu (mă iau) după Hristos”, el înțelege de fapt pe ascultători să urmeze lui Hristos, cel pe care-L văd lucrînd în viața sa, a Apostolului. Propoveduind altora înnoirea vieții prin Evanghelie, marele Apostol a socotit necesar s-o înnoiască mai întîi pe a sa proprie. Și încă într-o atît de mare măsură, încît aceasta să-l îndreptățască a cere altora să-i calce pe urme.

Astfel, neîntrecutul interpret și pedagog al lui Hristos, subliniază încă odată principiul stabilit de Mîntuitorul, anume că în materie de îmbunătățire și înduhovnicire a ascultătorilor este necesar ca propovedania prin cuvînt să fie sprijinită pe pilda corespunzătoare directă.

Precum Pavel, așa și ceilalți Sf. Apostoli s-au plecat mucenicește dumnezeieștilor porunci ale Evangheliei, dînd credincioșilor nu numai însuflețit cuvînt de învățătură, dar și pilda concretă de trăire personală a acestei învățături.

Prejuind în grad înalt predica prin cuvînt, Sfinții Părinți au fost și ei pătrunși de convingerea că rodnicia acesteia nu poate fi ridicată la nivelul cerut decît dacă împărtășirea verbală a învățăturii e însoțită și se reazemă pe forța pildei directe. Ei erau deplin încredeți că predica faptei cuprinde în sine puteri mari capabile să stingă porniri întunecate, să-mbuneze voinți înrăite și să le-ncovoaie pe linia de viețuire indicată de cerințele comandamentelor creștine.

Situați pe punctul de vedere că în afară de Hristos nu există mîntuire, Sfinții Părinți s-au străduit, în cadrul misiunii lor, să aducă pe cît mai mulți în sfera de viață creștină, folosind în acest scop toate mijloacele de care dispuneau. Ei au folosit cuvîntul plin de miez bogat, de însuflețire și căldură, dar au folosit din plin forța inegalabilă a propovedaniei prin faptă. Citim undeva despre Sf. Grigorie de Nazianz: Cînd la măiestria cuvîntului a adăugat sprijinul faptei vii, cînd la predici a adăugat sfințenia vieții, rămîi uimit de roadele obținute de sfîntul Părinte al Bisericii. Cînd la cuvîntările bisericesti a adăugat sfințenia vieții personale, rezultatele bune se-nmulțiră în mod neobișnuit. Nu pe puțini credincioși îi îndrumă spre o viață mai cucernică. Dintre eretici, pe mulți îi scoase din prăpastia erorii, readucîndu-i pe calea învățăturii celei sănătoase. Pe multe oi rătăcite le aduse înapoi în staul. Pe mulți dintre cei ce ajunseseră ca niște lupi, izbuti să-i numere din nou printre oi. Rămîi uimit de cît de mare turmă îi fu dat să vadă crescînd dintr-una mică. Desigur, asemenea rezultate nu trebuiesc atribuite atît elocinții lui Grigorie, care era desăvîrșită, cît mai ales pietății și vieții sale curate, adică predicii lui prin fapte. Asemenea cuvînte se potrivesc pentru oricare dintre conducătorii de atunci ai Bisericii. În adevăr, n-a fost Părinte al Bisericii care să nu-și fi-nțelea preoția ca obligație absolută de a-l propovedui pe Hristos prin cuvînt și faptă, și care să nu fi fost pătruns de convingerea că drumul către stimularea și dezvoltarea vieții creștine a

ascultătorilor trece întâi de toate prin zona pildurii directe a unei asemenea vieți.

Certitudinea aceasta au căutat s-o-implinte adînc și în conștiința preoților din subordinea lor.

De ce un preot trebuie să vie în fața credincioșilor cu pilda unei vieți sfinte?

Mai întâi pentru că e slujitor al celor sfinte, e liturghisitor. Cînd slujește, îngerii sînt, nevăzut, de față, Duhul Sfînt îl umbrește cu puterea Sa. Hristos Domnul e în apropiere, învăluit în smerenia semnelor euharistice. Locul unde slujește e sfînt. Zugrăviturile care împodobesc locașul bisericii sînt sfinte. Sfinte sînt și graiurile slujbelor, vasele, acoperămintele, veșmintele, atmosfera în care slujește. Mai mult: el, preotul, poartă în mîinile sale și, prin împărtășire, în ființa sa, pe însuși Stăpînul și Ziditorul a toate. Și atunci, zice Sf. Ioan Gură de Aur, ce curăție și ce evlavie vom cere de la preot? Slujba la care e chemat e atît de înaltă, încît el trebuie să se înfățișeze ca și cum n-ar mai locui printre noi, ci sus în ceriuri, printre puterile cerești.

Cine slujește cele sfinte e necesar să fie el însuși sfînt. Cu atît mai mult cu cît misiunea lui de liturghisitor nu se limitează la simpla săvîrșire a slujbelor, ci ea cuprinde și marea obligație a sfințirii păstoriiților. Preotul nu-i pus între credincioși numai pentru a le administra Sfintele Taine și a-i face astfel părtași la sfințirea sacramentală, ci are datoria de a-i sprijini metodic, ca sfințenia dobîndită prin har s-o convertească în sfințenia morală, adică în sfințenia faptelor și a purtării de toată ziua. Aceasta însă n-o poate face decît prin pilda sfințeniei personale. Nu-l sfințești pe credincios numai prin administrarea Tainelor. Ca să obții rezultate în direcția aceasta e necesar să-l scuturi, să-l atragi, să-l silești oarecum, punînd în lucrare predica sfințeniei proprii.

Calitatea de conducător duhovnicesc intensifică și amplifică obligația preotului ca la predica prin cuvînt să adauge predica faptei.

Cel ce vrea să aibă drepturi de a conduce duhovnicește pe alții, trebuie să-și asume și obligația de a pildui el însuși, în mod real și continuu, viața pe care o pretinde ascultătorilor săi. Pilda personală a unei vieți neprihănite și de intensă radiație duhovnicească constituie temeiul autorității conducătorului duhovnicesc al unei parohii. „Greșelile oamenilor de rînd, scrie Sf. Ioan Hrisostom, rămîn îngropate în umbră și nu prejudiciază decît aceluia care le comite. Scandalul unui om sus pus însă . . . și expus tuturor privirilor este un fel de flagel public, atît pentru că el autoriză nepăsarea aceluia care se sperie de asprele exerciții ale virtuții, cît și pentru că descurajează pe cei ce ar voi să ducă o viață mai bună. Adăugați la aceasta că greșelile particularilor atunci chiar cînd sînt cunoscute, n-au o influență atît de primejdioasă asupra dispozițiilor altora; în ceea ce privește însă pe un preot, nimic din ceea ce face nu rămîne ascuns și fiecare din acțiunile sale indiferente în sine ia în opinia publică un caracter serios. Vina se măsoară mai puțin prin gravitatea greșelii decît prin rangul celui care o comite“. Ne putem da seama deci, că din nici o parte nu poate veni, pentru credincioși, un rău mai mare ca din partea unui conducător duhovnicesc nevrednic. Cu adevărat, scrie Sf. Grigorie cel Mare, nu e om mai primejdios pentru Biserică decît cel ce lucrînd în chip nelegiuit, poartă

numele și rangul omului sfânt. Căci pe un asemenea păcătos nimeni nu cutează a-l învinui. Și după pilda lui, nelegiuirea se răspindește cu tărie, atunci când, pentru respectul datorit rangului, e cinstit un păcătos.

Abuzînd de respectul și sfiala cu care, în mod obișnuit, păstoriții înconjoară demnitatea de preot, și, încurajat de constatarea că păstoriții nu îndrăznesc să-l mustre pentru abaterile lui, conducătorul duhovnicesc se lasă, uneori, antrenat pe căi străine de sfințenia misiunii ce și-a asumat, trezind și cultivînd astfel în sinul parohiei un primejdios proces de destrămare.

Prezența la cîrma Bisericii a unui duhovnic cu viața întinată poate duce instituția însăși la ireparabile defecțiuni.

Cu și mai multă vigoare și stăruință, Sf. Părinți leagă datoria preotului de a propovedui prin faptă, de calitatea lui de învățător. Cel ce-a fost pus învățător între credincioși, scrie Sf. Ioan Gură de Aur, apoi să știe că trebuie să-mplinească acolo funcția aluatului în frămîntătură. Precum acesta transformă, dinăuntru, frămîntătura, așa preotul să transforme prin felul vieții sale, viața păstoriților. Predica prin viață lasă în ascultători mult mai adînci și mai durabile urme decît predica prin viu grai, scrie Sf. Grigorie cel Mare. Fapta, adaugă el, e pentru învățătură ceea ce este apa pentru sămînța aruncată în brazdă. Precum grăunțele, oricît de bun, nu-ncolțește și nu rodește dacă nu-i udat, tot așa și învățătura propoveduită prin cuvînt nu prinde rădăcini în suflet și nu rodește dacă nu-i sprijinită și hrănită de pilda vie a propoveduitorului. Credincioșii sînt bucuroși de învățătura ce li se împărtășește, dar vor ca acela care le predică să nu se sfiască a le face dovada „prin fapte că el însuși împlinește ceea ce învață” (Sf. Ambrozie). Adevărul și puterea învățăturilor creștine, credincioșii vor să le înțeleagă nu atît din cuvintele preotului predicator, cît mai ales din faptele și viața lui. Și pe bună dreptate. Căci mai ușor și mai bine înțelegi o învățătură cînd la perceperea ei auditivă se adaugă perceperea vizuală. Și fiindcă e vorba ca învățătura să fie aplicată în viață, perceperea ei vizuală e indispensabilă. Mai ușor faci ceea ce vezi decît ceea ce auzi. Percepția vizuală a unei învățături angajează și latura afectivă a ființei noastre și se știe că o idee, o învățătură, care izbutește să cîștige și adeziunea inimii, are mult mai multe șanse de a fi transpusă în practică. De aceea Sf. Părinți repetă neîncetat îndemnul ca propoveduitorii să nu rămînă niciodată la simpla prezentare prin viu grai a învățăturilor Mîntuitorului, ci cuvîntul să-l întregască și să-l legitimeze prin predica faptei. „Dacă păstrăm toate virtuțile, scrie Sf. Ioan Hrisostom, adică dacă sintem miloși, curați, făcători de pace și batjocurilor nu le răspundem cu batjocură ci chiar cu o atitudine senină, atunci ca și prin niște minuni vom atrage la noi pe cei ce ne privesc, și vor veni cu plăcere la noi, chiar dacă ar fi o fiară sau demon, sau orice altceva...” După marele părinte al Bisericii, puterea de convingere a predicii prin fapte e atît de mare încît inimă de fiară sau împietrită în rău a demonului de-ar avea-o cineva, și tot nu i-ar putea rezista. În fața învățăturilor Domnului propoveduite prin fapte, nu există pătorit a cărui răutate să nu fie dezarmată și să nu dea înapoi lăsînd să-i pătrundă în inimă îmbunarea și dispoziția de a da ascultare chemării la Hristos. Dacă nu folosim predica faptei, continuă același sfînt Părinte, păstoriții noștri n-au de unde să-și aprindă credința. Ei vor rămîne în necredința lor, iar noi vom fi chemați să răspundem nu numai de păcatele noastre, dar și de pierderea altora.

Așa dar, prețuirea și adeviziunea Sf. Părinți la propovedania prin faptă e totală. Mai mult: în scrierile lor întâlnim cuvinte care ne îndreptălesc să conchidem că, în concepția și practica lor, predica prin faptă e mai de preț decît predica prin cuvînt. Să fim cu băgare de seamă, scrie de exemplu Sf. Vasile cel Mare, că păstoriții „nu au atîta nevoie de cuvinte cît de exemplul zilnic”. Credinciosul simplu e, adică, mult mai folosit de pilda vie pe care i-o pui înainte, decît din cuvîntările pe care i le rostești. Vă-zindu-ți viața, el își va da seama că învățătura creștină e cu puțință să fie aplicată practic și se va simți însuflețit să-ți urmeze pilda. „Dacă viața noastră ar străluci desăvîrșit, adaugă Sf. Ioan Hrisostom, n-ar mai fi nevoie de discursuri. N-ar mai fi nevoie de învățători dacă am face să fie văzute faptele noastre cele bune. N-ar mai exista nici un păgîn dacă am fi noi credincioși adevărați”. Convingerea aceasta a Sfintului despre preeminența propovedaniei prin faptă se desprinde din multe alte locuri, unde insistă asupra datoriei preotului de a face totul pentru a-și forma personalitatea sa morală în deplin acord cu harul primit și cu învățătura propoveduită. Numai cînd viața îi va fi în armonie cu harul și învățătura Evangheliei, preotul va putea nădăjdui să ndrepte lumea și să proslăvească pe Dumnezeu.

Nu e vorba să se renunțe la predica prin cuvînt, dar, cum zice Sf. Grigorie cel Mare, preotul să se facă „auzit mai mult prin fapte decît prin vorbe”.

Intemeiați pe observații și experiențe îndelungate, Sf. Părinți și-au format convingerea că propovedania prin fapte e de o primordială importanță în procesul de îndrumare practică și îmbunătățire a vieții credincioșilor. Ei au prețuit mult predica prin viu grai, dar au ținut să sublinieze că forța de atracție și înrîurire a predicii prin faptă e superioară aceleia a cuvîntului. Și că, în orice caz, predica prin cuvînt e săracă în rezultate dacă nu se sprijină efectiv și permanent pe propovedania prin pilda vie dată de propoveditorul însuși.

Concluzia se desprinde de la sine. O înviorare a vieții religioase a păstoriților noștri nu se poate realiza în afara unei propovedanii însuflețite, vii, rodnice.

O propovedanie rodnică însă, nu putem avea decît dacă la filcuirea prin cuvînt a Evangheliei adăugăm pe cealaltă, mai atrăgătoare, mai puternică, mai convingătoare, a faptei, a vieții trăite în cadrul și duhul dumnezeștilor învățături.

Fără predica faptei, predica prin cuvînt rămîne „aramă sunătoare și chimval răsunător”.

Predica faptei este principalul mijloc cu ajutorul căruia putem trezi și pune în lucrare puterile ascunse ale sufletului credincioșilor și putem determina printre parohieni acel suflu de viață nouă după care tînjim de atîta vreme.

E necesar deci să dăm mai multă atenție predicii prin faptă. Avem pregătirea teologică cerută, avem har din belșug și avem, vie, conștiința răspunderii pentru mîntuirea păstoriților încredințați nouă.

Nu ne rămîne decît să mai și voim.

Prot. Dr. DUMITRU BELU

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

CATEDRALA MITROPOLITANĂ DIN SIBIU

O jumătate de veac de la înmormântarea ei

În 13 mai a. c. s-a împlinit o jumătate de veac de când a fost înmormântată după pravilă și dată spre obștească folosință duhovnicească marea Catedrală mitropolitană din Sibiu.

Amănuntul acesta ridică în mod firesc întrebarea: Cărui fapt se datorește „durarea” atât de târzie a acestui sfânt locaș de închinare, când ștut este că Mitropolia română a Ardealului are o existență istorică, temeinic dovedită, de veacuri?

Răspunsul îl aflăm în lucrarea intitulată: „Biserica Catedrală de la Mitropolia ortodoxă română în Sibiu. Istoricul zidirii. 1857—1906”, alcătuită din însărcinarea „Consistoriului” mitropolitan de arhimandritul dr. Ilarion Pușcariu, vicar arhiepiscopesc (mai târziu, arhiereu) și de asesorii (consilierii) arhiepiscopesci Mateiu Voileanu și dr. E. Miron Cristea (cel ce avea să devină mitropolit primat și apoi primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române) și publicată în 1908 (Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, pagini II+196+24 ilustrații + 3 facsimile).

Mitropolia Ardealului și-a avut biserica ei catedrală la Alba Iulia, unde era sediul ei până la săvârșirea dezbinării bisericesti din 1698—1700. Această catedrală a dispărut curînd după atribuirea ei silnică grupului de preoți și credincioși uniți cu Roma papală, în cursul unor lucrări de înălțare a cetății Alba Iulia.

Primii episcopi ortodocși ai Ardealului, a căror păstorie este legată de orașul Sibiu — Ghedeon Nichitici (1784—1788) și Gherasim Adamovici (1789—1796) — au trăit cum au putut, fie în satul Rășinari, fie în suburbiile cetății. Urmasul lor, după o lungă și păgubitoare vacanță (prelungită intenționat, pentru ca reorganizarea Bisericii ortodoxe din Ardeal să nu primejduiască unirea cu Roma), episcopul Vasile Moga (1811—1845), a încercat să se infiltreze în cuprinsul cetății, unde românii nu aveau ce căuta. Încercarea — săvârșită cu multă cheltuială și cu tot atâtea umiliri (cîndva, lucrurile sale personale, evacuate cu forța din casă, au zăcut în stradă trei zile) — i-a reușit. Pentru săvîrșirea sfintelor slujbe, se folosea fie de bisericile din suburbiile orașului, fie de capela (paraclisul) pe care o improvizase în locuința ce-i servea de reședință.

Situația aceasta s-a menținut și sub vîlădicii de după aceea.

Între anii 1850—60, românii ortodocși din Sibiu au reușit să intre în folosința bisericii pe care așa-numita „Companie grecească” — alcătuită

din neguțători macedo-romini — a căpătat învoire s-o zidească înăuntrul zidurilor cetății (între anii 1790—1799), pe locul unde se înalță actuala Catedrală mitropolitană. Această bisericuță era o mărturie a intoleranței regimurilor politice ale vremii față de cei de „legea” ortodoxă răsăriteană. Aprobarea dată pentru zidirea ei era considerată ca o favoare făcută „grecilor privilegiați” și comporta anumite îngrădiri umilitoare: „capela” (căci așa i se zicea) trebuia să fie construită în curtea altor case, ca să nu se vadă, să nu aibă turn și nici clopote.

În această bisericuță au slujit patru mitropoliți ai rominilor ortodocși din Ardeal — Andrei Șaguna (1846 vicar general, 1848 episcop, 1864—1873 arhiepiscop și mitropolit), Procopie Ivacicovici (1873—74), Miron Romanul (1874—98) și Ioan Meșianu (1898—1916) — în condiții improprii și incompatibile cu însemnătatea pe care o avea scaunul reînviarei Mitropolii ortodoxe ardelen.

Lipsa unui locaș de rugăciune corespunzător trebuințelor cultice ale credincioșilor din oraș, deprinderilor liturgice ale studenților teologi și întrunirilor administrative-bisericești prevăzute de orînduirile canonice și de legiurile în vigoare atunci (congrese bisericești, sinoade mitropolitane, etc.), a fost resimțită adînc încă de episcopul Andrei Șaguna. Lui i se datorește inițiativa zidirii actualei Catedrale mitropolitane.

În toamna anului 1857, episcopul Andrei Șaguna — după ce a obținut legiuina „concesiune de a aduna milă” de la creștinii Bisericii ortodoxe din cuprinsul împărăției austro-ungare — a pus bazele fondului de construire a actualei biserici catedrale din Sibiu. Vreme de o jumătate de veac, acest fond a fost augmentat fără întrerupere și gospodărit cu pricepere de administrația bisericească a Mitropoliei Ardealului. Între credincioșii Bisericii noastre, de toate stările, s-a stîrnit o adevărată întrecere, în rîvna lor de-a contribui fiecare după puterile lui la înălțarea și împodobirea „casei Domnului”.

Lucrările de construire a actualei Catedrale s-au săvîrșit între anii 1902—1906. Dintre următoarele proiecte de planuri, prezentate la concursul instituit în acest scop, a fost distins cu premiul I și acceptat ca „plan de edificare” cel ce purta mențiunea (motto): „Constantin și Elena, Aghia Sofia”, elaborat de Iosif Kommer, arhitect practicant în Budapesta și Virgil Nagy, profesor la Politehnica din capitala Ungariei, cu modificările cerute de conducerea Mitropoliei, în temeiul recomandărilor altor experți consultați. Pictura a fost executată de Octavian Smigelschi.

Serbările împreunate cu sfințirea Catedralei mitropolitane din Sibiu s-au desfășurat cu pompa cuvenită în zilele de 29 aprilie/12 mai-1/14 mai 1906, sub conducerea arhiepiscopului și mitropolitului Ioan Meșianu. Alături de clerul din cuprinsul Arhiepiscopiei și de miile de credincioși din împrejurimi, au participat la solemnități oaspeți din Mitropolia Ardealului și din țara mamă, precum și reprezentanții autorităților de stat ale vremii.

În documentele timpului, zidirea Catedralei mitropolitane din Sibiu este prezentată ca o lucrare care „încheie și încoronează munca de-o epocală însemnătate a reînvierii vechii mitropolii romîne de Alba Iulia, și înfățișează rezultatul văzut al însuflețirii unui popor (dreptcredincios) sărac pentru un ideal măreț al său”. . . „pentru ca și din semne văzute pe din afară să se

știe că în Sibiu există o mitropolie pentru toți Românii ortodocși" de dincoace de munți (vezi prefața lucrării citate).

Locul pe care a fost construită Catedrala noastră mitropolitană, obiectiv vorbind, nu este cel mai potrivit cu puțință. Impunătoarea clădire răsare ca o surpriză în mijlocul unei aglomerări de clădiri revărsate pînă sub streășina ei. Era tot ce se putea face atunci: cliitorii ei năzuiau s-o vadă înălșindu-se „în cetate" și anume, în imediata vecinătate a reședinței mitropolitane și a clădirilor care adăposteau instituțiile noastre bisericești.

Din lipsă de fonduri, pictura Catedralei a rămas neterminată.

Tinărul nostru arhipăstor, Înalt Prea Sfinșitul Arhiepiscop și Mitropolit IUSTIN, și-a propus să remedieze această lipsă și cu o cale, să asigure efectuarea reparațiilor cerute de starea actuală a sfinșului locaș, înnoindu-l și împodobindu-l ca pe-o mireasă a Celui Preaînalt.

Inițiativa Înalt Prea Sfinșiei Sale este întâmpinată cu bucurie și mulțumire de toți închinătorii acestui sfinț locaș, care se înșiruie astăzi între cele mai de seamă monumente istorice ale țării noastre.

BISERICA „SF. NICOLAE-SCHEI" — „MUMA" BISERICILOR DIN ȚARA BÎRSEI

La 10 noiembrie 1946, credincioșii noștri din Țara Bîrsei trăiau o zi de praznic mare. Adormitul întru Domnul Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae Bălan, înconjurat de Episcopii Clujului și Oradiei, tîrnoșea străvechea și vestita biserică „Sfintul Nicolae" din Scheii Brașovului de altă dată (astăzi: Orașul Stalin), care, renovată complet, era din nou redată spre obștească folosință duhovnicească. Praznicul luase proporții de eveniment, pentru că amintitul locaș de închinare este cinstit pe bună dreptate ca „muma" bisericilor de lege ortodoxă răsăriteană din Țara Bîrsei și pentru că desfășurarea lui a fost cinstită cu prezența președintelui Consiliului de Miniștri de atunci, Dl dr. Petru Groza.

Tălmăcind credincioșilor semnificația participării la praznic a Primului ministru al țării noastre, Mitropolitul Nicolae spunea:

„De la începuturile ei și pînă azi, biserica aceasta a fost o biserică culturală și un focar de energie rominească. Ea merită cinstirea întregului neam. Și ne bucurăm că ea îi este adusă prin participarea Domnului Prim ministru dr. Petru Groza, la praznicul de astăzi. Prezența Domniei Sale e mărturie vie că timpurile de opresiune și de dominație străină au trecut și datorită luptelor purtate și de generațiile trecute ale Brașovului locul lor l-a luat pentru totdeauna autoritatea de Stat romin, cu toată înțelegerea și ocrotirea ce trebuie să o aibă și pentru românii din aceste părți... Prezența Guvernului romin la acest praznic este încoronarea firească a unui trecut de strădanie pentru cultura și libertatea națională "(Din cuvîntarea rostită la praznic, publicată în broșura cu titlul: „Biserica Sf. Nicolae din Brașov", Sibiu 1946, p. 13).

Au trecut zece ani de atunci.

Zece ani e scurtă vreme, în perspectiva istoriei acestei biserici, a cărei existență se numără cu veacurile.

Pe vatra mărețului locaș de închinare de astăzi, sălășluia la începutul veacului 15 o smerită bisericuță de lemn, ferită de forfota marelui ținut de la curmătura Carpaților, pe ulițele căruia se întâlneau drumeți, neguțători și vești din laturile răsăritene și apusene, din negurosul miazănoapte și din desfătatele regiuni mediteraneene.

În 1495, popa (preotul) Petru cel Bătrîn a pus la cale adunarea de milostenii pentru clădirea unei biserici din piatră. Între jertfitorii din afară, cari au sosit într-ajutorul localnicilor ca să-și poată îndeplini năzuința, se găsea și binecredinciosul voievod român din Muntenia, Neagoe Basarab. Lucrarea a fost continuată apoi cu sprijinul voievodului Petru Cercel, iar daniile substanțiale ale lui Aron Vodă al Moldovei au înlesnit terminarea ei, înzestrind-o totodată cu odore și cu pictura cuvenită.

Mihai Viteazul, în trecere spre Alba Iulia, s-a oprit la Brașov (în 1599). Vestitul protopop-cărturar Mihail, de la biserica „Sf. Nicolae-Schei” — bărbat cu știință de carte, ctitor de școală românească, umblat la studii în străinătate — a avut fericirea să vadă luminatul obraz al domnitorului întregitor de țară și să-l cîștige pentru pomelnicul ctitorilor acestei biserici.

Pătrașcu Vodă și alți domnitori din Țara Românească și Moldova — între cari, la loc de frunte, se află Constantin Brîncoveanu — au urmat pilda înaintașilor lor, ajutând „în tot chipul” această biserică și înzestrind-o cu bunuri materiale substanțiale.

În istoria Bisericii ortodoxe ardelene, biserica aceasta deține un loc de frunte prin luminata conștiință ortodoxă a preoților și credincioșilor ei, prin osîrdia cu care a sprijinit avîntul culturii românești în Ardeal și prin legăturile ei — trainice și statornice — cu Biserica ortodoxă romînă de dincolo de Carpați și din Rusia.

Preoții-cărturari ai bisericii „Sf. Nicolae-Schei” au ctitorit — la 1495 — prima școală românească regulată. În veacul 16, această școală progresase într-atît, încît s-a putut ramifica într-o școală primară cu limba de predare romînă și o secție superioară, pentru pregătirea preoților și dascălilor (învățătorilor) din Țara Birsei, în care se predau și limbi străine. Din danii obștești, la 1597 s-a construit un edificiu de piatră pentru această școală, prin osîrdia protopopului Mihail. Două veacuri mai tîrziu, clădirea a fost mărită pînă la dimensiunile pe care le are și astăzi.

Mișcarea culturală legată de numele diaconului Coresi (veacul 16), stă în legătură organică, dovedită, cu preoții de la această biserică. Ei au pregătit terenul pentru pornirea acestei lucrări binecuvîntate.

Unirea unei părți a romînilor ortodocși din Ardeal cu Roma papală (1698—1700) a întîmpinat cea mai dîrză împotrivire din partea ortodocșilor din Țara Birsei, crescuți în duhul de alipire nezdruncinată față de legea strămoșească, pe care-l cultiva biserica „Sf. Nicolae-Schei” din Brașov, cu preoții și credincioșii ei. Brașovenii ortodocși — alături de făgărășeni, mîrginenii din părțile Sibiului, hunedoreni, bănațeni și bihoreni — s-au dovedit incoruptibili în această împrejurare și animați de un spirit combativ care s-a manifestat tumultuos chiar la Alba Iulia, sub ochii iezuiților și ai protectorilor lor imperiali habsburgici. Pilduitoare și de neuitat a fost replica lor la încercările de a-i ademeni la „unire”, pe care le-a făcut mitropolitul

apostat Atanasie Anghel: „Noi, părinte, papistași — morți, dar vii nu vom fi (scil.: papistași). Altă lege, altă învățătură nu primim... că, cum zicem, gata sîntem singele să ni se verse, decît legea părinților noștri să pierdem“.

Rămăși fără vîldică legiuit, ei și-au îndreptat privirile — cu nădejdi niciodată dezmințite — spre frații lor din Țara Romînească și Moldova și spre marea Rusie. Și dintr-o parte și din cealaltă, au primit sprijin frățesc mărinimos, în danii și ajutor diplomatic. Cele dintii, erau leac împotriva lipsurilor cu care luptau din punct de vedere economic. Ajutorul diplomatic al Rusiei, pe lângă curtea habsburgică din Viena, tempera zelul prozelitistic al acțiunii catolicizante, pe care aceasta o ducea în Ardeal.

Între anii 1743—1744, protopopul brașovean Eustatie Grid Vasilevici a luat drumul Rusiei, cerînd scutul acestei mari puteri pentru ortodocșii ardeleni persecutați de împărăția pajurei cu două capete. A adus, de-acolo, daruri bogate, parte din ele fiind hărăzite ca ofrandă de însăși țarina Elisabeta Petrovna, fiica lui Petru cel Mare — și anume: trei rînduri de odăjdii (numite pînă astăzi „împărătești“) și 13.000 florini. Cu acești bani a fost reparată biserica „Sf. Nicolae-Schei“ în 1751, adăugîndu-i-se turnul din față cu orologiu.

Protopopul Eustatie, ducîndu-se la Moscova, „continua o tradiție ilustrată de marele mitropolit ortodox al Ardealului, (Sfîntul Ierarh) Sava Brancovici-Brîncoveanu și de mai mulți brașoveni înaintași, cari își dădeau seama că ortodoxia ardeleană, strîmtoată de principii calvini, iar mai tîrziu de Habsburgii catolici, are lipsă pentru a se menține de sprijinul puternicei împărății pravoslavnice de la Răsărit. Și de fapt — spune Mitropolitul Nicolae (în cuvîntarea citată, p. 7) — ajutorul ce l-a dat atunci Rusia a contribuit într-o măsură însemnată la salvarea ortodoxiei romînești în Ardeal, așa cum ajutorul efectiv ce avea să ni-l dea cu 200 de ani mai tîrziu, prin jertfa de sînge a fiilor ei, a contribuit în mod holăritor la noua noastră eliberare de sub jugul hitleristo-hortyst... Era voia lui Dumnezeu ca semnificația acestei biserici să se lărgească și din simbol al înfrățirii romînești să devină un simbol al solidarității ecumenice ortodoxe“ — spune același Mitropolit (cuv. cit. p. 6), evocînd fapta protopopului Eustatie și „mila“ de care a avut parte în Rusia. Pînă astăzi stă mărturie despre această frățescă ajutorare pisania așezată de-asupra intrării bisericii „Sf. Nicolae-Schei“, care glăsuiește așa: „Pia liberalitate Elisabethae Petrovnae Imperatricis totius Russiae Monocraticis invictae hic sacer locus est renovatus anno 1751“. („Cu dărnicia evlavioasă a împărătesei Elisabeta Petrovna, singură stăpînitoare neînvinsă peste toată Rusia, s-a renovat acest sfînt locaș în anul 1751“. Vezi și I. Lupaș: Istoria bisericească a Romînilor ardeleni. Sibiu 1918, p. 117).

Simțindu-se trebuința restaurării acestui sfînt locaș, încă în anul 1940 s-au pornit lucrările încheiate sărbătorește prin amintita tîrnosire de-acum zece ani. Picturile vechi fiind șterse aproape cu totul, maestrul Costin Petrescu a procedat la refacerea lor. Ieromonahul bănățean, Balintoni, a executat tîmpla cea nouă.

Biserica „Sf. Nicolae-Schei“ face parte dintre monumentele istorice de seamă ale țării noastre.¹

GRIGORIE MARCU

¹ Istoria pe larg a acestei biserici a fost scrisă de preotul profesor Candid Mușlea: Biserica Sfîntului Nicolae din Schei Brașovului. Vol. I (1292—1742) cu 92 ilustrații în text. Brașov 1943, p. 430. — Vol. II (1743—1837) cu 62 ilustrații în text. Brașov 1946, p. 458.

HRISOSTOM PAPADOPULOS

Mari ierarhi și teologi de seamă a avut Biserica Ortodoxă în toate vremurile. Dar, faptele și chiar numele lor rămân uneori necunoscute credincioșilor și chiar multora dintre clericii noștri. Numai cei care își mai apleacă frunțile peste filele trecutului găsesc în faptele marilor înaintași pilde vrednice de urmat, iar în rodul trudei lor cărturărești izvoare de înțelepciune.

Bine este ca toți fiii Sfintei noastre Biserici să cunoască pe marii lor ierarhi și pe dascălii de teologie. Cinstindu-le viața și prețuind ostrădia lor, credincioșii se vor simți tot mai întăriți în hotărârea lor de trăire a adevărului credinței străbune. Iar slujitorii bisericești, când ostenesec pentru îmbogățirea cunoștințelor teologice, ori când se străduiesc să dea obolul lor la dezvoltarea teologiei ortodoxe, găsesc lumini în scrierile teologilor noștri.

De aceea am socotit potrivit ca în paginile acestei reviste să înfățișăm chipuri de mari dascăli ai teologiei ortodoxe din vremurile mai noi. Facem început cu Hrisostom Papadopoulos, cel mai mare ierarh al Greciei și cel mai de seamă istoric al Bisericii în înflăcărata jumătate a veacului nostru.

Hrisostom Papadopoulos s-a născut la 1 iulie 1868 în orășelul Madytos din Tracia, pe malul strâmtoarei Dardanele. Acolo a urmat el cursurile școlii elementare, rămânând aproape de tatăl său, care era preot, până la vârsta de 16 ani. În anul 1884, Hrisostom Papadopoulos a plecat la Constantinopol, unde a făcut studii, vreme de 3 ani, în cunoscuta școală teologică numită de greci „Marea Școală a Neamului”. Apoi, după ce a învățat un an în Școala Teologică a Crucii la Ierusalim (1887—1888), trecând la Smirna, el și-a continuat studiile teologice în școala evanghelică de acolo, obținând diploma de absolvire a gimnaziului în anul 1889. În toamna aceluiași an Hrisostom Papadopoulos s-a înscris ca student la Facultatea de Teologie din Atena, unde a urmat cursurile vreme de 2 ani (1889—1891).

Bucurându-se de multă prețuire din partea dascălilor săi, tânărul Hrisostom Papadopoulos, care publicase, în 1890, prima sa lucrare istorică — o monografie a orășelului natal Madytos — a fost trimis ca bursier în Rusia pentru a face studii teologice superioare. După ce studiază, vreme de 2 ani (1891—1893), la Academia Teologică din Kiev, el merge la Academia Teologică din Petrograd, unde își continuă stu-

dille încă 2 ani, pînă în anul 1895, cînd trece examenul de diplomă cu teza: Scrierile Sfîntului Ioan Hrisostom cercetate din punct de vedere literar. O parte din această lucrare a fost publicată în revista *Lectura creștină*, pe care o edita Academia Teologică din Petrograd.

Întorcîndu-se de la studii, în anul 1895, Hrisostom Papadopoulos a fost numit profesor și apoi director, în anul 1899, la Școala Teologică a Crucii de la Ierusalim, unde a rămas pînă în anul 1909. În anul 1900 el a intrat în cler, fiind hirotonit diacon, apoi preot și apoi ridicat la rangul de arhimandrit.

Nevoit să părăsească Ierusalimul în urma unor neînțelegeri ivite în sînul Frăției Sfîntului Mormînt, Hrisostom Papadopoulos s-a dus la Alexandria, în Egipt, unde a rămas scurtă vreme ca înfîistător al bisericii Buna Vestire.

Ținînd seama de bogata activitate pe care Hrisostom Papadopoulos o desfășurase de la catedră și prin scrierile sale, la 7 septembrie 1910, Facultatea de Teologie din Atena i-a conferit titlul de doctor honoris causa. În anul următor, a fost numit profesor și director la Seminarul teologic (Rizarios) din Atena.

În februarie 1914, la propunerea unanimă a consiliului Facultății de Teologie din Atena, Hrisostom Papadopoulos a fost numit profesor de Istorie bisericească universală. El s-a simțit atît de strîns legat de catedra sa încît și după anul 1923, cînd a fost ales arhiepiscop al Atenei și primat al Greciei, pînă la moarte a continuat să predea anumite cursuri, avînd titlul de profesor onorar.

Ca înfîistător al Bisericii Greciei, Hrisostom Papadopoulos s-a arătat unul din cei mai mari ierarhi din patria sa. Începîndu-și păstoria în vremuri foarte grele pentru poporul grec, Hrisostom a săvîrșit o mare reformă, organizînd instituțiile bisericești, în spiritul vechilor rînduiri ortodoxe, și îndrumînd clerul spre o rodnică activitate pastorală. Pentru a feri pe credincioși de a cădea în mreșile propagandei eterodoxe, el a întreprins o puternică acțiune misionară, cu sprijinul celorlalți ierarhi greci; iar, pentru a veni în ajutorul celor nevoiași a organizat o mare acțiune filantropică, întemeind și susținînd orfelinate, azile, dispensare, etc.

Activitatea pastorală a înfîistătorului Bisericii Greciei, ori cît de variată a fost ea, nu-i putea absorbi întreaga putere de muncă. Hrisostom Papadopoulos a fost un ierarh cărturar. Din frageda tinerețe pînă în ultimele sale zile, a studiat cu nesaț diferite probleme în deosebi din domeniul istoriei bisericești și a publicat rezultatele cercetărilor sale în revistele teologice sau în scrieri separate.

Numărul scrierilor lui Hrisostom Papadopoulos se ridică la 450. Dintre acestea, 3 sînt opere de sinteze, privind istoria Bisericilor Alexandriei, Ierusalimului și Greciei; peste 300 sînt monografii, studii, comunicări la Academie, etc.; peste 100 sînt recenzii, însemnări critice, etc. Pe lîngă acestea, Hrisostom a publicat numeroase articole în revistele bisericești sau în ziare, păstrînd în acest fel legătura permanentă cu credincioșii.

Cele mai importante și mai numeroase scrieri ale lui Hrisostom Papadopoulos fac parte din ramura istorică a teologiei, tratînd teme din

domeniul Istoriei bisericești universale sau din domeniul fiecărei Biserici ortodoxe autocefale.

Dintre scrierile referitoare la Istoria bisericească universală, amintim: a) Introducere în Istoria Bisericească (Ierusalim, 1909, pag. 29); b) Legile fundamentale ale cercetărilor de Istorie Bisericească (Atena, 1914, pag. 34; prelegere inaugurală la intrarea lui Hrisostom în învățământul universitar); c) Studii istorice (Ierusalim, 1905, pag. 244) și d) Simbolul sinodului al II-lea ecumenic (Atena, 1924, pag. 73, care a fost tradusă în limba română și în limba sîrbă).

O altă categorie de scrieri publicate de Hrisostom se referă la istoria Patriarhiei din Constantinopole, ca: Problema sfîntului Munte (în revista „Farul bisericesc” al Alexandriei, XII, 1913, pag. 240—266), Eparhiile Patriarhiei din Constantinopole în evul mediu (Atena, 1924, pag. 24), Acțiunea filantropică a Bisericii din Constantinopole în vremurile de după cădere (în Marea Enciclopedie Greacă, XV, pag. 659—641).

Dintre scrierile referitoare la Biserica Alexandriei, cea mai de seamă este Istoria Bisericii Alexandriei (Alexandria, 1935, pag. 930). În această operă, care este rod al unei trude de peste treizeci de ani, se expune istoria acestei Biserici din anul 62 pînă în anul 1934. Spre deosebire de alți istorici, care se străduiesc să arate că, după răspîndirea monofizitismului și cucerirea arabă, în Egipt ortodoxia dispăruse, fiind înlocuită de copți, Hrisostom a făcut dovada că ortodoxia s-a menținut în chip neîntrerupt din veacul apostolic pînă în zilele noastre.

În legătură cu istoria Ierusalimului, Hrisostom Papadopoulos a publicat Istoria Bisericii Ierusalimului (Ierusalim și Alexandria 1910, pag. 808+32), Sfînta Mănăstire a Crucii și Școala Teologică din ea (Ierusalim, 1905, pag. 160), Dositei, Patriarhul Ierusalimului (Ierusalim, 1907, pag. 72) și altele.

Dintre lucrările referitoare la Biserica Antiohiei, cea mai de seamă este Istoria Bisericii Antiohiei, pe care Hrisostom însă n-a mai avut răgaz să o tipărească. Pe patul de moarte fiind, el a recomandat stăruitor să se publice această lucrare.

În legătură cu Biserica din insula Cipru, Hrisostom a publicat Din istoria bisericească a Ciprului (Larnax, 1912, pag. 102) și Biserica Ciprului pe vremea stăpînirii turcești. 1571—1878 (Atena, 1929, pag. 134).

Despre Biserica Greciei, Hrisostom Papadopoulos a scris numeroase studii și monografii, dintre care amintim: Istoria Bisericii Greciei (vol. I., Atena, 1920, pag. 455) și Biserica Atenei (Atena, 1928, pag. 116) și altele.

Îndreptîndu-și privirile și spre celelalte Bisericii ortodoxe autocefale, Hrisostom Papadopoulos a publicat studii despre Bisericile din Rusia, Serbia, România și Bulgaria.

În același timp Hrisostom a scris numeroase lucrări despre Sfinții Părinți și scriitorii bisericești, dintre care amintim: Sfîntul Ioan Hrisostom (Alexandria, 1909, pag. 131), Sfîntul Chiril al Alexandriei (Alexandria, 1933, pag. 486), Sfîntul Dionisie cel Mare, Arhiepiscopul Alexandriei (Alexandria, 1918, pag. 114), Chiril Lucaris (Triest, 1907, pag. 91).

Dintre scrierile lui Hrisostom Papadopoulos referitoare la celelalte ramuri ale teologiei, amintim aici: Ermineutica sacră elementară (Ieru-

salim, 1902, pag. 110), Comentar la Epistolele pastorale și la Epistola către Filimon ale Apostolului Pavel (Alexandria, 1912, pag. 114), Comentar la Epistola Sobornicească a lui Iacob (Alexandria, 1913, pag. 109), Despre preoție (Atena, 1912, pag. 105), Despre liturgia apostolică a Sfântului Iacob (Atena, 1901, pag. 126) și altele.

Cum se știe, teologii greci au formulat opinii diferite în legătură cu problema recunoașterii hirotoniilor anglicane. Astfel, Nicolae Damalas socotea că Biserica Ortodoxă nu poate accepta validitatea hirotoniilor anglicane pînă cînd Biserica anglicană nu va renunța la cele 39 de articole din anul 1571, deoarece art. 21 afirmă că Biserica poate greși, iar art. 22 se împotrivește cinstirii icoanelor și venerării Sfinților. Hr. Andrusos socotea, însă, că Biserica Ortodoxă ar putea accepta hirotoniile anglicane, prin economie, dacă Biserica anglicană, printr-un sinod general, în locul celor 39 articole, ar primi învățătura de credință formulată de Biserica veche în hotărîrile celor șapte sinoade ecumenice. Dimpotrivă, P. Comninos, socotind că anglicanii și-au însușit credința ortodoxă, accepta validitatea hirotoniilor anglicane fără nici o rezervă.

În lucrarea sa intitulată Chestiunea referitoare la validitatea hirotoniilor anglicane (Ierusalim, 1925, pag. 73) — lucrare tradusă în limba română și în limba engleză — Hrisostom Papadopoulos, examinînd problema din punct de vedere istoric, afirmă că nu există temeuri serioase pentru tăgăduirea canonicității alegerii și hirotoniei primului arhiepiscop anglican Parker (1559); rămîne, însă, ca Biserica să se pronunțe asupra învățăturii de credință din cele 39 articole.

În legătură cu Biserica romano-catolică, preocupările lui Hrisostom Papadopoulos au fost îndreptate îndeosebi către problema primatului papal. În această privință el a exprimat punctul de vedere ortodox, în scrierile: Primatul episcopului Romei, studiu istoric și critic (Atena, 1930, pag. 337) și Sinodul al III-lea ecumenic și primatul episcopului Romei. Răspuns la enciclica lui Pius al XI-lea, Lux veritatis (Atena, 1932, pag. 47), lucrare tradusă în limba română și limba engleză. Cîteva alte lucrări ale lui Hrisostom Papadopoulos se referă la ortodoxii uniți cu Roma.

Trebuie menționat aici că aceste scrieri, care au caracter polemic, sînt străbătute de spirit irenic, polemica nedepășind cadrele unei discuții obiective, animate de dorința unei înțelegeri între biserici.

În același spirit a scris Hrisostom Papadopoulos și lucrarea Îndreptarea calendarului iulian în Biserica Greciei (Atena, 1933, pag. 85), arătînd că schimbarea calendarului a fost necesară și canonică de vreme ce calendarul iulian n-a rezultat din hotărîrea vreunui sinod ecumenic și nu are nici o însemnătate dogmatică.

Menționăm, în sfîrșit, că la moartea sa Hrisostom Papadopoulos a lăsat numeroase alte lucrări, care așteptau lumina tiparului, ca: Volumul al II-lea al Istoriei Bisericii Greciei, Istoria Bisericii din Constantinopole, Istoria Bisericii Antiohiei, Istoria Bisericii Bulgariei, precum și alte studii și monografii.

Pătruns de adevărata credință, pildă de viață creștină și însetat de propășirea teologiei ortodoxe, Hrisostom Papadopoulos și-a înscris nu-

mele său în istoria Bisericii Ortodoxe printre marii ei ierarhi și teologi. Îndeosebi, în domeniul istoriei bisericești, nici o lucrare de teologie ortodoxă nu poate fi alcătuită astăzi, fără a se ține seamă de rodul trudei lui.

Dacă, prin lucrarea sa de arhipăstor, Hrisostom Papadopoulos aparține Bisericii grecești, prin activitatea sa teologică el aparține însă întregii Biserici Ortodoxe.

† IUSTIN

Mitropolitul Ardealului

PĂRINTELE PROFESOR DR. VASILE GHEORGHIU

În apropierea frumosului orașel moldovean Piatra Neamț, se află satul Cut. Acolo, în casa copiilor săi, înconjurat de pacea unei grădini odihnitoare, de cărțile și manuscrisele sale — și de stima localnicilor — trăiește de ani de zile octogenarul preot profesor universitar onorar dr. Vasile Gheorghiu.

Cei ce bat drumurile sfințite ale mănăstirilor din Moldova, cu gând cucernic de închinători și cu omenia cinstitorilor comorilor trecutului nostru istoric-bisericesc, se abat nu odată și pe la Cut, anume ca să-l vadă.

Întîlnirile acestea nu se mai pot uita. Chipul albit de ani și de vredniciei al marelui profesor tresare din ceșurile în care l-au cufundat nu de mult pierderea neuitatei sale soții și ajutoare de-o viață întreagă și își redobîndește înfățișarea falnică de altădată, ori de cîte ori i se anunță o nouă vizită. Privirea-i e vioaie și limpede; vorba, caldă și înțetătoare; dragostea cu care te întîmpină e prelungirea firească a neistovitei iubiri de Dumnezeu și de oameni, din prea-plinul căreia s-au împărtășit cu mărinimie, mai mult de-o jumătate de veac, atîtea șiraguri de studenți în teologie, astăzi octrmuitori de eparhii și slujitori ai altarelor.

Înainte cu un pătrar de veac, cînd Facultatea de Teologie din București își aniversa 50 de ani de existență și osteneli devotate în slujba Sfintei noastre Biserici, preotul profesor dr. Haralambie Rovența (mort prematur în 1946) a publicat o lucrare intitulată: „Studiul Noului Testament la noi în ultimii 50 de ani. 1881—1931” (în revista „Studii Teologice”, an. III, nr. 2 și în extras. București, Tip. Cărfilor Bisericești 1932, pagini 60).

Încresînd la răboj operele de specialitate ale Părintelui profesor dr. Vasile Gheorghiu, autorul lucrării citate, cu competența cunoscătorului, se exprimă astfel:

„Opera cea mai vastă și tot odată cea mai științifică în domeniul studiilor Noului Testament în romînește aparține însă profesorului de la Facultatea de Teologie din Cernăuți, Vasile Gheorghiu, ale cărui publicațiuni se întind în decursul ultimilor 30 de ani. . . . Pregătirea autorului român e atît de serioasă, încît comentatori germani de mai tîrziu îl citează în bibliografie. . . .

Precum se vede — spune H. Rovența, după ce i-a înșirat lucrările tipărite pînă atunci — profesorul V. Gheorghiu, a îmbogățit an de an

literatura românească a Noului Testament, îmbrățișînd toate ramurile acestui studiu: Introducere, comentarii, critică textuală, teologie biblică, idiomul grec, etc. . . . Prof. Gheorghiu ne-a dat cel dintîi în românește un studiu dezvoltat și științific despre „Viața și activitatea Sf. Ap. Paul”, despre normele criticii textuale, . . . despre problema sinoptică . . . și în fine, opera sa „Introducerea în sfintele cărți ale Testamentului Nou” formează o încoronare a întregii sale activități” (St. cit. p. 29—31).

Opera Părintelui profesor V. Gheorghiu se caracterizează „mai în-
tîi (prin) o adîncă pietate și modestie. Aceste calități sufletești ale auto-
rului ou o valoare decisivă pentru soluționarea dreaptă și ortodoxă a
diferitelor chestiuni grele ce sînt studiate. Aceste calități fac pe autor
să pună întreașă ga sa știință biblică pentru sprijinirea datelor tradiționale
ale Bisericii, așa încît opera sa e prin convingere și argumentare știin-
țifică, cu totul în făgașul conservator ortodox.

Adăugăm la aceasta și erudiția autorului. Opera sa e plină de o
bogată bibliografie, note explicative, etc. Autorul ține să justifice orice
afirmație cu mărturia unei citări. Se arată astfel conștiinciozitatea omului
de știință care știe că orice studiu se încadrează și se justifică, în mă-
sura în care reușește să construiască ceva personal, ținînd seama de
munca înaintașilor . . . ” (p. 31 u).

H. Rovența încheia astfel:

Opera sa „va putea fi depășită în viitor, dar oricînd se va aminti
în propășirea studiilor Noului Testament la noi, că Prof. Gheorghiu a
fost cel dintîi îndrumător al acestor studii pe făgașul adevărat, ortodox
și științific. Prof. Gheorghiu va putea să asigure acestor studii noi în-
coronări în viitor” (p. 32).

Ceea ce a început pr. prof. H. Rovența privitor la inventarierea și
aprecierea operei Părintelui profesor V. Gheorghiu, a continuat, dezvoltat,
și întregit subsemnatul, într-o lucrare dedicată integral expunerii vieții și
activității sale, îndată după pensionare. (Vezi: Diacon Grigorie Marcu:
Profesorul Dr. Vasile Gheorghiu. Omul și opera. Colecția „Contribu-
țiuni la Studiul Testamentului Nou în Biserica Ortodoxă Romîna”, nr. 1
Sibiu 1939, pagini 36).

În această lucrare, Părintele profesor Vasile Gheorghiu este pre-
zentat, amplu și fidel, ca tînr școlar, ca preot, profesor și învățat. Opera
sa științifică-teologică este grupată aci pe ramurile Studiului Noului Tes-
tament, după toate regulele bibliografice și bibliologice, iar lucrările mai
de seamă sînt analizate cu obiectivitate și luare-aminte.

Născut la 16/28 iunie 1872 în Cîmpulung-Moldovenesc, a urmat
școala primară în orașelul natal (1879-82), iar liceul la Suceava (1882-90),
unde și-a luat și diploma de matură. Între anii 1890-94 a studiat la Fa-
cultatea de Teologie ortodoxă a Universității (atunci: austriacă) din Cer-
năuți, obținînd diploma de licență și apoi, cu mare laudă, pe cea de
doctorat (21 iulie 1897).

A făcut studii de specializare la Facultățile de Teologie protestantă
și romano-catolică din Viena (1897), Bonn (1898), Breslau (1899; azi:
Wrocław, în R. P. Polonia) și Leipzig (1899), avînd profesori pe renu-

mișii teologi biblici: Paul Feine, Bornemann, Kaulen, Grafe, Aloys Schäfer, Fr. Delitsch, G. Heinrichi, Caspar René Gregory, ș. a.

Intrat în cler în 1896, când a fost hirotonit întru preot, a dobândit rînd pe rînd toate distincțiile la care poate aspira un cleric de mir (protopresviter, 1908; arhipresviter stavrofor, 1918 și arhipresviter mitrofor, 1925), îndeplinind totodată îndatoriri cinstitoare, ca: președinte al Asociației clerului ortodox din Bucovina și consilier mitropolitan onorar.

La 31 august 1901, a fost numit docent privat pentru Studiul Biblic și Exegeza Noului Testament, la Facultatea de Teologie din Cernăuți. Profesor agregat (11 august 1905) și apoi profesor titular (15 august 1908), a urmat la catedra de Studiul Noului Testament renumitului Vladimir de Repta, care a trecut în administrația bisericească în calitate de arhimandrit de scaun și episcop al Rădăușilor, pentru a ajunge apoi arhiepiscop și mitropolit al Bucovinei și Dalmației. De mai multe ori decan al Facultății numite, la 1 octombrie 1938 a fost pensionat, după ce ostenise la catedră în chip exemplar, cu o strălucire fără egal, vreme de 37 de ani.

Preot „din creștet pînă-n tălpi” și profesor de rare posibilități didactice, educator de vocație întru cuvînt și faptă, ca ostenitor în tărîmul teologiei, Părintele dr. Vasile Gheorghiu s-a impus atențiunii obștești, în țară și peste hotare, ca un savant de talie înaltă. Caspar René Gregory, al cărui student strălucit a fost, i-a purtat o prietenie caldă și l-a asociat efectiv la lucrările sale de critică a textului original al Noului Testament

Deschizător de drumuri nouă în această pretențioasă disciplină de specialitate a Studiului Noului Testament, Părintele profesor dr. Vasile Gheorghiu este autorul unei ediții critice a textului original al cărților Legii nouă, care reprezintă un viguros pas înainte față de ceea ce s-a făcut pînă acum în această direcție. Lucrarea, din nefericire, zace în manuscris. Pentru tipărirea ei, nici o jertfă materială din partea Bisericii noastre n-ar fi ban irosit îndeșert, căci apariția unei astfel de lucrări ar spori considerabil prestigiul Ortodoxiei românești și ar fi o contribuție de cea mai mare însemnătate pentru întărirea spiritului de colaborare interconfesională, caracteristic vremii noastre.

O inventariere a lucrărilor publicate de Părintele profesor dr. Vasile Gheorghiu, depășește limitele prestabilite ale prezentării de față. Ele sînt înregistrate minuțios în studiile citate mai sus.

Cele mai de seamă (în ordine cronologică) sînt: *Der Jakobusbrief untersucht und erklärt* (1899); *Der Brief des Judas, Einleitung und Kommentar* (1901, iar în romînește 1911); *Viața și activitatea Sf. Apostol Paul* (1909); *Sf. Evanghelie după Mateiu, cu comentariu* (1925—1933); *Tradiția despre Apostolul și Presbiterul Ioan, pînă la Eusebie al Cesareei* (1926); *Anul și ziua morții Domnului nostru Iisus Hristos* (1926); *Împărăția de „mii de ani” și lupta cea mai de pe urmă. Apoc. 20 1—10* (1928); *Noțiuni de cronologie și calcul pascal* (1936); *Epistola către Romani a Sfintului Apostol Pavel. Introducere, traducere și comentariu* (ed. II, 1938); ș. a.

O bună parte din lucrările P. C. Prof. V. Gheorghiu, au apărut în revista teologică „Candela”, al cărei redactor și director a fost.

Firește, listele bibliografice publicate pînă acum, au nevoie de întregiri, adăugîndu-li-se lucrările apărute din 1939 încoace (ca: „Codex

Argenteus Upsaliensis" și „Lectionarul evanghelic grecesc din Iași. Ms. 194", ambele publicate în colecția „Studii și Cercetări" a vechii Academii Române, din anii 1939 și 1940, — precum și numeroasele comentarii la cărți ale Noului Testament, existente în manuscris, la autor.

Părintele profesor dr. Vasile Gheorghiu a înzestrat studiile teologice neotestamentare cu lucrări definitive.

P. C. Sa este cel mai de seamă teolog biblic pe care l-a dat până acum Biserica Ortodoxă Română.

Ajuns la venerabila vîrstă de aproape 85 de ani, strălucitul dascăl de teologie poartă și acum condeiul cu îndemînarea anilor tineri.

GRIGORIE MARCU

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

Acad. P. Constantinescu-Iași: **RELAȚIILE CULTURALE ROMÎNO-RUSE DIN TRECUT**. Editura Academiei R. P. R. 1954, p. 228 + 194 planșe.

Prietenia între două popoare vecine nu se poate întemeia numai pe interese momentane comune, ci pentru ca ea să fie durabilă, trebuie să țină seama și de trecutul acestor popoare. Trebuie să se aprecieze, la justa lor valoare, legăturile variate care au existat între ele, sprijinul pe care și l-au dat în vremuri grele, împrumuturile pe care și le-au făcut, cu un cuvînt tot ceea ce-și datorează unul altuia, căci numai cunoscînd toate acestea, relațiile și prietenia dintre ele se vor adînci și se vor întări.

Cu scopul strîngerii relațiilor între poporul nostru și marele popor vecin din Răsărit, s-a căutat să se studieze legăturile ce-au existat între aceste două popoare în trecut. Despre aceste legături, care nu sînt numai de azi sau de ieri, ci sînt foarte vechi, multiple și variate, în timpul din urmă s-au scris broșuri, studii și articole în diferite publicații. În unele din acestea, relațiile dintre aceste două popoare ni s-au înfățișat numai în mod sumar, în altele fragmentar și evidențiindu-se numai unele aspecte ale acestor relații. Ne lipsea însă o lucrare de sinteză asupra acestui subiect.

Bazat pe o bogată și variată literatură (129 lucrări), Acad. prof. P. Constantinescu-Iași ne dă o lucrare științifică, în care tratează cu competență „Relațiile culturale romîno-ruse din trecut“, pînă la 1800.

Autorul nostru a desfășurat o activitate științifică timp de peste 40 de ani, în care interval de timp, ne-a dat o serie de lucrări mai ales din domeniul istoriei artei în general și din domeniul istoriei. În unele din aceste lucrări a tratat despre influențele artistice ce s-au exercitat între poporul nostru și popoarele vecine, precum și despre legăturile culturale ce au existat între noi și vecinii noștri de la sud și răsărit. Dintre aceste lucrări, noi amintim numai unele din cele mai recente: *Raporturi culturale romîno-bulgare* (1946), *Din raporturile artistice romîno-ruse* (1947), *Arhitectura veche rusă* (1949), *Influențe ale vechii arhitecturi rusești asupra vechii arhitecturi romînești* (1951).

Acad. prof. P. Constantinescu-Iași, prin lucrările premergătoare ce le-a scris, era deci persoana cea mai chemată pentru a ne da o lucrare de sinteză, în care să fie înfățișate raporturile culturale romîno-ruse, din trecutul îndepărtat și pînă la sfîrșitul sec. al XVIII-lea.

Autorul, în prefața lucrării, ne arată mai întîi principiul de care s-a călăuzit, de a scoate în evidență ceea ce istoriografia noastră veche a neglijat, și de a arăta interesul pe care l-au dovedit învățații ruși pentru studierea vieții poporului nostru, arătîndu-ne în același timp și interesul de

care au dat dovadă unii din cărturarii noștri, pentru studierea și cunoașterea vieții marelui popor vecin de la Răsărit.

Cap. I. Pentru prezentarea în mod cât mai științific a relațiilor culturale romîno-ruse, autorul începe lucrarea înfățișînd în mod comparativ existența relațiilor feudale în stăruțele romîno-slave din sec. X din Transilvania, în Țările romîne din sec. XIV și în primele state rusești cunoscute, adică cel de la Kiev și Halici. În toate aceste state, dependența țăranilor față de stăpînii lor se manifestă prin plătirea rentei feudale, mai întii în produse, mai apoi în muncă. Plătirea rentei în muncă se accentuează tot mai mult și țăranul este legat de pămînt și prefăcut în rob. Situația țăranului e cam aceeași în toate statele de la răsărit de Elba.

Aceeași asemănare o constatăm și în dezvoltarea meseriilor, ca și a comerțului. Industria, la început, se dezvoltă alături de agricultură, mai apoi independent. Meșteșugarii îngrămădindu-se la orașe, comerțul începe să ia avînt. Dezvoltarea comerțului și schimbul de mărfuri între Țările romîne și marile centre comerciale de la nord, duce la stabilirea de relații strînse între Țările romîne și statele slave. Mulți negustori străini se stabileau în orașele din Moldova, încît unele străzi erau numite după aceștia, iar negustori moldoveni cercetau marile centre comerciale de la nord.

Fuga țăranilor de pe moșiile feudalilor ia o formă asemănătoare, atît în Țările romîne cît și în statele slave. O asemănare se constată atît în legiuirile pe care le dau diferiți domnitori din aceste țări pentru a opri fuga țăranilor de pe moșii, cît și în formele violente în care se manifesta nemulțumirea acestora. În sec. XVI—XVIII, în urma dezvoltării comerțului, documentele vremii ne amintesc despre relațiile economice cari sporesc tot mai mult între Țările romîne și Rusia.

În cap. II autorul tratează despre „Legături străvechi între populațiile de pe teritoriul U. R. S. S. și R. P. R.”

Încă din „Copilăria neamului omenesc”, atît pe teritoriul U. R. S. S., cît și pe cel al patriei noastre, s-au creat condițiile necesare pentru dezvoltarea omului primitiv, al omului paleolitic. „Aspectul comun al culturilor — din paleolitic — se explică prin existența unui fel comun de viață, prin procedee tehnice similare, de confecționare a uneltelor, prin condițiile asemănătoare ale mediului înconjurător și mai ales prin structura social-economică analoagă”. Descoperirile făcute ne arată că atît pe teritoriul U. R. S. S., cît și pe cel al Țării noastre, locuia același tip antropologic.

În neolitic, pe teritoriul ambelor țări, se constată o mare unitate culturală tribală, locuitorii avînd aceeași ocupație și cultivînd aceleași plante. Asemănarea diferitelor obiecte și mai ales ornamentația vaselor găsite pe teritoriul ambelor țări, prezintă atita asemănare, încît ele pot fi atribuite tot așa de bine fie locuitorilor din Ucraina, fie celor care trăiau pe teritoriul țării noastre. Ornarea idolilor aflați pe teritoriul ambelor țări, încă prezintă atita asemănare, încît se poate trage concluzia că locuitorii acestor teritorii aveau aceeași credință religioasă.

Din populația care locuia în partea sud-vestică a U. R. S. S., care se ocupa cu agricultura, pe la începutul sec. II î. e. noastre, au început să se formeze triburi noi de păstori. În căutarea de pășuni, aceste triburi nomade au pătruns și pe teritoriul patriei noastre aducînd cu ei unelte nouă, ca și

procedee noi de confecționare a vaselor și poate și specii noi din animalele pe cari le creșteau. Aceste triburi au grăbit dezvoltarea procesului de trecere de la matriarhat la patriarhat, pe care l-au aflat la triburile de pe teritoriul țării noastre. Triburile venite de pe teritoriul U. R. S. S. au fost asimilate de locuitorii de pe teritoriul țării noastre. „Legăturile dintre triburile trace de pe teritoriul țării noastre și cele de pe teritoriul Uniunii Sovietice, au continuat și după trecerea la epoca bronzului“. Asemănările care există între români și ruși, atât în ce privește înfățișarea lor fizică, cât și în ce privește îmbrăcămintea, felul locuințelor, a ocupațiilor economice și a inclinărilor artistice, s-ar explica prin originea lor comună, originea lor tracă.

Din timpul de trecere de la epoca bronzului la cea a fierului, s-au găsit unelte diferite, răspândite pe teritoriul sud-vestic al U. R. S. S.-ului, ca și pe teritoriul patriei noastre, care arată o dezvoltare paralelă și existența de legături între triburile de pe teritoriul celor două țări.

Prezența sciților în stepele pontice, ca și pe teritoriul țării noastre, este atestată prin diferite monumente arheologice. Mai ales sciți nomazi pătrund pe teritoriul patriei noastre. Cultura scitică de pe teritoriul țării noastre se integrează în cultura sciților, al cărei centru era în partea sudică a U.R.S.S.-ului. Sciții se asimilează apoi în masa băștinașilor și acest lucru ne înlesnește înțelegerea unor aspecte din dezvoltarea societății geto-dace, de pe teritoriul patriei noastre. Despre asemănarea ce există între diferite forme ale culturii dacilor și cea a sciților, mărturisesc diferite monumente arheologice, care ni s-au păstrat. Un rol important în păstrarea relațiilor între populațiile de pe teritoriul patriei noastre și cele de pe teritoriul Uniunii Sovietice, l-au avut și coloniile grecești de pe țărmul de nord al Mării Negre și cele de pe țărmul românesc.

Legătura dintre populația de pe teritoriul celor două țări, s-a menținut și în epoca migrațiunii popoarelor și, mai ales prin mijlocirea goșilor, au pătruns unele elemente de cultură materială, de la populația din sudul U.R.S.S., la populația de pe teritoriul țării noastre.

Prin pătrunderea și conviețuirea slavilor cu băștinașii de pe teritoriul țării noastre, slavii joacă un rol important în formarea poporului nostru. Documentele arheologice din primele cinci secole ale erei noastre, cu privire la prezența slavilor pe teritoriul patriei noastre, sînt puține; totuși, din aceste puține documente, ca și din datele lingvistice, se poate deduce rolul slavilor la formarea poporului nostru. Autorul arată mai pe larg prezența slavilor pe teritoriul patriei noastre, începînd din sec. VI și rolul jucat de această populație la noi, ca și rolul ce l-au avut după pătrunderea lor în imperiul bizantin.

In cap. III ni se înfățișează cele dintîi legături dintre români și ruși, datînd din sec. IX—XIV. Pătrunderea unor triburi slave pînă la Dunăre, unde au avut legături cu românii, a avut loc încă înainte de sec. VII. Dar dovezi sigure despre legăturile Rusiei kievene cu românii, avem de prin sec. IX. Interesele comerciale au îndemnat acest stat să-și întindă influența spre Dunăre. Însemnate drumuri comerciale legau Kievul cu Dunărea și aceste drumuri treceau peste teritoriul locuit de români. Cneazul Sviatoslav din Kiev, în jum. a doua a sec. X, chiar și-a exprimat dorința de a rezida în unul din centrele comerciale puternice de la Dunăre.

Pe căile comerciale se făceau nu numai schimburi de mărfuri, ci și împrumuturi culturale, religioase, de organizație, etc. Letopisețul de la Kiev, de la începutul sec. XI, amintește în trei pasagii de volohi, care nu sînt alții decît vlahii, adică românii. Puterea statului de la Kiev s-a întins pînă la Dunăre, unde a ocupat chiar unele puncte întărite. Despre influența culturii de la Kiev asupra regiunilor locuite de romîni, vorbesc felurite dovezi arheologice, ce s-au găsit.

Locul statului de la Kiev, în sec. XII îl ia cel din Galiția, cu capitala la Halici. Legăturile acestui stat cu Moldova sînt foarte strînse, căci pescarii de la Halici veneau pe rîurile Moldovei pînă la Dunăre. Stăpînirea cnezatului de la Halici se întindea în sec. XII și peste jumătatea de nord a Moldovei, iar la începutul sec. XIII, peste toată Moldova. În sec. XIII legăturile romîno-ruse se mențin prin lupta comună a brodnichilor, adică a rușilor, împreună cu bolohovenii, adică românii, împotriva tătarilor. Lupta prelungită dusă de ruși pentru sfărîmarea puterii tătare, a înlesnit formarea Țărilor romîne ca state libere.

Documentele romînești cele mai vechi, din sec. XIV și începutul celui următor, ne vorbesc despre o conviețuire romîno-rusă pe teritoriul Țărilor romîne. Numirile unor riuri, dealuri, văi, sate și localități, ne confirmă acest lucru. Luptele comune ale moldovenilor, cu statul lituan, care deveni un stat rusec, ca și legăturile comerciale, sînt o dovadă a unor relații romîno-ruse.

Despre aceste relații ne mărturisește și faptul că moneda de argint care circula în sec. XIV—XV în Moldova, era rubla rusească.

Pe lîngă legături economice și politice, între cele două popoare vecine au existat legături bisericești și culturale. Începuturile organizației bisericești din Moldova, încă sînt legate de Halici, unde au fost sfințiți primii episcopi moldoveni, Iosif și Meletie. Nu ne lipsesc nici cărți vechi folosite în biserica moldovenească, care vorbesc despre legăturile existente între aceste două popoare.

Numeroasele cuvinte rusești, care au pătruns mai ales în idiomul moldovean, fie pe calea contactului direct, fie a scrisului, sînt o dovadă a influenței culturale exercitată de Rusia asupra noastră. Sub influența literaturii rusești, s-a dezvoltat literatura noastră.

În cap. IV, autorul ne înfățișează relațiile culturale, politice, religioase și artistice ce au existat în sec. XV—XVI între romîni și ruși. Mai întîi ne sînt evocate figurile lui Grigorie Țamblac și a călugărului Gavril, care au activat în Moldova.

Pe timpul lui Ștefan cel Mare, se încheie relații diplomatice cu statul de la Kiev, cu stătuțelele din Crimeia și mai ales cu Moscova. Aceste relații sînt întărite prin căsătoria lui Ștefan cu Evdochia, sora cnezului Kievului, ca și prin căsătoria fiicei sale Olena cu moștenitorul tronului moscovit și a unei alte fiice cu un prinț din Kiev. Ștefan intervine în neînțelegerile dintre Alexandru al Lituaniei și Ivan al III-lea al Moscovei, pentru a-i împăca. Legăturile politice continuă și sub urmașii lui Ștefan, sub Bogdan al III-lea, dar mai ales sub Petru Rareș, sub Alexandru Lăpușneanu, Ioan Vodă „cel cumplit” și se pare că chiar sub Petru Schiopul, care ar fi fost sprijinit în secret în Moscova. Nu lipsesc legăturile nici dintre Mihai Viteazul și Moscova. În acest timp se mențin și legături bisericești, între Moldova și Mos-

cova și Moldova și diferitele centre ucrainiene. O dovadă a legăturilor existente între Moldova și Moscova, o constituie și faptul că în jumătatea a doua a sec. XVI, numeroși fii de domn se refugiază la Moscova. În acest timp se stabilesc legături strânse și cu cazacii, mai ales pe timpul lui Ioan Vodă „cel cumplit“.

Autorul stăruie în acest capitol, în mod special, asupra relațiilor artistice dintre Țările române și Rusia. Despre aceste relații ne mărturisesc prezența în Țările române a constructorilor de biserici din Galiția, asemănarea ce există între planurile multor biserici românești cu planul unor biserici rusești și armene, asemănarea între elementele arhitectonice decorative ale bisericilor românești și ale celor rusești, ca și influența picturii și sculpturii rusești asupra artei românești.

În sec. XV—XVI au existat relații culturale strânse între Țările române și Rusia. Despre aceste relații mărturisesc: Influența literară reciprocă, știrile ce le aflăm în literatura rusească despre unii domni români, căutarea de cărți mai de seamă în Țările române, etc. și mai ales influența artei populare a românilor asupra hufurilor din Ucraina vestică, în ce privește construirea caselor, a portului și a ȧesutului covoarelor, etc.

Călătorii ruși în Țările române, despre care vorbește autorul la sfârșitul acestui capitol, încă sînt o dovadă a relațiilor romîno-ruse din acest timp.

In cap. V autorul ne înfățișează relațiile intense și multiple care au existat între Rusia și Țările române în sec. XVII. Mai întîi ne sînt înfățișate legăturile politice strînse ce au existat între Moscova și Vasile Lupu, care informa prin trimișii săi pe țar despre afacerile politice turcești. În acest timp, moldovenii stau în permanentă legătură și cu cazacii, cu care aveau nu numai graniță și credință comună, ci și interese politice comune și relații economice foarte frecvente. Legăturile acestea se string și mai mult prin căsătoria fiicei lui V. Lupu cu Timuș, fiul hatmanului cazacilor. Legăturile politice strînse, romîno-ruse continuă și sub urmașul lui V. Lupu, domnul Gheorghe Ștefan, care încheie cel dintîi tratat de alianță cu Rusia. Aceste legături se mențin și sub domnitorii Gheorghe Duca și Ștefan Petriceicu, ca și sub Șerban Cantacuzino, domnul Țării Românești.

Legăturile politice sînt întărite prin relațiile bisericești dintre cele două popoare. În timpul acesta, numeroase fețe bisericești, din țările ocupate de turci, trec prin Țările române spre Moscova; alte fețe bisericești, ca de ex. călugări, vlădici, etc., pleacă de la noi și toți aceștia reprezentau în Rusia și interesele românești. Astfel legăturile dintre Rusia și Țările române se întăresc, prin călătorii romîni care merg în Rusia și cei ruși care vizitează Țările române. Mai ales sub marii ierarhi Petru Movilă, Varlaam și Dosoftei, relațiile bisericești romîno-ruse au fost foarte strînse.

În acest veac, opera lui Ioanichie Galiatovski, tradusă în românește, ca: „Cheia înțelesului“ și „Cerul nou“, are o mare răspîndire. Cronicarii acestui secol se pare că au cunoscut și ei literatura istorică rusă și nu au rămas neinfluențați de aceasta. În acest timp circulă în Țările române dicționare slavo-romîne și gramatici rusești.

Relațiile culturale romîno-ruse, din sec. XVII, sînt accentuate prin aducerea de tipografii de la Kiev și de meșteri tipografi ucrainieni, care au lucrat în Țările române. „Influența cărții rusești asupra cărții românești a

fost puternică și în ce privește cuprinsul și aspectul tehnic". Afară de tipografiile aduse de la P. Movilă, pe timpul Mitropolitului Dosoftei se aduce la Iași o tipografie de la Moscova.

Pe timpul lui Vasile Lupu se înființează la Iași o școală după modelul celei de la Kiev, cu dascăli care au învățat la acea școală și care au venit la Iași împreună cu Sofronie Pociașki, fostul rector al Academiei din Kiev. Lângă curtea lui Matei Basarab, la Tîrgoviște, încă exista o școală și se pomeneste de un cunoscut dascăl cu doi călugări ruși, care erau în capitala Țării românești. În acest timp, fii de boieri romîni învățau la școlile din Ucraina.

Autorul tratează, în cadrul acestui capitol, pe larg și despre relațiile artistice romîno-ruse. După ce arată că documentele ne pomenesc de multe ajutoare venite din Rusia, pentru restaurarea și zidirea de locașuri sfinte în Țările romîne, în schimb în Ucraina vestică aflăm multe clădiri de ale domnilor și boierilor romîni. Tot aici ni se evidențiază și influența rusească asupra arhitecturii vechi romînești, a decorației externe a bisericilor, ca și în pictura locașurilor sfinte. În acest timp a fost mare circulația și schimbul de odore și cărți bisericești, între cele două țări.

In cap. VI ne sînt înfățișate relațiile romîno-ruse din epoca lui Petru I. Această epocă însemnează o nouă fază în legăturile politice dintre poporul nostru și marele popor vecin. Aceste legături se mențin prin intermediul unor fețe bisericești, ca și prin trimiși speciali ai domnilor romîni la curtea țarului. Aici amintim numele lui Isaia, Hrisant și David Corbea, Brîncoveanu încheie în acest timp chiar un tratat secret de alianță cu Rusia. Dovada legăturilor existente între aceste două popoare ne-o arată și prezența unor tineri romîni în armata rusă.

Relațiile culturale din această epocă sînt dominate de personalitatea spătarului N. Milescu, care și-a împărțit viața sa între Moldova și a doua sa patrie, Rusia, unde joacă un rol deosebit de important. Acest om, care a servit timp de 37 ani la curtea Rusiei și s-a încadrat în viața spirituală a acestei țări, ne-a dat o serie de lucrări valoroase. El a fost tot timpul și reprezentantul intereselor romînești pe lângă curtea rusească.

Pe la sfîrșitul sec. XVII și începutul celui al XVIII-lea, pleacă în Rusia, după milă, unii monahi din Țările romîne și Ardeal, iar alții mînași de scopuri mai înalte, cum a fost Pahomie de la Neamțu, care a fost atras de faima lui Dimitrie de Rostov. Influența exercitată de acesta prin Pahomie și ucenicii lui, asupra vieții monahale din Moldova, a fost destul de mare. În această epocă, numeroși pelerini ruși, mergînd spre locurile sfinte, trec prin Țările romîne. De la unii ni s-au păstrat informații interesante privitor la stările din Moldova. Din acest timp sînt amintite două figuri cunoscute: David și Teodor Corbea, care au studiat la Kiev și au jucat rol însemnat în relațiile culturale romîno-ruse.

Tot în acest capitol ni se arată rolul marelui mitropolit Antim Ivireanul și al lui Dimitrie Cantemir, care au fost două verigi puternice în legăturile culturale romîno-ruse. Rolului jucat de aceste două mari figuri, autorul îi consacră pagini frumoase.

Capitolul ultim (VII) tratează legăturile romîno-ruse din sec. XVIII. Petrecerea armatelor rusești, în războaiele contra turcilor, pe pămîntul

romînesc, refugiul multor moldoveni în Rusia, pentru a scăpa de jugul turcesc, prezența unor clerici romîni în Rusia și invers, cererea sprijinului rusesc împotriva persecuțiilor religioase din Ardeal, intervențiile diplomatice ale Rusiei în favorul romînilor ortodocși din această provincie, au contribuit la stringerea relațiilor dintre ruși și romîni din toate provinciile locuite de aceștia.

Despre relațiile culturale strînse ruso-romîne, din acest secol, ne vorbesc: activitatea literară a lui Vartolomei Măzăreanu și Paisie Velickovski, care a creat la noi un adevărat curent, numeroasele lucrări din domeniul bisericesc, traduceri după opere rusești, descrieri de călătorii făcute de unii din membrii delegațiilor romîne trimise în Rusia, lucrări cu caracter istoric, studii referitoare la limbă, traduceri din opere beletristice, etc. Existența unor strînse relații artistice între poporul romîn și cel rus, ne-o dovedește arhitectura bisericească, mai ales construcțiile bisericilor de lemn, ca și monumentele civile, precum și zugravii și gravorii ruși, veniți în Țările romîne.

Autorul mai scoate în evidență rolul jucat de o seamă de romîni — în secolul al XVIII-lea — în cultura rusă. Dintre aceștia, pomenim numai numele lui Antioh Cantemir.

Lucrarea aceasta de sinteză, care este atît de documentată și deosebit de valoroasă, care are darul să risipească multe prejudecăți din sufletul cititorilor și care nu va putea fi trecută cu vederea de nici un cititor care se ocupă de relațiile romîno-ruse, se încheie cu informațiile ce le dă despre călătorii ruși în Principate, în sec. al XVIII-lea.

Bogăția acestei cărți nu poate fi înfățișată în cadrele unei recenzii scurte, ci ea poate fi cunoscută numai citind cartea însăși, pe urma lecturii căreia cititorul rămîne mulțumit de sporul sufletesc cu care se alege.

Prof. Dr. SOFRON VLAD

Rectorul Institutului Teologic Universitar, Sibiu

STUDIUL VECHIULUI TESTAMENT. Manual pentru uzul studenților Institutelor Teologice, tipărit cu aprobarea Sfîntului Sinod și cu binecuvîntarea I. P. S. Sale *Justinian*, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Romîne. București 1955. (Manual alcătuit de P. C. Preot Vladimir *Prelipceanu*, profesor la Institutul Teologic din București, P. C. Pr. Nicolae *Neaga*, profesor la Institutul Teologic din Sibiu și P. C. Preot Gh. *Barna*).

Intr-un număr de 288 pagini, acest manual înmănușiază principalul material trebuincios studenților de la Institutele teologice. Nevoia de manuale pentru uzul studenților teologi era de mult simțită, de aceea inima noastră este plină de bucurie că îndată după editarea manualului de Introducere în cărțile Noului Testament, a apărut în continuare manualul de V. T., iar în anul de față a ieșit la lumina zilei cel de Istorie universală și sint date la tipar în continuare și celelalte manuale întocmite de profesorii Institutelor teologice. Manualul cuprinde: introducere, partea generală, partea specială, cărțile apocrife și probleme speciale.

Introducerea tratează despre Sf. Scriptură și despre izvoarele introducerii; partea generală tratează canoanul cărților, inspirația Sfîntei Scripturi și istoria textului biblic.

Introducerea specială A) se ocupă în parte de fiecare dintre cărțile V. T., tratându-le în ordinea tradițională și anume, mai întâi pe cele istorice, de la Geneză la cartea Estir, apoi pe cele profetice, B) de la Isaia până la Maleahi; urmează cărțile canonice poetice: Psalmii, Iov, Proverbele, Ecclesiastul, Cântarea Cântărilor și Plîngerile.

Capitolul D) se ocupă de cărțile necanonice (Tovit, Iudit, III Esdra, I, II, III, Macabei, Suplimente la cartea Estir, Suplimente la cartea Daniil, Cartea Baruh, Epistola lui Jeremia, Cartea înțelepciunii lui Solomon, Cartea înțelepciunii lui Iisus fiul lui Sirah, Rugăciunea lui Manase și Ps. 151).

Capitolul E) tratează cărțile apocrife: Cărțile Sibiline, Cartea Enoh, Cartea IV Macabei, C. Jubileelor, Psaltirea lui Solomon, Apocalipsa lui Baruh, IV Esdra și Înălțarea lui Isaia.

Între problemele speciale avem tratate: Deosebirea între fabulă și parabolă; Idei despre nemurire și viața viitoare în V. T.; Raportul dintre Vechiul și Noul Testament.

Capitolul din urmă înlătură multe dificultăți de ordin exegetic, religios și moral care s-au născut pe urma neținerii în seamă a raportului adevărat dintre cele două Testamente. Pentru evitarea rătăcirilor care din punct de vedere doctrinar sînt primejdioase și din punct de vedere moral pot fi păgubitoare, a fost necesar să se precizeze raportul între V. și N. T.

Ce aduce noul manual față de cele precedente? Manualele de Introducere la V. T. sînt: al lui N. Bălășescu (1858), Arh. Melchisedec (1860), Dr. I. Pușcariu (1878), I. Onciul (1889), I. Olariu (1903), Dr. C. Chirăcescu (1903) și V. Tarnavski (1928). Fiecare din acestea au specificul lor. Manualul din 1955 este însă o sinteză norocoasă a lor în sensul că nimic din ceea ce este de calitate la acelea n-a fost evitat și tot ce este impus de necesitatea unei evoluții a metodei și a materialului care trebuia să intre în alcătuirea studiului, a fost sporit. Astfel avem un spor considerabil la capitolul: Izvoarele introducerii în V. T. (p. 8-14) și o precizare a extensiunii canonului (p. 28). În felul cum se tratează, este nou capitolul: Autoritatea critică a textului ebraic. Vechiul Testament în românește (p. 59-63) este iar de o amănunțime cum nu obvine în alte manuale de Introducere. Valoarea socială a legilor din Pentateuh (p. 85-99) este un capitol nou, dar necesar în legătură cu problemele vremii; tot așa notele istoric-critice de la p. 106-108 pe marginea cărților lui Samuil; apoi: Scrierile profetice și stilul lor (p. 127-129), Poziția critică modernă față de profetism (129-130), Caracteristica profetiilor mesianice la Isaia (137), Morala socială a cărții lui Mihea, Insușirile lui Dumnezeu (după Mihea), Valoarea religioasă-socială a profetiilor V. T. (195-200) și cu totul specific este capitolul privind: Parabola în V. T.

Manualul este o operă de maturitate. Autorii l-au alcătuit după ce ani îndelungați au studiat problemele biblice în calitate de profesori de V. T. și limba ebraică în învățămîntul teologic universitar. Cunoscători ai limbilor clasice, biblice și moderne, au folosit la întocmirea manualului tot ceea ce a fost mai reprezentativ în scrisul Vechiului Testament.

Problemele dificile, ca inspirația și critica Pentateuhului, sau cazul Osea, se expun clar, ușor și pe înțelesul tuturor, fără ca nivelul științific să scadă cu ceva.

Textele biblice sînt interpretate corect și în duh autentic ortodox. Peste tot se scoate în evidență doctrina cărților.

Manualul este astfel alcătuit, încît are apreciable contingențe cu actualitatea. Astfel, cînd este vorba despre doctrina cărților, se scoate în evidență peste tot concepția despre om, valoarea omului și demnitatea omului, drepturile lui fundamentale și îndatoririle lui. Idealul constructiv al principiilor înalte se așează totdeauna în centrul preocupărilor, încît manualul se face cu adevărat un pedagog spre punerea energiei în slujba mîntuirii omului.

H. Bardke; DIE HANDSCHRIFTENFUNDE AM TOTEN MEER. Berlin 1953, p. 176.

Cartea aceasta conține o serie de conferințe în care autorul a expus coreligionalilor săi stadiul ultimelor descoperiri arheologice în Palestina. Strînse în mănunchi, conferințele au fost date publicității pentru a fi accesibile unui cît mai larg cerc de cititori. În partea a II-a, lucrarea ne dă în traducere părți importante din manuscrisele descoperite recent. Autorul mai are cîteva capitole de teologie biblică, necesare în legătură cu problema discutată.

Ultimele descoperiri arheologice au adus la lumina zilei mai multe manuscrise, conținînd textul ebraic la unele cărți din V. T.

Știut este că la V. T. cunoaștem manuscrise puține de dată mai veche. E mai întîi manuscrisul cărților profetice din anul 895 al erei noastre, manuscris păstrat azi în sinagoga din Cairo-Egipt, cunoscut sub numele de Codex Cairensis. Mai avem un manuscris la profeti din anul 916 d. H. Un manuscris la întreg V. T. datează din veacul al X-lea î. H., păstrat în sinagoga din Aleppo, în Siria. În afară de cîteva manuscrise fără importanță deosebită, mai cunoaștem manuscrisul la întreg V. T. din anul 1008 d. H., azi în biblioteca publică din Leningrad, cunoscut în lumea învățaților sub numele de Codex Leningradensis. Între timpul compunerii cărților V. T. și între data acestor manuscrise există un gol considerabil. Astfel, dacă Moise a trăit în sec. XV î. H. înseamnă că avem un interval de 2800—3000 ani, între sec. XV și sec. X, cînd nu avem un manuscris la întreg V. T. Cum se explică acest gol? Evreii nu păstrau manuscrisele scoase din uz. Cînd se deteriorau, le îngropau în cîmîtîr ca pe un răposat, pentru ca să nu fie profanate. Astfel, nu e de mirat bucuria pe care o produce aflarea unui manuscris vechio-testamentar de o vechime mai considerabilă. În lucrarea de mai sus autorul discută în toată amplitudinea senzaționala descoperire din apropierea Mării Moarte. Pentru că problema manuscriselor biblice are un aspect mai larg și pentru că e necesară introducerea cititorilor în problemă, autorul vorbește mai întîi despre manuscrisele biblice ale N. T. și formarea lor.

Aici semnalează activitatea lui Fr. K. Tischendorf, care asemenea ciobanilor din 1947, a descoperit textul grecesc al N. T. din sec IV, așa numitul Codex Sinaiticus.

Describe apoi Codicele Vatican și alte manuscrise de importanță. Autorul constată că din anul 1930 înapoi se cunosc o mulțime de manuscrise noi la N. T. din întîiul pătrar al veacului IV. Unele au fost găsite în biblioteca unei mănăstiri din Egipt. Pînă și veacul al II-lea al erei noastre e reprezentat prin fragmente din Evangheliile. În felul acesta ne apropiem cu manuscrisele de epoca formării celor din urmă cărți ale N. T.

Capitolul II tratează despre formarea V. T. și examinarea manuscriselor transmise. În cap. III, despre cele mai vechi manuscrise ale V. T. Aici reeditează fapte cunoscute, însă rădăcă puținele manuscrise mai vechi, cunoscute.

Se arată apoi lucrarea de mare merit înfăptuită de masoreți, rolul pe care îl are Septuaginta în transmiterea textului V. T. și însemnătatea Pentateuhului samaritean și a targumelor pentru textul biblic. Centrul scrierii îl alcătuiește capitolul: Manuscrisele descoperite în anul 1947 (p. 33-166).

Manuscrisele din 1947 — care se va vedea că sînt o comoară — au ajuns la lumina zilei nu în urma unor îndelungate cercetări și săpături arheologice, ci întimplarea a făcut să fie găsite. Doi beduini din tribul Taamera, au descoperit o peșteră. De notat că în orientul biblic abundă peșterile în terenul stîncos al munților. Aceste peșteri dispar adesea de pe o zi pe alta, pentru că sînt inundate de nisipul pe care îl duc furtunile dintr-o regiune în alta și nu mai pot fi identificate, iar alteori apar la lumina zilei alte deschizături produse de fluctuația solului nisipos.

Cei doi păstori beduini își urmau turma de capre la pășune. E vorba de lanțul de munți care se întinde spre apusul Mării Moarte, locuiți de beduini din tribul Taamera. Acesta este un trib numeros. El e subîmpărțit în alte 3 triburi și are 700 corturi (așezări) pe care le mută din loc în loc, după cum cer interesele. Ele se îndeletnicesc cu creșterea vitelor mărunte (oi, capre). Înainte de a se produce descoperirea, s-a rătăcit o capră, iar beduinul s-a dus în căutarea ei. Sus, pe culmea muntelui, a observat o deschizătură care cobora vertical, în jos. Era gura îngustă a unei peșteri. A aruncat o piatră și a auzit un ecou. Beduinul, cerînd concursul celui alt păstor, s-a introdus cu mare greutate în interiorul peșterii de la Ain Fașha, la distanță de 12 km. de istoricul Ierihon. El bănuia a fi descoperit o comoară ascunsă. Dar așteptările lor au fost dezmințite, căci în loc să afle aur sau argint, au dat de niște oale de lut, în care erau bine împachetate în pînză și paie, manuscrise. Ca locuitori ai Palestinei, ei și-au dat seama că ar putea fi vorba de obiecte vechi, prețuite de oamenii învățați. Ei s-au prezentat la șeful tribului, luînd cu dinșii vasele. Luîndu-le cu dinșii în Betleem, ei le-au oferit șecului mahomedan spre viazare. Acesta, bănuind că este vorba de texte siriene, l-a îndrumat spre mănăstirea siriană Sf. Marcu. Mitropolitul sirian, Atanasie, interesîndu-se în mod special de aceste descoperiri, le-a dobîndit pe seama mănăstirii, iar o parte au ajuns în posesiunea muzeului de antichități din Ierusalim. Descoperirea a produs oarecare interes, căci unele manuscrise au ajuns în mîni particulare.

Principalele descoperiri sînt următoarele:

1. Un sul conținînd textul ebraic întreg al cărții lui Isaia. Sulul constă din 36 de pagini și a ajuns în posesia americanilor. Materialul e atît de uscat, încît la desfacerea sulului s-au sfărmat unele părți. Sulul desfăcut are o lungime de 7,34 m. Pentru a se obține această mărime, s-au cusut laolaltă 17 piei. De fapt, și pergamentul vechi se pregătea din piei de animale, dar cîtă vreme pieile se pregăteau cu sare și făină, pentru a primi o față netedă, pergamentul se obținea prin descojirea pieilor în fășii subțiri.

Textul e împărțit în coloane, unele mai late (16 cm.) altele mai înguste (6 cm.). De toate, sînt 54 de coloane. Împărțirea în capitole lipsește. În

schimb textul are o altă împărțire, după sens. Sfârșitul unui astfel de aliniat este indicat printr-un spațiu liber. Textul este în întregime cel al cărții profetului Isaia. Toate cele 66 cap. ale cărții sînt cuprinse în sul, așa încît descoperirea confirmă caracterul istoric al profeției lui Isaia, așa cum ne este cunoscută în Biblie. Nu se face vreo deosebire între părțile cărții lui Isaia pe care critica o numește Deutero și Trito Isaia; unitatea planului este evidentă în manuscris.

Descoperirea conține încă un al doilea sul cu texte din cartea lui Isaia. Conținutul acestui sul încă nu e studiat îndeajuns. Cîtă vreme din sulul 1 la Isaia textul este publicat, acesta se găsește încă în studiu. Se poate afirma că manuscrisul e mai prost conservat. Pe alocurea e ruptă pielea pe care este scris.

Se presupune că a fost mult timp întrebuințat textul și abia după scoaterea lui din uz s-a așezat în peșteră. Din împrejurarea că s-au găsit două texte din Isaia, se poate deduce că secta religioasă care le va fi ascuns în peșteră, va fi avut o preferință față de cartea profetului Isaia. Dragostea față de Isaia rezultă și din atitudinea Mintuitorului și a scriitorilor N. Testament. Acest text pare să fie mai nou decît primul text la Isaia.

2. Sulul al doilea aduce textul ebraic al cărții profetului Avacum. Formatul sulului e mai mic decît al lui Isaia; lungimea sulului e de 1,60 m., lățimea de 13—15 cm. Textul constă din 13 coloane și e scris pe piele. Sulul este grozav de deteriorat. În decursul vremii a fost ros sulul de viermi aflători în peșteră. Scriitorul lui Avacum aparține, din punct de vedere paleografic, unei epoci mai tîrzii decît a scriitorului lui Isaia. Literele sale sînt mai mari și mai uniforme, mai colțuroase și mai apropiate de scrierea pătrată. Numărul corecturilor e mic; a scris cu multă purtare de grijă.

În ce privește conținutul, el e mai cuprinzător decît cel cunoscut nouă din Biblie. Ici și colo sînt adăugate explicații la text.

3. Sulul al treilea conține legi și prescripții ale unei comunități religioase, cu îndemnuri în duhul Scripturii, ca: Dumnezeu trebuie căutat de toți oamenii, din toată inima; fiecare este dator să săvîrșească binele, precum au poruncit Moise și profeții; fiecare să iubească ce a ales Dumnezeu și fiecare să urască ce a lepădat Dumnezeu; fiecare să se țină departe de tot răul, dar să se apropie de adevăr și dreptate. De astfel de îndrumări și sfaturi bune e plină această colecție de manuscrise.

4. Sulul al 4-lea conține textul unei cărți cunoscută nouă pînă acum numai după nume: Cartea Lameh.

5. Sulul al 5-lea conține textul cărții lui Isaia, amintit în legătură cu sulul 1.

6. Sulul al 6-lea conține manuscrise cari în conformitate cu cuprinsul pot fi intitulat: lupta fiilor luminii împotriva fiilor întunecului. Fiii luminii se numesc oamenii virtuoși; fiii întunecului se numesc oameni decăzuți din punct de vedere moral: bețivii, avarii, tiranii, asupritorii, exploataorii, cei lipsiți de îndurare, milă și dragoste față de oameni, față de semenii lor. Manuscrisul conține însemnate învățăturii dogmatice (originea omului, rolul său în lume). Păcatul mîndriei, depravarea și toate relele săvîrșite de om, sînt aspru criticate. Vorbitorul ia atitudinea unui

părinte către copii, a unui pedagog către elevi, e plin de bunăvoință și de înțelepciune.

7. Sulul al 7-lea conține 3 bucăți de piele scrisă și strinsă rol. Conținutul lor încă nu se cunoaște. Textele n-au fost publicate pentru a putea fi studiate.

8. În afară de aceea s-au găsit acolo următoarele fragmente de scrieri:

- a) un fragment conținând un text din Geneză,
- b) mai multe fragmente din Levitic (III Moise),
- c) mai multe fragmente din Deuteronom (V Moise),
- d) fragmente din cartea Judecătorilor,
- e) trei fragmente din cartea profetului Daniil.

Pe lângă toate cele înșirate mai înainte, s-au descoperit alte 17 fragmente scrise, cari au ajuns în mîini particulare și cari nefiind publicate, n-au putut fi identificate.

Tot ce a fost descoperit, poate fi valorificat pe deplin abia după ce se stabilește vechimea manuscriselor. De această problemă se ocupă autorul H. Bardke în capitolul: Die Bestimmung des Alters der Funde.

Această problemă nu e ușor de rezolvat, mai ales pentru că nu se indică nici un an în paginile manuscriselor. Nu se indică numele vreunui preot sau autoritate contemporană. Pe baza vaselor de lut, cu greu se pot trage concluzii, căci dacă au servit pentru păstrarea manuscriselor, poate nu sînt noi, adică fabricate în acelaș timp cu manuscrisele, ci le-au dat aceeași întrebuințare pe care au avut-o multă vreme și mai înainte.

Scrisoriile vechi vor fi fost scoase din ele pentru a se așeza altele nouă. Arheologii și specialiștii în ceramică greacă și romană, le vor studia. Din cele constatate pînă acum, se poate deduce că vasele s-ar fi fabricat în vremea domniei lui Irod cel Mare (37 î. H.—4 d. H.).

Săparea în peșteră n-a dus la vreo precizare în privința datei manuscriselor. Nisipul cel fin care acoperea podeaua peșterii a fost răscolit de prea multe mîini nechemate după anul 1947 și desigur ele au distrus unele urme după cari specialiștii ar fi putut trage concluzii.

Au fost examinate și pînzele în cari au fost împachetate manuscrisele. Ele au fost supuse unei analize chimice. În scopul cercetării, o parte au fost arse. Examenul pe baza cantității radioactive de carbon 14, a dat pînzeturilor o vechime de 1900 ani. Nici aici nu s-a stabilit o dată fixă, căci cercetătorii variază, unii atribue o vechime mai mică cu 200 ani, alții una mai mare cu 200 ani. Ei se plimbă între intervalul de timp dintre anii 167 î. H. și 233 d. H.

În ce privește materialul, pe care s-a scris, e din piele. Se poate spune că pielea ca material de scris e un produs autohton, cîtă vreme celălalt material de scris, pergamentul, se importa din Egipt și era mult mai scump decît pielea palestiniană.

Din faptul că manuscrisele sînt rulate în formă de sul, nu se poate deduce mare lucru cu privire la vechimea lor. Comunitățile mozaice întrebuințează și azi Tora în formă de sul, după asemănarea unui balot vechi de pergament.

O posibilitate pentru fixarea vechimii poate oferi și conținutul, în cazul cînd s-ar referi la evenimentele epocii în care s-au scris, dar ele

fiind cărți religioase nu se referă la evenimente din afară de preocupările speciale, cele de doctrină.

Specificul scrierii, gramatica, ortografia, vor putea aduce și ele contribuții la fixarea vechimii, dar pînă la precizarea rezultatelor există încă oarecare rezervă. Aceasta și-o exprimă autorul în capitolul: Kann der Handschriftfund eine Fälschung sein? (Poate fi descoperirea un fals?)

Astfel de falsuri se cunosc destule. Orientul e un ținut clasic în privința falsurilor. Multe „lucruri vechi” se îmbie acolo pentru bani, fără să fie totdeauna veritabile. Pînă acum sînt multe semne că nu e cazul unui fals.

În tot cazul, însemnătatea manuscriselor se poate reda în următoarele: Manuscrisele reprezintă cele mai vechi scripte la V. T., cunoscute pînă azi. Ele sînt cu aproximativ 900 pînă la 1000 ani mai vechi decît manuscrisele cunoscute pînă acum la cărțile V. T. Manuscrisele dovedesc cît de tare e puterea tradiției religioase, care redă cărțile în aceeași structură, fără a se îngădui modificări cari ar atinge fondul. Manuscrisele dau prilej să se constate starea textului biblic în epoca respectivă și dacă există o congruență între manuscrise și textele biblice cuprinse în Biblia ebraică tipărită. Ele deschid o nouă perioadă în cercetarea textului biblic, depășesc cunoștințele noastre privitor la istoria textelor biblice, aduc o contribuție prețioasă la studiul limbii ebraice și confirmă autenticitatea textului biblic.

Deocamdată, teologii și arheologii sînt preocupați intens de definitivarea cercetărilor acelor manuscrise. Spre scopul acesta s-a inițiat o adevărată întrecere în muncă. Astfel *Barthelemy* publică (în *Revue Biblique* nr. 57 din 1950): *Le grand rouleau d'Isaie trouvé près de la Mer Morte*; *Baumgartner* scrie despre: *Palestinische Handschriftenfund* (Descoperirea manuscriselor palestinene, 1949); *Ploeg*: *L'immortalité de l'homme d'après les textes de la Mer Morte* (1952); *Beegle*: *Proper Names in the New-Isaiah Scroll* (1951).

Între 1947 și pînă azi au apărut peste 100 de cărți cari studiază monumentală descoperire de la Marea Moartă. Dintre acestea, un număr de 90 au fost consultate de *Bardtke*, astfel încît din lucrarea sa cunoaștem stadiul cercetărilor pînă în luna august 1953.

Prof. N. NEAGA

Note bibliografice

Academia Bulgară de Științe a publicat la Sofia, în 1954, o prețioasă lucrare despre „Istoria Bulgariei”, pp. 560, la care a colaborat și academicianul Iv. Snegarov, profesor de Istoria bisericească universală la Academia teologică ortodoxă bulgară.

Babinger F., Mohamed II Cuceritorul și timpul său, (1481), ediție germană la München 1953 și traducere franceză de E. Del Medico, Paris 1954 pp. 636, este cea mai recentă monografie asupra cuceritorului Constantinopolei, despre care a scris în sec. XV grecul Kritobulos, a cărui cronică a fost publicată din nou de Ch. T. Riggs, în 1954.

Balogh St.-Leixner J., Ca toți să fie una, Preșov 1955, pp. 29, arată cum s-a realizat în sec. XVII, prin politica Vaticanului, spargerea unității în credință a acelor credincioși care moșteniseră tradițiile ortodoxe ale sf. apostoli ai slavilor, Constantin și Metodie, și că revenirea din 1950 a fost tocmai întoarcerea la credința strămoșilor, la credința mântuitoare ortodoxă.

Beșevliev V. (Sofia), Inscripțiile reliefului de la Madara, în: *Byzantinoslavica XVI—2*, Praga 1955, p. 212—254, prezintă explicații asupra celei mai vechi inscripții protobulgare, de pe la anii 706, arătând că la început bulgarii au întrebuințat scrisul grecesc, iar după venirea ucenicilor sf. Metodie din Moravia, au introdus scrisul cirilic.

Frolow A., Devierea cruciadei a 4-a spre Constantinopole, *Revue de l'histoire des religions* 145, 1953, p. 168 ss și 146, p. 67 ss, — constată că în cele din urmă cruciada a 4-a a avut, chiar de la început, scopul cuceririi Constantinopolei, spre a pune latinii mina pe bogăția în sf. moaște, aflătoare la Bizanț.

Levcenko M. V., Legăturile reciproce dintre Bizanț și Rusia pe vremea lui Vladimir, *Vizantiiski Vremennik* 7, Moscova 1953, p. 194—223, arată că Rusia era legată cu Bizanțul prin raporturi strânse, în cadrul cărora a intrat și încreștinarea lui Vladimir.

Mamunes K. G., Marcu Eugenicul, viața și activitatea, Atena 1954, pp. 91, este cea mai bună monografie asupra marelui apărător al Ortodoxiei împotriva unirii de la Florența, din 1439.

Pravoslavny Sbornik, Almanahul Mitropoliei ortodoxe din Cehoslovacia, pe anul 1956, Praga, pp. 151, prezintă în cadrul articolelor sale două colaborări, care arată că în Moravia și Cehia a fost introdus ritul ortodox prin sf. Constantin și Metodie. Păr. prot. Novak J., în Raportul foilor de la Kiev față de ritul răsăritean (p. 90 s), constată că aceste foi glagolitice se reazemă pe un text mai vechi cirilic, de rit bizantin, iar păr. prot. Leixner J., arată în: În ce rit s-a slujit la mănăstirea Saza a (p. 119 ss), că și în sec. XI slujba la mănăstire era în ritul ortodox.

Tomadakis N. V., Roman Melodul, imnurile sale, 2 vol., Atena 1952/4, prezintă o parte din textele prea frumoaselor lui imnuri bisericești.

Prof. M. ȘESAN

UN AN DE LA SĂVÎRȘIREA DIN VIAȚĂ A MITROPOLITULUI NICOLAE

La 6 august 1955, în puterea amiezii, s-a săvîrșit din viață cel ce a fost marele Mitropolit al Ardealului dr. *Nicolae Bălan*.

Cu o zi înainte, își făcuse obișnuita plimbare afară din oraș, răzbind cu mașina pînă dincolo de Săliștea Sibiului, pe hotarul comunei Aciliu.

Deși în ultima vreme era suferind și cuprins de o vădită slăbire a puterilor fizice, nimic nu lăsa să se prevadă un sfîrșit atît de apropiat, mai ales că în dimineața praznicului Schimbării la Față a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos luase parte la Sfînta Liturghie, în paraclisul Institutului Teologic Universitar și programase cîteva audiențe particulare.

Pe cînd stătea de vorbă cu unul din oaspeții săi, simțindu-se cuprins de o indispoziție subită, a întrerupt audiența, s-a așezat în pat și curînd după aceea a închis ochii pentru totdeauna, fără zdruncin și fără chin. Erau ceasurile 12,15 din zi. Dumnezeu l-a chemat la Sine lin, hărăzindu-i o moarte ușoară. Buletinul medico-legal indica lapidar cauza decesului: „Sin-copă cardiacă. Miocardită“.

Petrecut de tot ce are mai de seamă poporul nostru credincios — în frunte cu Domnul Dr. *Petru Groza*, președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Romîne, Prea Fericitul Patriarh *Justinian*, Domnul Acad. Prof. *Petre Constantinescu-Iași*, Ministrul Cultelor, PP SS Membrii ai Sfîntului Sinod, delegații cultelor religioase din patria noastră, ș. a. — trupul neînsuflețit al Mitropolitului Nicolae a fost așezat în mormîntul nou din tînda Mănăstirii Brîncoveanu de la Sîmbăta de Sus, în 9 august 1955.¹

După o văduvie de peste o jumătate de an, scaunul vlădicesc al Ardealului și-a îndepărtat năfrămile cernite, primind — în 18 martie 1956 — pe noul său titular, înalt Prea Sfinția Sa Arhiepiscopul și Mitropolitul dr. *Iuștin Moisesescu*.

---

¹ Toată presa bisericească a luat parte la doliul Mitropoliei Ardealului, prilejuit de moartea Mitropolitului Nicolae. Cronica amănunțită a marelui său sfîrșit a apărut în foile eparhiale de la Sibiu („Telegraful Român” și „Foaia Bunului Creștin”) și în revista „Biserica Ortodoxă Romînă” (nr. 10, octombrie 1955). Cu totul remarcabil este portretul pe care i l-a făcut I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, în revista „Mitropolia Olteniei” (Craiova, nr. 10—12, oct.—dec. 1955) și mai presus de toate, Prea Fericitul Patriarh Justinian, în cuvîntarea rostită în Catedrala mitropolitană din Sibiu, la prohodirea osemîntelor celui ce a fost Mitropolitul Nicolae al Ardealului. (Vezi „Telegraful Român”, nr.ii 13—22/1955).

În acest răstimp, pomenirile rînduite de „pravila“ noastră bisericească pentru odihna sufletului Mitropolitului Nicolae, s-au făcut cu cinstirea cuvenită ostanelilor desfășurate de adormitul întru Domnul ierarh, vreme de o jumătate de veac de slujire devotată a Sfintei noastre Biserici.

Osebit de parastasele oficiale în Catedrala mitropolitană din Sibiu și în bisericile parohiale din Arhiepiscopie, la 40 de zile de la moartea sa, un sobor de vlădici și preoți, în frunte cu I. P. S. Mitropolit *Sebastian* al Moldovei și Sucevei, s-a rugat și a plinit cele de cuviință la mormîntul Mitropolitului Nicolae, de la Mănăstirea Brîncoveanu.

Intr-acolo a sîrguit și Arhipăstorul nostru, I. P. S. Mitropolit *Iustin*, marți, 20 martie 1956, a doua zi după mărețele festivități ale înscăunării I. P. S. Sale, închinînd memoriei Mitropolitului Nicolae cel dintîi drum făcut în cuprinsul Arhiepiscopiei.

Vineri, 11 mai a. c. — praznicul Izvorul Tămăduirii fiind — în săptămîna luminată, în cadrele îndătinatului pelerinaj de obște la sfînta Mănăstire Brîncoveanu, I. P. S. nostru Arhiepiscop și Mitropolit *Iustin* a săvîrșit un parastas la mormîntul Mitropolitului Nicolae, în prezența cîtorva mii de credincioși.

Cît de vie e amintirea Mitropolitului Nicolae și cît de prețuită este opera de zidire nouă pe care a săvîrșit-o ca profesor de teologie (1905—1920) și apoi ca ocîrmuitor al Bisericii ortodoxe ardelenе (1920—1955), se poate vedea din cuvîntările ample și substanțiale pe care Prea Fericitul Patriarh Justinian, I. P. S. nostru Mitropolit *Iustin* și alți fruntași ai vieții noastre bisericești, le-au rostit în cadrele lucrărilor și festivităților împreunate cu alegerea, hirotonirea, investitura și așezarea în scaun a noului nostru Arhipăstor.

Mulțumitori mărturisindu-ne Părintelui ceresc că i-a rînduit urmaș pe potriva năzuințelor sale de repetate ori exprimate și la înălțimea îndatoririlor legate de jețul vlădicesc al Ardealului, rugăm pe bunul Dumnezeu să-i facă parte de odihnă, în curțile Sale, precum este scris.

REDACȚIA

PREA SFINȚITUL EPISCOP ANDREI AL ARADULUI LA 20 ANI DE ARHIPĂSTORIRE

În 2 februarie a. c., s-au împlinit două decenii de cînd Prea Sfinția Sa Dr. Andrei Magieru ocîrmuiește Eparhia ortodoxă romînă a Aradului, iar în 4 iulie a. c. s-au împlinit 30 de ani de cînd Prea Sfinția Sa a fost hirotonit întru arhiereu.

Aceste două momente însemnate ne îndatorează să le încreștăm la răboj cu simțăminte de dragoste respectuoasă și de prețuire deplină pentru Arhipăstorul Eparhiei Aradului, recapitulînd „curgerea“ vieții și ostanelilor P. S. Sale de pînă acum și rugînd pe bunul Dumnezeu să-i hărăzească îndelungare de zile, pentru ca să poată adăuga, cu ajutorul Lui, alte înfăptuiri folositoare Sfintei noastre Biserici și poporului dreptcredincios, la cele cari îi cinstesc arhipăstoria de pînă acum.

Prea Sfințitul Episcop Andrei al Aradului s-a născut în 27 iunie (st. v.) 1891, în comuna Saturău (raionul Gurahonț), fiind fiul protopopului ortodox Traian Magieru și al soției sale Ana. La botez, a primit numele Aurelian.

Școala primară a urmat-o în comuna natală (trei clase) și la Timișoara (ultima clasă). Elev al gimnaziului inferior din Arad și apoi (în cursul superior) al liceului din Beiuș, după ce și-a luat examenul de matură, s-a înscris la Facultatea de Teologie a Universității din Cernăuți, ale cărei cursuri le-a urmat din octombrie 1909 și pînă în iunie 1913. La 10 martie 1916, a fost promovat doctor în teologie al Facultății aceleia.

Pentru completarea pregătirii sale, a urmat o vreme cursurile Facultății de Litere de la Universitatea din Budapesta.

Intrat în slujba Sfintei noastre Biserici, a îndeplinit rînd pe rînd, sau simultan, următoarele slujbe: rector al Internatului diecezan din Beiuș (15 dec. 1913 — oct. 1917), secretar eparhial al Episcopiei Oradiei (1 ian. 1918 — 1 iunie 1921), consilier referent bisericesc al aceleiași Eparhii (1 iunie 1921 — 1 iulie 1926) și rector al fostei Academii Teologice ortodoxe romîne din Oradea (sept. 1923 — 1 februarie 1936).

În anul 1918 a devenit membru al clerului, fiind hirotonit la Arad întru diacon. Patru ani mai târziu, la Oradea (1922), a fost hirotonit întru preot.

La 4 iulie 1926 a fost hirotonit întru arhiereu, încredinșindu-i-se totodată slujba de arhiereu-vicar al Episcopiei Oradiei.

La 2 februarie 1936, Prea Sfințitul Arhiereu Dr. Andrei Magieru a fost înscăunat Episcop al Eparhiei Aradului, Ienopolei și Hălmajului.

Ucenicia de ocîrmuitor bisericesc și-a făcut-o pe lîngă pururea pomeniții episcopi Ioan I. Papp al Aradului și Roman Ciorogariu al Oradiei.

Ceea ce caracterizează personalitatea Prea Sfințitului Episcop Andrei al Aradului este cultura sa temeinică și variată, întregită de un zel exemplar pentru propășirea Bisericii noastre și împodobită de o fermitate a caracterului, la înălțimea smereniei creștinești în care și-a învăluit statornic viața închinată în întregime Domnului.

Prea Sfinția sa vorbește curent limbile: maghiară, rusă, franceză, germană și engleză. Activ în publicistica bisericească la foile eparhiale „Legea Romînească” (Oradea), „Biserica și Școala” și „Calea Mîntuirii” (Arad), „Revista Teologică” (Sibiu), ș. a., unele din acestea l-au avut diriguiitor harnic și priceput. Pastoralele P. S. Sale sînt modele de înțelepciune, știință și evlavie creștinească. Vreme de 20 de ani, a stimulat și îndrumat îndeaproape tot scrisul bisericesc de la Arad.

Viața sa de meditație, rugăciune și studiu, seninătatea cugetului său și sinceritatea ce-o vădește în orice împrejurare, au făcut ca P. S. Sa să fie unanim îndrăgit și prețuit, chiar și de cei de alte confesiuni, cu cari a colaborat frățeste, încă pe vremea cînd — ca arhiereu-vicar al Eparhiei Oradiei — a făcut nenumărate vizitații canonice, ducînd pînă-n cele mai ferite așezări omenști cuvînt de pace și bunăvoință între toți oamenii.

Ca episcop al Eparhiei Aradului, s-a făcut stîlp de unitate sufletească a tuturor credincioșilor ortodocși, chemîndu-i la colaborare loială cu cei de altă lege, în slujba progresului patriei noastre iubite, Republica Populară Romînă.

Participarea P. S. Sale la lucrările Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne și la sesiunile Sinodului Mitropolitan al Ardealului și Banatului, a fost de fiecare dată efectivă și substanțială, îndeosebi în problemele de

învățămint, disciplină canonică și relații bisericești externe, culminând cu o vizită făcută la Moscova.

La împlinirea a 30 de ani de arhierie și 20 de ani de episcopat — laolaltă cu clerul și credincioșii din Eparhia Aradului — îi prezentăm respectuos urările noastre călduroase de pace, sănătate și întru toate bună sporire, spre mărirea Sfintei noastre Biserici și spre binele vremelnic și veșnic al patriei noastre dragi.

Întru mulți și fericiți ani, Prea Sfințite Părinte!

REDACȚIA

PREA SFINȚITUL EPISCOP NICOLAE AL CLUJULUI LA 20 DE ANI DE ARHIPĂSTORIRE

La praznicul de pomenire al Sfinților Apostoli Petru și Pavel (29 iunie), Eparhia Vadului, Feleacului și Clujului a îmbrăcat veșmînt luminat de duhovnicească bucurie. Se îplineau, atunci, 20 de ani de cînd la cîrma reînviarei cîtorii a lui Ștefan cel Mare a fost așezat sărbătorește Prea Sfinția Sa Episcopul *Nicolae Colan*.

Părtași făcîndu-ne la această prăznuire, nu vom pregeța să arătăm că ea a fost și sărbătoarea noastră, din îndoită pricină că Prea Sfinția Sa Nicolae Colan este unul dintre Episcopii sufragani ai Mitropoliei Ardealului, iar înainte de aceea a fost slujitor credincios, destoinic, prețuit și îndeobște iubit al instituțiilor bisericești din cetatea de scaun a acestei Mitropolii.

Năcut la 28 noiembrie 1893, în Arpătac (astăzi: Araci), din Țara Birsei, ca fiu de țaran cu casă grea și cu stare materială modestă, a urmat școala primară în satul natal, iar studiile secundare (medii) — la fostul liceu ortodox „Andrei Șaguna” din Brașov (azi: Orașul Stalin).

După ce a absolvit Institutul pedagogic-teologic „Andreian” din Sibiu, a trecut la Facultatea de Litere a Universității din București, unde și-a luat diploma de licență cu strălucita teză inedită: „*Stilul lui Dimitrie Cantemir în scrierile lui romînești*”.

Remarcat de pururea pomenitul Mitropolit dr. Nicolae Bălan pentru caracterul său distins și robust, tînărul Nicolae Colan a fost trimis pentru studii de specializare la Universitatea din Berlin, unde a audiat, printre altele, cursurile de Noul Testament ale teologului protestant de renume mondial Gustav Adolf von Deissmann.

La Sibiu, a îndeplinit cu cinste și omenie felurite îndatoriri bisericești, ca secretar arhiepiscopesc (1921—22), profesor de teologie (1923—36) și rector al fostei Academii Teologice „Andreiane” (1929—36), deputat eparhial în repetate rînduri, secretar general al fostei Asociații a clerului ortodox ardelean, ș. a.

A intrat în cler în anul 1934, fiind hirotonit întru diacon și apoi întru presviter. În anul următor (1935), a fost hirotesit întru protoiereu.

La 29 aprilie 1936 a fost ales cu mare însuflețire Episcop al Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului, iar două luni mai tîrziu a fost înscăunat în jeșul pe care l-a cinstit cu vrednicie și l-a consolidat cu pricepere de desăvirșit gospodar Episcopul Nicolae Ivan.

Prea Sfințitul Episcop Nicolae Colan a fost și a rămas, mai presus de toate, om de carte, preot pilduitor și povățuitor de vădită vocație învățătoarească.

Condeiful său ager, cald și nuanțat, stilul său cu mireasmă de hrisov, capacitatea sa publicistică și literară excepțională, au hărăzit scrisului bisericesc contemporan pagini de-o strălucire rară.

Debutul în presă și l-a făcut încă în 1915 (la „Gazeta Transilvaniei” din Brașovul de altădată). Colaborator permanent al foilor bisericești din Sibiu, între anii 1923—36 a dirigit ca redactor responsabil (director) „*Revista Teologică*”, iar în anul 1934 a înființat revista „*Viața Ilustrată*” (care se adresa familiilor dreptcredincioșilor creștini). Concomitent, diriguia „Biblioteca Bunului Păstor” (anexă de caracter practic-pastoral a „*Revistei Teologice*”) și Anuare teologice, precum și colecțiile de scrieri religioase: „*Problemele Vremii*” (Sibiu, 1929), „*Cărțile Vieții*” (Cluj, 1937) și „*Veniți de luați lumină*” (Cluj, 1941), înființate de Prea Sfinția Sa. A fost mîna dreaptă a Mitropolitului Nicolae Bălan în ctitorirea și dezvoltarea colecțiilor de cărți teologice și bisericești apărute la Sibiu (ca: „*Seria Teologică*”, „*Seria Didactică*”, „*Popasuri Duhovnicești*”, ș. a.) Elementele tinere care s-au afirmat în publicistica bisericească sibiană, au fost descoperite în cea mai mare parte, stimulate și îndrumate cu dragoste și pricepere, de Prea Sfinția Sa.

Ca profesor de Studiul Noului Testament și rector, a pregătît promoții numeroase de slujitori ai altarului și a publicat studii de specialitate îndobște apreciate (ca: „*Sfîntul Pavel către Filimon. Creștinismul și sclăvia*”, Sibiu 1925; „*Biblia și intelectualii*”, Sibiu 1929; „*Cartea Sfîntului Apostol Pavel către Efeseni*”. Introducere. Sibiu 1929; ș. a.), iar după intrarea în episcopat a tipărit în două ediții (1942 și 1945) sfintele cărți inspirate ale Legii celei nouă, carte cunoscută sub numele de „*Noul Testament de la Cluj*”.

Pentru meritele ce și le-a cîștigat în tărîmul scrisului, vechea Academie Romîna l-a făcut membru onorar al ei (1938), iar apoi (în 1942) l-a chemat să ocupe locul de membru activ rămas vacant prin încetarea din viață a lui Nicolae Titulescu.

„Indreptător credinței și chip blîndețelor” vîdindu-se în toată bună-vremea, a rămas neclintit la postul său de povățuitor duhovnicesc în anii (1940—1945) de vremelnică cotropire a Ardealului de Nord de către reacțiunea fascistă-hortystă, înlesnind cu tact și înțelepciune conviețuirea credincioșilor pe care îi păstorea, cu minoritățile naționale și confesionale din acea parte a țării.

După eliberarea Ardealului de Nord de către trupele sovietice și romîne, în patria noastră nouă, Republica Populară Romîna, Prea Sfințitul Episcop Nicolae Colan a contribuit la consolidarea unificării bisericești a romînilor ardeleni și la buna desfășurare a luptei pentru apărarea păcii.

Arhipăstor al unei eparhii cu un lot respectabil de preoți și credincioși proveniți din fosta biserică unită, Prea Sfinția Sa îmbrățișează cu dragoste și înțelegere părintească pe noii săi păstorîți, înlesnindu-le pe toate căile încadrarea efectivă în marea familie duhovnicească a Bisericii-mame.

Ca membru al uneia din delegațiile ortodoxe romîne care au vizitat Biserica soră rusă, Prea Sfințitul Episcop Nicolae Colan și-a cîștigat pre-

țuirea ocîrmuitorilor acelei Biserici, bucurîndu-se mai cu osebire de prietenia I. P. S. Mitropolit Nicolae al Crutîșelor și Colomnei.

La împlinirea a două decenii de binecuvîntată și rodnică arhipăstorie, ne asociem cordial urărilor de pace, sănătate și întru toate bună sporire, ce i le-au exprimat călduros clerul și credincioșii pe care îi păstorește cu nedeزمینجِیتă vrednicie, cu încercată înțelepciune și cu pilduitoare bunătate a inimii.

Intru mulți și fericiți ani, Prea Sfințite Părinte!

REDACȚIA

SOLEMNITATEA DESCHIDERII NOULUI AN ȘCOLAR 1956-57 LA INSTITUTUL TEOLOGIC DE GRAD UNIVERSITAR DIN SIBIU

Noul an școlar 1956—57 la Institutul Teologic de grad Universitar din Sibiu, a fost inaugurat solemn joi 4 octombrie, orele 12.

Un sobor de slujitori al acestui așezămînt bisericesc, au săvîrșit îndătinata Doxologie în paraclisul Institutului, în prezența Înalt Prea Sfințitului nostru Arhiepiscop și Mitropolit IUSTIN, de față fiind consilierii arhiepiscopesci, membrii corpului didactic al Institutului, personalul administrativ, preoți și studenții teologi.

După sfînta slujbă religioasă, în aula Institutului, a avut loc deschiderea solemnă a noului an școlar.

Festivitatea a început cu cîntarea religioasă „Cerîurile spun”, executată de Corul studenților teologi, dirijat de P. C. Preot conf. Gheorghe Șoima.

A luat apoi cuvîntul rectorul Institutului, P. C. Prof. dr. S. Vlad, care a spus următoarele:

Înalt Prea Sfințite Stăpîne,
Prea Cucernici Părinți Consilieri,
Prea Cucernici Părinți Profesori,
Onorați oaspeți și
Iubiți studenți,

Cu ajutorul lui Dumnezeu începem un nou an de muncă. Bucuria noastră este deplină văzînd adunați în această Aulă pe studenții vechi care au trudit aici ani de zile venind acum din nou să-și continue munca cu puteri înnoite și sporite. Acestora se adaugă un contingent nou de studenți, care vin să-și adape sufletul din știința dumnezeiască. Imi îndrept cuvîntul meu mai ales către studenții noi, îndemnîndu-i ca ei, prin sirgînță și bună purtare, să se arate vrednici de alegerea ce li s-a făcut, fiind primiți în Institutul nostru.

Voi, iubiți studenți, ați intrat într-o instituție cu caracter special, unde veți învîța lucruri deosebite de cele învățate pînă acum, pregătindu-vă nu pentru a exercita o meserie ci pentru o înaltă chemare, o chemare dintre cele mai sublime.

Frumoasă este chemarea unui doctor, care lucrează pentru a reda sănătatea corpului, dar nu este cu nimic mai prejos chemarea unui preot, care trebuie să lucreze pentru tămăduirea sufletului, care formează partea superioară a ființei noastre.

Frumoasă e cariera de inginer și chemarea pe care o are inginerul de a prelucra materialele, de a ridica clădiri mărețe, de a arunca punți peste prăpăstii, dar nu mai puțin

măreață este chemarea preotului care e pus să prelucraze sufletele, să zidească în ele temple pentru Dumnezeu și Duhul Sfânt și să arunce punți de legătură peste abisul care-l sapă ura între oameni, precum și neînțelegerile dintre ei.

Frumoasă este chemarea profesorului și a dascălului, care propovăduiește știința omenească, pentru a da cetățeni luminați și folositori patriei; dar nu e cu nimic mai prejos chemarea preotului, care e pus să învețe pe oameni știința dumnezeiască, prin care să-i înalțe pînă la demnitatea de fii ai lui Dumnezeu și să realizeze aici pe pămînt, în marginile posibilității, împărăția lui Dumnezeu, așa cum ne rugăm fiecare dintre noi cînd rostim „Tatăl nostru”.

Măreția misiunii noastre depinde de concepția pe care ne-o facem fiecare despre această misiune. Unii Sf. Părinți au avut o concepție sublimă despre chemarea preoțească, încît cu toate talentele cu care i-a înzestrat Dumnezeu, cu toată știința pe care au agonisit-o de la dascăli renumiți, s-au cutremurat în fața acestei chemări înalte a preoției, cum a fost cazul Sf. Ioan Gură de Aur, care a fugit cînd era vorba să fie hirotonit preot, căci i se părea că nu e destul de pregătit pentru înalta chemare de slujitor al lui Dumnezeu.

Intrînd în această școală, voi vă pregătiți deci pentru o chemare care nu e de mai puțină importanță decît alte chemări.

Voi trebuie să citiți și să adînciți mai întîi scripturile sfinte, adică Biblia, care ea însăși e o întreagă bibliotecă. Din ea veți deprinde să cunoașteți concepția măreață despre Dumnezeu, care stă la cîrma lumii și conduce destinele popoarelor, ca și ale indivizilor. Concepția aceasta vă va da vouă tărie, siguranță și putere de muncă și vă va face să fiți optimiști, vă va insufla elan, încît chiar și atunci cînd în luptă cu patimile și adversitățile ați cădea biruiți, ea vă va da putere să vă ridicați, să vă redresați, știînd că sus aveți un Tată care nu vrea moartea păcătosului, ci îndreptarea lui, că El se bucură de îndreptarea fiecărui om, cum s-a bucurat tatăl din parabola fiului rătăcit de întoarcerea fiului său, sau cum se bucură păstorul de aflarea unei oi rătăcite.

Voi veți învăța să cunoașteți pe Fiul lui Dumnezeu și învățăturile lui sublime. El se va adresa vouă, cum s-a adresat odinioară Apostolilor și vă va întreba: „Dar voi cine ziceți că sînt?” Și voi va trebui să mărturisiți ca și Apostolii de altădată și să ziceți: „Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu celui viu”. (Mt. 16, 15—16). Voi va trebui să mărturisiți și să ziceți: Tu ești „calea, adevărul și viața”, Tu ești lumina. (Io. 14, 6; 8, 12). Această mărturisire trebuie să devină pentru voi concepția care să vă călăuzească pașii vieții.

Voi va trebui să umblați pe calea Domnului, care este nerătăcitoare, va trebui să trăiți în adevărul Lui, care e mintuitor, în viața indicată de El, care este cea adevărată, să vă luminați cu lumina Lui, care e neînselătoare, care încălzește sufletele, le fructifică și le face să rodească îmbelșugat.

Din Scriptură veți învăța voi să vă formați o concepție superioară despre om, pe care Dumnezeu l-a creat ca să fie stăpîn, iar nu rob al pămîntului. Pentru el a creat Dumnezeu pămîntul și toate frumusețile lui. De dragul omului s-a intrupat Fiul lui Dumnezeu și s-a sălășluit printre oameni ca să-i mintuiască, să-i călăuzească și să-i apropie de Tatăl lor ceresc, de la care s-au îndepărtat. Din Evanghelie veți învăța să priviți în fiecare om pe un fiu al lui Dumnezeu și un frate al vostru, pe care să-l tratați ca atare.

Concepția superioară despre Dumnezeu creatorul, dar și Tatăl nostru, concepția despre Hristos Fiul lui Dumnezeu și călăuza vieții noastre, concepția superioară despre om, menit să fie un fiu al lui Dumnezeu, trebuie să devină concepția voastră de viață. Aceste concepții vor crea în voi pe omul cel nou. Omul călăuzit de aceste principii va primi o siguranță, o tărie, încît el oriunde apare e sigur de sine, știe ce vrea și lucrează cu fermitate. Cel ce și-a însușit o astfel de concepție, nu va fi ca o trestie care se îndoaie încotro suflă vîntul, sau ca o sîrlează pe care o învîrte orice adiere de vînt, ci va trăi și

va acționa conform acestei concepții superioare despre viață. Această concepție îi va fi paznicul gândurilor sale, controlul cuvintelor și izvorul nesecat al acțiunilor sale.

Concepția aceasta superioară veți ajunge să v-o însușiți studiind știința dumnezeiască și ea vă va ajuta să vă întăriți puterile sufletești și trupești, pentru a putea lupta cu succes împotriva patimilor. Ea vă va ajuta să vă renașteți sufletește și să deveniți oameni noi, așa cum o cere și Scriptura și cum o pretind și vremurile pe care le trăim.

Voi veți învăța în această școală că harul care se coboară de sus este o putere divină care a lucrat în sufletele tuturor oamenilor mari ai Bisericii. El i-a transformat, i-a fortificat, i-a dinamizat și i-a făcut capabili de lucruri mari. Harul le-a întărit voința pentru fapte mari și frumoase, le-a deschis mintea pentru primirea adevărului, le-a îndreptat și le-a susținut pașii pe calea virtuții, dându-le un nou stil de viață superioară. Astfel, marele Apostol al neamurilor putea spune: „Prin harul lui Dumnezeu sint ceea ce sînt și harul lui care este în mine, nu a fost în zadar”. (I Cor. 15, 10). Harul acesta a făcut din pescari simplii Apostoli îndrăzneți și dintr-un fariseu prigonitor al lui Hristos și al celor ce credeau în El, pe cel mai mare apostol al Domnului. Același har va putea face și din voi mărturisitori îndrăzneți ai lui Hristos și propovăduitori destoinici ai lui.

După cum soarele în căldura și lumina lui face să incolțească semințele și acopere pămîntul cu un covor de flori dintre cele mai variate, umple pomii cu roadele cele mai gustoase, tot astfel fructifică harul lui Dumnezeu solul sufletului omenesc. El trezește în noi conștiința la o nouă viață, face să incolțească pornirile cele bune și le întărește, asigură triumful binelui asupra răului și sfințește viața. El vă va ajuta și pe voi ca în misiunea pentru care vă pregătiți să puteți deveni „lumina lumii și sarea pămîntului”, „cetate zidită pe înălțimi” (Mt. 5, 13—15), spre care credincioșii să privească cu încredere și legitimă nădejde.

Studiați, deci, cu sîrguință știința dumnezeiască. Stați în contact permanent cu Dumnezeu prin rugăciune și meditație, căci El vă va ajuta și nu vă va lipsi de harul Său bogat, care pe cei slabi îi întărește și pe cei neputincioși îi îndrăveneste, cum zice Sf. Apostol Pavel. El vă va ajuta ca după patru ani de muncă sîrguincioasă, voi să deveniți niște slujitori vrednici ai Bisericii și ai Patriei noastre scumpe R. P. R.

Dacă colegi de-ai voștri din școlile secundare care studiază la alte institute de grad universitar, pe urma muncii lor vor avea bucuria să dea societății mașini de mai mulți cai putere, iar alții dintre ei să ridice zidiri mărețe pentru folosul obștei, voi, după pregătirea ce-o veți primi aici, veți avea bucuria ca prin învățătura pe care o veți propovădui cu elan, să dați societății oameni hotărîți, de mai multe suflete putere, și să zidiți în suflete temple mărețe pentru Dumnezeul cel viu.

Iubiți studenți,

Exprim cu această ocazie bucuria deplină a Corpului Profesorat, ca și a studențimii, de a avea pe I. P. S. Sa în mijlocul nostru în aceste momente solemne ale deschiderii noului an. I. P. S. Sa, cu ocazia prezentării celor zece studenți săraci care au primit fiecare cite un rînd de haine, ca să-i mulțumească pentru ajutorul dat, a făcut o mărturisire, spunind că I. P. S. Sa a venit în Ardeal ca să slujească la cele două altare, la altarul Bisericii și altarul școlii. Prin această mărturisire, I. P. S. Sa înțelege să continue tradiția inaugurată de marele său înaintaș, Mitropolitul Nicolae, care a arătat tot timpul păstoririi sale de 35 ani cea mai mare sollicitudine și a purtat o deosebită grijă pentru acest Institut, pentru profesorii și studenții lui. Mulțumim I. P. S. Sale, ca și Prea Ven. Consiliu Arhiepiscopesc, pentru ajutorul bănesc acordat Institutului nostru și în anul acesta, din care s-au putut acorda burse studenților merituosi pentru primul trimestru al acestui an.

Mulțumim de asemenea tuturor celorlalți înalți Ierarhi din Banat și Ardeal, pentru toată grija ce o poartă Institutului nostru și pentru ajutoarele bănești acordate încă din vară, ca burse pentru studenții merituosi. Sintem siguri că dacă nu sint prezenți cu trupul la această solemnitate, sint sufletește alături de noi în aceste momente.

O mulțumire specială aducem Academicianului Profesor Domnului P. Constantinescu-Iași, Ministrul Cultelor, pentru tot sprijinul de care a împărțit Institutul nostru și pentru ajutoarele bănești acordate din partea Ministerului Cultelor.

De încheiere, am bucuria să anunț că la Institutul nostru a fost numit, în calitate de duhovnic II, Ieromonahul Irineu Crăciunaș, magistrand, care și-a făcut studiile teologice în acest Institut. Noi legăm cele mai bune nădejdi de activitatea Sfinției Sale, îl salutăm în mijlocul nostru și-i dorim spor în noua activitate pe care și-o începe.

Cu aceasta, declar anul academic 1956/57 deschis.

În continuare, Corul studenților teologi a executat piesele corale: „Clopoteii”, „Pe pământ pace”, „Mama” și „Imnul FMTD”.

Înalt Prea Sfințitul nostru Arhiepiscop și Mitropolit IUSTIN, adresându-se participanților la festivitate, a roșit următoarea cuvîntare:

*Prea Cucernice Părinte Rector,
Prea Cucernici Părinți Profesori,*

De cîte ori pătrund în acest străvechi așezămint de cultură teologică și romînească, simt în jurul meu umbrele nevăzute ale celor mai străluciți ierarhi pe care i-a avut Biserica Ortodoxă din Ardeal, Andrei Șaguna și Nicolae Bălan.

Cel dintîi, desfășurîndu-și activitatea de arhipăstor într-o vreme cînd Ardealul gemea sub jugul Habsburgilor, numai datorită abilității lui a putut să dea Bisericii ardeleni o organizație sănătoasă, de care a beneficiat și școala noastră teologică, asigurîndu-i se frumoase posibilități de propășire.

Celălalt, dezvoltîndu-și activitatea sa bisericească și romînească într-o epocă de aparentă independență a statului nostru față de celelalte state și într-o vreme de adînci frămîntări — provocate de nedreptățile sociale din trecut — numai datorită marii sale personalități a izbutit să ridice Biserica ortodoxă ardelenă pe culmi de înflorire și să aducă școala aceasta de învățămînt teologic la nivelul universitar la care se găsește astăzi.

În zilele noastre, cînd independența patriei noastre este desăvîrșită, iar pe plan intern s-au așezat orînduiri sociale drepte, Biserica are toate condițiile favorabile de dezvoltare. Cu sprijinul Statului, ea se organizează și funcționează potrivit dogmelor și rînduielilor ei tradiționale. De această stare de lucruri beneficiază și Institutul nostru.

Dragi studenți,

Să fiți mindri că puteți să vă adăpați din fîntînile științei dumnezeiești în această străveche cetate de cultură ortodoxă și romînească a Ardealului. Desigur, simțiți în voi chemarea de a deveni slujitori ai lui Hristos și ați venit aici ca să vă pregătiți în acest scop. Ca mîine veți fi preoți, adică veți dobîndi puterea de a coborî asupra oamenilor credincioși puterea lui Dumnezeu. Într-adevăr, ce este mai înalt și mai de folos în această lume, decît harul nevăzut și atotputernic al lui Dumnezeu?

Iată, voi sînteți chemați să împărtășiți enoriașilor voștri de mîine acest har. Sînteți chemați să cîrmuiți pe credincioșii voștri de mîine, îndemnîndu-i să viețuiască după principiile Mîntuitorului, spre a se putea mîntui.

Ce poate fi mai frumos și ce poate fi mai înălțător, pentru un om, decît să învețe pe alții să trăiască după legile sublime ale moralei creștine!

Sînteți chemați, apoi, să propovăduiți Evanghelia lui Hristos, înțelepciunea înțelepciunilor, cea mai înaltă cunoștință, care-și are originea în însăși puterea lui Dumnezeu.

Grea, în adevăr, este misiunea preoțească! Nu uitați, însă, niciodată, că nu sînteți singuri. Toată viața voastră veți avea alături de voi pe Hristos, Dumnezeuul nostru, care vă înzestrează cu putere și veghiază la împlinirea acestei înalte misiuni. Nu uitați, că spre a putea deveni cu adevărat slujitori ai Mîntuitorului, trebuie să vă străduiți și să izbutiți să vă transformați în adevărate „vase alese” ale lui Hristos. Nu veți putea deveni cu adevărat slujitori ai lui Hristos, decît atunci cînd veți izbuti să trăiți învățătura pe care o propovăduiți și să propovăduiți viața pe care o veți duce. Numai în acest fel, dragii mei, veți putea să vă ridicați pentru a îndeplini în lume însăși misiunea pe care a împlinit-o Hristos venind pe pămînt și trup de om luînd. Voi sînteți chemați să dăruiți fiecăruia dintre credincioși ceea ce Hristos ne-a dăruit nouă tuturor : mîntuirea. Sînteți chemați să duceți mai departe opera aceasta dumnezeiască pe care a săvîrșit-o Fiul lui Dumnezeu coborît în lume.

Am auzit cu toții frumoasa cîntare executată de excelentul vostru cor: „Pe pămînt pace”. Cu toții ne-am întors și ne-am dus cu mintea la cîntecul îngeresc care a răsunit deasupra leagănului Mîntuitorului: „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire” (Lc. 2, 14).

Această cîntare îngerească, iubiiții mei, rezumă opera săvîrșită de Mîntuitorul în lume, și în acelaș timp, opera căreia voi vă pregătiți să-i slujiți. Pentru aceea a venit Hristos în lume, pentru ca lumea să cunoască pe Dumnezeu cel adevărat și să-l slăvească, pentru a aduce pacea cerească pe pămînt, pentru a împăca pămîntul cu cerul și pentru a statornici buna înțelegere între oameni. Toți cei ce vor săvîrși această lucrare dumnezeiască, vor putea deveni ceea ce Domnul nostru Iisus Hristos este: fii ai lui Dumnezeu. De aceea în una din fericiri se arată că făcătorii de pace sînt fericți, fiindcă ei se vor chema fii ai lui Dumnezeu (Mt. 5, 9).

Dragi studenți,

Pentru a putea deveni slujitori ai adevăratului Dumnezeu, aveți în această școală toate condițiile necesare. Aveți un corp profesoral select. Intr-o formă sau alta, cei mai mulți din profesorii voștri au fost ucenici ai marelui dascăl, ierarhul cărturar Mitropolitul Nicolae Bălan. Unii mi-au fost colegi. Cu toții îmi sînt prieteni. Cunosc bine știința lor de carte și rîvna lor sfîntă de a vă împărtăși tot ceea ce au mai bun în ei.

Ascultați-le îndemnul, sorbiți-le învățătura, urmați-le pilda!

Cu acest gînd, împărtășesc arhierasca binecuvîntare învățătorilor și învățăceilor, profesorilor și studenților, rugînd pe bunul Dumnezeu să dea tuturor sporire în truda voastră, pentru a vă arăta vlăstare pe preț Sfintei noastre Biserici ardelenice și scumpei noastre patrii, Republica Populară Romînă.

Aplauze însuflețite au salutat indemnurile și povețele Arhiepiscopului nostru.

După festivitate, I. P. S. Sa s-a întreținut cu ostenitorii Institutului și apoi, petrecut de acordurile solemne ale imnului arhieresc, s-a înapoiat la Reședința mitropolitană.

MITROPOLIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ A BANATULUI ÎN MARE SĂRBĂTOARE

În zilele de 6 și 7 octombrie a. c., la Mitropolia Timișorii s-a desfășurat în mod solemn canonizarea Sfântului Iosif cel Nou de la Partoș.

La Sf. Maria Mare din acest an s-au împlinit 3 veacuri de la trecerea la cele veșnice a acestui sfânt ierarh român. Era firesc deci ca serbările, împreunate cu proclamarea canonizării Sfântului Iosif cel Nou, să se desfășoare sub semnul aniversării a 300 de ani de la moartea lui.

Inaugurarea pioaselor solemnități s-a petrecut în monumentală Catedrală a Mitropoliei Banatului. În ziua de 6 octombrie, orașul era în mare animație prin faptul că mulțimi de credincioși se grăbeau să participe la Sfânta Liturghie săvârșită de Înalt Prea Sfinția Sa Dr. Vasile Lăzărescu, Mitropolitul Banatului, înconjurat de un mare sobor de preoți din oraș și Eparhie. La sfârșitul Sfintei Liturghii din aceeași zi, s-a slujit parastas pentru sufletul Sf. Iosif cel Nou, urmînd apoi spălarea moaștelor cu vin, fiind puse apoi cu toată pietatea de către Înalt Prea Sfințitul Vasile într-o frumoasă raclă, construită în acest scop.

Ierarhii ardeleni au sosit la Timișoara în după amiaza zilei de 5 oct., la Reședința mitropolitană, în frunte cu I. P. S. dr. Iustin Moisescu, Mitropolitul Ardealului — invitați anume să participe la aceste solemnități religioase din Capitala Banatului.

Sîmbătă dimineața, 6 octombrie, orele 11, au sosit din București, cu trenul accelerat, Prea Fericirea Sa Patriarhul *Justinian*, cu suita, membrii ai Sfântului Sinod din țara mamă, Prea Sfințitul Episcop al romînilor ortodocși din America Andrei Moldovan, arhimandritul Ilarion din Bulgaria și Prea Cucernicii consilieri ai Sfintei Patriarhii. În gară, Prea Fericirii Sale Patriarhului Justinian i s-a făcut o frumoasă primire din partea I. P. S. Sale Dr. Vasile Lăzărescu, cu un mare sobor de preoți și credincioși din orașul Timișoara. De la gară, Prea Fericirea Sa Patriarhul și Înălții oaspeți au fost conduși la Reședința mitropolitană, unde după un popas de odihnă s-a ținut un sinod cu toți chiriarhii prezenți la aceste serbări.

Duminică, 7 octombrie, frumosul oraș Timișoara se găsea în mare sărbătoare. Numeroși credincioși se îndreptau în haină de sărbătoare, încă dis-de-dimineață, spre Catedrală, pentru a-și putea ocupa un loc la serviciul divin, de unde apoi să poată vedea desfășurarea ceremoniilor în legătură cu canonizarea Sfântului Iosif cel Nou.

Sfânta Liturghie solemnă, din 7 octombrie, s-a început la orele 9,30. De la Reședința mitropolitană s-a format un cortegiu impozant pînă la Catedrală, din preoți, P. S. Episcopi, I. P. S. Mitropoliți și Prea Fericitul Patriarh Justinian, urmași de mulțimea credincioșilor din oraș. De data

aceasta s-a dovedit neîncăpătoare Catedrala pentru numărul mare de credincioși care au participat la Sfânta Liturghie, la care au servit Prea Fericea Sa Patriarhul Justinian, I. P. S. Lor Mitropolitul Iustin al Ardealului, Firmilian al Olteniei, Vasile al Banatului, P. S. Episcopi din Ardeal și țara mamă precum și P. S. Sa Andrei Moldovan, Episcopul românilor ortodocși din America și un mare sobor de preoți. Răspunsurile la Sfânta Liturghie au fost date, de corul Catedralei din Timișoara.

Terminându-se Sfânta Liturghie, care a impresionat și a produs în sufletele credincioșilor momente de mare bucurie duhovnicească, I. P. S. Vasile, Mitropolitul Banatului, a cuvîntat din scaunul arhieresc despre viața plină de sfințenie a Sfîntului Iosif cel Nou și împlinirea celor 10 ani de la înnoșirea frumoasei Catedrale, unică în țara noastră. Cu același fast, apoi, cortegiul s-a înapoiat la Reședința mitropolitană, pe tot parcursul străzilor fiind urmat de credincioșii care au asistat în biserică la pioasele ceremonii.

La orele 2, a avut loc o agapă frățească dată de I. P. S. Vasile, Mitropolitul Banatului. Atmosfera caldă și prietenească de la masă a produs frumoase impresii. I. P. S. Vasile a cuvîntat despre marele Ierarh Iosif cel Nou, arătîndu-și mulțumirea pentru că Sf. Sinod al Bisericii Ort. Romîne a dat satisfacție credincioșilor din Banat prin canonizarea acestui mare Ierarh; mulțumind Prea Fericii Sale Patriarhului și Sfîntului Sinod pentru participarea la aceste solemnități, îi asigură de recunoștință și colaborare frățească.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a încheiat seria toasturilor prin a aduce laude bine meritate I. P. S. Mitropolit Vasile și credincioșilor din Banat, pentru vrednicia de a-și avea și ei un sfînt local, în persoana marelui Ierarh Sf. Iosif cel Nou. În continuare, Prea Fericitul Patriarh toastează pentru Guvern, cu al cărui sprijin material s-a putut termina frumoasa Catedrală din Timișoara, mîndria bănașenilor. Duminică seara, înălții oaspeți, cu un vagon special, s-au înapoiat la București.

În anii 1955 și 1956, credincioșii Bisericii noastre Ortodoxe au văzut desfășurîndu-se în țara noastră mărețe și impunătoare serbări religioase, prilejuite de actul bisericesc al proclamării publice și solemne a canonizării sfinților romîni, a căror venerare locală și înscriere în Calendar a fost hotărîtă de Sfîntul Sinod al Bisericii Ort. Romîne în ședința de la 28 februarie 1950.

Serbările au fost precedate de ședința solemnă a Sfîntului Sinod de la 10 octombrie 1955, închinată proclamării generalizării cultului unor sfinți cu moaște la noi în țară și a canonizării unor sfinți ieșiți din sînul credincioșilor noștri.

Astfel de serbări religioase au avut loc în Catedrala mitropolitană din Capitala Moldovei, unde la 12 octombrie 1955 s-a desfășurat solemnitatea generalizării cultului Sfintei Cuvioasei Paraschiva. La 14 octombrie 1955, în Catedrala episcopală de la Curtea de Argeș s-a desfășurat solemnitatea generalizării cultului Sfintei Mucenițe Filofteia. La 16 octombrie 1955, în Catedrala episcopală din Rimnic-Vilcea a avut loc aceeași ceremonie pentru generalizarea cultului Sfîntului Grigorie Decapolitul.

La Alba-Iulia, în Catedrala „Reîntregirii”, la 21 octombrie 1955, pentru înființarea dată în Patriarhia Romînă, s-a săvîrșit ceremonia proclamării canoni-

zării unor sfinți români, martiri și mărturisitori ai drepte credințe din Ardeal: Sf. Ierarhi Ilie Iorest și Sava Brancovici, Cuvioșii Visarion Sarai și Sofronie de la Cioara, precum și Nicolae Oprea Miclăuș. La 23 octombrie 1955, în preajma Bucureștilor, la Mănăstirea Cernica, în cadrul unor serbări religioase de proporții mari, cu participarea reprezentanților Ortodoxiei ecumenice din întreg Răsăritul, s-a făcut canonizarea Sfântului Ierarh Calinic, fost episcop al Rîmnicului Noului Severin. La 26 octombrie 1955, în Catedrala mitropolitană din Craiova, s-a făcut proclamarea generalizării cultului Sfântului Ioan Valahul și al Sfântului Nicodim cel Sfințit. La 27 octombrie, în Catedrala Patriarhală din București, aceeași ceremonie s-a desfășurat pentru generalizarea cultului Sfântului Dimitrie cel nou Basarabov.

Toate provinciile istorice românești, Muntenia, Moldova, Oltenia și Ardealul, au simțit cu mai multă putere harul dumnezeiesc ce s-a revărsat cu îmbelșugare și se revărsă neconținut prin prezența pe pământul și în bisericile lor a unor sfinți naționali pămînteni, sau ieșiți din regiunile de străveche viață românească.

Sfîntul Sinod al Bisericii noastre Ortodoxe, prin Hotărîrea de la 28 februarie 1950, l-a așezat și pe mitropolitul Iosif al Timișorii — pentru viața lui sfîntă, pentru lupta ce-a dus-o împotriva păgînismului otoman și pentru pămîntul dreptei credințe în ținutul Banatului — în rîndul sfinților români locali. Credincioșii români din Mitropolia Banatului l-au cinstit, îl cinstesc și îl venerază de sute de ani, sub numele de Sfîntul Iosif cel Nou de la Partoș.

Moăștele acestui sfînt au fost depuse cu toată cînstea cuvenită în racla așezată la intrarea în Catedrală. Credincioșii dreptmăritori au prilejul, în fiecare Duminică și sărbătoare, de a se închina cu pietate moăștelor acestui sfînt român din eparhia Banatului.

Serbările religioase din 6 și 7 octombrie 1956, de la Mitropolia Timișorii, au dat deplină satisfacție sufletească înalt Prea Sfinției Sale Vasile, Mitropolitul Banatului și clerului și credincioșilor din acea de Dumnezeu păzită eparhie, așezîndu-l pe marele lor Ierarh Iosif cel Nou în Calendar, alături de sfinții români din celelalte provincii ale Patriei noastre scumpe, Republica Populară Romîna.

TRAIAN BELAȘCU

vicar arhiepiscopesc

Insemnări

A 90-A ANIVERSARE A ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMINE. S-au împlinit nouă decenii de cînd un mănunchi de 21 oameni de știință și litere au constituit, în 1866, „Societatea literară romînă”, nucleul din care s-a dezvoltat apoi (în 1879) „Academia Romînă”, iar în 1948 — „Academia Republicii Populare Romîne”.

Această instituție de știință și cultură, bazată pe unitatea limbii vorbite de poporul romîn, avea ca misiune specială determinarea ortografiei, elaborarea gramaticii, realizarea dicționarului limbii romîne, înaintarea literelor și a științelor între romîni.

Vechea Academie Romînă lucra așa cum se putea pe atunci. Luptînd cu greutate materiale serioase, activitatea ei era frînată de lipsa de înțelegere pe care i-o arăta ocîrmuirea de stat a vremii.

Înființarea, în 1948, a Academiei R. P. R., departe de-a fi numai o modificare de nume, a însemnat o schimbare esențială a conținutului muncii ei științifice și culturale, pusă în slujba propășirii întregului popor muncitor.

Avîntul pe care l-a luat Academia R. P. R. îl ilustrează, printre altele, următorul amănunt: în 8 ani de existență, ea a tipărit tot atîtea lucrări originale cîte a tipărit Academia Romînă în 80 de ani. Statul de democrație populară sprijinește fără precepută muncă științifică și culturală a Academiei R. P. R., văzînd în ea o instituție cu care ne mîndrim pe drept,

pusă în slujba făuririi vieții noi care se construiește acum în patria noastră.

Cu prilejul acestei aniversări, începînd din 2 iulie a. c., în Capitală s-au desfășurat lucrările unei sesiuni științifice speciale a Academiei R. P. R., la reușita căreia au contribuit toți cei 192 membri activi și corespondenți ai primei noastre instituții de cultură, precum și cei aproape 4.000 cercetători științifici și cadre ajutătoare care lucrează în Capitală și în filialele, secțiile, institutele, bazele de cercetări, colectivele, muzeele și atelierele ei.

Gr. M.

SECȚIA EVANGHELICĂ-LUTERANĂ a Institutului teologic protestant de grad universitar, la Sibiu. În anii puterii populare, a luat ființă, la Cluj, Institutul teologic protestant de grad universitar. Expresie concretă a politicii bisericești democratice, acest așezămînt de cultură teologică are trei secții: reformată, evanghelică-luterană și unitariană.

Încă în toamna anului trecut, Secția evanghelică-luterană a Institutului teologic protestant din Cluj s-a mutat în Sibiu. Astfel, de un an de zile ființează, în centrul nostru mitropolitan, o nouă instituție teologică, alături de vechiul așezămînt de cultură teologică ortodoxă, care numără astăzi 146 de ani de existență.

Sălășlutea în orașul nostru, a Secției evanghelice-luterane a Institutului teologic protestant de grad universitar din Cluj, ne-a prilejuit o deosebită și firească bucurie. Aceasta,

din următoarele motive: Întîi, soara noastră întru cele ale științei sacre se găsește în centrul organizației bisericești pe care o reprezintă și stă sub imediată și înțeleaptă oblăduire a Eminenței Sale Episcopului Dr. Friedrich Müller. În al doilea rînd, prin venirea în Sibiu a unui nou așezămint teologic, a crescut prestigiul cultural al orașului nostru. În fine, prezența în Sibiu a acestei secții oferă posibilitatea unei promițătoare colaborări efective nu numai interconfesionale, ci și pe tărîmul atît de important al luptei pentru pace.

De altfel, primul an de împreună-viețuire a celor două așezăminte teologice confirmă întru totul afirmația de mai sus. Avem toată nădejdea că această colaborare se va intensifica din ce în ce mai mult și va rodi tot mai îmbelșugat, spre binele Bisericii și al Patriei.

Iată de ce, odată cu înregistrarea acestui eveniment, salutăm cu frățească dragoste venirea la Sibiu a Secției evanghelice-luterane a Institutului teologic protestant de grad universitar din Cluj. Îi urăm călduros spor la muncă și bucuria de a realiza succese cît mai frumoase în activitatea pe care o desfășoară.

UN EXEMPLU DEMN DE URMAT. Cu competența specialistului în materie și cu sobrietatea unui spirit științific, dl. prof. univ. Dimitrie Macrea, directorul Institutului de lingvistică de pe lângă Academia Republicii Populare Romîne și redactorul responsabil al revistei „Limba Romînă”, ne prezintă într-un număr recent al acestei reviste figura celui ce a fost filologul *Ioan Bianu*, de la a cărui naștere se împlinesc, în septembrie 1956, o sută de ani.

Meritele de seamă ale ultimului mare dascăl ardelean, ieșit din școala Blajului, stau nu numai în ceea ce a

dat ei Bibliotecii Academiei în cei 56 de ani de muncă consacrată acesteia, în lucrările publicate avînd în frunte impunătoarea lucrare „Bibliografia romînească veche”, în patru volume (1903—1944), în contribuția adusă la stabilirea ortografiei limbii romine pe baze fonetice, ci și în *crezul său cultural și patriotic*, pe care și l-a cristalizat cu limpezimea celui ce vede just realitatea și căruia i-a dat expresie cu toată convingerea.

După Ioan Bianu, dezvoltarea culturii noastre era împiedecată, la sfîrșitul veacului trecut, de două mari obstacole: mentalitatea nesănătoasă a celor ce voiesc să trăiască bine fără a munci și „abuzul trecut peste orice măsură care se face la noi cu creșterea tineretului în școlile din străinătate, mai ales la Paris”. Așa se explică felul în care Ioan Bianu stigmatizează pe cei întorși din Parisul „corumpătoarei epoci a imperiului al doilea”: „Puțințica lor știință o transformă în meserie; în loc de patriotism și de simțămîntul iubirii de neamul nostru, cei mai mulți ne aduc numai pofta de cîștig cu orice preț și nemăsurate ambițiuni personale... Tinerii astfel stricați nu-și mai iubesc patria și de aceea nu simt nici o datorie de a lucra cinstit și cu dragoste pentru înaintarea culturii și pentru îmbogățirea literaturii naționale”. Ba, și mai mult de cît atîta, unii dintre aceștia „au îndrăznit a încerca să-și facă trepte de înălțare din batjocorirea celor mai glorioși bărbați ai redesteptării naționalității noastre, din persiflarea scrierilor lor monumentale”.

Cărturarul nostru înfierează folosirea exagerată a limbii franceze în locul celei romine în clasele de sus, în familie și în corespondența privată a acestora.

Cu un spirit de pătrundere justă a realității, Ioan Bianu arată că prin educația făcută în acele școli străine

nu se poate forma o cultură națională: „În școlile străine pot învăța numai foarte puțini, numai acei puțini cari dispun de mijloace mari; grosul națiunii, mulțimea nu poate urma acest drum; ea nu se poate instrui și cultiva decît în țara sa, în școlile patriei. Dar înălțarea culturală a națiunii, dezvoltarea literaturii naționale se poate face nu de cîtiva, ci de cei mulți, de cei mai mulți”. Această convingere este exprimată de Bianu cu toată fermitatea: „La noi nu se vede și nu se înțelege îndeajuns, că cultura națională, că literatura națională numai în însăși națiunea se pot dezvolta, că iubirea de patrie și de neamul său numai în școala națională poate crește bine și drept”. De încheiere, adaugă: „Lucrarea pentru cultura națională, pentru literatura națională nu poate exista decît cînd este pornită din iubirea patriei și a neamului... Numai acela care crește în țara sa, în mijlocul poporului său, în mijlocul nevoilor patriei sale, numai acela le poate înțelege bine și le poate căuta potrivita îndreptare”.

Această convingere și-a păstrat-o cărturarul nostru pînă la sfîrșitul activității sale. În anul 1920, scrie: „Precum pentru literatură Kogălniceanu a strigat în 1840: „Traducțiile nu fac o literatură!”, tot așa astăzi este timpul suprem să se înțeleagă de toți că înalta cultură a neamului nu se poate dezvolta prin importăție din școlile altor popoare, ci numai prin școlile și institutele făcute în țară. Cu strălănătatea să întreprindem relații și legături continue, să mergem acolo pentru învățături speciale, dar să nu mai umplem cu sutele școlile lor pentru studii pentru care fiecare țară trebuie să aibă școlile sale acasă. Să nu mai fim, cum am fost pînă acum, cea dintîi țară din lume în exportul de tineret în școlile străine pentru importăția de diplome”.

Figura aleasă a dascălului ardelean crește și mai mult în ochii noștri prin calitatea rară a fuziunii organice dintre cuvînt și faptă, dintre ceea ce învăța și ceea ce săvîrșia: „Ioan Bianu a fost el însuși — afirmă cu drept cuvînt dl. Dimitrie Macrea — un elocvent exemplu de cărturar ieșit din popor, cunoscător adînc al nevoilor lui și muncitor devotat pentru sporirea continuă a patrimoniului nostru cultural. Fără a avea ambiția unui rol influent de suprafață socială sau politică, pe care au avut-o cea mai mare parte dintre intelectualii vremii sale, Ioan Bianu a luptat în mod statornic pentru crearea condițiilor de dezvoltare a muncii culturale și științifice în țara noastră. Față de instabilitatea situațiilor și a oamenilor legați de ele, care a caracterizat viața noastră publică din trecut, Ioan Bianu a putut să se bucure de o continuitate neîntreruptă timp de decenii în funcțiile lui, fapt care explică bilanțul realizărilor lui rodnice, dar și resentimentele unora dintre contemporani. Ca bibliotecar permanent, ani îndelungați secretar general, și către sfîrșitul vieții președinte al Academiei, Ioan Bianu a avut un rol hotărîtor în organizarea, înzestrarea și administrarea acestei instituții. Ele are de asemenea meritul de a fi creat la Universitatea din București, în 1902, prima catedră de literatură romînă, disciplină care înainte se predă numai ca o anexă în cadrul catedrelor de istorie națională”.

Crezul național al lui Ioan Bianu și năzuințele ce au izvorit ca un fluviu puternic din acesta, se desprind și mai categoric din mărturisirea făcută cu prilejul sărbătoririi sale, în 1928, la Universitate: „Tot sufletul, toate puterile minții le-am dat, fără cruțare, datoriei de a servi scopul vieții mele, hotărît, de la început, din copilărie, de a servi dezvoltarea culturii neamului”.

Urarea cu care își încheie testamentul său, este astăzi de o deosebită actualitate și ne servește de prețios îndreptar nouă celor ce ostenim azi pentru împlinirea năzuințelor fundamentale ale tuturor popoarelor: „Țara noastră să fie luminată prin cultură intelectuală și fericită prin bogățiile vieții și a bunei înțelegeri cu conlocuitorii fărăi de toate religiunile și de toate limbile și cu toți vecinii de aproape și de departe“.

Am desprins, din prezentarea d-lui Dimitrie Macrea, acea latură a personalității lui Ioan Bianu, care ni s-a părut mai actuală și mai instructivă pentru zilele noastre. Spre acest lucru ne-a îndemnat și faptul, că presa noastră bisericească a militat constant pentru un crez cultural și patriotic identic cu acela al lui Ioan Bianu. Drept aceea, prin încreștarea prezentă vrem să aducem și noi cărturarului patriot cuvenitul omagiu de apreciere și recunoștință, în momentul cînd se împlinesc o sută de ani de la nașterea lui.

DOMNUL ACADEMICIAN M. SADOVEANU despre călugării cărturari de altă dată.

În comunicarea prezentată la sesiunea din 1—2 februarie 1955 a secțiunii de știință a limbii, literatură și arte a Academiei Republicii Populare Romîne, intitulată: „Limba povestirilor istorice“ și publicată în revista „Limba romînă“, anul IV, nr. 3, mai-iunie 1955, p. 5—16, dl. Acad. Mihail Sadoveanu face între altele următoarele aprecieri:

Despre acei „umili monahi ori dascăli, ori preoți de țară“, cărora le datorăm ceea ce se numește „începuturi ale vorbirii noastre scrise“, marele nostru literat spune: „Sărmani truditori adormiți în gropnițele mănăstirilor ori sub cetinile cimitirelor din munte... Alcătuirile lor nesigure au

fost ca picături de izvor din care s-a adunat în curgerea anilor șuvoiul literaturii de creație, oglîndind tărîmuri, sate, oameni care se străduiau cu amar să iasă la lumina unei vieți mai bune“. (p. 9).

Apoi continuă: „Îndată după aceste exemple umile, se cuvine să pomenim pe scriitorii eclesiastici care au tradus pentru popor Evangheliile și psalmii, Antim Ivireanu mitropolitul, care a muștrat pe cei mici și pe cei mari în didahiile lui“ (p. 9). Despre același ierarh, d-sa mai afirmă: „cu anii, iar mai ales cu stăruință neînduplecată, a ajuns să vorbească și să scrie o limbă poate cea mai frumoasă dintre a tuturor cărturarilor epocii“. (p. 20) „Cuvîntările Ivireanului au adesea prospețimea limbii vorbite a epocii, și mai cu seamă la asta trebuie să luăm aminte cînd ne îndeletnicim cu povestiri din trecutul poporului nostru“. (p. 11)

CĂLUGĂRUL TIPOGRAF MACARIE, obiect al unei recente discuții științifice. În cursul anului trecut, profesorul Iagoș Iovanovici, președintele Societății de științe și directorul Institutului de istorie din Țetinje, vechi centru cultural din Muntenegru, ne-a vizitat țara ca oaspe al institutului român pentru relațiile culturale cu străinătatea.

Pasionat de cercetarea istoriei tiparului de-a lungul veacurilor în Muntenegru (d-sa este autorul celei mai recente istorii a Muntenegrului și colaborator științific la Enciclopedia Jugoslaviei, în curs de elaborare), istoricul jugoslav este interesat în special de istoria relațiilor dintre Muntenegru și Țara Romînească. Problema centrală în cadrul istoricului acestor relații, care a interesat în mod deosebit nu numai pe specialistul jugoslav, ci și pe specialiștii noștri, a fost chestiunea începuturilor tiparului

în Muntenegru și în Țara Românească. Cu ocazia discuțiilor purtate în jurul acestei chestiuni, s-a ajuns la concluzia următoare: Același călugăr tipograf Macarie, care la sfârșitul secolului al XV-lea înființează prima tipografie la Țetinje și tipărește acolo primele cărți munteneștine, vine apoi în Țara Românească, fugind din calea cuceritorilor turci, înființează tipografia de la Tirgoviște și tipărește cărți în limba slavă. Prin urmare, unele din cărțile tipărite de Macarie se găsesc în Muntenegru, iar altele și anume de la începutul secolului al XVI-lea, se găsesc în țara noastră.

ACHIZIȚII NOI. Dintre noile achiziții de manuscrise românești mai vechi ale Bibliotecii Academiei Republicii Populare Române, fac parte și Antologhionul din sec. XVII din Ardeal, important îndeosebi pentru vechia limbă românească în care a fost scris; două Tetraevanghelii slave, unul din sec. XVI, iar celălalt de la începutul veacului XVII; Valorosul Antifonar latinesc din sec. XV, scris și întregime pe pergament.

De interes religios este și manuscrisul lui Gh. Coșbuc: Superstițiile la români.

O BOGATĂ COLECȚIE DE MANUSCRISE ORIENTALE. Institutul de orientalistă al Academiei de Științe al R. S. S. Uzbekă deține o colecție

de 90.000 manuscrise orientale (arabe, persane, tadjice, turce, etc.). Prin bogăția și valoarea ei, această colecție se rânduiește printre cele mai însemnate din lume.

Încă din anul 1870 s-a început inventarierea științifică a acestei bogate colecții, care a înregistrat progrese mari abia de la anul 1917 încolo. Sub conducerea acad. sovietic prof. dr. A. Semenov, și în editura Acad. de științe a R. S. S. Uzbekă, s-a început de cîțiva ani publicarea lucrării monumentale de inventariere a acestui bogat fond de manuscrise orientale. Lucrarea se întitulează „Colecția de manuscrise orientale.” Pînă acum, au apărut două volume: tom. I, Tașkent, 1952, 441 p. + 21 pl.; tom. II, 1954, 592 p. + 33 pl. Spre deosebire de vechile colecții, cataloage și inventare, bazate pe criteriul cronologiei, în prezenta ediție sovietică materialul e clasificat după conținut, respectîndu-se totodată ordinea cronologică a manuscriselor.

Pentru a ne da seama de importanța fondului de manuscrise în discuție, e deajuns să știm că el oglindește viața intelectuală a Orientului, în special a Asiei Centrale, din cursul unui mileniu și anume din perioada așa numitel „Culturi musulmane”, cel mai vechi manuscris arab datînd din anul 955.

C. S.

VIAȚA BISERICESCĂ

REDACȚIA: Un an de la săvârșirea din viață a Mitropolitului Nicolae . . .	159—160
— P. S. Episcop Andrei al Aradului la 20 ani de arhiepăstorie . .	160—162
— P. S. Episcop Nicolae al Clujului la 20 ani de arhiepăstorie . .	162—164
— Solemnitatea deschiderii noului an școlar 1956—57 la Institutul Teologic de grad Universitar din Sibiu . . .	164—169
Prot. stavr. TR. BELAȘCU: Mitropolia Ortodoxă Română a Banatului în mare sărbătoare . . .	169—171

ÎNSEMNĂRI

GR. M.: A 90-a aniversare a Academiei R. P. R.	172
C. S.: Secția evanghelică-luterană a Institutului Teologic Protestant de grad Unive.sitar, la Sibiu. — Un exemplu demn de urmat. — Dl Acad. M. Sadoveanu despre călugării cărturari de altădată. — Călugărul tipograf Macarie, obiect al unei recente discuții științifice. — Achiziții noi. — O bogată colecție de manuscrise orientale	172—176

Orice corespondență privitoare la revistă (inclusiv cărțile și revistele de schimb) se trimite la adresa: *Arhiepiscopia Ortodoxă Română, Sibiu, strada 1 Mai nr. 24*, cu mențiunea: pentru redacția (sau: administrația) revistei „Mitropolia Ardealului”.

Colaboratorii sînt rugați să trimită manuscrise (autografe sau, de preferință, dactilografiate în 5 exemplare), scrise cîteț, pe o singură pagină a filei, respectînd noua ortografie a Academiei Republicii Populare Romîne.

Citatele și trimiterile, numele proprii și indicațiile cifrice să fie scrise deslușit, atît cele în romînește, cit și cele în limbi străine.

Pentru uniformizarea indicării citatelor și trimiterilor (a celor biblice, mai ales), colaboratorii sînt rugați să se orienteze după materialele pe care le publică revista.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Cărți recente

In editura Arhiepiscopiei Sibiului au apărut:

† NICOLAE BĂLAN, Arhiepiscop și Mitropolit. Sibiu 1955, pagini 448 + XXXII + numeroase ilustrații înafară de text
Cartea cuprinde articole variate despre activitatea Mitropolitului Nicolae și studii teologice asupra mai multor teme bisericești.

CÎND FRĂȚII SÎNT ÎMPREUNĂ. Sibiu 1956, pagini 332.

Carte scrisă de mai mulți autori, care tratează problema unității bisericești din punct de vedere al istoriei Bisericii romine din Ardeal.

In editura Arhiepiscopiei Timișoarei a apărut:

Bisericanul ortodox: „ÎN CE NE DEOSEBIM”...? Timișoara 1956, pagini 432.
Lucrare închinată consolidării revenirii la stînul Bisericii ortodoxe romine a fraților noștri dezbinăți bisericește prin actul de la 1698—1700.

In editura Centrului Mitropolitan al Olteniei au apărut:

Hr. Andrușos: SIMBOLICA. Traducere din limba greacă de *Iustin Moisesescu*, profesor universitar. Craiova 1955, pagini 350.

Cea mai temeinică lucrare ortodoxă răsăriteană pentru studiul teologiei confesionale.
Iustin Moisesescu, profesor la Institutul Teologic din București: *IERARHIA BISERICESCĂ ÎN EPOCA APOSTOLICĂ.* Anexă: Texte biblice și patristice despre pace și muncă. Craiova 1955, pagini 80.

Lucrarea studiază problema vechimii ierarhiei noastre bisericești exclusiv pe bază de documente biblice și patristice.

Aceste lucrări se pot comanda la *Librăria eparhială „Reîntregirea”, Sibiu, strada 1 Mai nr. 35.*

TIPOGRAFIA EPARHIALĂ
REÎNTREGIREA
SIBIU

Biblioteca Metropolitană Sibiu